

Arxiu històric FUNDACIÓ JAUME BOFILL

Escola d'Estudis Polítics Randa

Memòria 1995-1996

JULIOL 1996

FUNDACIÓ
Fundació
JAUME
Jaume
BOFILL
Bofill

ÍNDIX

1. Presentació	3
2. El programa	4
3. L'equip docent	6
4. Els estudiants	10
5. Equips de recerca	13
6. Funcionament i organització	14
7. Seguiment del curs	15
8. Documentació i recursos	16
9. Pressupost	17

1. Presentació

L'Escola d'Estudis Polítics Randa ofereix un programa formatiu de mitja durada, dintre del qual va iniciar el gener de 1995 un primer curs semestral, que haurà de completar-se amb una segona part, d'octubre de 1995 a març de 1996, a més d'una activitat continuada i sistemàtica de recerca i debat.

El propòsit és oferir les eines necessàries per contribuir a comprendre la complexitat del fenomen polític i les seves conseqüències socials, així com estimular la reflexió sobre les transformacions que s'estan produint a escala planetària en les societats contemporànies, sobretot aquells canvis relatius a les relacions entre Estat, Nació i Societat . Finalment, es vol també incitar a la reflexió sobre la història política recent del nostre país, i avaluar la seva situació actual pel que fa a la qüestió nacional.

Amb un enfoc multidisciplinar, globalista, innovador, actualitzat i aplicat al terreny de la política nacional catalana, l'Escola s'ofereix com a àmbit de formació continuada i complementària.

Durant els mesos de setembre a desembre de 1994 es va iniciar la tasca de preparació, organització i convocatòria del curs, es gestionà i establí l'estructura bàsica de l'Escola, es realitzà el disseny del programa formatiu i dels instruments didàctics corresponents, i es configurà l'equip docent.

2. El programa

La programació proposada per l'Equip Directiu, i aprovada pel Consell d'Escola va ser estructurada en tres Seminaris:

Un seminari introductor, sobre la "***Crítica del totalisme il·lustrat***", organitzat en dues sessions: la primera consistent en la visualització i posterior debat sobre la pel·lícula "Danton"; la segona consistent en, a partir de la lectura prèvia de l'article de S.P. Huntington "The Clash of Civilizations?", i les rèpliques i contrarèpliques que aquest generà (veure dossier adjunt), realitzar un debat sobre la qüestió, moderat per Josep Maria Navarro, antropòleg.

Una sèrie de seminaris teòrics, sobre el tema central "***Aproximació i crítica del paradigma polític d'Occident***", desenvolupat al llarg de 12 seminaris, alguns impartits en una única sessió, d'altres desenvolupats al llarg de dues o tres sessions, per part del mateix professor, o bé per part de diversos professors especialistes en el tema:

- 1.- Introducció a la filosofia de la política. (Una sessió). Ll. M. Xirinacs.
- 2.- La dialèctica de civilitzacions: Tradicions en revolució./ Dialèctica i transformació del paradigma occidental. (Dues sessions). J-L. Herbert.
- 3.- Dialèctica generalitzada.(Dues sessions). Ll. M. Xirinacs
- 4.- Paradigmes polítics i diàleg de civilitzacions. Introducció a la metapolítica.(Una sessió). R. Panikkar.
- 5.- El desenvolupament del paradigma polític occidental des de la perspectiva històrica. (Dues sessions). A. Toniolo.
- 6.- La dialèctica, paradigma dominat a Occident. (Dues sessions). J-L. Herbert.
- 7.- Filosofia i Política. (Una sessió). J. M. Terricabras.

- 8.- Estat, Nació i Societat (Tres sessions). M. Caminal / I.Álvarez / A. Argemí.
- 9.- Un nou ordre internacional? Aspectes econòmics (Una sessió). A. Oliveras.
- 10.- Les Nacions Unides davant el repte d'avui. (Una sessió). V. Fisas.
- 11.- Crisi de la democràcia? (Dues sessions). X. Rubert de Ventós / I. Doñate.
- 12.- El paper dels mitjans de comunicació. V. Partal.

Dos seminaris pràctics, sobre: "Els moviments socials, un nou subjecte transformador?", el primer consistent en l'exposició de Jonan Fernández, especialista en el tema dels moviments socials, i un debat posterior; el segon destinat a tractar diverses experiències de moviments socials, amb la presència de representants de diversos moviments i col·lectius, en una taula rodona, coordinada per Gabriela Serra.

Aquest curs consta d'un total de 79 hores, impartides en sessions setmanals de dues hores i mitja de durada, realitzades els dimecres de 19,30 a 22h., amb dues sessions de cinc hores realitzades en dissabte, de 9 a 14h. i dues sessions intensives d'onze hores, realitzades en divendres de 19,30 a 22h. i en dissabte de 9 a 14h. i de 15,30 a 19h.

3. L'equip docent

L'Equip docent de l'escola està format per especialistes en els diversos temes, la majoria d'ells de Catalunya:

Lluís Maria Xirinacs, Filòsof, teòleg, pedagog i biòleg, treballa actualment en el plantejament de models generals en el si dels quals sigui possible el diàleg intercultural. Ha escrit una desena de llibres de pensament sobre tradicions espirituals, filosofia, política i economia, i de cròniques socials i polítiques.

Raimon Panikkar, Químic, filòsof i teòleg, es dedica fonamentalment a l'estudi de l'encontre entre les diverses cultures i religions de la humanitat. Professor emèrit de la Universitat de Califòrnia (Santa Bàrbara), Col·laborador de la UNESCO, membre del Jurat del Tribunal Permanent dels Pobles (Roma), president del "Center for Crosscultural Studies" (Califòrnia), de Vivarium (Catalunya) i d'INODEP (Paris) Ha escrit una trentena de llibres i centenars d'articles especialitzats sobre indologia, filosofia, hermenèutica, mitologia i cosmologia.

Josep Maria Terricabras, Filòsof (Universitat de Barcelona i Univ. de Múnster, Alemanya). Actualment és Professor Catedràtic de Filosofia a la Universitat de Girona, Director de la "Càtedra Ferrater Mora de Pensament Contemporani" (Universitat de Girona), i President del GRAMC (Grups de Recerca i Actuació sobre Minories Culturals i Treballadors Estrangers). Ha publicat diversos llibres en alemany i català sobre filosofia, i ha dirigit l'edició actualitzada del Diccionari de Filosofia de J. Ferrater Mora.

Miquel Caminal, Professor Titular de Ciència Política i de l'Administració de la Universitat de Barcelona. En comissió de serveis a la Universitat Rovira i Virgili.

Autor de la investigació sobre "Joan Comorera i la revolució democràtica", publicada en tres volums per l'editorial Empúries (1984/85). Coordinador i coautor de "Pensamiento Político en la España Contemporánea 1800-1950", publicat per l'editorial Teide (1992).

Coordinador i coautor de "Pensamiento Político en la España Contemporánea 1800-1950", publicat per l'editorial Teide (1992).

Ignasi Àlvarez, Col.laborador de diverses publicacions d'anàlisi social. Autor de diferents estudis sobre els conflictes nacionals i les societats multiculturals.

Entre els seus treballs recents es poden citar: "Nación, Identidad y Conflicto", en col.laboració amb Ignasi Vila (Mientras Tanto, n.52. nov-des. 1992), "Los Retos de la Inmigración" (J.Contreras (comp.). Los retos de la inmigración, Talasa, 1994), i "Estado-nación y ciudadanía en la Europa de la inmigración (VVAA, Extranjeros en el paraíso, Virus, 1994).

Aureli Argemí, Teòleg. Fundador i Secretari General del CIEMEN (Centre Internacional Escarré per les Minories Ètniques i Nacionals). Director de la Fundació pels Drets Col.lectius dels Pobles. Escriptor especialitzat en la problemàtica nacional. Director de la Revista "Europa de les Nacions" i col.laborador d'altres publicacions.

Arcadi Oliveras, Doctor en Ciències Econòmiques (Universitat Autònoma de Barcelona). Professor Titular del Departament d'Economia Aplicada de la Universitat Autònoma de Barcelona. Actualment professor a la Facultat de Ciències Polítiques i Sociologia (UAB) d'Economia Internacional i d'Economia Mundial.

Vice-President de Justícia i Pau (Barcelona). Vice-President de la Fundació per la Pau (Barcelona). Responsable de cursos de la Universitat Internacional per la Pau (St. Cugat).

Vicenç Fisas, Doctor en "Peace Studies" per la Universitat de Bradford (Gran Bretanya). Investigador sobre pau i desarmament del Centre UNESCO de Catalunya. Premi Nacional de Drets Humans (1988). Premi "Memorial per la Pau Josep Vidal" (1988), Autor de diversos llibres sobre desarmament, investigació sobre pau, alternatives de defensa, rearmament i militarisme.

Xavier Rubert de Ventós, Dret i Doctorat en Filosofia (Universitat de Barcelona). President de l'Institut d'Humanitats de Barcelona. Ha estat diputat del Parlament Espanyol (1984-86) i del Parlament Europeu (1986-1994). Autor de nombrosíssims llibres sobre filosofia i política, el més recent: "Nacionalismos" (Espasa Calpe, 1994).

Ignasi Doñate, Advocat (Universitat de Barcelona), treballa en defensa dels drets fonamentals davant la Comissió i el Tribunal Europeu dels Drets Humans, del Consell d'Europa, i en el camp de la normalització de les telecomunicacions a l'àmbit comunitari i europeu.

Especialista en el tema de Medi Ambient, participa en acusacions populars per delictes ambientals. Col·laborador habitual en la secció jurídica de la revista "Medi Ambient. Tecnologia i Cultura", de la Conselleria de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya.

Vicent Partal, Periodista. Col·laborador a Catalunya Ràdio, Televisió Espanyola a Catalunya i a la revista El Temps. Expert en política internacional, ha realitzat treballs d'investigació sobre el fet nacional als països de l'Est Europeu.

Gabriela Serra, Experta en moviments socials. Ha participat en el Moviment per la Pau i el Desarmament i ha estat membre actiu de la Coordinadora Anti-Otan a Catalunya. Actualment, és coordinadora de l'Associació Entrepobles.

Un ponent del País Basc:

Jonan Fernández, Expert en moviments socials. Coordinador i portaveu de la Coordinadora Anti-autovia Leizarán.

Actualment, és coordinador i portaveu de la Coordinadora Elkarri.

I dos estrangers:

Jean-Loup Herbert, Ciències Polítiques i Sociologia (Lyon). Actualment Professor d'Antropologia a l'École d'Architecture de Saint-Etienne (França). Membre de l'Association Française des Etudes du Monde Arabe et Musulman. Formador al Moviment de Desenvolupament Social Local. Ha escrit nombrosos articles sobre el Tercer Món en general, i sobre els països musulmans i llatinoamericans en particular.

Alberta Toniolo: Historiadora Econòmica i Social de l'Edat Moderna i Contemporània (Universitat de Bolonya). Doctora a la Universitat Comercial "L. Bocconi" de Milà.

Actualment treballa com a investigadora en Història i Institucions Econòmiques a l'Institut J. Vicens Vives de la Universitat Pompeu Fabra de Barcelona.

Professora visitant del Departament d'Economia i Història Econòmica a la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresarials de la Universitat Autònoma de Barcelona.

4. Els estudiants

Els estudiants tenen l'opció de realitzar el curs sencer, o bé matricular-se a aquells seminaris que són més del seu interès donat que, si bé el curs té una coherència interna en la seva totalitat, oferint una formació global i integrada, els seminaris que componen el temari tenen també sentit formatiu en sí mateixos, i constitueixen unitats temàtiques independents.

Ens hem adreçat a un públic ampli, de formació diversa i sense distinció de militàncies o adscripcions polítiques.

El resultat ha estat la inscripció de 24 persones al semestre complert, procedents d'àrees professionals molt diverses, i amb diferents nivells de formació:

Formats en l'àrea de Ciències Humanes (Ciències Polítiques, Sociologia, Antropologia i Filosofia) un 25% del total.

Tècnics superiors (Programació informàtica, Microelectrònica) un 25%.

La resta, i en proporcions molt similars, pertanyen a l'àrea de l'ensenyament secundari (12,5%), a l'àrea de la gestió empresarial (12,5%), a l'àmbit artístic (12,5%) i als oficis (8,3%).

També resulten molt diversos els llocs de residència dels alumnes, provinents, molts d'ells, de diferents poblacions catalanes, entre les més freqüents Vilafranca del Penedès i Ripollet, i entre les més allunyades de Barcelona, Reus.

Alumnes fixos segons residència

	Nombre d'alumnes	% d'alumnes
Barcelona ciutat	13	54,2
Resta de Catalunya	10	41,7
Fora de Catalunya	1	4,1
TOTAL	24	100,0

Les edats dels estudiants són també molt heterogènies, variant dels 23 als 57 anys.

Alumnes fixos segons l'edat

	Nombre d'alumnes	% d'alumnes
De 20 a 30 anys	10	41,7
De 31 a 40 anys	6	25,0
De 41 a 50 anys	5	20,8
Més de 50 anys	3	12,5
TOTAL	24	100,0

Malgrat tanta diversitat, molts dels estudiants tenen en comú el fet de participar d'una o altra manera en associacions o entitats de diversos tipus en el camp de l'acció social. En el següent quadre veiem quins són els nivells i els diversos tipus de participació en associacions:

Alumnes fixos segons pertinença a entitats i associacions

Associacions/Entitats	Nombre d'alumnes	% d'alumnes
Culturals	11	30,6
Cooperació	5	13,9
Socials	15	41,7
Ecologistes	3	8,3
Cap	2	5,5
TOTAL	36	100,0

Nota: Hi ha alumnes que pertanyen a més d'un grup

A més d'aquests alumnes permanents, hi ha un total de 20 persones que han participat de forma esporàdica en alguns dels seminaris.

5. Equips de recerca

L'Escola es proposa, a més de realitzar una tasca de formació, constituir-se en àmbit permanent de recerca orientada a l'anàlisi de la realitat política i de les seves alternatives. Per això, aquest curs s'ha intentat incentivar la creació de grups que realitzessin un treball de recerca sobre els temes que es plantegen al llarg del programa. La densitat de la programació ha dificultat aquesta iniciativa. Per això, el tipus de plantejament de cara al proper curs està més orientat a aquesta tasca de recerca, aprofundiment en els coneixements, i treball en equip.

Hi ha programat, a més , un tercer semestre que consistirà en la formació de grups de treball, i l'acompanyament, mitjançant tutories, de la tasca de recerca, amb algunes sessions per posar en comú el desenvolupament i resultats dels treballs.

6 . Funcionament i organització

L'Equip Directiu, constituït pel Director de l'Escola, el Director d'Estudi General, el Cap d'Estudis d'Estudi General, un representant de l'Equip Docent, un representant dels Grups Permanents de Recerca i un representant dels estudiants, s'encarrega de gestionar les activitats de l'Escola, el compliment adequat de la programació, el seguiment comptable, l'administració i secretaria del centre, la gestió per l'obtenció de fons de finançament i totes les tasques que li pugui encomanar el Consell d'Escola. Es reuneix habitualment per les tasques d'organització, i amb els professors de l'escola, per tal de definir conjuntament el contingut de les sessions, i crear un àmbit d'interrelació entre els diversos docents, establir una metodologia de treball homogènia i una coherència i relació entre els continguts de cada sessió.

El Consell d'Escola, constituït pel President de la Fundació Tercera Via, dos representants de cadascuna de les entitats promotores: Fundació Catalunya, Ecoconcern, Associació pel Diàleg de les Cultures-Sodepau, Fundació Tercera Via, Associació Cultural Passatge (de la UAB) i Món-3, Universitaris pel Tercer Món (de la UB) s'encarregà en el seu moment d'aprovar l'organització general de l'Escola, aprovar la programació i el pressupost, i haurà d'aprovar la memòria anual d'activitats, la liquidació del pressupost i aprovar la programació i el pressupost per al proper semestre.

7. Seguiment del curs

A més de les reunions d'organització i de les reunions amb els professors, s'han realitzat tres reunions de seguiment amb els alumnes, amb la finalitat que aquests puguin opinar sobre el funcionament del curs, saber quina és la correspondència entre les expectatives generades i els resultats obtinguts, discutir sobre els temes plantejats i valorar el nivell de coneixements assolits, i participar en la programació del proper semestre; i amb la intenció de crear un espai de relació fora de les hores de docència, en el qual es discuteixen els temes d'interès de cadascú i s'iniciï la formació de grups de treball i recerca.

8. Documentació i recursos

Al llarg del curs s'ha anat elaborant un dossier amb la informació i documentació corresponent a cada sessió, que proporcionava als estudiants, per avançat, un guió del seminari, una bibliografia bàsica sobre el tema, i un breu curriculum de la persona que el tractava, a més d'alguna documentació d'interès proposada per l'especialista en qüestió.

Es planteja com a interessant la publicació d'aquest dossier, més concretament d'aquells articles que són obra dels propis especialistes, alguns dels quals són inèdits. Aquest propòsit estarà supeditat a la disposició dels mitjans econòmics necessaris.

A més d'aquest fons documental, també durant el curs s'ha anat configurant una biblioteca, amb donacions fetes pels propis docents d'algunes de les seves obres, que esperem poder ampliar i consolidar com a centre de documentació sobre els temes que ens ocupen.

Aquest centre de documentació consta també, des d'ara, amb una videoteca, a la qual s'afegeix, a les pel·lícules visualitzades durant el curs, les filmacions que s'han fet sistemàticament de totes les sessions.

Així doncs, a més de disposar de la documentació escrita esmentada, tenim una gravació videogràfica de totes les sessions del curs, que podrà arribar a tothom que ho desitgi.

9. Pressupost

Liquidació Pressupost primer semestre:

INGRESSOS

Aportació Fundació Catalunya	1.500.000.-
Aportació Fundació Tercera Via	120.000.-
Aportació Ecoconcern	15.000.-
Aportació Món-3	15.000.-
Inscripcions	720.000.-
Inscripcions seminaris	42.000.-

TOTAL	2.412.000.-
--------------	--------------------

DESPESES

Realització del projecte	250.000.-
Disseny de la publicitat	80.000.-
Edició de la publicitat	83.490.-
Difusió premsa	12.000.-
Trameses	34.522.-
Dossiers documentació	66.946.-
Material oficina	163.077.-
Lloguer local/ Telèfon	162.427.-
Honoraris professorat	410.000.-
Viatges professors	100.814.-
Honoraris Secretaria	480.000.-
Honoraris Direcció	425.000.-

TOTAL	2.268.276.-
--------------	--------------------

Superàvit	143.724.-
------------------	------------------

1.- Presentació

L'Escola d'Estudis Polítics Randa va iniciar les seves activitats docents al gener de l'any 1995, amb un primer curs semestral (de gener a juny).

Aquest any 1996 ha realitzat, de forma simultània, un altre primer curs i un segon curs, que té com a objectiu la iniciació a la recerca.

El desenvolupament total de l'Escola tindrà lloc l'any vinent, amb la posada en marxa d'un tercer curs, ja pròpiament de recerca, el qual tancarà el cicle formatiu que ens proposem oferir des de Randa.

Si un cop finalitzats aquests tres cursos, sorgeix alguna proposta per part dels estudiants de continuar treballant, sigui organitzant seminaris, xerrades, sigui establint seminaris permanents sobre temes d'interès, o d'altres activitats, l'escola oferirà el suport necessari per poder dur a terme qualsevol d'aquestes iniciatives.

Les valoracions que varen fer els estudiants en relació al curs 1994-95, referents als continguts, la metodologia, l'equip docent, l'organització, etc. han estat la base a l'hora d'establir uns criteris per avaluar el funcionament d'aquest primer any i realitzar, en funció d'aquestes valoracions, les modificacions oportunes.

A partir doncs d'aquests criteris, i de la valoració realitzada pels membres del Consell Rector de l'Escola, al setembre de 1995 es va iniciar la tasca de preparació, organització i convocatòria del curs, es realitzà el disseny del programa i dels instruments didàctics corresponents, i es configurà l'equip docent.

2.- Programació Primer

La programació proposada per l'Equip Directiu, i aprovada pel Consell d'Escola per al primer curs, va ser estructurada en sis seminaris.

Un seminari introductor, sobre la *Crítica del totalitarisme il·lustrat*, organitzat en tres sessions:

- * Una primera sessió de presentació del curs i de lliurament de la documentació.
- * Una segona sessió de *Cinema Fòrum*, on, prèvia lectura de la documentació que havíem passat sobre el tema, es va visualitzar la pel·lícula *Danton*, d'Andrej Wajda, i posteriorment es va realitzar un debat.
- * Una tercera sessió en la qual, a partir de la lectura d'un dossier on hi havia l'article de *S.P. Huntington "The Clash of Civilizations?"*, i articles d'altres autors en relació al mateix tema, es va realitzar un debat, moderat per Josep Maria Navarro.

Seminari 1: Perspectives per pensar la política, desenvolupat al llarg de quatre sessions, ha tingut com a objectiu realitzar una aproximació a diferents enfocaments filosòfics i epistemològics per pensar i comprendre la política:

- * Josep Mª Terricabras: Filosofia i Política
- * Stefano Puddu: El conflicte en els Models
- * Lluís Mª Xirinacs: El Model Mental Global
- * Carles Riera: Globalisme i Política
- * Treball del grup ¹

Seminari 2: Dialèctica de civilitzacions, desenvolupat al llarg de sis sessions, l'objectiu fonamental era comprendre els processos polítics de

---

¹Al final de cadascun dels seminaris, a excepció de l'introductor, s'ha realitzat una sessió de treball del grup, en la qual es discutien els temes fonamentals desenvolupats al llarg del seminari, o es debatien qüestions que no s'havien pogut treballar en les sessions, per manca de temps. I es realitzava una introducció del proper seminari, amb l'objectiu de centrar els temes que es tractarien en les sessions següents.

llarga durada a la llum de la pluralitat de projectes civilitzatoris vivents en el planeta, i de la seva relació i mútua influència:

- * Jean-Loup Herbert: La dialèctica de civilitzacions. Tradicions en Revolució.
- * Lluís Mª Xirinacs: Dialèctica Generalitzada.
- * Carles Riera: Dialèctica Sinòptica.
- * Francesc Mira: Sobre pobles i fronteres: la fundació, el territori i la consciència dels límits.
- * Agustí Nicolau: Gestió de la informació a partir de les realitats socio-ontològiques.
- * Treball del Grup.

Seminari 3: Ciència, tècnica, cultura i política, al llarg de quatre sessions s'ha realitzat una aproximació a les relacions entre els paradigmes científic-tècnics i les cultures polítiques:

- * Fèlix Martí: Els límits de les ciències socials com a interpretació de la realitat. La revolució prospectiva.
- * Basarav. Nicolescu: Una nova aproximació científica, cultural i espiritual: La transdisciplinarietat.
- * Octavi Piulats: Aproximació a les relacions entre els paradigmes científic-tècnics i les cultures polítiques.
- * Juan Manuel Treserras: Cultura i sistemes de comunicació. Passat, present i futur.
- * Treball del grup

Seminari 4: Ecologia, economia i geopolítica, s'ha intentat realitzar una aproximació a les relacions entre ecologia, economia i models polítics, així com comprendre la geopolítica a la llum de l'ecologia, la interdependència econòmica i la diversitat cultural:

- * J.M. Alier: Justícia ambiental (local i global).
- * Arcadi Oliveras: Un nou ordre internacional? Aspectes econòmics.
- * Jean-Loup Herbert: La dialèctica, paradigma dominant a occident.
- * Treball del grup

Seminari 5: Els subjectes de la política i les seves propostes de canvi, ha tingut com a objectiu qüestionar-se sobre quins són els actors

presents i futurs de l'acció política, quines tensions i quines propostes transformadores poden marcar el pols del futur polític.

* Marc Pintor: Repensar la Societat, Repensar l'Economia, dos projectes d'Ecoconcern dintre de la Plataforma per un Món Responsable i Solidari.

* R. Gallissot: Nous moviments socials i lluita de classes.

*Taula rodona: moderada per Gabriela Serra, i amb la participació de representants dels moviments socials antimilitarista, ecologista, feminista i veïnal.

* Valoració i cloenda: sessió conjunta de primer i segon curs, consistent en que els grups de treball de segon expliquin als alumnes de primer el procés i resultats actuals del seu treball, i en una segona part s'explica el funcionament del segon curs als estudiants que vulguin continuar.

Aquest curs consta d'un total de 79 hores, impartides en sessions setmanals de dues hores i mitja de durada, realitzades els dimecres de 19,30 a 22h, i amb algunes sessions de divendres a la tarda i de dissabte al matí.

3.- Programació Segon

El funcionament del segon curs ha consistit en formar grups de treball al voltant d'un tema comú per iniciar-se a la recerca, amb l'ajut d'un tutor, i amb el suport, quan els estudiants ho han considerat oportú, d'algunes sessions amb experts en els temes específics que es volien treballar.

La metodologia del segon curs s'ha basat en l'autogestió d'un pressupost, de forma que el grup havia de decidir quines prioritats establir per la seva formació: bé pagant les hores de tutoria que considerés necessàries, bé realitzant conferències amb professors experts en temes del seu interès, bé adquirint bibliografia, o inscrivint-se a cursos i seminaris que es realitzessin relacionats amb els seus temes de treball, etc.

S'han constituït tres grups al voltant dels següents temes:

- 1) Processos d'autodeterminació a Europa
- 2) Dialèctica de civilitzacions i pensament polític del Tercer Món
- 3) Models de participació política

Cada grup ha seguit un sistema de treball diferent dels altres:

1) El primer ha comptat amb l'assessorament de dos tutors, Aureli Argemí i Lluís Maria Xirinacs, i paral·lelament ha realitzat entrevistes puntuals amb experts en el tema i també han treballat mitjançant la recerca i consulta bibliogràfica.

2) El segon grup ha tingut l'orientació d'un únic tutor, Jean-Loup Herbert, i s'ha concentrat més en el treball de recerca bibliogràfica i entrevistes amb el tutor. Ha realitzat una sessió de treball amb Raimon Panikkar, i com a activitats complementàries a les sessions de tutoria han participat del curs: *L'Islam, història i realitat*, organitzat per Món-3, Universitaris pel Tercer Món.

3) Finalment, el tercer grup ha optat per tenir una sèrie d'entrevistes al llarg del curs amb diferents experts en el tema, prescindint de la figura del tutor i aprofundint en la recerca i consulta bibliogràfica.

Les entrevistes que han tingut han estat les següents:

- Ferran Requejo**. Diferents aspectes de participació política des dels clàssics.
- Francesc Mira**. Filosofia i Política.
- Jean-Loup Herbert**. Introducció a l'Islam.
- Lluís Mallart**. Introducció a l'Àfrica Negra.
- Ferran Iniesta**. Estat i Política a l'Àfrica Negra.
- Miquel Izard**. Models d'organització política precolombina.
- Miquel Soler**. Realitats socials actuals d'Amèrica Llatina.
- Raimon Panikkar**. Cultura, religió i política a l'Índia.
- Jean-Loup Herbert**. Cultura, religió i política a la Xina.
- Tomás Villasante**. Moviments socials a occident.

Al final, el resultat del treball en grup ha de ser un article que situï l'estat de la qüestió del tema. L'Escola es compromet a gestionar la publicació dels articles en revistes relacionades amb els temes tractats.

Si bé inicialment el segon curs estava plantejat com a semestral, al llarg de l'any s'ha anat replantejant aquest calendari, ja que el procés de recerca en grup és més lent i requereix un període de maduració més extens. Per això s'ha decidit ampliar el calendari del segon curs a un any, amb la qual cosa els grups de segon es troben en aquest moment a la meitat del seu procés formatiu.

Pel moment han finalitzat l'etapa d'informació i documentació, i ara comencen a centrar el tema, definir les qüestions claus que volen tractar i elaborar l'esquema final del treball.

4.- L'equip docent

L'Equip docent de l'escola està format per especialistes en els diversos temes, la majoria d'ells de Catalunya, d'altres de fora:

Josep Maria Navarro: Antropòleg. Professor convidat a l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de Barcelona. Membre de Desenvolupament Comunitari.

Director del Pla d'Acollida i Promoció dels Col·lectius d'Immigrants a la comarca del tarragonès.

Josep Mª Terricabras, Filòsof (Universitat de Barcelona i Universitat de Münster, Alemanya). Actualment és Professor Catedràtic de Filosofia a la Universitat de Girona, Director de la "Càtedra Ferrater Mora de Pensament Contemporani" (Universitat de Girona), i President del GRAMC (Grups de Recerca i Actuació sobre Minories Culturals i Treballadors Estrangers). Ha publicat diversos llibres en alemany i català sobre filosofia, i ha dirigit l'edició actualitzada del Diccionari de Filosofia de J. Ferrater Mora.

Stefano Puddu: Pedagóg, Universitat de Cagliari (Itàlia). Soci fundador de la Cooperativa "Passaparola", de serveis socio-educatius i d'animació cultural. Premi Don Milani d'educació per la pau, pel projecte Arca de Noé. Comitè organitzador del Congrés "Una vita nonviolenta" i soci fundador d'Ecoconcern, associació per a la innovació social.

Lluís Mª Xirinacs, Filòsof, teòleg, pedagóg i biòleg, treballa actualment en el plantejament de models generals en el si dels quals sigui possible el diàleg intercultural. Ha escrit una desena de llibres de pensament sobre tradicions espirituals, filosofia, política i economia, i de cròniques socials i polítiques.

Carles Riera, Sociòleg. Màster en Metodologia i Gestió de la Formació, a la Universitat Politècnica de Catalunya. Professor convidat a la Universitat Ramon Llull. Director de Desenvolupament Comunitari.

Jean-Loup Herbert, Sociòleg i científic polític (Lyon). Actualment Professor d'Antropologia a l'École d'Architecture de Saint-Etienne (França). Membre de l'Association Française des Etudes du Monde Arabe et Musulman. Formador al Moviment de Desenvolupament Social Local. Ha escrit nombrosos articles sobre el Tercer Món en general, i sobre els països musulmans i llatinoamericans en particular.

Francesc Mira, Professor de grec, antropòleg i escriptor, ofici en el qual ha conreat totes les modalitats -assagista, novel·lista, articulista, traductor...-. Premi dels lectors d'El Temps, 1990, amb Els treballs perduts, Premi d'assaig Joan Fuster, 1984, i Premi de la Crítica Serra d'Or, 1985, amb Crítica de la Nació Pura.

Agustí Nicolau, Geògraf, Coordinador del mòdul Cultures i Desenvolupament a l'Institut Intercultural de Montreal, Quebec, fins a l'abril de 1996, actualment és responsable de l'Àrea d'Interculturalitat d'Ecoconcern.

Fèlix Martí, Matemàtic, Físic i Químic, Filòsof i Teòleg. Director del Centre Unesco de Catalunya. President d'honor de la Federació Catalana d'Associacions i Clubs UNESCO. President del Centre Català de Prospectiva, director de la revista Papers de Prospectiva. President del Comitè Internacional de Linguapax (Programa de la UNESCO d'educació per la pau) i Medalla UNESCO 1995 de Drets Humans.

Basarav. Nicolescu, Doctor en Ciències Físiques, Teòric de la física al CNRS, França, especialitzat en la teoria de les partícules elementals, autor d'un centenar d'articles científics publicats en revistes internacionals. President-fundador del Centre Internacional de Recherche et Etudes Transdisciplinaires (CIRET). Cofundador, amb René Berger, del Grup de Reflexió sobre la Transdisciplinarietat, a la UNESCO. Fundador i Director de la col·lecció Transdisciplinarité, Editions du Rocher, França, nombroses publicacions sobre física quàntica i teoria de la física.

Octavi Piulats, Doctor en filosofia, professor de filosofia a la Universitat de Barcelona, i professor d'història de la medicina al Màster de Medicina Natural de la Fundació Bosch i Gimpera.

Juan Manuel Treserras, Doctor en Ciències de la Informació, professor d'història de la comunicació social de la Universitat Autònoma de Barcelona. Premi a la Investigació sobre Comunicació de Masses de la Generalitat de Catalunya (1989) i Premi d'Assaig Joan Fuster (1994).

J.M. Allier, Catedràtic d'Economia i història Econòmica de la Universitat Autònoma de Barcelona, professor visitant a la Universitat de Flacso, Equador. Membre fundador de la Societat Internacional d'Economia Ecològica i de l'Associació Europea d'Economia Ambiental.

Arcadi Oliveras, Doctor en Ciències Econòmiques (Universitat Autònoma de Barcelona). Professor Titular del Departament d'Economia Aplicada de la Universitat Autònoma de Barcelona. Actualment professor a la Facultat de Ciències Polítiques i Sociologia (UAB) d'Economia Internacional i d'Economia Mundial. Vice-President de Justícia i Pau (Barcelona). Vice-President de la Fundació per la Pau (Barcelona).

Marc Pintor, Economista, especialitzat en Economia Internacional. Coordinador d'Educació Ambiental a Catalunya de l'Associació Greenpeace. Coordinador de l'Àrea d'Economia d'Ecoconcern.

René Gallissot, Professor d'Història Contemporània a la Universitat de París 8. Director de l'Institut Maghreb-Europe. Director de la Revista Internacional de síntesi en Ciències Socials *l'Homme et la Société*. Les seves recerces es centren en la qüestió nacional: marxisme i qüestió nacional, moviment obrer internacional, nacionalisme, sindicalisme i comunisme al món àrab, història del socialisme, i actualment racisme i immigració, relacions interètniques.

Xavier Rubert de Ventós, Advocat i Doctor en Filosofia (Universitat de Barcelona). President de l'Institut d'Humanitats de Barcelona. Ha estat diputat del Parlament Espanyol (1984-86) i del Parlament Europeu (1986-1994). Autor de nombrosíssims llibres sobre filosofia i política, el més recent: "Nacionalismos" (Espasa Calpe, 1994).

Gabriela Serra, Experta en moviments socials. Ha participat en el Moviment per la Pau i el Desarmament i ha estat membre actiu de la Coordinadora Anti-Otan a Catalunya. Actualment, és coordinadora de l'Associació Entrepobles.

Aureli Argemí, Teòleg. Fundador i Secretari General del CIEMEN (Centre Internacional Escarré per les Minories Ètniques i Nacionals). Director de la Fundació pels Drets Col·lectius dels Pobles. Escriptor especialitzat en la problemàtica nacional. Director de la Revista "Europa de les Nacions" i col·laborador d'altres publicacions.

Raimon Panikkar, Químic, filòsof i teòleg, es dedica fonamentalment a l'estudi de l'encontre entre les diverses cultures i religions de la humanitat. Professor emèrit de la Universitat de Califòrnia (Santa Bàrbara), Col·laborador de la UNESCO, membre del Jurat del Tribunal Permanent dels Pobles (Roma), president del "Center for Crosscultural Studies" (Califòrnia), de Vivarium (Catalunya) i d'INODEP (Paris) Ha escrit una trentena de llibres i centenars d'articles especialitzats sobre indologia, filosofia, hermenèutica, mitologia i cosmologia.

Tomás Villasante, Doctor i professor del Departament d'Ecologia Humana i Població a la Facultat de Ciències Polítiques i Sociologia de la Univesitat Complutense de Madrid. És creador del CIMS, centre dedicat a l'estudi i animació de moviments socials.

5.- Els estudiants

L'escola ofereix l'opció de realitzar el primer curs sencer, o bé matricular-se a aquells seminaris que els interessessin més, donat que, si bé el curs té una coherència interna en la seva totalitat, oferint una formació global i integrada, els seminaris que componen el temari tenen també sentit formatiu en si mateixos, i constitueixen unitats temàtiques independents.

Malgrat tot, aquest curs la majoria dels estudiants han realitzat el curs sencer, a excepció de dues persones que han realitzat seminaris solts, un en el seminari 3, i l'altre en els seminaris 3 i 4.

Aquest any hi ha hagut un total de 27 persones inscrites al primer curs, provinents de camps molt diversos:

Formats en l'àrea de Ciències Humanes : un 40,7%

Formats en Ciències Econòmiques: un 15%

Formats en l'Àrea d'Educació Social: un 15%

Formats en Ciències Naturals: un 11,3%

Formats en Filologia: un 7,5%

Procedents de l'Àmbit Artístic: un 7,5%

I Tècnics Superiors: un 3%

Deis 24 alumnes del curs 1994-95, 10 han continuat realitzant el segon curs. Aquests han constituït tres grups de treball, dos de 3 persones i un de 4.

6.- Funcionament i organització

L'Equip Directiu, constituït pel Director de l'Escola, el Director d'Estudi General, el Cap d'Estudis d'Estudi General, un representant de l'Equip Docent, un representant dels Grups Permanents de Recerca i un representant dels estudiants, s'encarrega de gestionar les activitats de l'Escola, el compliment adequat de la programació, el seguiment comptable, l'administració i secretaria del centre, la gestió per l'obtenció de fonts de finançament i totes les tasques que li pugui encomanar el Consell d'Escola. Es reuneix habitualment per les tasques d'organització, i amb els professors de l'escola, per tal de definir conjuntament el contingut de les sessions, i crear un àmbit d'interrelació entre els diversos docents, establir una metodologia de treball homogènia i una coherència i relació entre els continguts de cada sessió.

El Consell d'Escola, constituït pel President de la Fundació Tercera Via, dos representants de cadascuna de les entitats promotores: Fundació Catalunya, Ecoconcern, Associació pel Diàleg de les Cultures-Sodepau, Fundació Tercera Via, Associació Cultural Passatge (de la UAB), Món-3, Universitaris pel Tercer Món (de la UB), Fundació Bofill i Fundació Ciemen, s'encarregà en el seu moment d'aprovar l'organització general de l'Escola, aprovar la programació i el pressupost, i haurà d'aprovar la memòria anual d'activitats, la liquidació del pressupost així com aprovar la programació i el pressupost per al proper semestre.

El Claustre de Professors, constituït per tots els que tenen una activitat docent a l'Escola. Fins ara s'ha reunit un cop a l'any per discutir els continguts del curs i els criteris pedagògics. La voluntat de l'Escola és que aquest claustre es consolidi, es realitzin reunions periòdiques per tal d'establir uns vincles més estrets entre els docents, i entre aquests i el Consell Rector de l'Escola, de forma que puguin intervenir més activament en el procés de desenvolupament de l'Escola.

7.- Documentació i recursos

Al llarg del curs s'ha anat elaborant un dossier amb la informació i documentació corresponent a cada sessió, que proporcionava als estudiants, per avançat, un guió del seminari, una bibliografia bàsica sobre el tema, i un breu curriculum de la persona que el tractava, a més d'alguna documentació d'interès proposada pel conferenciant.

Seria interessant la publicació d'aquest dossier, més concretament d'aquells articles que són obra dels propis especialistes, alguns dels quals són inèdits. Aquest propòsit estarà supeditat a la disposició dels mitjans econòmics necessaris.

A més d'aquest fons documental, també al llarg dels cursos 1994-95 i 1995-96 s'ha anat creat un fons bibliogràfic, amb donacions fetes pels propis docents d'algunes de les seves obres, o d'altres autors, que esperem poder ampliar i consolidar com a centre de documentació sobre els temes que ens ocupen.

Aquest centre de documentació disposa també d'una videoteca que recull les filmacions que s'han fet de totes les sessions corresponents als cursos 1994-95 i 1995-95, amb la qual cosa, aquells alumnes que no hagin pogut assistir a algunes sessions poden treballar-hi posteriorment, mitjançant la visualització dels vídeos.

8.- Activitats complementàries.

Aquest curs, a més del programa troncal de primer i dels grups de treball de segon, l'Escola ha organitzat, en col.laboració amb altres entitats, dos seminaris oberts al públic en general.

Un primer seminari, organitzat conjuntament amb Sodepau, la Fundació Bofill i l'Espai Roig, Verd, Violeta. sobre ***Moviments Socials i democràcia participativa.***

Un segon seminari, organitzat conjuntament amb Món-3, Universitaris pel Tercer Món, sobre ***Democràcia i Moviments Socials al Brasil, la configuració d'un política brasilera.***

El nivell de participació en ambdós seminaris ha estat bo, entre 15 i 25 persones.

Totes les sessions corresponents a ambdós seminaris estan gravades, i s'han elaborat dossiers de documentació de cadascún d'ells.

Títol: MEDITERRÀNIA I AUTODETERMINACIÓ

Índex d'apartats:

- Visions sobre l'autodeterminació en el nou ordre mundial
- Europa i la Mediterrània
- Autodeterminació: col·lectivitat i política

Breu resum:

Després de la trencadissa que a finals de la dècada dels 80 i principis dels 90 creen els diferents processos a l'Europa Central i de l'Est, l'any 92 la Fundació Carnegie per la Pau Internacional publicà el llibre *L'Autodeterminació en el Nou Ordre Mundial* (alguns dels seus autors ocupen actualment càrrecs importants en política exterior dels EUA). A banda de qüestions més de casuística, bàsicament en el llibre s'hi defensa que, perdent el tradicional respecte vers les fronteres estatals, els EUA liderant la Comunitat Internacional haurien de mostrar-se receptius als processos d'autodeterminació, sempre que aquests garantissin per la seva part el compromís amb la democràcia liberal i amb el sistema econòmic de mercat, a més de la voluntat negociadora dins del marc del Dret Internacional.

Tot i que des del llibre citat es pretén donar una resposta de caire global, si passem a observar la realitat dels diferents pobles d'Europa i la Mediterrània ens adonem que l'amplitud i complexitat de realitats culturals, geogràfiques, polítiques, econòmiques... que ens demana aprofundir el concepte mateix d'autodeterminació i tot allò que implica. Crelem que aquest aprofundiment es pot fer des de l'estudi i el joc dels termes-valors "col·lectivitat" i "política" observant, -des de la unitat de comprensió que poden donar- la diversitat de realitats a les que es refereixen.

GRUP PROCESSOS D'AUTODETERMINACIÓ A EUROPA

Membres: Jordi Asensi, Jesús Artiola, Antoni Manzanal

Títol: MESTISSATGE, SINCRETISME CULTURAL, DIALÈCTICA DE CIVILITZACIONS?

Índex d'apartats:

A partir d'un cas concret analitzarem:

- Obsessió per la Integració. Veritable coneixement envers els altres?
- Conceptualització: contenció, resistència, xoc, conflicte, dialèctica.
- A partir del fet, lectura de la realitat.
- Mestissatge o sincretisme cultural en front a la dialèctica de civilitzacions com a coneixement profund de la realitat.
- Conclusions obertes.

Breu resum:

En aquests moments es parla molt de la "Crisi d'Occident", crisi de valors?, crisi econòmica?, crisi de construcció social?...

La crisi pressuposa conflicte, en el marc del conflicte que pateix en aquests moments, la Civilització Occidental pot trobar una gran oportunitat en el coneixement d'altres Civilitzacions-Cultures.

No tan sols com un sincretisme cultural, sinó també per poder-nos apropar a la cosmovisió de l'altre, que permeti relativitzar les pròpies postures i les actituds envers els altres.

**GRUP DIALÈCTICA DE CIVILITZACIONS I PENSAMENT POLÍTIC DEL
TERCER MÓN.**

Membres: Loreley Busqué, Rosa Pascual, Pepe Bellver.

Títol: MODELS DE PARTICIPACIÓ POLÍTICA

Índex d'apartats:

- Qüestions epistemològiques sobre l'estudi de la política.
- Política i interculturalitat: algunes compatibilitats i contradiccions.
- Alguns esbossos de conclusions.

Breu resum:

Hem volgut mantenir, per a l'article, el mateix nom amb què vam anomenar el temari que ens havíem plantejat com a grup. I ho hem volgut fer per tal d'il·lustrar millor el procés que hem anat seguint. Un procés en el que ens plantejem diferents concepcions de participació política arreu del planeta, a la vegada que ens anem ressituant en la manera d'enfocar el tema. Es tracta, per tant, d'un procés en què el subjecte observador passa a formar part també de l'objecte observat.

D'aquesta manera, ens interessen tant les diferents maneres d'interpretar la necessitat d'organitzar-se socialment per satisfer les necessitats bàsiques de la comunitat, com la manera amb què tendim a interpretar-les des de la nostra particular cultura política.

En aquest sentit, un primer apartat de l'article es centra en les contradiccions que aquest títol ens generà ben aviat a l'hora d'enfocar el temari des d'una perspectiva intercultural. És precisament des d'aquesta perspectiva des d'on volem mostrar algunes contradiccions però també compatibilitats, entre la necessitat d'una entesa política planetària i la necessitat d'un respecte i d'una igualtat entre les diverses cultures.

Finalment, volem acabar l'article esmentant alguna mena de conclusions sobre el tema, evitant, sobretot, qualsevol mena de pretensiositat o esperit alligonador sobre un tema tan complex per tots com aquest.

GRUP MODELS DE PARTICIPACIÓ POLÍTICA
Membres: Xavier Joanpere, Roger Sunyer, Josep Mª Pérez

ESCOLA RANDA
Pressupost d'ingressos 95-96
Full Resum

Actualitzat a: 26/7/96

	Codi	Pressupost	Realitzat	Pendent
Fundació Catalunya	1	1.110.000	1.110.000	0
Fundació Bofill	2	800.000	800.000	0
Inscripcions Primer	3	646.000	642.000	+4.000
Inscripcions Segon	4	250.000	244.000	+6.000
TOTAL ESCOLA		2.806.000	2.796.000	10.000

ESCOLA RANDA
 Pressupost curs 1995-96
 Full Resum

Actualitzat a: 26/7/96

Concepte	Codi	Proveïdor	Dia	Import
Fundació Catalunya	1		22/11/95	370.000
Fundació Bofill	2		31/1/96	300.000
Inscripcions Primer	3	Maria Pascual	18/12/95	10.000
Inscripcions Primer	3	Antoni Fernandez	18/12/95	10.000
Inscripcions Primer	3	Enric Vivanco	22/12/95	10.000
Inscripcions Primer	3	Ildefons Hervàs	27/12/95	10.000
Inscripcions Primer	3	Francesc Martinez	8/1/96	10.000
Inscripcions Primer	3	Araceli Domènech	8/1/96	10.000
Inscripcions Primer	3	Ramon Collado	10/1/96	10.000
Inscripcions Primer	3	Bernat Castells	10/1/96	10.000
Inscripcions Primer	3	Alfons Rial	10/1/96	10.000
Inscripcions Primer	3	J.Oriol Llobera	10/1/96	30.000
Inscripcions Primer	3	Narcís Perich	10/1/96	30.000
Inscripcions Primer	3	Joan Martín	17/1/96	30.000
Inscripcions Primer	3	David Martínez	17/1/96	8.000
Inscripcions Primer	3	Oriol Alzina	17/1/96	8.000
Inscripcions Primer	3	Domènech Aran	17/1/96	10.000
Inscripcions Primer	3	Xavier Latorre	17/1/96	10.000
Inscripcions Primer	3	Jordi Collet	17/1/96	10.000
Inscripcions Primer	3	Anna Gabriel	17/1/96	10.000
Inscripcions Primer	3	Bàrbara Roig	17/1/96	10.000
Inscripcions Primer	3	Rosa Mercader	17/1/96	10.000
Inscripcions Primer	3	Francesc Dalmasas	17/1/96	10.000
Inscripcions Primer	3	José Montero	24/2/96	8.000
Inscripcions Primer	3	Ildefons Hervàs	28/2/96	10.000
Inscripcions Primer	3	Anna Gabriel	13/3/96	10.000
Inscripcions Segon	4	Rosa Pacual	4/3/96	30.000
Fundació Catalunya	1		15/3/96	200.000
Inscripcions Segon	4	Xavier Joanpere	11/4/96	15.000
Inscripcions Segon	4	Jordi Asensi	9/4/96	10.000
Inscripcions Primer	3	Francesc Martínez	10/4/96	10.000
Inscripcions Primer	3	Jordi Collet	10/4/96	10.000
Inscripcions Primer	3	José Montero	10/4/96	8.000
Inscripcions Primer	3	Domènech Aran	10/4/96	10.000
Inscripcions Primer	3	Bernat Castells	10/4/96	9.000
Inscripcions Primer	3	Antoni Fernández	17/4/96	10.000
Inscripció Seminari 3 Primer	3	Rafael Domínguez	17/4/96	8.000
Inscripcions Primer	3	Alfons Rial	17/4/96	10.000
Inscripc. 3 sessions Seminari 3	3	Olga Blanco	17/4/96	6.000
Inscripcions Primer	3	Enric Vivanco	19/4/96	10.000
Inscripcions Segon	4	Antoni Manzanal	29/5/96	15.000
Inscripcions Segon	4	Josep Ma Pérez	29/5/96	15.000
Inscripcions Segon	4	Jesús Artiola	29/5/96	8.000
Inscripcions Primer	3	José Montero	29/5/96	8.000
Inscripcions Primer	3	Anna Gabriel	29/5/96	10.000

Inscripcions Primer	3	Oriol Alzina	29/5/96	8.000
Inscripcions Primer	3	Francesc Martínez	29/5/96	10.000
Inscripcions Primer	3	Bemat Castells	29/5/96	11.000
Inscripcions Primer	3	Enric Vivanco	5/6/96	10.000
Inscripcions Primer (Seminari 4)	3	Rafael Domínguez	7/6/96	8.000
Inscripcions Primer	3	Laura Albareda	29/5/96	4.000
Inscripcions Primer (Ecoconcern)	3	Germán Pelayo	29/5/96	4.000
Inscripcions Primer (Ecoconcern)	3	Eugeni Chafer	29/5/96	4.000
Fundació Bofill	2		30/4/96	250.000
Fundació Catalunya	1		30/6/96	170.000
Inscripcions Segon	4	Antoni Manzanal	3/7/96	15.000
Inscripcions Segon	4	Jesús Artiola	3/7/96	15.000
Inscripcions Primer	3	Francesc Dalmasas	3/7/96	10.000
Inscripcions Primer	3	David Martínez	3/7/96	8.000
Inscripcions Primer	3	Antoni Fernández	12/6/96	10.000
Inscripcions Primer	3	David Martínez	12/6/96	10.000
Inscripcions Primer	3	Ildefons Hervàs	12/6/96	10.000
Inscripcions Primer	3	Rosa Mercader	12/6/96	20.000
Inscripcions Segon	4	Xavier Joanpere	12/6/96	15.000
Inscripcions Primer	3	Oriol Alzina	17/6/96	8.000
Inscripcions Segon	4	Loreley Busqué	19/6/96	10.000
Inscripcions Primer	3	Jordi Collet	19/6/96	10.000
Inscripcions Primer	3	Alfons Rial	19/6/96	10.000
Inscripcions Primer	3	Domènec Aran	19/6/96	10.000
Inscripcions Segon	4	Pepe Bellver	10/7/96	7.000
Fundació Catalunya	1		19/7/96	370.000
Inscripcions Primer	3	Araceli Domenech	22/7/96	10.000
Inscripcions Primer	3	Maria Pascual	19/7/96	10.000
Fundació Bofill	2		30/6/96	250.000
Inscripcions Primer	3	Maria Pascual	13/7/96	10.000
Inscripcions Primer	3	Ramón Collado	10/7/96	20.000
Inscripcions Primer	3	Xavier Latorre	21/7/96	20.000
Inscripcions Primer	3	Francesc Dalmasas	15/7/96	4.000
Inscripcions Segon	4	Jordi Asensi	13/7/96	20.000
Inscripcions Segon	4	Josep M.Perez	13/7/96	15.000
Inscripcions Segon	4	Roger Sunyer	15/7/96	20.000
Inscripcions Segon	4	Loreley Busqué	15/7/96	10.000
Inscripcions Segon	4	Jesús Artiola	15/7/96	7.000
Inscripcions Segon	4	Pepe Bellver	17/7/96	17.000

ESCOLA RANDA
 Pressupost despeses 95-96
 Full Resum

Actualitzat a: 26/7/96

	Codi	Pressupost	Realitzat	Pendent
Disseny publicitat	1	40.000	37.370	+2.630
Edició publicitat	2	114.000	114.840	-840
Difusió mitjans comunicació	3	12.000	15.000	-3.000
Dossiers documentació	4	96.000	115.508	-19.508
Memòries	5	25.000	23.250	+1.750
Material oficina	6	50.000	77.269	-27.269
Telèfon	7	70.000	85.979	-15.979
Correus	8	30.000	25.418	+4.582
Professors	9	772.500	636.441	+136.059
Viatges	10	165.000	200.656	-35.656
Aportació seminaris	11	100.000	98.892	+1.108
Direcció	12	500.000	500.000	0
Secretaria	13	720.000	640.000	+80.000
TOTAL ESCOLA		2.694.500	2.570.623	+123.877

Actualitzat a: 26/7/96

ESCOLA RANDA
Pressupost curs 1995-96

Concepte	Codi	Proveïdor	Dia	Import
A)General				
Disseny publicitat	1	Stefano Puddu	22/11/95	37.370
Edició publicitat	2	Gramagraf	24/11/95	114.840
Difusió mitjans comunicació	3	ADDAI	4/1/96	
Dossiers documentació	4			78.342
Material oficina	6			27.047
Correus	8			21.094
Viatges	10	J-L. Herbert	15/9/05	12.336
Professors	9	J.M. Terricabras	7/2/96	12.500
Professors	9	S.Puddu	14/2/96	12.500
Professors	9	Ll.M. Xirinacs	11/3/96	25.000
Professors	9	C. Riera	11/3/96	25.000
Professors	9	J.M. Navarro	11/3/96	12.500
Viatges	10	L. Gimenez	29/1/96	10.000
Professors	9	J-L. Herbert	8/3/96	80.000
Dossiers Documentació	7		1/7/95	8.214
Secretaria	13	Clara	1/10/95	40.000
Secretaria	13	Clara	1/11/95	80.000
Secretaria	13	Clara	1/12/95	80.000
Secretaria	13	Clara	1/1/96	80.000
Secretaria	13	Clara	1/2/96	60.000
Secretaria	13	Clara	1/3/96	60.000
Correus	8		10/4/96	1.997
Dossiers documentació	4		29/3/96	6.852
Telèfon setembre-novembre	7		27/3/96	13.486
Material oficina	6		27/3/96	3.887
Dossiers documentació	4		27/3/96	2.274
Telèfon desembre-març	7		13/4/96	32.530
Dossiers documentació	4		13/4/96	858
Material oficina	6		9/4/96	5.280
Material oficina	6		10/4/96	485
Viatges	10	Missatger	12/4/96	1.840
Professors	9	Fèlix Martí	17/4/96	12.500
Professors (reunió 2on)	9	Jean-Loup Herbert	19/4/96	10.000
Professors	9	Basarav Nicolescu	19/4/96	31.250
Professors	9	Octavi Piulats	24/4/96	12.500
Memòries	5	Universitats	29/4/96	2.380
Memòries	5	Universitats	29/4/96	3.870
Material oficina	6	Cintes vídeo	17/4/96	4.770
Correus	8		13/3/96	420
Correus	8		18/3/96	200
Correus	8		14/4/96	1.450
Correus	8		10/5/96	129
Dossiers documentació	4		8/5/96	486
Professors	9	J.Manuel Treserras	8/5/96	12.500
Dossiers documentació	4		10/5/96	2.220

Dossiers documentació	4		10/5/96	6.977
Dossiers documentació	4		5/6/96	6.220
Professors	9	Jean-Loup Herbert	7/6/96	32.500
Viatges	10	Jean-Loup Herbert	7/6/96	15.000
Professors (hotel)	9	Basarav Nicolescu	18/4/96	38.799
Viatges	10	Basarav Nicolescu	18/4/96	60.275
Difusió Mitjans comunicació	3	ADDAI	7/6/96	15.000
Secretaria	13	Clara	1/4/96	60.000
Secretaria	13	Clara	1/5/96	60.000
Professors	9	Arcadi Oliveras	22/5/96	12.500
Professors	9	J.Martínez Alier	29/5/96	12.500
Material oficina	6	Porteria		8.500
Professors	9	René Gallissot	14/6/96	12.500
Dossiers documentació	4		14/6/96	2.526
Telèfon Abril-juny	7		15/5/96	21.749
Professors	9	Gabriela Serra	12/6/96	12.500
Aportació Seminaris	11	Viatge J. Fernandez	3/5/96	49.000
Aportació Seminaris	11	Honor.J.Fernández	2/5/96	10.000
Aportació Seminaris	11	Fotocòpies	2/5/96	15.000
Aportació Seminaris	11	Cintes	2/5/96	4.000
Aportació Seminaris	11	Hotel Villasante	2/5/96	9.550
Material oficina	6	cintes vídeo	19/6/96	3.000
Secretaria	13	Clara	1/6/96	60.000
Professors	9	Miquel Izard	1/7/96	10.000
Professors	9	Ferran Iniesta	1/7/96	10.000
Correus	8		19/6/96	128
Dossiers Documentació	4		3/7/96	312
Dossiers Documentació	4		3/7/96	78
Dossiers Documentació	4		3/7/96	2.454
Dossiers Documentació	4		14/6/96	2.550
Dossiers Documentació	4		18/7/96	744
Dossiers Documentació	4		2/6/96	963
Dossiers Documentació	4		4/7/96	882
Dossiers Documentació	4		4/7/96	770
Aportació seminaris	11	Hotel Phillippe	21/5/96	11.342
Viatges	10	René Gallissot	12/6/96	48.385
Professors	9	Hotel Gallissot	12/6/96	16.892
Viatges	10	Missatgers	2/5/96	1.440
Viatges	10	Missatgers	11/4/96	460
Viatges	10	Missatgers	22/4/96	920
Viatges	10	Grup Segon	19/7/96	50.000
Professors	9	Marc Pintor	5/6/96	12.500
Professors	9	Agustí Nicolau	5/6/96	12.500
Material oficina	6	Cintes vídeo	13/7/96	24.300
Professors	9	Lluís M.Xirinacs	13/7/96	20.000
Professors	9	Aureli Argemí	17/7/96	30.000
Telèfon Juliol-agost	7		17/7/96	10.000
Professors	9			32.000
Memòries	5		17/7/96	17.000
Professors Segon	9			125.000
Direcció	12	Carles Riera	24/7/96	500.000
Secretaria	13	Clara	24/7/96	60.000

SEMINARIS
Pressupost d'ingressos 95-96
Full Resum

Actualitzat a: 26/7/96

	Codi	Pressupost	Realitzat	Pendent
Món-3	101	160.000	160.000	0
Sodepau	102	30.000	30.000	0
Randa	103	100.000	98.892	+1.108
Inscripcions Seminari 1	104	60.000	70.500	-10.500
Inscripcions Seminari 2	105	60.000	35.000	+25.000
TOTAL SEMINARIS		410.000	394.392	15.608

SEMINARIS

Actualitzat a: 26/7/96

Pressupost curs 1995-96

Concepte	Codi	Proveïdor	Dia	Import
Inscripció Seminari 1	104	Imma Roda	30/4/96	1.500
Inscripció Seminari 1	104	Inma Buñuel	30/4/96	1.500
Inscripció Seminari 1	104	Fina Rubio	30/4/96	5.000
Inscripció Seminari 1	104	Glòria Roig	30/4/96	5.000
Inscripció Seminari 1	104	Jesús Ayuste	2/5/96	5.000
Inscripció Seminari 1	104	Ernest Giménez	2/5/96	5.000
Inscripció Seminari 1	104	Judith Simó	2/5/96	5.000
Inscripció Seminari 1	104	Angel Bosqued	2/5/96	5.000
Inscripció Seminari 1	104	Ferran Segura	2/5/96	5.000
Inscripció Seminari 1	104	Oscar Alomar	3/5/96	1.500
Inscripció Seminari 1	104	Joaquim Exposito	2/5/96	5.000
Inscripció Seminari 1	104	Francis Garcia	4/5/96	1.500
Inscripció Seminari 1	104	Grup de l'Espai	9/5/96	24.500
Inscripció Seminari 2	105	Alicia Barbero	20/5/96	5.000
Sodepau	102		5/6/96	30.000
Inscripcions Seminari 2	105	Món-3		30.000
Randa	103			98.892
Món-3	101		24/7/96	160.000

SEMINARIS
Pressupost despeses 95-96
Full Resum

Actualitzat a: 26/7/96

	Codi	Pressupost	Realitzat	Pendent
Publicitat	101	70.000	61.828	+8.172
Professors	102	90.000	100.892	-10.892
Viatges	103	200.000	175.599	+24.401
Dossiers documentació	104	30.000	12.235	+17.765
Gravació sessions	105	20.000	4.000	+16.000
TOTAL SEMINARIS		410.000	354.554	55.446

Actualitzat a: 26/7/96

SEMINARIS

Pressupost curs 1995-96

Concepte	Codi	Proveïdor	Dia	Import
Publicitat	101	Stefano	28/3/96	30.000
Publicitat	101	Gramagraf	3/5/96	29.812
Publicitat	101	Missatger Trèvol	2/5/95	2.016
Dossiers documentació	104		3/5/96	11.160
Dossiers documentació	104		2/5/96	1.075
Professors	102	Tomás Villasante	2/5/96	10.000
Professors	102	Jonan Fernández	2/5/96	10.000
Viatges	103	Jonan Fernández	2/5/96	51.495
Viatges	103	Tomás Villasante	2/5/96	25.100
Gravació sessions	105		2/5/96	4.000
Professors	102	Jean Loup Herbert	20/5/96	15.000
Professors	102	Mikel Aramburu	21/5/96	15.000
Professors	102	Regine Schönenberg	22/5/96	7.500
Professors	102	Bettina Ferrando	22/5/96	7.500
Professors	102	Phillippe Léna	23/5/96	15.000
Viatges	103	Phillipe Léna	22/5/96	46.504
Viatges	103	Regine Schönenberg	22/5/96	40.000
Viatges	103	Rocio Castro	23/5/96	12.500
Professors	102	Hotel Phillippe	22/5/96	11.342
Professors	102	Hotel Villasante	30/4/96	9.550

AVALUACIÓ FETA PELS ESTUDIANTS DE 1r. CURS, 95-96.

(Durant indica l'avaluació feta al llarg del curs, Final indica l'avaluació global feta al final del curs)

Índexs

Continguts

ÍNDEXS	i
CONTINGUTS	i
TAULES	i
GRÀFICS	i
RESULTATS	1
MATERIAL	1
PROFESSORAT	1
APROFITAMENT	2
ASPECTES ORGANITZATIUS	6
AVALUACIÓ GENERAL	8

Taules

<i>Taula 1 Qualitat i quantitat del material lliurat</i>	1
<i>Taula 2 Qualificació dels professors</i>	2
<i>Taula 3 Aplicació del que has après en relació als teus camps d'activitat i d'interès</i>	3
<i>Taula 4 Grau d'interès personal pels temes desenvolupats</i>	3
<i>Taula 5 Has après coses noves?</i>	4
<i>Taula 6 Aspectes organitzatius</i>	6
<i>Taula 7 Avaluació general</i>	9

Gràfics

<i>Gràfic 1 Qualitat i quantitat del material lliurat</i>	1
<i>Gràfic 2 Qualificació dels professors</i>	2
<i>Gràfic 3 Aplicació del que has après en relació als teus camps d'activitat i d'interès</i>	3
<i>Gràfic 4 Grau d'interès personal pels temes desenvolupats</i>	4
<i>Gràfic 5 Has après coses noves?</i>	5
<i>Gràfic 6 Sala de classe</i>	6
<i>Gràfic 7 Duració del programa</i>	6
<i>Gràfic 8 Hora d'inici de les sessions</i>	7
<i>Gràfic 9 Duració de les sessions</i>	7
<i>Gràfic 10 Descans entre les sessions</i>	8
<i>Gràfic 11 Avaluació general</i>	9

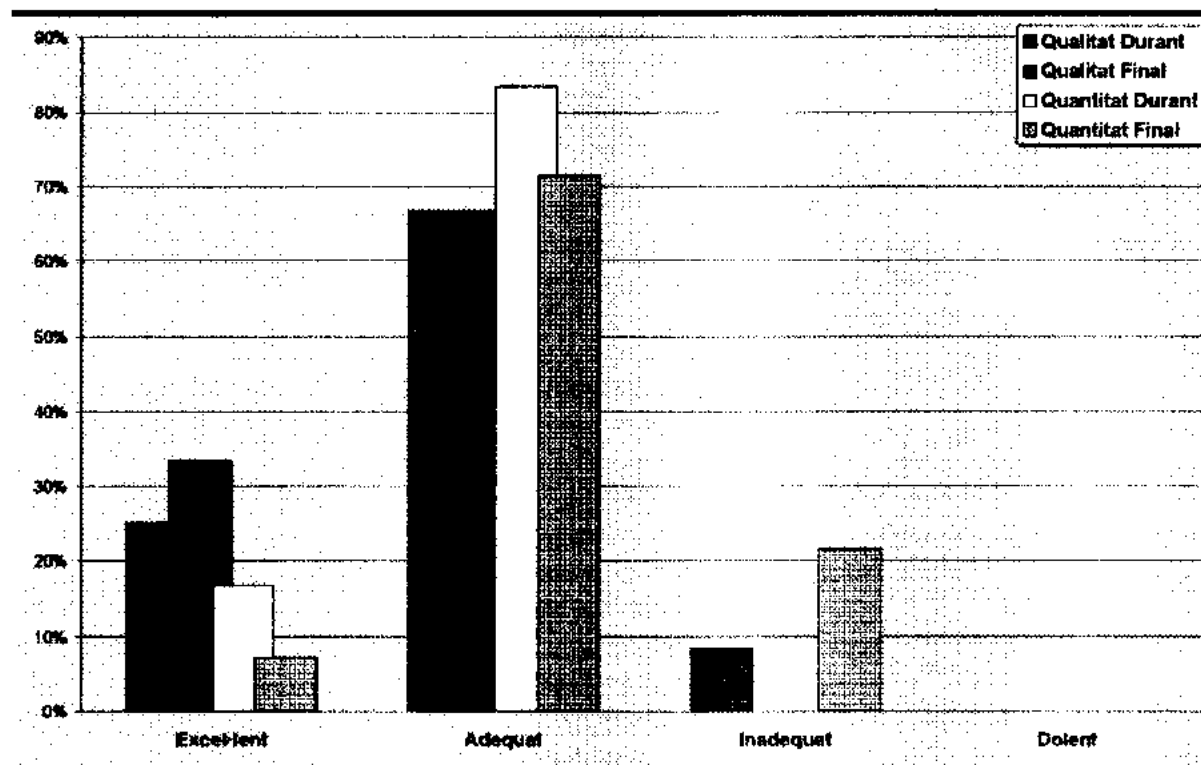
Resultats

Material

Taula 1 Qualitat i quantitat del material lliurat

	Qualitat		Quantitat	
	Durant	Final	Durant	Final
Excel·lent	25%	33%	17%	7%
Adequat	67%	67%	83%	71%
Inadequat	8%	0%	0%	21%
Dolent	0%	0%	0%	0%
Total	12	15	12	14

Gràfic 1 Qualitat i quantitat del material lliurat

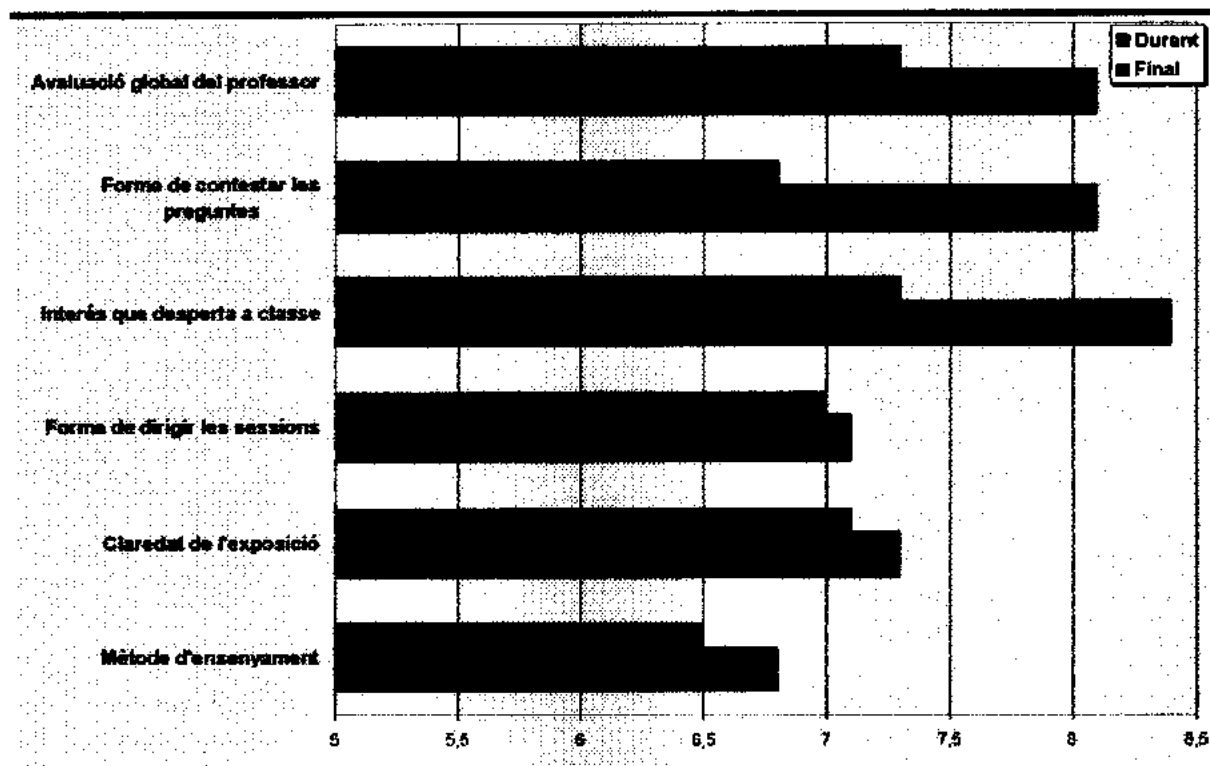

Professorat

Taula 2 Qualificació dels professors

	Durant	Final
Mètode d'ensenyament	6,5	6,8
Claredat de l'exposició	7,1	7,3
Forma de dirigir les sessions	7,0	7,1
Interés que desperta a classe	7,3	8,4
Forma de contestar les preguntes	6,8	8,1
Avaluació global del professor	7,3	8,1

Gràfic 2 Qualificació dels professors

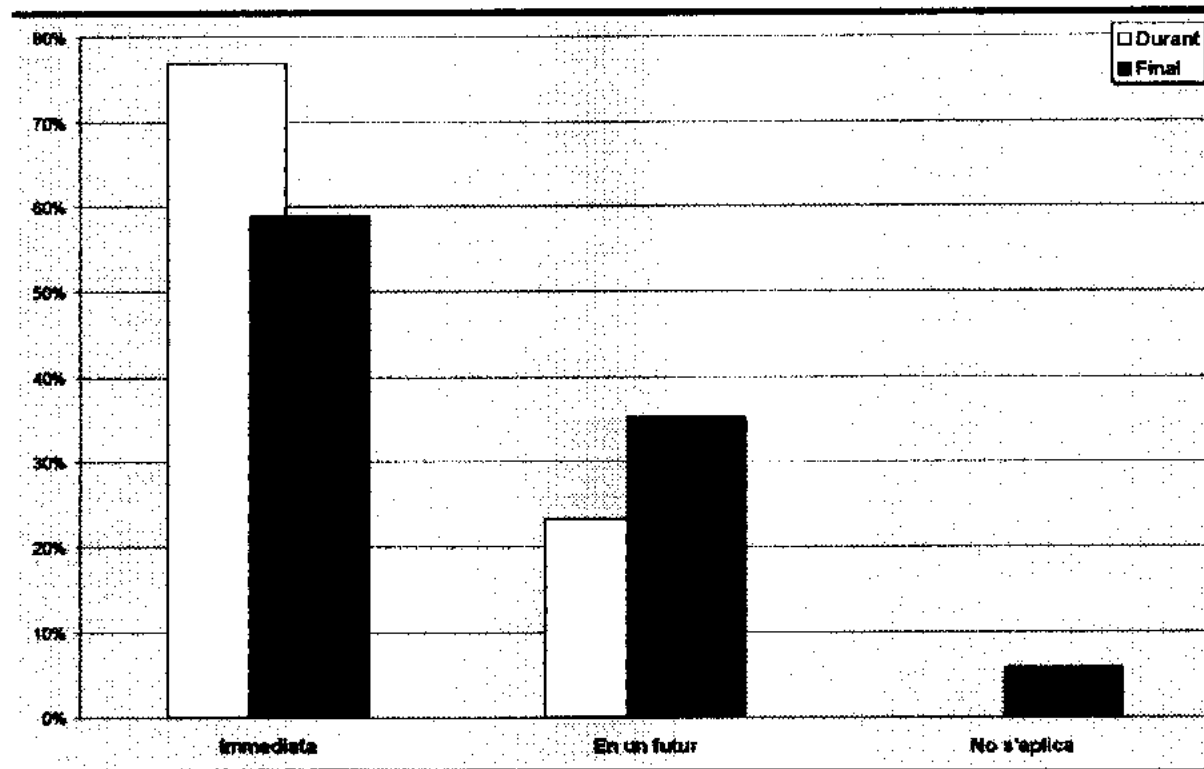

Aprofitament

Taula 3 Aplicació del que has après en relació als teus camps d'activitat i d'interès

	Durant	Final
Immediata	77%	59%
En un futur	23%	35%
No s'aplica	0%	6%
Total	13	17

Gràfic 3 Aplicació del que has après en relació als teus camps d'activitat i d'interès

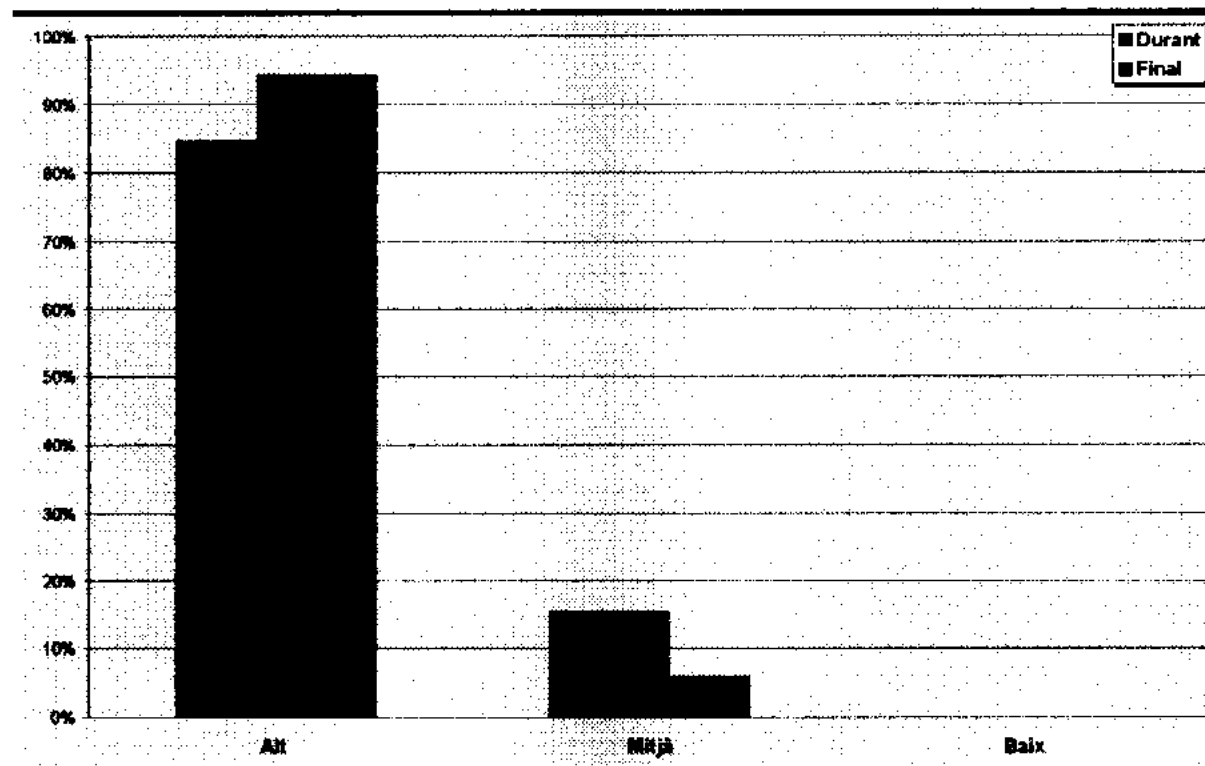

Taula 4 Grau d'interés personal pels temes desenvolupats

	Durant	Final
Alt	85%	94%
Mitjà	15%	6%
Baix	0%	0%
Total	13	17

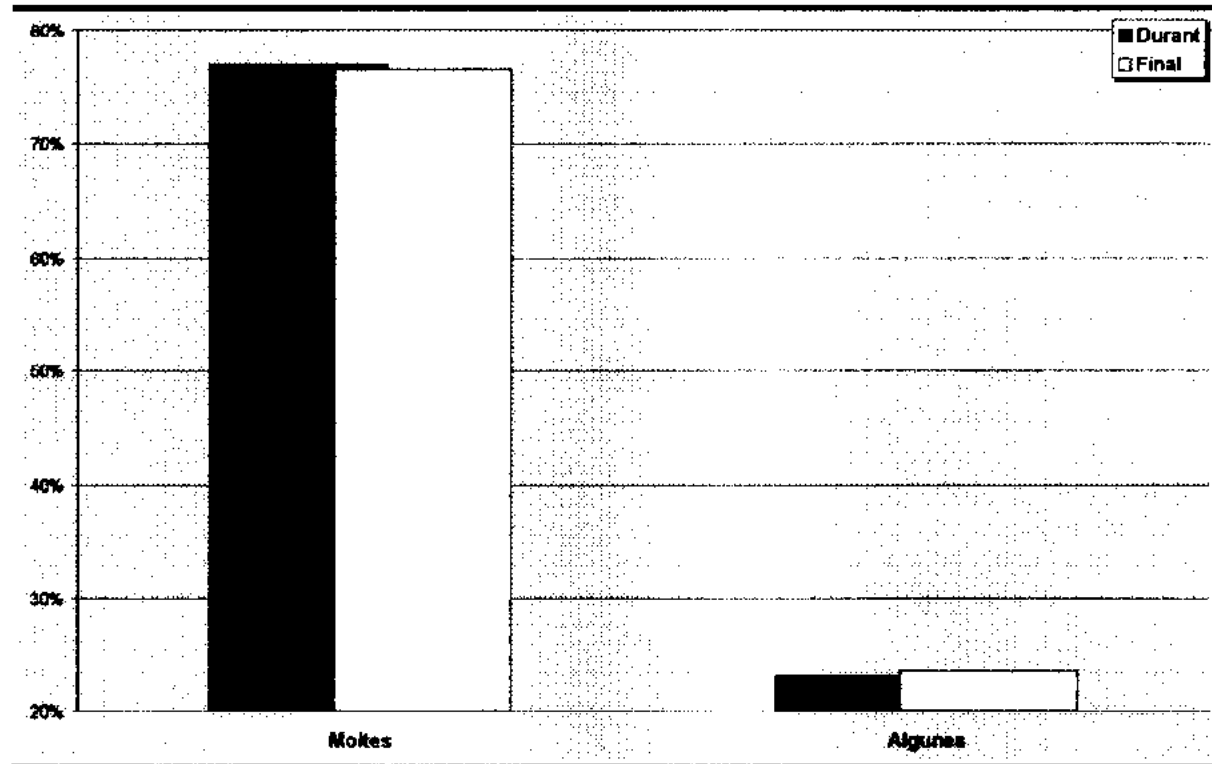
Gràfic 4 Grau d'interés personal pels temes desenvolupats

Taula 5 Has après choses noves?

	Durant	Final
Moltes	77%	76%
Algunes	23%	24%
Poques	0%	0%
Molt poques	0%	0%
Total	13	17

Gràfic 5 Has après choses noves?

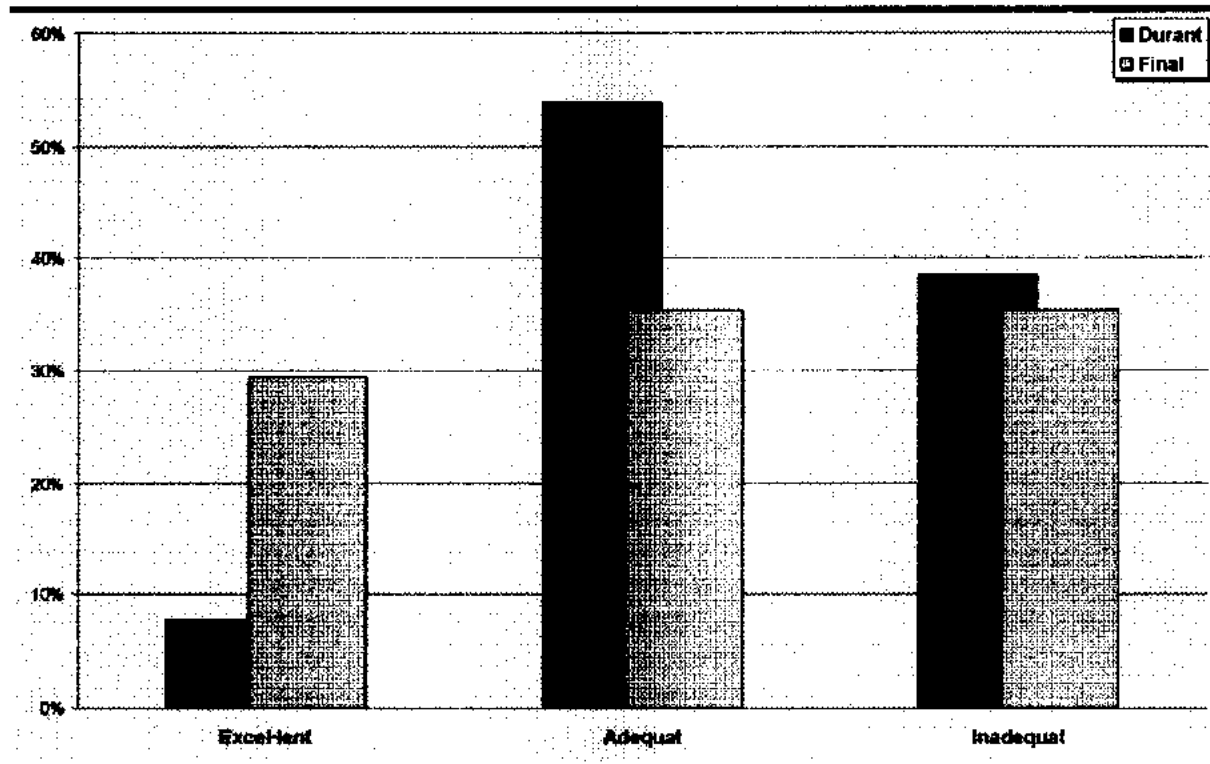

Aspectes organitzatius

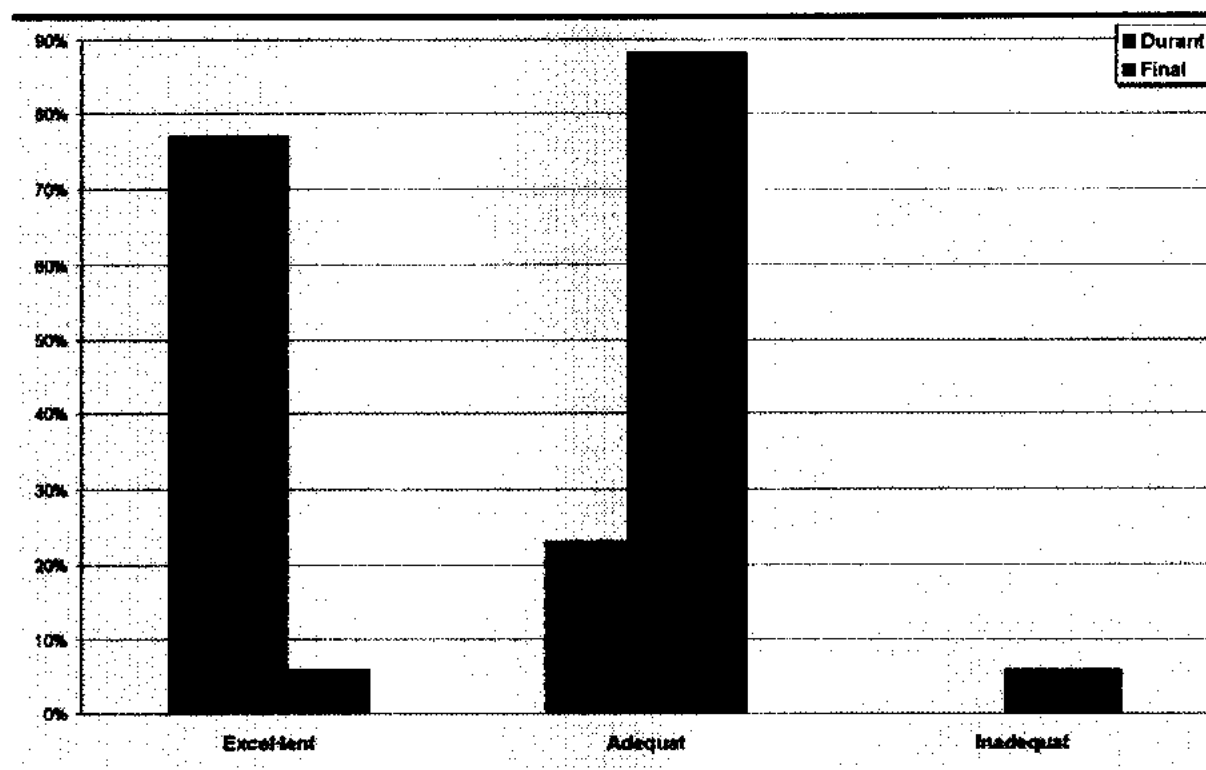
Taula 6 Aspectes organitzatius

	Sala de classe		Durada del programa		Hora d'inici		Durada de les sessions		Descans entre sessions	
	Durant	Final	Durant	Final	Durant	Final	Durant	Final	Durant	Final
Excel·lent	8%	29%	77%	6%	8%	18%	0%	0%	8%	0%
Adequat	54%	35%	23%	88%	77%	76%	92%	88%	46%	73%
Inadequat	38%	35%	0%	6%	15%	0%	8%	12%	38%	20%
Dolent	0%	0%	0%	0%	0%	6%	0%	0%	8%	7%
Total	13	17	13	17	13	17	13	17	13	15

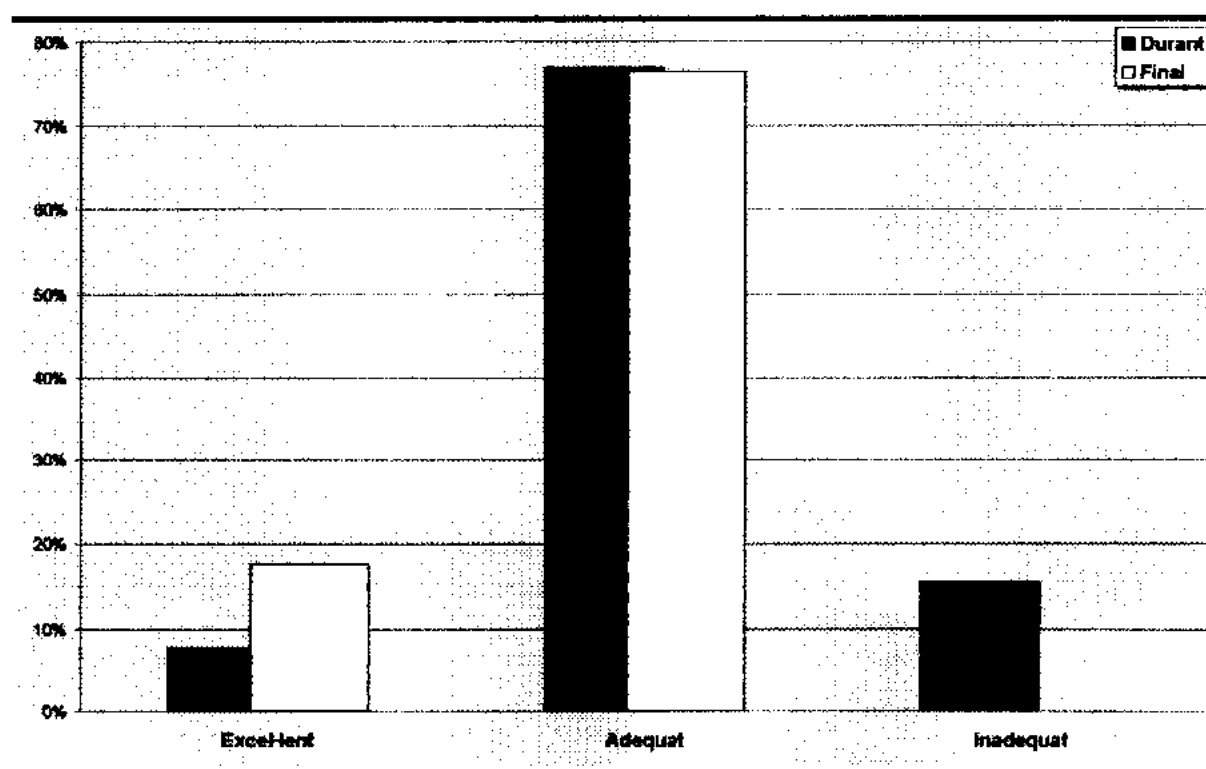
Gràfic 6 Sala de classe

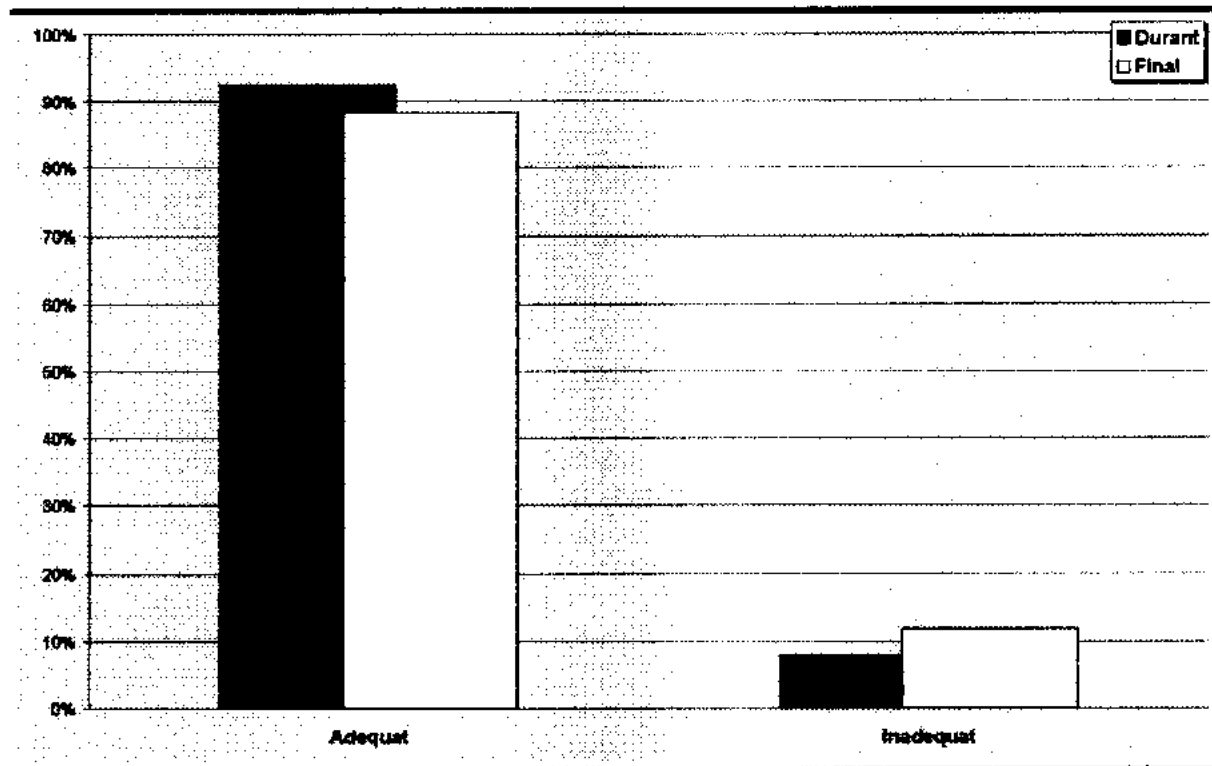
Gràfic 7 Duració del programa

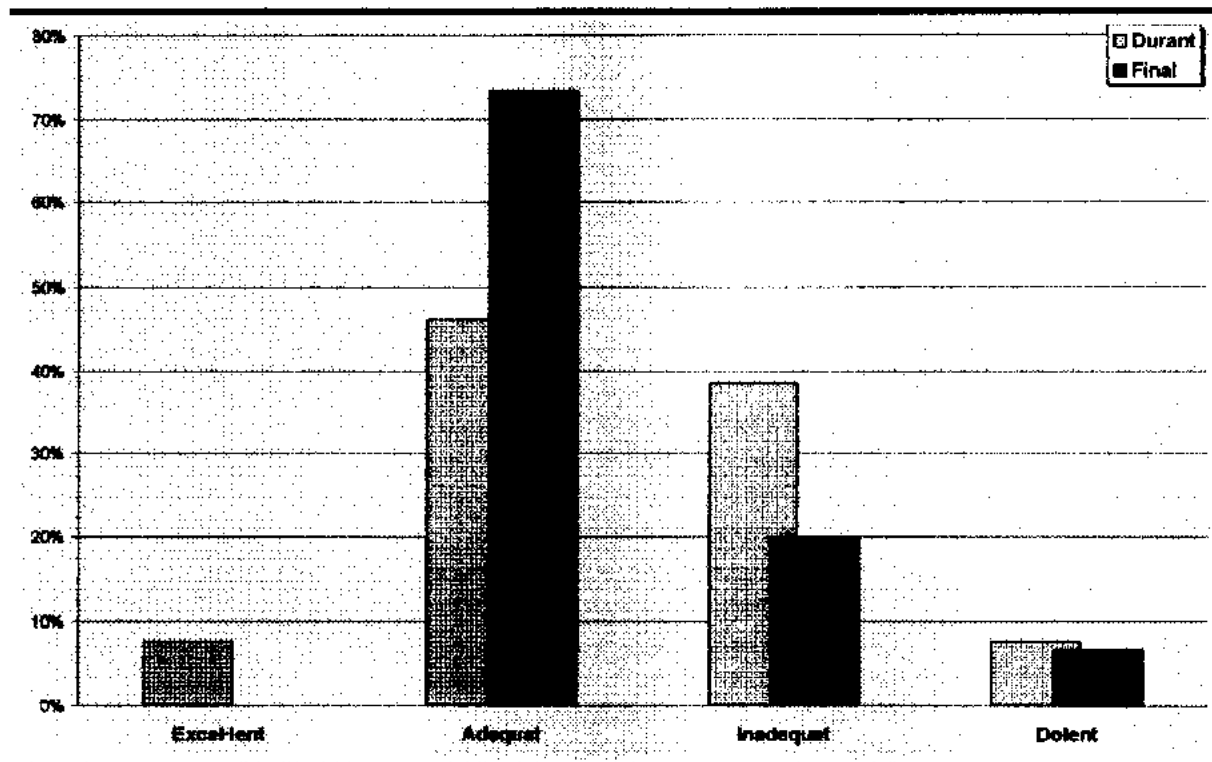
Gràfic 8 Hora d'inici de les sessions

Gràfic 9 Duració de les sessions

Gràfic 10 Descans entre les sessions

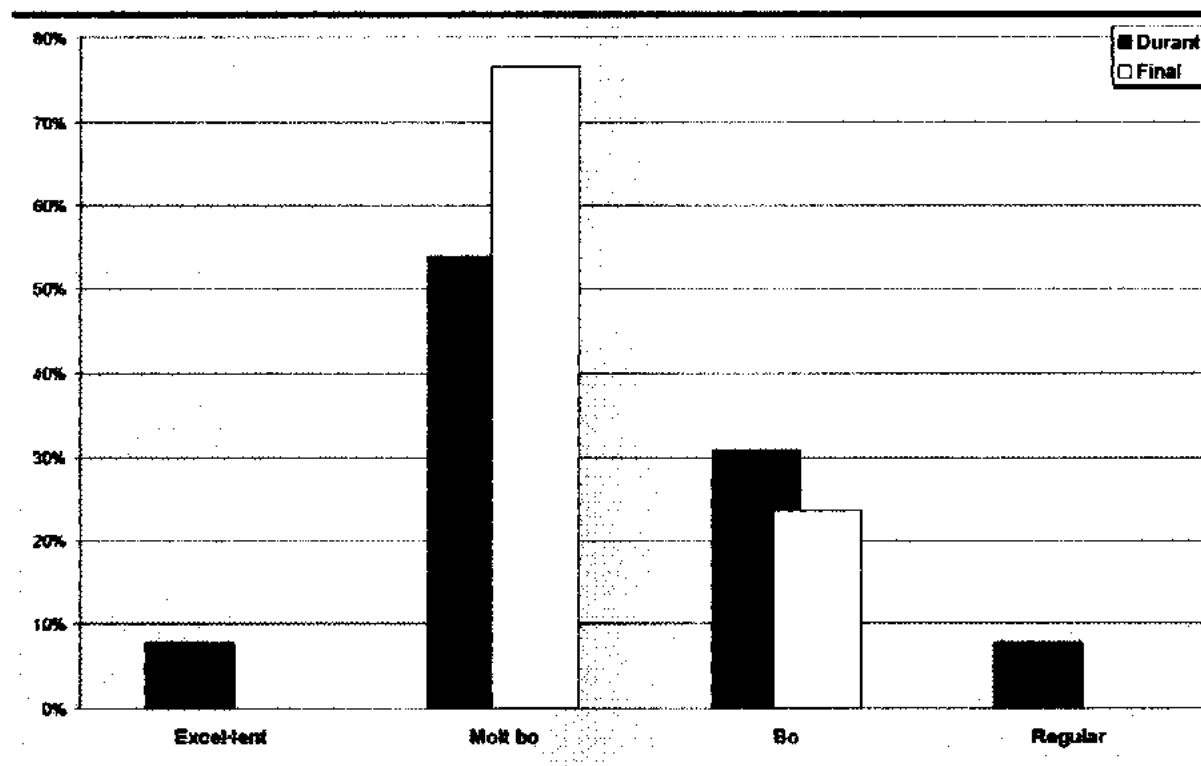

Avaluació general

Taula 7 Avaluació general

	Durant	Final
Excel·lent	8%	0%
Molt bo	54%	76%
Bo	31%	24%
Regular	8%	0%
Dolent	0%	0%
Molt dolent	0%	0%
Total	13	17

Gràfic 11 Avaluació general

Randa

Escola d'Estudis Polítics

Pla de treball pel curs 96-97

Arrel del balanç positiu dels dos primers cursos de la fase pilot de l'Escola d'Estudis Polítics, així com del consens entre les entitats promotores pel que fa a la conveniència de continuar i desenvolupar el projecte de ***Randa***, i en el marc del projecte fundacional de l'Escola, que es considera vigent, hom proposa els següents eixos i criteris d'actuació pel futur:

A) Activitat troncal

L'activitat troncal de formació i recerca de L'Escola d'Estudis Polítics passarà per un curs estructurat en tres etapes: introductori, temàtic i de recerca. La durada total dels tres cursos és de 376 hores.

1. Curs introductori : d'acord amb l'experiència dels proppassats dos primers cursos i amb les valoracions que aquests han rebut per part d'estudiants, professorat i entitats promotores, hom proposa continuar amb el mateix programa bàsic, amb, però, les següents correccions i modificacions:

- Cada tema serà tractat en base a un mínim de dues sessions. La primera consistirà en una discussió dels estudiants sobre el tema corresponent, a partir de la documentació prèviament distribuïda, i prioritzant el treball en petits grups. Aquesta discussió serà animada i conduïda per l'equip directiu de l'Escola o per estudiants de nivells més avançats, i prendrà com a

referència una fitxa de treball amb un guió orientatiu de debat. La segona sessió comptarà amb una conferència d'algun expert o experta en la matèria, després de la qual es realitzarà un debat obert en el decurs del qual hom plantejarà al professor/a les qüestions sorgides en la sessió anterior.

- Es reduirà el temari per tal d'evitar la dispersió, augmentar la seva coherència, cenyir-se més al seu fil conductor central, i ajustar-se a les determinacions organitzatives que comporta el punt anterior. Es prioritzaran les temàtiques de caràcter fonamental, és a dir, transversals, metodològiques, epistemològiques i globals. Tanmateix, hom inclourà algun nou tema absent del programa suara vigent, com ara la qüestió dels paradigmes científics, i la qüestió dels gèneres, així com les claus per a la construcció d'una identitat i d'una política mediterrànies.

- Es programaran alguns seminaris de cap de setmana quan la complexitat de la temàtica ho aconselli, i per tal de fomentar un major intercanvi entre els estudiants. Segons el caràcter transversal d'aquests seminaris estaran oberts a la participació d'estudiants de segon i tercer curs.

- En la meitat i al final del temari hom programarà una sessió de síntesi amb l'objectiu d'aprofundir en els aspectes centrals del curs des d'una perspectiva globalista.

- Hom programarà sessions en què els estudiants de nivells més avançats comunicaran l'estat i resultats dels seus treballs.

- Cada estudiant haurà de realitzar una fitxa per cadascun dels temes, en què haurà de sintetitzar, des d'una perspectiva personal, les aportacions del grup,

de l'expert o experta i de la documentació. La realització d'aquestes fitxes serà condició necessària per a obtenir la titulació.

La durada del curs serà de 100 hores.

2. Segon nivell o Temàtic: els estudiants que hagin realitzat el curs introductorí podran realitzar aquest segon nivell, en el qual caldrà que es distribueixin per grups d'entre quatre i sis membres, i triïn un àmbit temàtic d'entre els proposats per l'Escola (segons una relació confeccionada a partir dels suggeriments dels propis estudiants de primer curs, del professorat, de la direcció de l'Escola i de les entitats promotores).

Cada grup disposarà del suport d'un tutor o tutora que supervisarà i orientarà el seu treball de forma continuada, així com de l'aportació de professors que aportaran continguts teòrico-pràctics des de diverses especialitats i òptiques. Així mateix, cada grup de treball disposarà d'una acurada selecció de documentació i d'una guia bibliogràfica especialitzada. Cada grup gestionarà el seu pressupost d'acord amb el pla establert i amb un seguiment de l'Escola.

Aquests grups de treball realitzaran la seva tasca d'estudi seguint un programa, una metodologia i un pla de treball acordats amb el tutor o tutora i amb la direcció de l'Escola, centrada en l'elaboració d'un estat de la qüestió de la temàtica. El resultat del treball del grup es traduirà en un article sobre un aspecte central del seu treball, redactat en termes publicables. La realització d'aquestes tasques serà condició necessària per a l'obtenció de la titulació corresponent.

Al llarg del curs hi hauran dos tipus de sessions comunes a tots els estudiants del segon nivell: sessions de contrast, en què cada grup exposarà als altres l'estat del seu treball en tres moments, inici (programa, metodologia i pla de treball), intermedi (estat de la qüestió) i final (conclusions). I sessions de síntesi i globalització, en què un equip de professors destacarà i aprofundirà les qüestions comunes i centrals del treball dels equips des d'una perspectiva globalista.

L'estructura del segon nivell resta, doncs, com segueix:

Els grups podran realitzar tantes sessions de treball com desitjin. L'estructura que hom planteja ací correspon a aquelles programades i organitzades per l'Escola.

- Tutories: 12 sessions (1 mensual, de dues hores).
- Professorat: 4 sessions (1 trimestral, de dues hores).
- Contrast: 4 sessions (1 trimestral, de dues hores).
- Globalització: 4 sessions (1 trimestral, de deu hores, en cap de setmana).
- Treball del grup en aula de l'Escola: 12 sessions (1 mensual, de tres hores).

Total hores: 116

A títol orientatiu, hom presenta una primera llista oberta d'àmbits temàtics entre els quals podran optar els grups de treball del segon nivell:

- *Dialèctica de civilitzacions.*
- *Ciència, cultura i espiritualitat.*
- *Identitats i interculturalitats (en el marc de la Plataforma per a un Món Responsable i Solidari, promoguda per la Fundació pel Progrés de l'Home i Ecoconcern).*
- *Un nou internacionalisme.*
- *Processos d'autodeterminació a Europa. El cas dels Països Catalans.*
- *La Transició Política a l'Estat Espanyol i als Països Catalans.*
- *Models de democràcia, models de participació. Els moviments socials.*
- *Mediació de conflictes.*
- *Educació i política.*
- *Art i política.*
- *Les desigualtats socials des de la perspectiva política.*
- *Economia i política.*
- *Ecologia i política.*
- *Població i territori. Les migracions.*
- *Polítiques de desenvolupament.*
- *Estructura social i política.*
- *Patriarcat i política.*
- *Pensament polític del Tercer Món.*
- *Pensament polític dels Països Catalans.*
- *Globalisme i política (en el marc de l'Estudi General de la Fundació Tercera Via).*
- *Aprofundiment en l'obra d'un autor o autora.*

Un cop els estudiants hagin triat la seva temàtica d'estudi serà designat el corresponent tutor o tutora, que, conjuntament amb la direcció de l'Escola, farà una proposta de programa, metodologia, pla de treball i professorat, que serà discutida i pactada amb els estudiants del grup.

3. Tercer nivell o de Recerca: els grups de treball que hagin realitzat el segon nivell podran participar en el tercer, en el qual hauran de triar un aspecte concret de l'àmbit temàtic estudiat en el segon nivell, sobre el qual duran a terme un treball de recerca primària, amb el suport d'un tutor o tutora expert en la temàtica i d'acord amb un programa, metodologia i pla de treball prèviament pactats. En aquest nivell també es realitzaran les corresponents sessions de contrast i de globalització. Els treballs de recerca caldrà que siguin innovadors, bé en la seva metodologia, bé en l'enfoc, o bé en la temàtica tractada.

La recerca de tercer curs caldrà que estigui referida a algun aspecte real i concret de la vida social i política actual, relacionat amb la temàtica general estudiada en el segon curs. La metodologia de recerca a seguir es basarà en l'enfoc de la recerca acció participativa.

La durada del tercer curs serà de 160 hores (100: tutoria, contrast, globalització i treball del grup; 60: treball de camp).

El primer curs es desenvoluparà entre els mesos de novembre/1996 i maig/1997. El segon curs d'octubre/1996 a octubre/1997. El tercer curs de gener/1997 a gener/1998.

Randa, en la mesura de les seves possibilitats, col.laborarà en la continuïtat dels treballs d'estudi i recerca d'aquells estudiants que, havent acabat el tercer nivell, vulguin prosseguir en el desenvolupament i aprofundiment de la temàtica pròpia de la seva especialització. Aquesta col.laboració podrà fer-se efectiva mitjançant recursos propis o mitjançant la mediació davant institucions públiques, acadèmiques o fundacions que puguin prestar el seu suport.

En general, **Randa** procurarà, en la mesura de les seves possibilitats, oferir el seu suport a totes aquelles iniciatives i activitats promogudes pels estudiants, professors o entitats promotores, que siguin coherents amb els seus objectius.

4. Altres consideracions:

- Hom lliurarà un títol als estudiants que hagin acomplert les condicions establertes a tal efecte. Seran lliurats títols pels nivells 1 i 2, i un pels estudiants que hagin realitzat els tres nivells. Aquests títols seran avalats per les entitats promotores de **Randa**.
- Es farà un especial esforç per tal de cohesionar el professorat, tot avançant cap a la creació d'un claustre.
- **Randa** s'oferirà com a centre de recursos formatius i de recerca per a les seves entitats promotores. Així mateix hom podrà intercanviar amb aquestes, donat el cas, accions, estudiants i professorat.
- En el curs 96-97 hom continuarà la tasca de creació d'un centre de documentació especialitzat en la temàtica de l'Escola.

- Les persones sòcies de les entitats promotores de **Randa** gaudiran d'una reducció del 20% en el preu de matrícula. La concessió de beques extraordinàries als estudiants que les sol·licitin restarà sempre condicionada a l'existència de superàvit en el balanç final de l'exercici. En cas d'abandó del curs no serà retornat l'import de la matrícula.
- Les necessitats d'aules derivades del funcionament simultani del primer i segon nivells i de les eventuais activitats complementàries, requerirà l'accés a nous espais, que hom proposa que siguin aportats per les entitats promotores.

B) Activitats complementàries.

Randa programarà activitats puntuals amb caràcter complementari de la seva acció troncal. Aquestes activitats seran d'assistència gratuïta pels estudiants dels tres nivells de l'Escola d'Estudis Polítics, i tindran una quota d'assistència pel públic en general.

Les activitats podran ser dels següents tipus:

- Tertúlies obertes a tots els professors i estudiants de l'Escola.
- Seminaris especialitzats.
- Conferències.
- Taules rodones.
- Presentacions de moviments socials, de col·lectius i d'organitzacions polítiques

Els objectius d'aquestes activitats seran:

- Tractar temes de l'actualitat política nacional i internacional.

- Aprofundir en aspectes del programa troncal que siguin d'interès general.
- Contribuir a fer de *Randa* un espai permanent de debat polític.

C) Organització

El model organitzatiu serà el mateix suara vigent. Al llarg del curs 96-97 s'obrirà un període de reflexió i de debat pel que fa a la forma institucional i al model organitzatiu que *Randa* haurà d'adquirir en el futur, un cop superada la present etapa pilot. El model institucional finalment elegit haurà de resoldre qüestions bàsiques com ara: la personalitat jurídica i institucional de *Randa* i la vinculació formal i organitzativa de les actuals i futures entitats promotores.

També es planteja la possibilitat de cercar acords de col·laboració amb l'àmbit universitari, per tal d'ampliar el potencial formatiu i de recerca de *Randa*, així com per tal d'assolir el reconeixement universitari de la titulació lliurada per l'Escola.

En la línia de reforçar el caràcter de *Randa* com a centre de recursos formatius i de recerca al servei de les seves entitats promotores, però també al servei d'un ventall potencialment ampli d'ONGs i d'organitzacions socials, s'explorarà la possibilitat d'establir acords amb entitats per la formació dels seus membres i/o responsables, en l'àmbit de la temàtica socio-política.

Al llarg del curs 96-97 caldrà avançar en el disseny i constitució del Consell Assessor de *Randa*, com a nucli orientador a nivell científic i pedagògic, així com en tant que grup dinamitzador del claustre de professors .

D'altra banda en el curs 96-97 es sol·licitarà també el suport d'institucions públiques com ara la CIRIT, entre d'altres, i s'explorarà la possibilitat de beneficiar-se d'algun programa europeu de suport a la formació i/o a la recerca.

Finalment, en el curs 96-97 es cercaran experiències similars o complementàries en altres països per tal de, si fóra possible, establir-hi acords d'intercanvi i col·laboració, estimulant la creació de xarxes o participant en les ja existents. En aquest sentit, s'ha ja iniciat la col·laboració amb la xarxa CIRET d'estudis i recerques transdisciplinàries.

Pressupost provisional exercici setembre 96-agost 97

Despeses

Disseny de la publicitat	40.000
Edició de la publicitat	150.000
Difusió a mitjans de comunicació	200.000 ¹
Dossiers documentació	138.000
Memòries	25.000
Material oficina (ordinari i equip informàtic)	280.000
Comunicacions (telefon i correu)	200.000 ²
Professorat ³	1.335.500
Viatges professorat	470.000
Honoraris secretaria	1.120.000 ⁴
Honoraris direcció	500.000
Lloguers	192.000 ⁵
Equip oficina	200.000 ⁶
Videoteca	200.000
Biblioteca	100.000
Total	5.150.500.

¹ Aquest curs es preveu realitzar insercions publicitàries en alguns diaris.

² No s'inclou l'aportació d'entitats col.laboradores a través de les seves trameses.

³ Els honoraris del professorat es calculen sobre una base de 5.000 pessetes hora.

⁴ Una persona amb dedicació de mitja jornada i amb uns ingressos bruts de 80.000 pessetes mensuals. per catorze pagues.

⁵ Aquest és un nou capítol, ja que l'Escola es trasllada a la seu de la Fundació CIEMEN, la qual cosa implica un petit lloguer.

⁶ Es tracta d'una partida excepcional ja que cal equipar el nou despatx.

Ingressos

Inscripcions estudiants	1.920.000 ⁷
Aportacions monetàries entitats promotores	3.000.000 ⁸
Aportacions entitats públiques	250.000
Total	5.170.000

Pel que fa a la distribució de despeses i ingressos per capítols entre el primer nivell, i el segon i tercer, el pressupost restaria desglossat com segueix:

*** Despeses generals:**

- Total	3.207.000
- Primer nivell (60%)	1.924.200
- Segon i tercer nivells (40%)	1.282.800

*** Professorat:**

- Total	1.335.500
- Primer nivell (35%)	495.500

---

⁷ Hom preveu 30 estudiants de primer a 40.000 pessetes, i 24 entre segon i tercer a 30.000 pessetes.

⁸ Hom preveu una col.laboració de tres fundacions a un promig d'un milió de pessetes cadascuna.

- Segon i tercer nivells (65%) 840.000 ⁹

* Documentació:

- Total 138.000

- Primer nivell (65%) 90.000

- Segon i tercer nivells (35%) 48.000

* Viatges professorat:

- Total 470.000

- Primer nivell (85%) 400.000

- Segon i tercer nivells (15%) 70.000

Desglossant les despeses i ingressos per nivells, el pressupost d'aquestes resta com segueix:

* Primer nivell (introductor)

- Despeses

- Despeses generals 1.924.200

- Honoraris professorat 495.500

---

⁹ Cada grup d'estudi genera una despesa de 120.000 pessetes a nivell de professorat, de les quals 80.000 corresponen a la tutoria i 40.000 al professorat de suport. En aquest pressupost hom ha previst set grups de 3 o 4 estudiants (3 de tercer i 4 de segon).

Ingressos

- Inscripcions estudiants	720.000 ¹⁰
- Aportacions entitats públiques	125.000
- Aportacions entitats promotores	1.395.800
- Total ingressos	2.240.800

Aquest pressupost comporta un cost mig per estudiant i curs de 95.380 pessetes (286.139 pels tres cursos), la qual cosa implica que les entitats promotores bequen, en promig, 60.000 pessetes per estudiant i curs (180.000 pels tres cursos), és a dir gairebé el 60% del cost per plaça. Els estudiants aporten, doncs, el 40% del seu cost.

El cost mig per hora d'activitat de l'Escola (docent o de recerca) és de 13.698 pessetes.

---

¹⁰ Hom preveu una participació de 16 estudiants, dels quals 8 de quota reduïda.

RANDA, ESCOLA D'ESTUDIS POLÍTICS. CURS 1996-1997.

A la recerca de paradigmes alliberadors.

L'Escola desenvolupa la seva activitat al llarg de tres cursos de nivell progressiu. El primer curs, introductor, planteja temes metodològics, transversals i de perspectiva global, referits a les qüestions fonamentals per a l'estudi dels paradigmes polítics. El segon curs, basat en el treball en grup, és una iniciació a la recerca transdisciplinar, mitjançant l'estudi de l'estat de la qüestió d'una temàtica concreta amb, però, clares implicacions globals. El tercer curs, és una continuació del segon mitjançant un treball de camp amb metodologia de recerca-acció. L'Escola organitza també al llarg de cada curs activitats complementàries sobre qüestions d'actualitat obertes als estudiants de tots els nivells.

Inici d'un nou curs introductor: 20 de novembre de 1996.

Durada del curs: 100 hores.

Finalització del curs: 1 de juny.

Dia i hora de les sessions: dimecres de 19.30 a 22 hs.

(El curs inclou quatre caps de setmana intensius).

Termini d'inscripció: fins el 15 de novembre.

Preu de la matrícula: 100.000 pts. Els estudiants admesos rebran una beca de 60.000 pessetes.

Places limitades a 20 estudiants.

Informació i matrícules: c/Rocafort 242 bis. 08029 BCN. Tf. 3220338. Fax.4443809.

Avanç de programa:

- * Introducció a la geopolítica i a la dialèctica de civilitzacions. Joc de Go.
- * Filosofia i política
- * Introducció als problemes polítics de l'Estat modern.
- * Introducció a l'anàlisi global. De la dialèctica a la complexitat.
- * Les relacions entre les ciències de la naturalesa i les ciències socials. La transdisciplinarietat.
- * Gènere i política.
- * Estat, nació i societat. Interculturalitat. De l'homogeneïtat al pluralisme cultural i civilitzacional.
- * La construcció d'una identitat mediterrània.

- * Els subjectes socials i polítics: el debat entre liberalisme i comunitarisme.
- * Els moviments socials.
- * Ecologia, població, territori i política.
- * Cultures econòmiques.
- * Els mitjans de comunicació.
- * Comunicació, mediació i resolució de conflictes.
- * La prospectiva.

Professorat de l'Escola: Josep M. Terricabras, Raimon Panikar, Lluís M. Xirinacs, Jean Loup Herbert, Xavier Rubert de Ventós, Joan F. Mira, Àngel Castinyeira, Arcadi Oliveras, Gabriela Serra, Basarab Nicolescu, Tomás Villasante, Stefano Puddu, Agustí Nicolau, Félix Martí, Joan M. Tresserras, Joan Roca, Josep M. Navarro, Carles Riera.

100

THE JOURNAL OF POLITICAL ECONOMY
Volume 104, Number 1, February 1996

INDEX

- I. Programa del curs introductori.**
- II. Professorat del curs de primer.**
- III. Breu síntesi de les sessions.**
- IV. Documentació del curs introductori.**
- V. Documentació addicional disponible.**
- VI. L'alumnat del curs de primer.**
- VII. Informe dels grups de recerca de l'Escola Randa.**
- VIII. Annexos.**
- IX. El projecte de futur de l'Escola Randa.
Curs 1997-98**

ESCOLA RANDA, curs 1996-97.
PROGRAMA DEL CURS INTRODUCTORI.

SEMINARI 1. Complexitat, racionalitats i recerca de sentit.

- 20 de novembre. Presentació de l'Escola i del curs. Carles Riera.
22-23-24 de novembre. Introducció al joc de Go i a la dialèctica civilitzadora. Jean-Loup Herbert i Carles Riera.
27 de novembre. Introducció al Globalisme I. Lluís Mª Xirinacs i Carles Riera.
4 de desembre. Filosofia i Política. Josep Maria Terricabras.
13-14-15 de desembre. Física contemporània, nivells de realitat i Transdisciplinarietat. Basarab Nicolescu.
18 de desembre. Introducció al Globalisme II. Lluís Maria Xirinacs i Carles Riera.

SEMINARI 2. La construcció d'una identitat mediterrània.

- 8 de gener. Història, cultures i nacions a l'espai mediterrani. Joan Francesc Mira.
15 de gener. Els Països Catalans a la Mediterrània. Mikel de Epalza.
22 de gener. Cultura popular, cultura de masses i identitat mediterrània. Bienve Moya i Joan Manuel Tresserras.
29 de gener. El procés d'elaboració de l'eurocentrisme: identitats negades en la mediterraneïtat europea. Josep Maria Navarro.
5 de febrer. El llegat de Ramon Llull. Eusebi Colomer.
12 de febrer. El llegat d'Antoni Gaudí. Joan Bassegoda.
14-15-16 de febrer. El llegat d'Al-Andalus.. Jean-Loup Herbert.

SEMINARI 3. Dialèctica de civilitzacions i interculturalitat.

- 14-15-16 de febrer. Tradicions en revolució i dialèctica de civilitzacions. Jean-Loup Herbert.
19 de febrer. Subjectes col·lectius, comunitats i nacions. Lluís Maria Xirinacs.
26 de febrer. Transformacions civilitzadores:el cas d'Àfrica. Carme Junyent.
1 de març. Tradicions, ciències i pluralitat de paradigmes. Raimon Panikkar.

5-12 de març. La interculturalitat: fonaments del pluralisme cultural. La interculturalitat: les cultures tradicionals i la cultura de la modernitat. Agustí Nicolau.

SEMINARI 4. Ciència, economia i ecologia.

14-15-16 de març. Física contemporània i tradició occidental. La gènesi dialèctica de la realitat. Ciència i Tècnica. Basarab Nicolesu.

19 de març. Educació per la sostenibilitat. David Sempau.

2 d'abril. Sessió conjunta per a tots els alumnes de l'Escola. Carles Riera.

9 d'abril. Economies i desenvolupaments. Miren Etxezarreta.

16 de maig. Transformacions demogràfiques al canvi de segle. Escala local i escala mundial. Anna Cabré.

SEMINARI 5. Gènere i poder.

12-13 d'abril. Introducció a la noció de gènere. Maria Jesús Izquierdo. Gènere i poder. Fina Birulés. Gènere, classe i ètnia. Verena Stölke. Autoritat femenina. Milagros Ribera.

SEMINARI 6. Subjectes socials i subjectes polítics.

16 d'abril. Ecolingüística. Carme Junyent.

7 de maig. Individualisme i comunitarisme. Àngel Castinyeira.

14 de maig. Panoràmica de la historiografia catalana al S. XX. Eva Serra, Enric Pujol, Rosa Congost i Josep Maria Muñoz.

21-23 de maig. conflicte, diàleg i transformació social. Stefano Puđu.

23-24-25 de maig. Moviments i xarxes socials. Tomás R. Villasante, Joan Roca, Gabriela Serra.

28 de maig. Pobles, nacions i estats. Aureli Argemí.

4 de juny. Cloenda.

PROFESSORAT DEL CURS.

Carles Riera i Albert (Sociòleg. Màster en Metodologia i Gestió de la Formació, a la Universitat Politècnica de Catalunya. Professor convidat a la Universitat Ramon Llull. Director de l'AEP Desenvolupament Comunitari i de RANDA, Escola d'Estudis Polítics).

Jean Loup Herbert (Sociòleg i Cientista polític. Formador al Moviment de Desenvolupament Social Local. Membre de l'Association Française des Études du Monde Arabe et Musulman. Fundador del Grup de Recerca Le Corbusier. Co-fundador del centre "Associació pel Diàleg de les Cultures-SODEPAU". Actualment és professor d'antropologia a l'Escola d'Arquitectura de Saint-Étienne).

Lluís Maria Xirinacs (Mestre i Sacerdot en l'orde de l'Escola Pia. Estudis de filosofia, teologia, pedagogia i biologia. Senador per Barcelona en les Corts constituents a Madrid. Ha escrit una desena de llibres de pensament sobre tradicions espirituals, filosofia, política i economia, de memòries personals i de cròniques socials i polítiques).

Josep Maria Terricabras (Doctor en filosofia i Ciències de l'Educació per la Universitat de Barcelona i per la de Münster, Alemanya. Actualment és catedràtic de filosofia de la Universitat de Girona, director de la Càtedra "Ferrater i Mora" de Pensament Contemporani i President del GRAMC- Grups de Recerca i Actuació sobre Minories Culturals i Treballadors Estrangers- Ha publicat diversos llibres en alemany i català sobre filosofia i ha dirigit l'edició actualitzada del Diccionari de Filosofia de J. Ferrater i Mora).

Basarab Nicolescu (Doctor en Ciències físiques. Físic teòric al Centre Nationale de Recherche Scientifique, a París, especialitzat en la teoria de les partícules elementals. President-fundador del CIRET- Centre International de Recherche et Études Transdisciplinaires- . Fundador i director de la col·lecció Transdisciplinarité, a Éditions du Rocher. Cofundador amb René Berger, del Grup de Reflexió sobre Transdisciplinarietat, a la UNESCO. Autor d'un centenar d'articles científics publicats en revistes internacionals).

Joan Francesc Mira (Professor de grec, antropòleg i escriptor, ofici en el qual ha conreat múltiples modalitats; assaig, novel·la, articles, traduccions... Director del Museu d'Etnologia de València i professor visitant a la Universitat de Princeton, als EUA. Premi dels lectors d'El Temps, 1990 amb Els treballs perduts, Premi d'assaig Joan Fuster, 1984, i Premi de la Crítica Serra d'Or, 1985 amb Crítica de la Nació Pura. Actualment és també president d'Acció Cultural del País Valencià).

Mikel de Epalza i Ferrer (Llicenciat en Filosofia i Filologia Semítica. Doctor en Filologia Semítica amb una tesi doctoral sobre l'obra àrab de l'escriptor mallorquí Anselm Turmeda. Ha estat professor a les Universitats de Barcelona, Lió, Túnis, Alger, Orà i Madrid. Actualment és Catedràtic d'Estudis Àrabs i Islàmics de la Universitat d'Alacant).

Juan Manel Tresserras i Gaju (Doctor en Ciències de la Informació. Professor d'Història de la Comunicació Social a la Universitat Autònoma de Barcelona d'ençà el 1979. Ha estat investigador convidat al Centre for the Study of Communication and Culture i ha impartit cursos de doctorat i mestratge a les universitats de Sao Paulo, Santiago de Compostela i del Salvador. Premi a la Investigació sobre Comunicació de masses de la Generalitat de Catalunya, 1989 i Premi Assaig Joan Fuster, 1994).

Bievene Moya i Domènech (Estudis i activitat teatral a·Els Joglars. Ha treballat en les àrees de cultura dels Ajuntaments de Barcelona i de Vilanova i la Geltrú. Col·laboració i guionatge en programes radiofònics a Catalunya Ràdio. Ha publicat diversos llibres i assaig sobre cultura popular i contes infantils i juvenils).

Josep Maria Navarro (Antropòleg. Onze anys de treball en temes de cooperació i solidaritat internacional. Actualment treballa a Desenvolupament Comunitari, és investigador i formador del professorat a l'ICE de la Universitat de Barcelona i col·labora amb l'ONG SODEPAU i MÓN 3. Director del Pla d'Acollida i Promoció dels Col·lectius d'Immigrants a la comarca del Tarragonès. Becat per la Fundació Bofill per treballar el tema de la construcció i reproducció de la imatge de l'Islam i del món àrab).

Eusebi Colomer i Pous (Estudis de l'Orde de la Companyia de Jesús; lletres clàssiques, filosofia i teologia. Especialització en historiografia filosòfica a la Universitat de Colònia. Doctor en filosofia amb una tesi sobre Ramon Llull i Nicolau de Cusa. Catedràtic Emèrit de la Universitat Ramon Llull. Mestre de l'Escola lul·liana de Palma de Mallorca, membre del Consell Directiu de la "Cusanusgesellschaft" i acadèmic numerari de l'Institut d'Estudis Catalans)

Joan Bassegoda (Director de la Càtedra Gaudí a la Universitat Ramon Llull. Estudiós de l'arquitectura i obra de Gaudí ha publicat nombrosos articles sobre aquesta temàtica)

Carme Junyent i Figueras (Doctora en Filologia Romànica per la Universitat de Barcelona. Cursos d'estudis africans a les Universitats de Marburg, Colònia i Los Àngeles. Professora titular de Lingüística General a la Universitat de Barcelona. Membre del Comitè d'Experts de la Conferència Mundial de Drets Lingüístics. Autora de diversos llibres de lingüística).

Raimon Panikkar (Doctor en Filosofia, Ciències i Teologia. Investigador de les Universitats de Mysore i Varanasi, a la Índia. Nomenat "Liberer Docente" a la Universitat de Roma i professor de la Universitat de Harvard. Professor Emèrit de la Universitat de Califòrnia. Col·laborador de la UNESCO, Membre del Jurat del Tribunal Permanent dels Pobles. President del "Center for Crosscultural studies" -Califòrnia-, de Vivàrium -Catalunya- i d'INODEP- París-. Autor de més de quaranta llibres en diferents idiomes i d'uns mil articles de temes que van des de Filosofia de la Ciència a la Metafísica, Religions Comparades i Indologia).

Agustí Nicolau i Coll (Licenciat en Geografia per la Universitat de Barcelona. Coordinador del mòdul de formació i recerca *Cultures et Développement* a l'Institut Intercultural de Montréal. Actualment treballa a Ecoconcern com a coordinador de l'Àrea d'Interculturalitat i com a membre de l'equip del projecte Repensar la Societat).

David Sempau (Màster en Valoració de Béns per la Universitat Politècnica de Catalunya. Alumne becat de la Schumacher College, Anglaterra. Membre fundador de "Centres de Cultura alternativa i Salut Integral AURA". Creador i promotor del programa ECOLTURA d'educació per la sostenibilitat. Professor convidat a l'Escola d'estiu del Moviment de Renovació Pedagògica de Menorca).

Miren Etxezarreta (Economista. Professora a la Universitat Autònoma de Barcelona. Membre impulsora de la Mesa Cívica pels Drets Socials).

Maria Jesús Izquierdo

Fina virulés (Professora de Filosofia a la Universitat de Barcelona. Ha publicat entre d'altres articles: "Micrologías: ¿auge del individuo o muerte del sujeto?", "La especificidad de lo político: Hannah Arendt", "Del sujeto a la subjetividad. El duro deseo de durar", "Entre la inocencia y la acción ¿Responsabilidad política femenina?...")

Verena Stölke (Catedrática d'Antropologia Social a la Facultat de Lletres de la Universitat Autònoma de Barcelona. Algunes de les seves publicacions són: "Sexualidad y racismo en la Cuba colonial", "Mujeres invalidas. La sangre de la conquista de América", "¿Es el sexo para el género como la raza para la etnicidad?...")

Milagros Ribera (Estudis d'història, Filologia Moderna i Antropologia Cultural a Barcelona, Roma, Munich, Chicago i Baltimore. Professora Titular d'Història Medieval a la Universitat de Barcelona. Cofundadora de Duoda, Centre d'Investigació de Dones a la mateixa universitat. Ha publicat diversos escrits sobre història medieval i feminisme, alguns dels quals han estat traduïts al alemany, italià i anglès).

Àngel Castinyeira (Llicenciat i Doctor en filosofia per la Universitat de Barcelona. Diplomant en Alta Direcció d'empreses per ESADE. Professor titular del Departament de Ciències Socials d'ESADE desde 1993. Premi Arnau de Vilanova de filosofia. 1984, Premi Josep Vailverdu per assaig, 1985 i Premi Francesc Eiximenis 1989. Diverses publicacions sobre comunitarisme, cultura i postmodernitat).

Enric Pujol (Llicenciat en Història per la Universitat Autònoma de Barcelona. Actualment realitza la seva tesi doctoral sobre *La historiografia catalana a l'època de Ferran Soldevila (1894-1971)*. Diversos articles i publicacions on reivindica l'existència d'una tradició autòctona d'estudis històrics d'un alt nivell científic. S'ha ocupat també de diferents períodes d'història de la historiografia i la cultura catalana en obres col·lectives com les dirigides per Pere Gabriel i Albert Balcells).

Stefano Puddu (Pedagog, Universitat de Cagliari (Itàlia). Soci fundador de la Cooperativa "Passaparola", de serveis socio-educatius i d'animació cultural. Premi Don Milani d'educació per la Pau. Membre de Comitè organitzador del Congrés "Una vita nonviolenta" i "Ecologia e politica". Soci fundador d'Ecoconcern, associació per a la innovació social. Actualment es dedica com a treballador autònom a la professió de dissenyador i publicista).

Tomás R. Villasante (Doctor i professor del Departament d'Ecologia Humana i Població a la Facultat de Ciències Polítiques i Sociologia de la Universitat Complutense de Madrid. Creador del CIMS, centre dedicat a l'estudi i animació de moviments socials).

Gabriela Serra (Experta en moviments socials. Ha participat en el Moviment per la Pau i el Desarmament i ha estat sempre membre actiu de la Coordinadora Anti-Otan a Catalunya. Impulsora de múltiples projectes de cooperació al desenvolupament i solidaritat amb països de llatinoamèrica. Actualment és coordinadora de l'Associació Entrepobles).

Aureli Argemí (Teòleg i Filòsof. Fundador i Secretari General del CIEMEN-Centre Internacional Escarré per les Minories Ètniques i les Nacions). Director de la Fundació pels Drets Col·lectius dels pobles. Escriptor especialitzat en temes relacionats amb el franquisme i les seves oposicions i posteriorment sobre qüestions relatives a les minories ètniques i la problemàtica nacional, sobretot a Europa. Director de la revista "Europa de les Nacions" i col·laborador d'altres publicacions, nacionals i internacionals).

Anna Cabré (Estudià Economia i Demografia a la Universitat de París i Geografia a la Universitat Autònoma de Barcelona on es doctorà. Ha estat professora d'Anàlisi Demogràfica a diferents Universitats estrangeres (Montreal, París i Mèxic D.F). Actualment és catedràtica de geografia a la Universitat Autònoma de Barcelona i Directora del Centre d'Estudis Demogràfics. Autora de diverses publicacions entre les quals destaquen els seus temes prioritaris: dinàmica històrica de la població a Catalunya, la nupcialitat i la constitució familiar i prospectiva demogràfica i territorial).

BREU SÍNTESI DE LES SESSIONS.

Presentació de l'Escola i del Curs. Carles Riera.

Presentació de l'Escola i del Curs de primer. Es parteix del títol "A la recerca de paradigmes alliberadors" per tal d'explicitar quins seran els continguts bàsics del curs, a la vegada que els objectius que en fonamenten el seu desenvolupament. Es fan unes primeres lectures i es discuteix la idea de paradigma.

Introducció al Joc de Go i a la dialèctica civilitzària. Jean Loup Herbert i Carles Riera.

S'inicia el primer cap de setmana intensiu de l'escola amb les sessions compartides de J.L Herbert i Carles Riera. Partint d'una crítica al propi model de desenvolupament occidental, es discuteix entorn la hipòtesi que existeixi una dinàmica de dialèctica civilitzària i que s'assisteixi a la superació del dualisme tradició-revolució.

Introducció al globalisme I i II. Ll.M. Xirinacs i Carles Riera.

Es fa un primer apropament al model general creat per en Ll. M. Xirinacs. Un model global que engloba diferents paradigmes de pensament, diferents tradicions, concepcions i tendències d'evolució. L'apropament al model global es realitza amb esboços de l'esfera simbòlica i amb exemplificacions que pretenen treballar directament la transdisciplinarietat.

Filosofia i política. Josep Maria Terricabras.

A partir d'una introducció anti-essencialista de la filosofia es fa un breu recorregut conceptual entorn la filosofia crítica i la crítica ideològica. A partir del questionament constant així com també amb la relativització de línies de pensament que gaudien d'un estatus d'universalitat, s'intenta un apropament a pensar la filosofia altrament.

Física contemporània, nivells de realitat i Transdisciplinarietat. Basarab Nicolescu.

Partint d'un primer apropament als postulats de la física tradicional, i coneixent els inicis de la física quàntica, es planteja el repte de repensar la física. Els nivells de realitat que poden demostrar-se en física poden ser extrapolables al pensament social i polític, i un primer pas per a imaginar paradigmes alliberadors en tant que transdisciplinars i innovadors pel que fa formes de concepció.

Història, cultures i nacions a l'espai mediterrani. Joan F. Mira.

La sessió s'inicia amb un intent d'aclariment dels usos i continguts dels mateixos termes "cultura i nació", tot realitzant seguidament algunes incursions puntuals en aspectes de la tesi que defensa l'àrea mediterrània com a espai d'unes formes culturals històricament definides.

Els Països Catalans a la mediterrània. Mikel de Epalza.

Tot recuperant la imatge geogràfica de la mediterrània com a mar voltat de terres, i a partir de reflexions crítiques de la cartografia mediterrània i catalana, es pretén també recuperar la idea de veïnatge i convivència dels Països Catalans i les seves tradicions pluralistes. A la vegada, s'apunten les tensions discriminatòries que s'han succeït i la tendència encara vigent de no reconèixer l'espai cultural de Països catalans com el d'una nació.

Cultura popular, cultura de masses i identitat mediterrània. Bienve Moya i Joan Manel Tresserras.

La sessió s'inicia de la mà del qüestionament entorn la redifinició teòrica de la cultura de masses, amb una visió crítica de la interpretació que de forma tradicional n'han fet les esquerres. D'una banda s'exposa la reticència a creure en un projecte mediterrani més enllà d'expressions simbòliques de formes culturals tipificades, i de l'altra, s'atribueix a la cultura de masses un paper d'avantguarda que configura un cert pas cap a la legitimació de la uniformització apolítica.

El procés d'elaboració de l'eurocentrisme: identitats negades en la mediterraneïtat europea. Josep Maria Navarro.

En un moment en que s'intenta imposar el paradigma occidental modern en moltes de les seves expressions és necessari qüestionar-se sobre el fonament real de la identitat europea i sobre quins interessos s'amaguen darrera l'elaboració de l'eurocentrisme. És a partir d'aquesta premissa que es realitza l'endinsament en les identitats culturals de la mediterrània i en les diferents formes de negació i abolició de les mateixes.

El llegat de Ramon Llull. Eusebi Colomer.

El personatge de Ramon Llull és abordat desde l'ecumenisme, i l'estudi del seu universalisme amb les categories pròpies de la nostra època. Així es tracta el seu esperit idealista i realista a la vegada i del convenciment de la possibilitat de l'unitat religiosa entre les persones. L'obra de Llull desborda el pur terreny filosòfic o religiós, i cal reivindicar la seva figura en tant que ideòleg i creador d'una utopia social i política.

El llegat d'Antoni Gaudí. Joan Bassegoda.

A partir dels diferents elements sensibles que Gaudí va utilitzar per a realitzar la seva obra es va configurant la visió global de la seva obra artística i la seva concepció mística. La sessió en el seu conjunt desperta un gran interès, sobretot en els aspectes que es refereixen als fonaments d'enginyeria arquitectònica. S'exposa la tesi de la reinvençió del catolicisme i del gòtic mediterrani tot apel·lant a la necessitat de reconèixer el pas gegantí en l'aportació de Gaudí.

El llegat d'Al-Àndalus. Jean Loup Herbert.

Al-Andalus i els territoris cristians van ser pont de cultura euroàrab i exemple de pluralisme religiós. Tot i així, els esforços destinats a esborrar el llegat de la cultura àrab i de les influències de la convivència entre musulmans, jueus i cristians, han fet que tot aquest substrat cultural quedés soterrat, i que calgui repensar la mediterrània d'una forma diferent a la que els poders econòmic i polítics semblen orientar-nos.

Tradicions en revolució i dialèctica de civilitzacions. Jean Loup Herbert.

Partint de diferents exemplificacions que ens parlen de cultures i/o civilitzacions en transformació i en revolució, es va fer un endinsament en el coneixement del propi paradigma occidental per contraposar-lo, o fins i tot per entendre'n les seves incursions, i les conseqüències que han pogut provocar a d'altres cultures. El marc de la mediterrània i l'Amèrica llatina i central són els focus de debat que susciten més interès.

Subjectes col·lectius, comunitats i nacions. Lluís Maria Xirinacs.

Partint sempre del model global de pensament, i dels diferents nivells que de forma simbòlica representen diferents estadis d'organització social dels individus, es dibuixa el mapa de la comunitat de convivència elemental. S'accepten diferents formes i esperits del comú elemental, tot i que s'accentua la necessitat de concebre l'individu no només com a ens individual, sinó també remarcant la seva vessant col·lectiva i la seva indefugible identitat comunitària i nacional.

Transformacions civilitzadores; el cas d'Àfrica. Carme Junyent.

Es pren com a eix de la sessió l'obra de Ngugi Wa Thiong'o, autor kiuiu, representatiu no tant per la seva obra, sinó sobretot per la seva actitud, detonant d'un gran debat que ha posat en relleu les grans contradiccions dels escriptors africans, i que es mostren com algunes de les "transformacions civilitzadores"; la tradició oral vs. La tradició escrita, la funció de l'escriptor en la societat africana, la colonització de la ment dels individus, la colonització cultural dels pobles sotmesos...

Tradicions, ciències i pluralitat de paradigmes. Raimon Panikkar.

Partint d'una concepció interdisciplinària del paradigma occidental es fa una invitació a repensar altres paradigmes en el sí del propi marc cultural. La tesi exposada en tot moment és la que afirma que la realitat és plural i necessita de la negació de la validesa universal de la visió monocromàtica de la ciència moderna occidental. Es conclou amb un consens general que legitima el pluralisme cultural i la superació d'un evolucionisme unidireccional.

La interculturalitat: fonaments del pluralisme cultural. La interculturalitat: les cultures tradicionals i la cultura de la modernitat. Agustí Nicolau.

A partir d'un plantejament genèric de la interculturalitat, s'aprofundeix en els fonaments filosòfics que sustenten conceptes com els de cultura i identitat cultural. En una segona part de la sessió s'incita al debat a partir dels mites de la tradició i la modernitat, en relació amb els quals s'acaba fent el que serien les condicions d'un veritable diàleg intercultural.

Física contemporània i tradició occidental. La gènesi dialèctica de la realitat. Ciència i Tècnica. Basarab Nicolescu.

Reprenent el fil de la primera sessió, es retorna a la física tradicional per tal d'endinsar-se a la física quàntica i contemporània amb un millor coneixement de les lleis i postulats que la defineixen. El debat es centra en el mètode que podria aplicar certs plantejaments i idees, que la mateixa física permet, a projectes socials i polítics que parteixen de la voluntat de reinventar altres paradigmes.

Educació per la sostenibilitat. David Sempau.

Partint d'un breu repàs a les principals hipòtesis que plantejen la impossibilitat de sosteniment del planeta - si es perpetua l'actual model de desenvolupament modern-, es plantejen les principals vies d'intervenció, a nivell educatiu, a la nostra societat i més específicament a les escoles. El debat gira entorn la validesa de models alternatius inspirats en cultures llunyanes i formes de vida massa divergents de les de la cultura occidental.

Sessió conjunta per a tots els alumnes de l'Escola. Carles Riera.

Al llarg d'aquesta sessió, els diferents grups de treball de segon i de tercer presentaren els seus projectes d'investigació i n'explicaren les seves característiques definitives. Els alumnes de primer pogueren fer un seguiment de les diferents línies de treball així com de començar a orientar les seves possibles preferències de cara al curs proper.

Economies i desenvolupaments. Miren Etxezarreta.

En un intent d'esbossar el sistema capitalista, d'acumulació, propi de la dècada dels anys 90, s'apunten línies de reflexió entorn la internacionalització del capital, la globalització de l'economia mundial, l'explosió dels mercats financers i la incertesa i inestabilitat a la que sembla conduir-nos. En aquesta línia també s'esmenta el paper de les periferies econòmiques i la marginació forçosa a les que el propi sistema sembla sotmetre-les.

Transformacions demogràfiques al canvi de segle. Escala local i escala mundial. Anna Cabré.

Defugint dels estereotips del "demògraf pessimista", es mostra una visió esperançada del futur en tant que portador d'augment de l'índex de natalitat. Les principals línies d'exposició giren entorn la dinàmica històrica de la població a Catalunya, la nupcialitat i la constitució familiar, la prospectiva demogràfica a Catalunya i el paper de les migracions en el mercat matrimonial desde finals del segle XIX fins l'actualitat.

Introducció a la noció de gènere. Maria Jesús Izquierdo.

Es pren el sistema de sexe/gènere com a marc d'anàlisi conceptual tot fent especial esment de les múltiples implicacions del concepte de gènere i de la construcció social del sexe. Es comenten també les característiques sexuals de la nostra espècie així com les diferències i desigualtats que se'n generen.

Gènere i poder. Fina Birulés.

A partir d'una lectura de la teoria política de Hannah Arendt es tracten els conceptes de subjectivitat i poder, així com tota la xarxa de conceptes que s'hi connecten; identitat, autoritat, violència... D'altra banda, es proposa la reflexió entorn la limitació del terme "gènere" com a categoria d'anàlisi del poder i de la subjectivitat.

Gènere, classe i ètnia. Verena Stölke.

A partir de la concepció del punt de vista de gènere femení, i per tant, primant els interessos de la dona, es parla de com pot canviar la concepció de la maternitat amb les noves tecnologies i les tècniques d'enginyeria genètica. Exposició que suscita un debat important, i en la qual es plantegen contraposicions importants entre diferents plantejaments ètics.

Autoritat femenina. Milagros Ribera.

Es fa una pinzellada cronològica entorn diferents formes d'organització social i el paper que la dona hi ha desenvolupat. Així, es planteja el caràcter cultural de l'organització socio-política, i per tant, la construcció d'un patriarcat que tot i que ha impedit a la dona certes quotes de poder i de llibertat ha dibuixat una forma d'autoritat, la femenina, que es desenvolupa amb una sensibilitat precisa i unes formes d'expressió subtils i pròpies.

Ecolingüística. Carme Junyent.

Es presenten reflexions sobre les aportacions que el pensament ecològic pot fer al desenvolupament de la lingüística; destriar allò que és aplicable o no de l'ecologia de les espècies a l'ecologia de les llengües, situar l'ecolingüística en el context de l'ecologia cultural, entendre la preservació de la diversitat lingüística com a una qüestió ecològica... El debat es centra sobretot en el fenomen del bilingüisme i els arguments que desde la ecolingüística poden contribuir a preservar les llengües minoritzades.

Individualisme i comunitarisme. Àngel Castinyeira.

Es fa un apropament a la concepció de la persona, la societat i la política amb dos prismes que contrasten les seves definicions; el liberalisme i el comunitarisme. A partir d'aquestes primeres diferenciacions es reflexiona entorn la importància, i la vigència mateixa en el debat polític, de recuperar certs hàbits i pautes de desenvolupament que aconseguixin un millor encaix amb els postulats comunitaristes.

Panoràmica de la historiografia catalana al S. XX. Enric Pujol.

El plantejament que centra la sessió és la reflexió sobre les condicions que possibilitarien una història de la historiografia catalana. Amb aquest objectiu, es fa un repàs als diferents punts d'inflexió i de devallada dels estudis històrics. Es conclou remarcant la importància de recuperar la tradició històrica autòctona.

Conflicte, diàleg i transformació social. Stefano Puddu.

El discurs es centra en l'exploració del paper clau que la comunicació i els llenguatges juguen en els conflictes: en la definició dels conflictes, en la seva lectura i en els intents de resolució, especialment la no-violenta. L'objectiu és també el d'aportar nous elements per afavorir una reflexió personal i col·lectiva sobre la forma d'actuar que ens és pròpia en les relacions i en els conflictes, com a subjectes personals i col·lectius.

Moviments i xarxes socials. Tomás R. Villasante, Gabriela Serra.

D'una banda, partint de la crítica a les democràcies modernes occidentals, es dibuixa el contorn de possibilitats que les "alternatives" -en presència o en perspectiva- dibuixen, així com també les paradoxes a les que aquestes últimes poden conduir. De l'altra, i de la mà de la cooperació amb el "Món empobrit", es plantejen un seguit de reptes als quals la societat moderna occidental, i sobretot els grups socials que treballen el camp de la solidaritat i de les ONGs, haurien de plantejar-se en tant que promotores d'una transformació social.

Pobles nacions i estats. Aureli Argemi.

Amb el testimoni de dos processos nacionalistes ben diferenciats, el de les nacions sense estat sota el domini de la Gran Bretanya i el de l'Estat francès, es fa una discurs analític i sistemàtic sobre la "nació" i les diferents tendències ideològico-polítiques que la reivindiquen. Així mateix, es fa un breu repàs al paper de les nacions en un món en ràpida transformació.

DOCUMENTACIÓ DEL CURS INTRODUCTORI.

Víctor-M Amela. *Entrevista a Juan Luis Cebrián*. **LA VANGUARDIA**. 11-8-94.

Jean Loup Herbert. "*Fidelité d'un Tiers mondiste II*". Fons documental de RANDA.

Jean Loup herbert. "La Conferencia de Argel, 1973" a **Estudios de Asia y África**, vol.X, nº 1. El Colegio de México, 1975

Jean Loup Herbert. "Nord/Sud ". Fons documental de RANDA.

Jean Loup Herbert. "La force mobilisatrice d'une spiritualité". **Le Monde Diplomatique**. 18-4-1994.

Jean Loup Herbert. "Entre le Nord et le Sud, jalons d'une prospective". **Autrement sur l'Occitanie**. Juny 1980. Nº 25. Pàg. 232-239.

Jean Loup Herbert. "Las tradiciones en las revoluciones". **Wiña y Marka**. Nº.20. Barcelona, maig de 1993. Pàg. 13-14.

Jean Loup Herbert. "La latinoamericanidad: una ideología contrarrevolucionaria" Fons documental de RANDA.

Jean Loup Herbert. "De l'indianité à l'Occitanie: Fidelité d'un Tiers Mondiste". **Association Diffusion INTI**. Paris 1982. Pàg. 2-21.

Jean Loup Herbert. "Jeu de Go -Wei-Chi et physique contemporaine" **Detours d'écriture**. Nº. 8. Aix en Provence, 1986.

Carles Riera. *Del xoc a la dialèctica de civilitzacions*. (Article properament publicat pel CETC i la Fundació Enciclopèdia Catalana en un llibre col·lectiu sobre el debat plantejat per S.P. Huntington).

Samuel P. Huntington. "Xoc de Civilitzacions?". (traducció cedida pel CETC.)

Sottosopra. Llibreria de dones de Milà. "El final del patriarcado". **El Viejo Topo**. Pàg.46-59.

Edgar Morin. "Pour une réforme de la pensée". **Courier de la UNESCO** 2-96. Pàg. 10-14.

Lluís Maria Xirinacs. "Una Revolució a l'estil català". A Lluís Maria Xirinacs. **La traïció dels líders**. Girona: Editorial llibres del segle (L'Eix Editorial).

Josep Maria Terricabras. "Què vol dir progressar en filosofia?" **Butlletí de filosofia**. Núm. 22. Setembre 1995. Pàg. 6-11.

Josep Maria Terricabras. "Educar per a què?" **Revista de Catalunya**. Núm. 100. Octubre 1995. Pàg. 11-21.

Josep Maria Terricabras. "Poder". **Revista de Catalunya**. Núm. 9 (1987). Pàg. 9-19.

Josep Maria Terricabras. "Com entenc la tasca del filòsof". Barcelona. Editat per Institut d'Estudis Catalans, 1995.

Basarab Nicolescu. "Une nouvelle approche scientifique, culturelle et spirituelle. La Transdisciplinarité". **Revue Passarelles**. Núm. 7. Tardor 1993. Pàg. 102-115.

Basarab Nicolescu. "Niveaux de complexité et niveaux de réalité: vers une nouvelle définition de la nature". A: Basarab Nicolescu. **L'Homme, la Science et la nature**. Editorial Le Mail.

J.F.Mira. "Sobre pobles i fronteres: la fundació, el territori i la consciència dels límits". A: J.F. Mira. **Hèrcules i l'antropòleg**. València. Editorial 3 i 4, 1994.

Mikel de Epalza. "Proposta de lectura del mapa del Mediterrani", Alacant, 1990. Fons documental de RANDA.

Mikel de Epalza. "El racismo Norte-Sur en los mapas" **LA VANGUARDIA**. 08-02-1992.

Epalza-Canalobre. "Quatre orientacions dels mapes del Mediterrani" Alacant 1988. Fons documental de RANDA.

Epalza-Canalobre. "Orientacions sud-nord dels Països Catalans" Alacant 1988. Fons documental de RANDA.

Mikel de Epalza. "L'Islam a Catalunya o l'Islam del Sud?" **L'AVENÇ**. Núm. 200. 1996. Pàg. 42-47.

Eusebi Colomer. "El Pensament Ecumènic de Ramon Llull". Barcelona, 1993. Pàg. 61-72.

Eusebi Colomer. "Pensament català medieval". Pàg. 42-47. A: L'actualitat de Ramon Llull: lliçó inaugural, curs acadèmic 1994-1995. Ed. Universitat Ramon Llull. Barcelona 1994.

Joan Bassegoda. "Gaudí: un mito universal". Barcelona. Fons documental de RANDA.

Salvador Dalí. "Préface". A: Robert Descharnes, Clovis Prévost. "**La vision artistique et religieuse de Gaudí**". Edita Lausanne. Pàg. 2-5.

Miguel Cruz Hernández. "La singularidad de Al-Ándalus". Fons documental de RANDA.

Raimon Panikkar. "La dialéctica de la razón armada" **Concordia** 9. 1986. Pàg. 68-89.

Raimon Panikkar. "Antinomias entre la cosmología moderna y las cosmologías tradicionales". **Papeles de la India**. Volum XIX. Núm. 3. 1990. Pàg.5-13.

Lluís Maria Xirinacs. " Ja no hi ha ciutat o tot és ciutat", Vic, Comunicació de l'autor per als Col.loquis de Vic, "La Ciutat", 26-27 de setembre de 1996. Fons documental de RANDA.

Carme Junyent. " El pensament ecològic". A: Carme Junyent. **De llengua i literatura**. Barcelona, Editorial Empúries 1996.

Carme Junyent: "Ngugi Wa Thiong'o: punt de referència per a la revalorització de les llengües africanes" A: **Europa de les Nacions**, N. 30. Pàg. 4-10.

Miren Etxezarreta. "Globalización y regionalización, ¿La irrelevancia de las periferias?. Barcelona 1997. Fons documental de RANDA.

Anna Cabré: "La dinámica demográfica española". **ACTUALIDAD ECONÓMICA**. 21.octubre de 1996 Pàg. 55-56.

Anna Cabré: "Creixement de la població i deteriorament del medi ambient". **Quaderns d'educació ambiental**. Centre UNESCO de Catalunya. Novembre, 1993. Pàg. 2-3.

Anna Cabré: "Mito y realidad de la inmigración extranjera en España". **EXPANSIÓN**. 27. Maig de 1996. Pàg. 102-103.

Anna Cabré: "Si sólo subiera la natalidad..." **EL PERIÓDICO**. 24.deseembre de 1995.

Anna Cabré: "Que alguien haga algo". **LA VANGUARDIA**. 12.març de 1997.

Anna Cabré:"Hay una generación a punto de perder el tren de la fecundidad". **Revista de LA VANGUARDIA**. 27-4-97.

Hannah Arendt. "Sobre la violencia" a: **Crisis de la República**. Madrid, Tauros 1973.

Fina Birulés. **El género de la memoria**. Pamplona, Pamplona 1996.

Chantal Mouffe. "Feminismo, ciudadanía y política radical". **Debate feminista**. N. 7 1993.

Susana Pérez. "El voluntariado no es una alternativa al Estado de bienestar". **EL PAÍS**. 7-2-96.

Andrés Ortega. "Blair, el comunitarismo". **EL PAÍS**. (document publicat a Internet).

Sylvie Kauffmann. "Bill Clinton veut relancer la tradition du bénévolat aux États-Unis". **LE MONDE**. 30-04-1997.

Tomás R. Villasante. "Metodologías participantes y prácticas". **Cuadernos de la RED CIMS**.

Tomás R. Villasante. "La democracia participativa realmente existente". **El viejo Topo**. Pàg. 26-34.

Tomás R. Villasante. "Clientelas y emancipaciones: una introducción metodológica". Fons documental de RANDA.

Aureli Argemí. "El paper de les nacions". Girona, Ponència presentada per a la Universitat de Girona el 28 de maig de 1997.

DOCUMENTACIÓ ADDICIONAL DISPONIBLE.

Will Kymlicka. **Filosofia política contemporània.** De. Ariel S.A. Barcelona.

Iniciativa Ciutadana. Ponte en marcha contra el paro y la exclusión social. "Contra l'atur, la precarietat i les exclusions: caminem cap a Amsterdam". Barcelona 1997. Fons documental de RANDA.

Arreu. Setmanari d'informació general de Catalunya. Edicions arreu. Barcelona 1996. Números 0-23.

Jonan Fernández Erdozia. "Los movimientos sociales ¿Un nuevo sujeto transformador?. Barcelona, 14-6-95.

Entrevista a Susan George (Directora de l'Institut Transnacional d'Amsterdam).

Joan Oliver. "Cronologia del món actual -1945-1995". Barcelona, 1996.

David Sempau. "Ecoltura; educació pel segle XXI" Barcelona, 1996. Aura S.L. Centres de cultura alternativa i salut integral.

Basarab Nicolescu. **Nous, la particule et le monde.** Éditions Le Mail. 1985.

Dossier de documentació de RANDA, curs introductori any 1994-95.

Mostra d'avaluació referent al curs 94-95.

Resultats de l'avaluació curs 94-95.

Pla de treball de l'Escola, curs 95-96.

Memòria de RANDA. 1er semestre 1995.

Memòria de RANDA. Curs 95-96

L'ALUMNAT DEL CURS DE PRIMER.

La totalitat d'alumnes matriculats al curs 1996-1997 ha estat d'onze, éssent la seva assistència, implicació i continuïtat força diferents.

Un dels alumnes, tot i mostrar un interès important els primers dos mesos, ha abandonat el curs sense informar a Secretaria de la seva decisió. Dues alumnes ja va matricular-se sabent que no podrien assistir a les sessions, fet que les ha portat a desvincular-se paulatinament de l'escola i a perdre'n el contacte. La resta d'alumnes conforma un nucli important pel que fa l'interès que demostren en l'Escola i en la seva implicació en les dinàmiques dels caps de setmana i la continuïtat en els grups de segon.

Aquestes persones oscil·len aproximadament entre els vint-i-cins i els quaranta anys, i del grup de vuit alumnes només dues són dones. Són majoritàriament formats en el camp de les ciències o l'economia i en el moment de matricular-se mostren un especial interès en temes com la solidaritat, la cooperació i la superació de la crisi del model de desenvolupament occidental i el model de pensament únic.

Són persones que en la seva majoria ja estan vinculades a moviments socials i ONG's; sobretot en sindicats, ONG's pel Tercer Món i moviments per la Pau.

La via de coneixement de l'Escola va ser;

2 via internet.

1 a través de la tramesa de la revista Europa de les Nacions.

2 a través del Col·lectiu Ronda.

2 a través de Món 3.

3 a través de coneixences personals vinculades a l'escola

INFORME DELS GRUPS DE RECERCA DE L'ESCOLA RANDA

Segon curs

Dels 27 alumnes de primer de l'any passat, 14 han passat a fer segon, els quals han constituït cinc grups de treball sobre els temes següents (vegeu també les propostes de treball adjuntes d'alguns dels grups):

1.- Educació i política.

Components del grup: Anna Gabriel, Francesc de Dalmasas i Ildefons Hervàs.

Tutor: Fèlix Martí.

Treballen al voltant del tema "Educació pels Valors versus Educació per la Productivitat", amb la intenció d'elaborar hipòtesis que tractin la validesa d'aquest debat. Estan en procés de realitzar una sèrie d'entrevistes amb diferents persones vinculades amb el món educatiu des de diferents perspectives (política, institucional o social), per apropar-se a la realitat més concreta de l'educació.

Fins ara han realitzat dues tutories amb en Fèlix Martí, al llarg de les quals han discutit un informe de la Comissió Internacional sobre Educació per al segle XXI realitzat per a la UNESCO ("Educació: hi ha un tresor amagat a dins"), i han decidit el pla de treball a seguir, consistent en realitzar les entrevistes a: Maria Mercè Marçal, Eulàlia Vintró, Josep Mª Terricabras, Sebastià Serrano, Joan Manel Treserras, Margarida Massot, Virginia Méndez, entre altres persones.

En les entrevistes plantegen les següents qüestions:

- Podeu fer una valoració de l'actual Reforma Educativa?
- Quines actituds polítiques creieu que conformen l'actual model educatiu?
- Quines voluntats polítiques considereu que dibuixen l'actual sistema educatiu?
- Considereu que el sistema educatiu formal actual incorpora la formació pels valors?
- En cas afirmatiu, quins i en quina mesura?
- Quines propostes se us acudeixen, en el marc educatiu actual, per equilibrar l'educació pels valors i l'educació per la productivitat?

2.- Formes de participació política.

Components del grup: Bernat Castells, Joan Martín i José Montero.

Tutor: Fernando Pindado.

Es plantegen la qüestió de la participació sobretot en l'àmbit del cooperativisme i l'associacionisme.

Fins al moment han realitzat dues tutories, en les quals han estat definint el tema i l'àmbit de recerca en el qual centrar-se, que consistirà en l'estudi de les formes de participació en experiències d'autogestió i cooperativisme.

També han assistit a dos seminaris realitzats per Tomás Rodríguez Villasante sobre la metodologia d'investigació-acció participant, aplicada a l'estudi de moviments i xarxes socials, en el qual han començat a familiaritzar-se amb aquest mètode d'investigació, per posteriorment aplicar-lo a la seva recerca.

Tenen previst fer una aproximació al tema, a partir dels seminaris, tutories, i d'una recerca bibliogràfica, per tal de poder aprofundir, al llarg del tercer curs, en la recerca d'un o d'uns casos específics.

3.- Interculturalitat.

Components del grup: Eugeni Chàfer i Germán Pelayo.

Tutor: Agustí Nicolau.

Se centren en el tema "Ètnies i nacions en un món d'estats: propostes innovadores pel respecte de les identitats", en el context del grup de treball sobre Interculturalitat, del Projecte Repensar la Societat, dut a terme per l'Associació EcoConcern, i que consisteix en recollir propostes socialment interessants i innovadores sobre aquest tema.

Fins ara han realitzat tres tutories, en les quals han discutit l'enfoc i metodologia per treballar el tema, han identificat les fonts d'informació, i han començat a recollir materials bibliogràfics.

Ara tenen previst de començar la consulta i elaboració d'aquests materials.

4.- Pensament polític del Tercer Món.

Components del grup: Laura Albareda, Antoni Fernández, David Martínez i Eduard Mateus

Aquest grup encara no té un tutor definit, actualment està acabant de centrar el tema amb el suport de Carles Riera.

Han tingut fins al moment una tutoria amb en Jean-Loup Herbert, i tres reunions com a grup, per discutir l'enfoc que volen donar al treball.

Per diversos problemes de dinàmica del grup, discens entre els seus components pel que fa al tutor i a l'enfoc del tema, etc. el seu treball està força endarrerit en relació als altres. Està previst durant aquest mes de juny acabar de decidir la temàtica i enfoc concret i el tutor, per poder començar a treballar.

5.- Globalisme i política.

Components del grup: Narcís Perich, Francesc Martínez i Domènec Aran.

Tutor: Lluís Maria Xirinacs.

El grup ha assistit des del mes d'octubre al curs sobre globalisme que es realitza en el marc de l'Estudi General de la Fundació Tercera Via, tant al nivell introductorí com al nivell d'aprofundiment.

Pel moment han realitzat dues reunions de tutoria amb en Lluís Mª Xirinacs, per tal de veure de quina manera poden aplicar el model globalista a l'estudi dels processos polítics, concretant-ho en un camp específic de la política.

També han assistit al seminari sobre el cos humà des d'una perspectiva globalista.

Actualment tenen plantejat realitzar un estudi comparatiu entre el model globalista de Lluís Mª Xirinacs i Edgar Morin, Raimon Llull, Basarab Nicolescu i Lovelock.

Tercer Curs

Dels grups de treball de segon del curs 1995-96, pel moment hi ha dos articles finalitzats, en procés de publicació, que també us adjuntem.

A més d'aquests articles, hi ha una proposta per part d'una alumna de realitzar un programa de ràdio, ja que considera aquest un mitjà més adequat per tractar el tema de "Les arts escèniques i musicals a les societats afro-americanes" (us n'adjuntem la proposta). Aquest guió s'està escrivint, i està previst poder emetre el programa que en resulti per diverses emissores radiofòniques.

Set dels estudiants que feien segon l'any passat continuaran el tercer curs.

La majoria d'aquestes persones treballaran de forma individual, excepte tres que formaran un grup per tractar conjuntament el tema de models de democràcia i de participació.

Aquest grup està format per: Jordi Asensi, Josep Mª Pérez i Xavier Joanpere.

Pel moment no tenen previst treballar amb un únic tutor, sinó que pretenen realitzar entrevistes amb diverses persones vinculades amb formes de participació, a diferents nivells:

D'una banda, tenen previst contemplar la participació en el món associatiu: en aquest sentit ja han realitzat una entrevista amb Gabriela Serra, de l'ong Entrepobles, i volen realitzar-ne una altra amb algú representatiu d'una entitat que treballi qüestions d'immigració, i amb alguna vinculada amb el Front Polissari.

També han realitzat dues entrevistes amb en Lluís Mª Xirinacs per tal de tenir la seva visió, tant des del punt de vista personal com a nivell teòric, sobre què és la participació.

Es proposen també entrar en contacte amb l'Ateneu Popular de Viladecans, com una experiència que aglutina diferents moviments de base, i finalment, entrevistar-se amb l'alcalde de l'ajuntament d'Arbúcies,

per considerar que desenvolupa la seva tasca dintre l'administració d'una manera participativa.

A partir d'aquestes entrevistes, i amb els coneixements obtinguts en els seminaris de Tomás Rodríguez Villasante, podran tenir una visió àmplia de la problemàtica a tractar.

El següent pas serà centrar-se en un col·lectiu específic, per tal de poder aprofundir en la seva anàlisi, que es basarà en la metodologia d'investigació-acció participant, segons la qual el propi col·lectiu objecte d'estudi participa en el procés de recerca, definint les prioritats d'anàlisi i orientant les problemàtiques a tractar, de forma que l'estudi doni resposta als seus interessos i necessitats.

Aquest grup, en coordinació amb el de segon que treballa el mateix tema, s'ha compromès també a elaborar un dossier sobre participació política per publicar en la revista Illacrua.

Les altres persones de tercer estan treballant els temes següents:

Rosa Pascual: Planteja fer una reflexió sobre el paper de les dones tant en el manteniment de les diferents tradicions com en el seu enriquiment, aportacions que en la majoria dels casos s'han produït des de l'àmbit privat, però no per això han estat menys importants. Centrarà aquesta temàtica en l'anàlisi del paper de les dones en la tradició Taoïsta.

Loreley Busqué: A partir del treball ja iniciat a segon, sobre de les arts escèniques i musicals a les societats afro-americanes, es proposa analitzar com contempnen i viuen les relacions interculturals en el camp de les arts escèniques les associacions culturals, entitats/institucions públiques i privades de programació artística, i les ong's.

Pepe Bellver: Proposa realitzar un estudi sobre Islam y política. Història de la teoria política a l'Islam, que pel moment ha sintetitzat en el següent esquema:

- 1.- La cosmovisió islàmica. Valors fonamentals i fonamentadors
- 2.- Terminologia política islàmica
- 3.- Referents filosòfic-polítics anteriors
- 4.- La Medina del Profeta, arquetipus de la utopia social islàmica

5.- Política i Islam Tradicional

- 5.1.- El Kalam i la política: Sia i Sunna
  - 5.2.- La Falsafa i la política
    - 5.2.1.- Abú Nasr Al Farabí i la Ciutat Ideal
    - 5.2.2.- Ibn Rusd i el comentari a “La República” de Plató
    - 5.2.3.- Ibn Jaldún: filosofia de la història política. La Muqadima
  - 5.3.- Organització política en la història: califats, emirat, sultanat...
  - 5.4.- Islam i Al-Andalus
  - 5.5.- La Tariqat
- 6.- Política y Nahda. Entre l'Integrisme i la Integritat. Colonialisme: la Salafiyya, els Wahabís, els germans musulmans, els Turuq.
- 7.- Islam i Europa. Comunitats musulmanes a Europa
- 8.- L'Islam entre la tradició i la modernitat
- 9.- Els valors de la modernitat. La modernitat davant l'absolut
- 10.- Recuperació o superació de la modernitat. Conclusió.

Jesús Artiola: Realitza un estudi comparatiu que, partint del model globalista de Lluís Mª Xirinacs, analitza altres models d'anàlisi de la realitat social i política. L'objectiu és veure si pot construir-se una teoria de models globalistes.

Grup de treball sobre Formes de Participació Política

Treball de recerca sobre Participació

Tutor: Fernando Pindado

Membres del grup: Bernat Castells, Ramon Collado, Joan Martín, José Montero.

Introducció

Aquest treball es basa en una recerca documental i vital sobre la Participació en diferents processos socials .

Objectius

Hi ha la voluntat d'acabar aventurant hipòtesis sobre la seva importància (subjectiva o objectiva?) en el fracàs de moltes organitzacions no jerarquizades i la paradoxa de la seva valoració social i manca d'aplicació real als diferents àmbits de la realitat social, política, familiar (...).

Hi ha la voluntat de trobar respostes a la viabilitat o no de processos basats en la participació lliure i voluntària dels participants, en processos autogestionats de democràcia de base.

Dividirem el treball en tres parts que coincidiran en tres moments diferents.

Primera etapa de consulta documental.

Té la finalitat de familiaritzar-se amb el tema de la Participació en un inici en l'àmbit general, per acabar concretant en la Participació en processos de transformació i d'incidència social.

Intentarem elaborar un marc teòric acudint a diverses fonts:

- Altres investigacions, estudis... sobre el tema.
- Bibliografia d'àmbit general.

Podem aplicar una revisió documental, de caire més específic, prenent com a indicadors o descriptors, paraules clau com ara: "participació", "democràcia", "intervenció social", "intervenció comunitària", poder...

Enfocament

Basar-se, no tant en la democràcia formal sinó en els tipus de participació que es donen a la realitat cultural.

Prèviament cal definir què s'entén per "participació" i definir en quin marc i nivell ho treballarem.

Propostes: A les organitzacions socials.
                      A la vida quotidiana (quina consistència es té d'estar participant)

Possibles grups a estudiar: Escoles

- Comunitat de veïns
- Associacions de veïns
- Partits polítics
- Moviments socials reivindicatius
- Moviments socials d'oci...

Preguntes sobre la participació

- Com s'aprén a participar?. on?, forma part dels currículums d'ensenyament (explícits o implícits, troncais o transversals)?
- La participació, és intrínsecament positiva?, en base a quina perspectiva ideològica/filosòfica

- Quins aspectes
  - organitzatius
  - d'infraestructura
  - ideològics (plantejaments)
  - culturals
  - espaials
  - temporals
  - psicològics
  - (...)

de les organitzacions poden potenciar/coartar la participació.

- És mesurable la participació? Sota quins criteris?

Aquesta part del treball té la finalitat de contextualitzar el concepte de participació, buscant tots els seus possibles significats i les seves possibles aplicacions i formes d'entendre, també té la finalitat d'entendre la seva necessitat i funció de cara a les estructures socials, i les diverses formes d'aplicació.

Temporalització: del desembre al febrer de 1997.

Segona etapa de contrastació i classificació de la informació.

Primera part

Després d'estructurar la informació consultarem a especialistes amb la finalitat de:

- Obtenir una validació informal del material escollit.
- Resoldre dubtes que hagin sorgit.
- Rebre informació adicional de fonts no consultades o no valorades en un inici i que poden complementar la informació recollida.
- Valorar la classificació i organització que s'ha fet de la informació recollida, i si cal plantejar-se noves relacions, inclusions o eliminacions.

Segona part

Estudiar, en base a la informació recollida, experiències de participació que per les seves característiques (èxit o fracàs, àmbit d'acci'o...) són especialment interessants.

Entitats a estudiar:

- Sense Terra del Brasil
- Cooperativa Mondragon
- Kibutz israelians

Seria interessant incloure en aquest apartat estudi "in vivo" de realitats més quotidianes del nostre entorn cultural en entitats o moviments d'acció transformadora del seu entorn, entitats de caire cívic, polític... per detectar les diferents estratègies, dificultats, possibilitats... i característiques significatives. Davant la impossibilitat de realitzar una observació-participant degut a la temporalització i a la necessitat d'ampliar la visió a moltes realitats, es preveu realitzar visites en moments destacats d'aquestes entitats i significatius per al tema treballat (actes, assemblees, reunions de treball, accions...).

L'objectiu no és tant veure les mancances so encerts de gestió de la participació, sinó l'estil de fons, l'actitud institucional.

Temporalització: del març al juliol.

Tercera etapa d'aprofundiment i conclusions.

És el moment de l'anàlisi de la informació recollida que haurà estat prèviament classificada.

Al final d'aquesta etapa cal ser capaços de treure conclusions sobre el concepte de "participació" en el nostre àmbit cultural i aventurar hipòtesis en relació a una participació eficaç: mètodes educatius, models organitzatius (...).

Seria interessant proposar àmbits d'investigació que la informació i llur classificació hagin generat.

Tot el procés comptarà amb la tutorització d'un professional de provada experiència en l'àmbit que ens ocupa, les funcions del qual podrien ser:

- Ajut en la clarificació d'objectius del treball
- Assessorament inicial sobre fonts documentals i línies de treball.
- Ajut en la tria de professionals per a la segona etapa.
- Assessorament en la tria d'experiències de participació.
- Assessorament en mètodes de treball, recerca i classificació d'informació.

Grup de treball sobre Educació i Política

Educació pels Valors vs. Educació per la Productivitat

Tutor: Fèlix Martí

Membres del Grup: Anna Gabriel, Francesc de Dalmasas i Ildefons Hervàs

I.- Clarificació i fonamentació

- Autors/es, models i corrents que fonamenten ambdós models.
- Evolució històrica d'ambdues tendències (relació entre diferents dinàmiques socials i l'aparició de diferents models educatius).
- Relacions que s'han establert i s'estableixen entre aquests dos models.

II.- Hipòtesi de treball i validació de la formulació inicial

- Buidatge de la recerca prèvia: tesis remarcables de tots dos models.
- Elements clau que s'observen en les diferents formulacions.
- Formulació d'una hipòtesi de treball.

III.- Elaboració del temari

Pensem que és interessant elaborar aquest tercer punt en funció de la tasca de recerca dels punts I i II, per tal de defugir al màxim imatges preconcebudes o consideracions subjectives poc fonamentades.

**Proposta de treball d'un grup
de 2n curs de l'Escola Randa**

**«ÈTNIES I NACIONS EN UN MÓN D'ESTATS:
PROPOSTES INNOVADORES PEL
RESPECTE DE LES IDENTITATS»**

**Tutor: Agustí Nicolau Coll
Estudiants: Eugeni Chàfer i Germán Pelayo**

1. Introducció

Els darrers deu anys hem assistit arreu del món a un augment dels conflictes en el si dels estats plurinacionals i pluriètnics, per la tendència creixent a l'afirmació de les identitats col·lectives enfront de les tendències homogeneitzadores pròpies a aquests estats. El dret a l'autodeterminació ha esdevingut més present que mai.

Davant de l'esgotament dels models clàssics de gestió d'aquesta diversitat (federalisme, confederació...), han sorgit nous plantejaments teòrics innovadors de la mà de diferents autors (Taylor, Kymilka, ...) que aporten noves perspectives i orientacions.

Al mateix temps diferents pobles autòctons i indígenes han començat a plantejar llurs pròpies propostes d'articulació i autodeterminació en relació amb els estats dels quals formen part.

2. Objectiu

Aquest grup de treball té per objecte d'estudi les propostes innovadores orientades a solucionar els conflictes entre els estats-nació d'una banda i les ètnies, pobles autòctons i nacions sense estat d'una altra.

No ens interessen tant els estudis de casos concrets, com les formulacions teòriques sobre el tema, tot i que aquestes sorgeixen de casos concrets, especialment en el que fa referència a les ètnies i pobles autòctons.

Ens proposem de recopilar, estudiar i comparar diferents propostes teòriques, amb la intenció d'elaborar un estat de la qüestió general sobre el tema. La forma final d'aquest estat de la qüestió hauria de ser la d'un article per publicar a alguna revista de Catalunya.

3. Temes de treball

Hem cregut convenient d'assenyalar dos grans temes de treball:

- les propostes innovadores en el que fa referència a les **nacions sense estat** que culturalment formen part genèricament de la cultura occidental moderna;
- les propostes innovadores de les **ètnies i pobles autòctons**, que culturalment no formen part de la cultura occidental moderna.

Aquesta opció ve determinada per la constatació de diferències fonamentals entre el cas de les nacions sense estat i el de les ètnies i pobles autòctons. Aquestes diferències, que ens serveixen com a hipòtesis de treball, es situen essencialment a dos nivells:

a) Modernitat i tradició

- En el cas de les nacions sense estat hi ha normalment una absència de conflicte entre tradició i modernitat, ja que es tracta més aviat de definir el marc político-territorial d'accés i desenvolupament de la pròpia modernitat.
- En el cas dels pobles indígenes i ètnies, el conflicte amb l'estat dominant també és un conflicte entre tradició i modernitat, el que fa que el problema sigui encara més complexe.

Tot i que no és una diferenciació absoluta i clara, sinó molt matisada, creiem que condiciona en cada cas els enfocaments respectius.

b) Filosofies polítiques

- En el cas de les nacions sense estat, les formulacions s'inscriuen en el marc de la filosofia política occidental moderna, amb les seves diverses orientacions, en les que el marc de l'estat-nació com a forma suprema d'ordenament polític no es qüestionat
- En el cas de les ètnies i pobles autòctons, llurs plantejaments, sense oblidar el marc real de l'estat-nació, es basen en llur pròpies cultures polítiques, cercant, per l'autodeterminació a assegurar un cert nivell de drets territorials específics, com a base de llur sistema de vida.

Ara bé, aquesta diferenciació metodològica no ens ha de fer oblidar que existeixen relacions entre les dues orientacions. Per exemple, hi ha politòlegs que des d'una perspectiva de filosofia política occidental fan propostes que afecten els pobles autòctons (ex: Kymilka), i també a voltes les propostes plantejades des dels pobles indígenes s'inscriuen en el marc de les categories occidentals modernes (ex: dret d'autodeterminació, autonomia...).

4. Metodologia

La metodologia de treball serà fonamentalment la pròpia al projecte *Repensar la Societat del Centre per la Innovació Social* d'Ecoconcern. Aquesta metodologia utilitza un formulari destinat a clarificar i presentar el més clarament possible les propostes socialment innovadores (veure exemplar adjunt).

Per poder fer això, aquest formulari consta primordialment de dues parts. Una destinada a descriure els elements principals de la proposta (Descripció), en la que es fan ressaltar el Diagnòstic, els Objectius i els Instruments i/o Mecanismes destinats a fer possible l'aplicació de la proposta. Una altra part (Contextualització), que cerca situar la proposta en el context social, en relació a les vies d'implantació, al procés de transformació a on s'insereix la proposta i a les repercussions d'aquesta. A més hi ha una part de Classificació Temàtica, i una altra amb un Resum i les dades generals de l'autor de la proposta i de la gestió d'aquesta.

El ritme de treball estarà marcat per una trobada mensual entre el tutor i els estudiants de 2 hores, destinada a posar en comú la feina feta i a reorientar el treball a la vista dels resultats obtinguts.

5. Fonts d'informació.

La nostra recerca d'informació sobre el tema es durà a terme en un primer moment, en els següents llocs:

- CIEMEN
- Sodepau
- Biblioteques universitàries de Barcelona
- Base de dades d'Agustí Nicolau Coll
- Groupe de recherche sur les sociétés plurinationales (Québec)
- IWGIA (International Working Group Indigenous Affairs)
- Cultural Survival
- Survival International

6. Calendari (1997)

Febrer - Març

- Identificació, localització i elecció de les fonts de documentació

Avril-juliol

- Lectura i discussió en equip dels materials elegits (trobades mensuals)
- Elaboració de les primeres conclusions provisionals

Setembre-octubre

- Redacció de l'article

**Informe intermediari del
Grup de 2n curs de l'Escola Randa**

**«ÈTNIES I NACIONS EN UN MÓN D'ESTATS:
PROPOSTES INNOVADORES PEL
RESPECTE DE LES IDENTITATS»**

Tutor: Agustí Nicolau Coll

Estudiants: Eugeni Chàfer i Germán Pelayo

1. Situació actual

S'han fet essencialment les lectures següents

- Will Kimlicka *Ciudadanía multicultural*, que ha possibilitat prendre coneixença dels nous plantejaments sorgits des del liberalisme.
- Àngel Castiñeira (ed.) *Nació i comunitat*, que ha possibilitat de començar a entreveure els possibles lligams de la dimensió comunitària amb les identitats col·lectives
- Agustí Nicolau i Carles Riera, "Diversitat cultural i dret a l'autodeterminació", Dossier *Europa de les Nacions*.

Aquestes lectures ja han permès de prendre consciència de la diversitat de les diferents propostes per resoldre els problemes i litigis entre minories ètniques i nacionals d'una banda i els estats plurinacionals i pluriètnics.

2. Decisions preses en l'orientació

Davant el resultat de les lectures fetes fins ara, hom ha decidit elegir una estructura per l'article de base geo-cultural. Això significa que es tractaran les propostes seguint el següent esquema:

1. Les propostes sorgides des d'Occident

La ordenació de les propostes es farà en base a tres ideologies o corrents ideològics:

- Liberalisme. Hi ha nous plantejaments del liberalisme en el tema que trenquen amb la tendència dels darrers cinquanta que negava l'existència dels drets col·lectius.
- Comunitarisme. Ni que no sigui una ideologia pròpiament parlant ni hagi estat plantejada d'entrada per solucionar els problemes de les minories ètniques i nacionals amb els estats plurinacionals i pluriètnics, hi ha elements que indirectament poden tenir una relació amb el tema i donar algunes respostes.
- Socialisme/marxisme. En aquest darrer cas som conscients de que poca cosa per no dir gens s'ha plantejat de nou en els darrers temps, però no descartem d'entrada

2. Les propostes sorgides des de fora d'Occident

Fora del marc occidental la presentació de les propostes es farà més per la combinació entre tipus de subjecte (ètnies, pobles indígenes, religions.) i àrees geo-culturals, en la mida del possible, ja que no es pretén pas una exhaustivitat, sinó més aviat una presentació de diverses propostes contrastades.

Recerca de noves fonts d'informació

Per tal de continuar amb les lectures, es va veure que calia cercar informació sobre els següents temes:

- Pobles autòctons i minories ètniques fora de l'àmbit nordamericà (Agustí i Clara Massip)
- Socialisme (Eugeni demanarà a Carles Riera)
- Civilitzacions no-occidentals excloent ètnies i pobles autòctons (Germán demanarà a en Carles Riera),

Calendari

- A finals de juliol caldria que totes les possibles lectures estiguessin identificades
- A finals d'agost caldria que hi hagués una primera versió de l'article.

Bibliografia del seminari de Randa
(febrer 1997)

- Will Kimlicka, Multicultural citizenship (Oxford: Oxford University Press, 1995)
- Russell Hardin, One for all: the logic of group conflict (Princeton University Press, 1995)
- Yael Tamir, Liberal nationalism (Princeton: Princeton University Press, 1993)
- Charles Taylor, "Cross-purposes: The libertarian-communitarian debate" in N.L. Rosenblum, ed. Liberalism and the moral life (Cambridge, MA.:Harvard University Press)
- Charles Taylor, 1992. Multiculturalism and the politics of recognition: an essay (Princeton: Princeton University Press)
- Amy Gutman, "Communitarian critics of liberalism" Philosophy and Public Affairs 14 (1985)
- James Tully, 1995. Strange multiplicity: constitutionalism in an age of diversity (Cambridge: Cambridge University Press)
- James Tully et Daniel Weinstock, dirs. 1994. Philosophy in an age of pluralism: the philosophy of Charles Taylor (Cambridge: Cambridge Univesrity Press)
- Buchanan, The morality of secession
- Francois Blais, Guy Laforest et Diane Lamoureux, dirs. 1995. Liberalismes et nationalismes (Sainte-Foy, Qc.: Les Presses de l'Universite Laval)

OBJECTIUS DEL PROJECTE:

Redacció d'un article d'opinió sobre la temàtica estudiada al llarg del darrer any en el marc del grup: "Dialèctica de Civilitzacions", i que versa sobre:

Les arts escèniques i musicals a les societats afro-americanes

A partir d'aquest article d'opinió, s'elaborarà un micro-espai radiofònic tot combinant:

- Continguts temàtics
- Música
- Opinions espontànies de les persones enquestades
- Documentació recollida

Amb aquest espai radiofònic es pretén fer una breu pinzellada que ens ajudi a donar a conèixer l'estat de la qüestió actual pel que fa al **diàleg artístic entre cultures**.

Es pretén obrir un diàleg que ens permeti contrastar l'afirmació inicial d'aquest article, que ens porta a constatar que a la nostra societat occidental no hi ha actualment, en l'intercanvi artístic, un interès de conèixer (néixer conjuntament) la diversitat cultural que ens arriba a través de les manifestacions artístiques que importem al nostre país.

Volem reflexionar entorn de la veritable fusió artística entre cultures, que només es pot dur a terme si existeix un acte d'assimilació recíproc.

La cultura, en el sentit etimològic de la paraula podríem definir-la com una acció del subjecte sobre l'objecte, una reacció de l'home, com a subjecte actiu, sobre l'entorn físic, social, material i espiritual.

Però més enllà de tota definició, hauríem de tenir en compte que en el ventall de cultures, cada una d'elles ens arriba carregada de connotacions, colors, sabers, pràctiques ... que sovint es manifesten a través de l'art i ens traslladen a d'altres realitats existencials úniques, que poden ajudar-nos a plantejar interrogants ...

Dos d'ells són els que volem intentar esbrinar en aquest treball que ara iniciem:

- 1. Des de la nostra societat, cerquem i possibilitem un veritable diàleg artístic intercultural, o ens limitem a engreixar el comerç de les arts de l'espectacle i les multinacionals discogràfiques?**
- 2. Com viuen les altres cultures el diàleg artístic amb l'occident, i fins i tot amb d'altres cultures no occidentals?**

Ben segur que respondre aquests interrogants es feina llarga i fins hi tot diria, molt personal, perquè neix de la percepció artística irreplicable de cada "espectador", però al mateix temps estem segurs que es tracta d'una tasca necessària que cal iniciar.

Si més no, per intentar omplir de sentit i continguts, aquesta fusió entre cultures que va més enllà de simples etiquetes que tot ho classifiquen, que ens diuen que allò que estem sentint són: "noves músiques", "músiques d'arrel" ...

Allà on la sensibilitat permeti arribar, intentarem anar més enllà de les etiquetes i endinsar-nos per l'irreplicable camí del coneixement de l'altre a través de l'art.

Confiam en que potser la música, el teatre, les arts plàstiques ... ens ajudaran a comprendre millor tot allò que són les altres cultures.

El nostre micro-espai radiofònic vol ser un interrogant (o més) que ens porti a la reflexió, i perquè no, a conèixer l'altre, amb el cor, l'oïda, la vista ... tot gaudint-ne a través del seu art.

Ens agradaria compartir-ho amb vosaltres.

CALENDARI PREVIST:

- **Selecció musical: 20 de gener - Músiques possibles:**
  - Jovanoti - "L'ombélico del mondo"
    - Mano Negra - Babylon 94
    - Ave Maria - Noa
- **Article: "Les arts escèniques i musicals a les societats afro-americanes"**
Lliurament guió i primer esborrany: **20 de febrer** (reunió de gènere)
  - **Lliurament article acabat: 5 de març**
- **Contrast guió micro-espai radiofònic: 5 de març o reunió gènere.**
- **Selecció definitiva petits textos** (poètics i documentació recollida de diverses fonts: catàlegs festivals, dossiers de premsa, revistes especialitzades ...): **12 de març**
- **Lliurament gravació: abril/maig** (depen del día que ficsem per a la gravació)

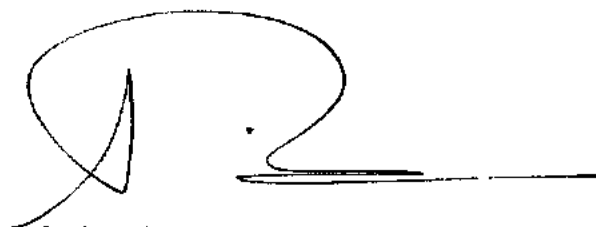
Barcelona, 31 de març de 1998.

Sr. Jordi Porta
FUS (Grup de Fundacions)
BARCELONA

Benvolgut Jordi,

Em plau fer-te a mans la documentació que esperaves de l'Escola Randa. En efecte, us presentem la relació de grups de recerca que es troben en actiu, pels quals us hem sol·licitat la subvenció d'un milió de pessetes, així com la relació de treballs i articles realitzats fins avui en el marc de l'Escola. La classificació d'aquests treballs respon a les principals línies d'estudi fins ara obertes a Randa.

Ben cordialment,

A handwritten signature in black ink, consisting of a large, stylized initial 'R' followed by a horizontal line extending to the right.

Carles Riera i Albert.
Director.

1.- SEMINARI I “Complexitat, racionalitats i recerca de sentit” 2

1.1.- Comparació de metodologies transdisciplinars 3

1.1.1.- De l'art global de Ramon Llull al model global de Lluís Mª Xirinacs (Annex 1)

1.1.2.- Comparació del model global i la teoria gaia (Annex 2)

1.1.3.- Edgar Morin. El Mètode (Annex 3)

1.2.- Estudis de globalisme 4

1.2.1.- Complexitat, racionalitat i recerca de sentit. Obrint camins des d'una perspectiva generalista (Annex 4)

1.2.2.- Les Constel·lacions en Adorno (Annex 5)

2.- SEMINARI II “Dialèctica de Civilitzacions i interculturalitat des d'una perspectiva mediterrània”

5

2.1.- Processos d'autodeterminació a la Mediterrània 6

2.1.1.- Mediterrània i Autodeterminació (Annex 6)

2.2.- Dialèctica de civilitzacions 7

2.2.1.- Del xoc a la dialèctica de civilitzacions (Annex 7)

2.2.2.- Diversitat cultural i dret a l'autodeterminació (Annex 8)

2.2.3.- Autodeterminació, pobles autòctons i nacions sense estat (Annex 9) 8

2.3.- Qüestió nacional i participació política. 9

2.3.1.- Eleccions als estats anglès i francès. El vot nacionalitari (Annex 10)

3.- SEMINARI III “ Aprofundir en la democràcia; Educació, Salut i moviments migratoris”	10
3.1.- Perfeccionament de la democràcia	11
3.1.1.- <i>Reflexions sobre l’uniformització (Annex 11)</i>	
3.1.2.- <i>Drets individuals i drets col·lectius</i>	12
3.1.3.- <i>Salut i Tercer Món</i>	13
3.2.- Educació i política	14
3.2.1.- <i>L’absència de Paulo Freire en l’Informe per a la UNESCO sobre Educació per al S. XXI (Annex 12)</i>	
3.3.- Immigració i identitat nacional	15

SEMINARI I : Complexitat, racionalitat i recerca de sentit.

La cultura de la modernitat, l'espai mental on es gesta la il·lustració europea, respon a uns esquemes de pensament lineals, plans, mutiladors i simplificadors de la complexitat real-mental (dialèctica) del nostre món.

En el segle XX diversos fenòmens, tant culturals com socials i polítics (assenyalats ens els articles que us presentem), fan palès de manera prou clara l'esgotament d'aquesta cultura i la necessitat d'una autocorrecció dels nostres patrons mentals (tant individuals com col·lectius) per tal de poder donar respostes adequades -no mutiladores, per tant- als reptes contemporanis.

La complexitat que observem en tots els àmbits (de la política a l'economia, de l'art a la ciència, de les relacions comunitàries a l'ecologia...) genera avui una perplexitat davant de la qual sembla que -almenys col·lectivament- no acabem de ser capaços de trobar-hi respostes. És des d'aquest plantejament que Randa vol contribuir i participar en el procés que diferents persones i institucions culturals i científiques estan tirant endavant amb la voluntat d'anar creant nous referents de racionalitat capaços de generar sentit sense mutilar la complexitat del real.

En aquest dossier us presentem, doncs, els treballs que han fet dos grups d'alumnes de Randa des d'aquesta perspectiva:

-En Narcís Perich, en Domènec Aran i en Francesc Martínez (2on Curs, "Comparació de Metodologies Transdisciplinars") han estudiat respectivament el pensament i l'obra de Ramon Llull (primer referent d'una filosofia generalista dins la nostra tradició cultural), James Lovelock (autor de la hipòtesis Gaia) i Edgar Morin (membre del Círcol, guanyador del Premi Catalunya i autor de l'obra La Méthode). Alhora han anat comparant els resultats del seu estudi amb el Model Global de la Realitat d'en Lluís Me Xirinacs.

-En Jesús Artiola (3er Curs, "Estudis de Globalisme") ha realitzat dues recerques dins d'aquest seminari. L'una és un estudi sobre el tractament de la complexitat que proposa el filòsof alemany Theodor Adorno. El segon estudi intenta traçar el que podrien ser les línies bàsiques per obrir perspectives des d'una concepció generalista.

COMPARACIÓ DE METODOLOGIES TRANSDISCIPLINARS.

Tutor: Lluís Maria Xirinacs (Doctor en Filosofia per la Universitat de Barcelona)

Membres: Narcís Perich, Francesc Martínez, Domènec Aran.

Pressupost estimat: 250.000.-ptes.,

L'actual presa de consciència de la complexitat planteja a tot pensament amb voluntat transformadora la necessitat de replantejaments de fons de la majoria dels esquemes bàsics sobre els que encara funciona bona part de la nostra dinàmica social i política i, ensems, nosaltres mateixos.

Aquest treball, doncs, es duu a terme a partir de la investigació al voltant d'alguns autors referents del que podem anomenar globalisme o generalisme. Des d'un estudi històric i actual d'aquestes propostes i des de la seva vessant més filosòfica i aplicada al mateix temps.

L'estructuració de la recerca és la present:

1) Estudi de tres autors,

Ramon Llull; un dels primers pensadors que ens ofereix un pensament generalista estructurat. S'estudia l'obra i el sentit d'aquesta a la seva època, alhora que la seva importància en el marc del pensament polític i cultural català i mediterrani. Es tracta també la continuïtat d'aquesta tradició filosòfica fins els nostres dies.

James Lovelock; formulador de la Teoria Gaia que presenta el planeta com a ésser vivent, exigint així la integració transdisciplinària del conjunt de pràctiques i disciplines per a entendre i respectar aquest ésser en tant que vivent unitari.

Edgar Morin; autor d'El Mètode, aporta una visió transformadora de la teoria del coneixement en direcció a una/es metodologia/es transdisciplinària. Les seves obres sobre Europa i la Mediterrània ens impulsen a pensar aquestes realitats des d'una mentalitat globalista.

2) Estudi del model de pensament global de Lluís Maria Xirinacs; aprofundiment en la seva dinàmica i pràctica alhora que comparació d'aquest amb els estudis respecte els tres autors anteriors.

3) Síntesi dels resultats obtinguts a través de diferents òptiques; les perspectives que obren i l'aplicació d'aquests resultats a la renovació de la política des dels següents àmbits; Globalització mundial (econòmica i ecològica) i política local.

Nació i civilització. Dialèctica civilitzadora i política global.

ESTUDIS DE GLOBALISME.

Tutors: Lluís Mª Xirinacs, Jean-Loup Herbert i Basarab Nicolescu.

Membres: Jesús Artiola i Ruhí.

(Treball de recerca de tercer curs -anys 97 i 98- i proposta de treball pels anys 98-2000 dins del Seminari "Complexitat, Racionalitats i Recerca de sentit).

Pressupost: 400.000. -ptes.

Davant de la complexitat que hom descobreix actualment en els més diversos àmbits del saber i del viure el treball es proposa (dins d'una tasca continuada en el marc del Seminari) cercar i aprofundir en aquells referents que han destacat o destaquen per l'elaboració d'un original pensament que cerca no pas construir noves veritats -sempre parcials- ans elaborar sistemes i metodologies capaces d'integrar harmoniosament el conjunt de *veritats i contradiccions* d'una època determinada.

En aquesta recerca -dins del que és la nostra tradició cultural i la nostra història- el treball observa dos moments de creació generalista amb un llarg parèntesi de set segles entremig. Cal comptar, també, amb la presència d'algunes excepcions (Leibniz, per exemple) en aquest llarg període anomenat.

Així, hom es proposa bàsicament aprofundir en tres "moments" i buscar les connexions, els fils argumentals que hi puguin haver entre ells. D'una banda el que s'ha anomenat dos moments de creació generalista (s. XIII i s. XX) i de l'altra el "llarg espai" que uneix i separa aquests segles.

D'altra banda, presentem també un treball fet per en Jesús Artiola en el marc del mateix seminari. Es tracta d'un estudi sobre la proposta que Theodor W. Adorno (filòsof alemany d'aquest segle) fa respecte el tractament de la complexitat. Hom proposa un sistema: la construcció de constel·lacions (vegi's així, per exemple, els 80 termes constel·lats en un hiperespai esfèric en el Model de Lluís Mª Xirinacs).

Adorno és un dels primers autors que, en el camp de la filosofia, nega el domini exclusiu -fins aleshores- del principi d'identitat. Tant val la identitat com la diferència (principi de complexitat) i el mètode estudiat ens portatant a observar això com a proposar un nou fer que no ens deixi orfes de la necessària generació de sentit que tenim tant a nivell individual com col·lectiu.

SEMINARI II: Dialèctica de civilitzacions i interculturalitat des d'una perspectiva mediterrània.

En aquest àmbit d'estudi l'Escola Randa es proposa la reflexió i la recerca sobre els conceptes de cultura i de civilització com a matrius històriques en el marc de les quals es desenvolupen els pobles, nacions i estats. Tenint en compte l'actualització d'aquest debat provocada per la polèmica obra de S.P. Huntington, hom repensa dimensions com l'autodeterminació, la geopolítica a la Mediterrània i les relacions interculturals relacionades amb els moviments migratoris.

A partir de la dinàmica generada per la relació dialèctica entre civilitzacions, hom qüestiona els dualismes tradició-revolució i tradició-modernitat i es forneix una proposta per a l'establiment d'un veritable diàleg intercultural i per a la construcció d'un projecte europeu no eurocèntric, en el qual retrobar uns Països Catalans reconciliats amb la seva tradició Mediterrània.

És en el si d'aquest seminari que el grup d'autoformació de l'Escola ha desenvolupat la seva part més important de treball i com a mostra del qual s'adjunten en el dossier alguns articles.

MEDITERRÀNIA I AUTODETERMINACIÓ.

Tutor: Aureli Argemi (Secretari General del CIEMEN).

Membres: Jordi Asensi, Antoni Manzanal i Jesús Artiola.

(Grup de recerca de segon curs. Anys 96 i 97.)

Pressupost: 250.000.-ptes.

Després de la trencadissa que a finals de la dècada dels 80 i principis dels 90 creen els diferents processos a l'Europa Central i de l'Est, l'any 1992 la Fundació Carnegie per a la Pau Internacional publicà el llibre L'Autodeterminació en el nou ordre mundial (alguns dels seus autors ocupen actualment càrrecs importants en la política exterior dels EUA). A banda de qüestions més de casuística, en el llibre bàsicament s'hi defensa que, perdent el tradicional respecte vers les frontewres estatals, els EUA -liderant la comunitat internacional- haurien de mostrar-se receptius als processos d'autodeterminació sempre que aquests garantissin per la seva part el compromís amb la democràcia liberal i amb el sistema econòmic de mercat, a més de la voluntat negociadora dins del marc del Dret Internacional.

Tot i que des del llibre citat es pretén donar una resposta a la qüestió de caire global, si passem a observar la realitat dels diferents pobles d'Europa i la Merditerrània, hom s'adona que la complexitat de les realitats culturals, geogràfiques, polítiques, econòmiques... ens demana aprofundir el concepte mateix d'autodeterminació i tot allò que implica.

El grup de recerca vol fer aquest aprofundiment des de l'estudi i el joc dels termes-valors "col.lectivitat" i "política" observant -des de la unitat de comprensió que poden donar- la diversitat de realitats a les que es refereixen.

SEMINARI III: Aprofundir en la democràcia; Educació, Salut i moviments migratoris.

El present seminari engloba diferents temàtiques; Democràcia i Educació, han estat tractades com a eixos transversals en els diferents seminaris de l'Escola Randa, i l'àmbit d'immigració i moviments migratoris, encara que s'aprofundeix sobretot en el seminari que tracta la dialèctica civilizatòria i la geopolítica a la Mediterrània, és també abordat en les sessions sobre participació política i moviments socials. Així, de fet, no trobem cap programació de Randa que inclogui aquest seminari com a tal, però el fet que bona part dels grups de treball hagin escollit com a objecte de recerca algun àmbit directament relacionat amb algun dels títols genèrics exposats, ha comportat, a efectes pràctics, el desenvolupament d'aquesta temàtica com a seminari propi de Randa.

Un dels objectius principals de l'Escola Randa és el d'aprofundir en la cultura política pròpia i contribuir a la reflexió sobre nous camins teòrics i d'acció vers una societat més lliure, justa i solidària. Aquest objectiu passa per la formació entorn la crítica de les formes de democràcia irreal i la recerca entorn la participació política popular i les experiències esdevingudes en l'àmbit de la democràcia participativa i les iniciatives encaminades a l'assoliment de millores de les conquestes assolides per l'anomenat Estat del Benestar. Alhora, Randa ofereix també eines que puguin contribuir a la reflexió i pràctica polítiques amb vocació transformadora a partir d'una perspectiva transdisciplinària i globalista de la realitat.

Aquesta proposta, conjuntament amb la resta, s'elaboren desde Randa situant com a prioritari el tema de l'educació en tant que eina indispensable per a repensar les relacions econòmiques, polítiques i socials. L'àmbit educatiu, doncs, tractat com a eix transversal, ofereix la possibilitat d'esdevenir objecte de recerca amb l'objectiu d'elaborar estudis que posin especial èmfasi en la necessitat de ressaltar els aspectes més humanístics i ètics i d'elaborar crítiques contrastades a propostes educatives encaminades a reproduir models actualment ja obsolets.

L'àmbit de la immigració esdevé també un marc important en el sí de la proposta de l'Escola, d'una banda, pel fet que la immigració ha estat un fenomen important i rellevant en qüestions com la identitat nacional del nostre país, i alhora mereix una especial atenció en matèria de geopolítica mediterrània. L'acolliment dels nous immigrants, les noves relacions interculturals, la integració i la cohesió socials, són preguntes a les que Randa vol contribuir a cercar resposta. Respostes que naixeran del diàleg fecund entre tradició i modernització, entre cultura material i espiritual, en el marc d'una dialèctica solidària entre civilitzacions.

PERFECCIONAMENT DE LA DEMOCRÀCIA.

Tutor: Tomás R. Villasante (Professor a la Universidad Complutense de Madrid)

Membre: Xavier Joanpere

Pressupost estimat: 250.000.- ptes.

El present grup pretén una recerca entorn la crisi dels actuals models de democràcia imperants sobretot a Europa per establir-ne la relació amb el que podrien anomenar-se pseudodemocràcies al Tercer Món. L'estudi es va centrant sobretot en la globalització política i econòmica dels darrers anys, i tracta propostes d'innovació entorn la participació política, posant una atenció especial en la democràcia participativa, i en experiències concretes com les realitzades pels Consells Ciutadans.

L'article presentat, però, ofereix una panoràmica general entorn el citat fenomen de la globalització i el perill d'uniformització que representa, alhora que apunta també a les diferents expressions de resistència que poden desencadenar-se.

Actualment s'està considerant la possibilitat que el grup s'integri en un nou grup de treball que, en coordinació amb l'associació Ecoconcern, i sota la direcció de Ferran Camps, treballaria la participació política i les iniciatives populars.

DRETS INDIVIDUALS I DRETS COL-LECTIUS

Tutor; Josep Mª Navarro

Tutors adjunt; Jean-loup Herbert, Carles Riera i Agustí Nicolau..

Membres; José Callejón i Mireia Garcia.

(Grup que inicia el seu segon curs a l'escola el present any. En procés de treball)

Pressupost estimat: 250.000.- ptes.

El grup es proposa d'aprofundir en la temàtica referent als drets a Occident alhora que plantejar possibles vies de crítica, desde la mateixa tradició del pensament occidental, alhora que desde la visió comparada dialècticament amb d'altres civilitzacions.

El treball es divideix en tres etapes;

1.- Anàlisi i aprofundiment en la cristallització del concepte dels drets de l'individu. Filosofies i moments històrics rellevants en el procés: John Locke (liberalisme), la Revolució Francesa de 1789 i la primera Declaració dels Drets de l'Home i del Ciutadà. Evolució del pensament liberal i Declaració Universal dels Drets Humans (1948).

Paral·lelament s'aniran estudiant les crítiques que des del mateix Occident s'han anat elaborant enfront aquest pensament, centrant-se basicament en el marxisme, l'anarquisme, el comunitarisme i el nacionalisme.

2.- Anàlisi i aprofundiment en d'altres civilitzacions entorn la qüestió dels drets.

En aquesta segona part, es durà a terme un estudi comparatiu sobretot tenint en compte la realitat a l'Islam i posant especial èmfasi en conceptes i pràctiques com la "Umma".

3.- Síntesi dels resultats de la recerca. Comparació dialèctica de les realitats estudiades. Havent clos ja les etapes anteriors, es procedirà a l'elaboració dels resultats de la recerca i a posar en relleu aquelles qüestions que l'esmentada comparació deixa obertes a la discussió i investigació en el diàleg.

SALUT I TERCER MÓN, PERSPECTIVES DELS PROJECTES DE COOPERACIÓ SANITÀRIA.

Tutor; Josep Mª Jansà.)

Membres; Carme Santamaria i Maria Serra.

(Grup que inicia el segon curs el present any. En procés de treball)

Pressupost estimat: 250.000.- ptes

D'uns anys ençà proliferen de manera força ràpida munió de projectes de cooperació sanitària al "Tercer Món". El treball vol encarar-se a la realitat d'aquests projectes des de la vessant econòmica. El contacte amb algunes ONG's sanitàries permetran escollir-en alguns projectes per tal de sotmetre'ls a estudi. El treball es realitzarà, basicament, en dues etapes:

En la primera s'escolliran els projectes a estudiar i s'observarà, essencialment quin és el procés de finançament del projecte des de l'ONG promotora i quina la dinàmica de finançament habitual de les mateixes ONG's.

En la segona part del treball s'observarà com es duu a la pràctica el desplegament del projecte en el lloc de recepció, alhora que els condicionants socioeconomics de la zona abans de la realització del projecte i en quin sentit aquests es poden veure alterats un cop desenvolupada l'actuació. Éssent la intenció última desxifrar el tipus de relacions creades entre la ONG cooperant i la zona escollida.

En una possible tercera etapa (si el temps invertit en les anteriors ho permet) es farà un estudi que pugui oferir una perspectiva històrica d'allò estudiat en les dues anteriors.

EDUCACIÓ I POLÍTICA

Tutor: Fèlix Martí, President del Centre UNESCO de Catalunya.

Membres: Anna Gabriel i Ildefons Hervàs.

Pressupost estimat: 250.000.- ptes.

A partir de l'Informe de la Comissió Internacional sobre Educació per al S XXI, en el marc de la UNESCO, el grup inicia la seva recerca entorn el debat sobre l'educació pels valors i l'educació per la productivitat. En una primera etapa, es ressegueixen models, corrents i autors que fonamenten una i altre opció, i en una segona, s'estableixen les relacions que mantenen ambdós models.

A partir d'aquí, d'un primer estat de la qüestió, la recerca s'orienta a la formulació d'una hipòtesi de treball que permeti aprofundir en les causes i conseqüències d'assistir a una educació fonamentalment encaminada a la productivitat.

Arrel d'aquest treball, el grup entra en contacte amb l'entorn de les xarxes d'intercanvi de sabers, i a partir d'aquestes, amb la pedagogia de l'alliberament de Paulo Freire. Aquest últim serà l'objecte de l'article d'una membre del grup.

Fruit del treball sobre Paulo Freire en relació la Comissió Internacional sobre el segle XXI, el grup queda constituït amb la voluntat de realitzar algun acte d'homenatge a Paulo Freire i com a grup de recerca estable entorn la figura del pedagog i el seu llegat. En aquesta línia, s'han establert ja alguns contactes de cara a possibles col·laboracions per a la realització de l'acte, alhora que s'està en contacte amb d'altres grups Paulo Freire per tal de recollir propostes i iniciatives que ja s'estiguin realitzant.

POBLACIÓ IMMIGRANT I QÜESTIÓ NACIONAL CATALANA, PERSPECTIVES.

Tutor; Antoni Estradé.

Membres; Francesc Llobet i Eduard Lucas

(Grup que inicia el segon curs el present any. En procés de treball)

Pressupost estimat: 250.000.- ptes.

Sovint la població d'origen immigrant o de famílies immigrants és presentada i "mediatitzada" com un inconvenient a l'hora de pensar i posar en pràctica qualsevol tipus de procés de construcció d'un projecte d'abast nacional. El treball es proposa investigar quin són els posicionaments de la població adulta filla de famílies immigrants respecte la qüestió nacional catalana.

En una primera fase es preveu recollir bibliografia i estudis ja realitzats així com estadístiques realitzades en els darrers deu anys sobre la composició de la població en relació el territori i la seva identificació nacional. Aquest fase haurà de servir per elaborar l'índex de treball segons la definició precisa del segment de població tractada i en funció del plantejament en relació la qüestió nacional que s'obtingui.

En la segona fase del treball es durà a terme un procés de buidatge de dades estadístiques així com un aprofundiment sobre els diversos enfocaments teòrics del nacionalisme i les possibles perspectives en matèria d'integració de l'immigració nouvinguda.

ANNEX 1

De l'art global de Ramon Llull al model global de Lluís Mª Xirinacs.

Model Global

Les civilitzacions segueixen uns models establerts al llarg dels segles. També les comunitats, les famílies o els individus guarden uns dogmes i unes idees fixes a través de les quals veuen la "seva" realitat. És normal que una àvia anglesa vegi les coses molt diferents del què les pot veure un nen aborígen australià, o un metge hindú, un empresari català, una dona musulmana, etc. Tots ténen uns patrons mentals diferents, que vénen marcats normalment per situacions personals, per la família, la comunitat, la nació o la civilització, etc. Aquests models dominen i governen els homes i sovint no podem veure més enllà del nostre patró mental o ulleres. Els nens neixen rics en originalitat, en intuïcions, no ténen prejudicis, ténen vida i llibertat mental. Mica en mica se'ls dóna jocs didàctics que ofegen la seva imaginació, se'ls renya i se'ls talla altres possibles camins d'expressió que la seva infantesa conté tan ricament.

El globalisme és una filosofia que intenta estudiar la ment humana i la realitat englobant tots els punts de vista possibles o estudiats. Dintre de les velles i noves idees de globalisme, en Lluís Ma. Xirinaes, filòsof barceloní, ha creat i desenvolupat el Model Global. El Model no pretén ser après com a dogma ni com a creença. Vol ser usat per pensar, per intel·ligir les diverses realitats i enfocaments mentals existents. Vol ser un mapa per viatjar per la ment i la realitat o unes ulleres per veure-la diferent, des de tots els punts de vista, sense crear un nou patró tancat del qual no se'n pugui sortir. Fins i tot el seu autor anima el públic a crear nous models millors o a superar aquest, ampliar-lo, canviar-lo, adaptar-lo, etc.

Globalisme és el contrari d'especialitat. Per tant, el globalisme s'encarrega d'ajuntar totes les especialitats, de manera abstracta, per estudiar-les globalment. El Model és una eina que serveix per a desenvolupar la intel·ligència, perquè amb el mapa fàcilment podem entendre nous conceptes. La finalitat del Model o el destí utòpic podria ser la pau universal, la comprensió entre tots els individus i pobles del món, el coneixement mutu.

El mapa té forma esfèrica. És una pissarra en tres dimensions a través de la qual hi ha dibuixades les grans àrees de la ment i de la realitat. A més, el model també s'ha treballat corbat en una quarta dimensió, mitjançant la qual, a partir de l'esfera principal, aparèixen tots els conceptes mirant cap al plasma o l'origen i el final de tot (mònada), i a l'altra banda la versió de la bola en el sentit mundà, de món quotidià. En aquestes dues esferes, que en realitat en són una que es desplega, es pot viatjar per la superfície i també per qualsevol punt de l'interior. Nosaltres però, ens centrarem en el model bàsic, de tres dimensions, que conté 26 àrees.

L'esfera té tres eixos principals. El primer és el que va de sud a nord i està definit respectivament per la pràctica (PRA) i per la teoria (TEO). La pràctica representa la

totalitat concreta, el punt de partida i d'arribada. Es visceral, hi trobem els nens, la vida, el naixement, la natura, la mort, etc. La teoria en canvi, és l'abstracció total de la ment. La part més homogènia, formulada i estudiada. El segon eix que va de l'oest a l'est és el compost pel subjecte (SUB) i l'objecte (OBJ). El subjecte és aquell que "decideix lliurement", que viu. L'objecte és allò que "roman constant a sí mateix". En la realitat, podriem per exemple relacionar occident amb l'objecte i contrari als criteris subjectius, i l'orient amb el subjecte i repugnant l'objectivació de la realitat. El darrer eix, que va de davant de l'esfera a radere, és l'eix fenòmen (FEN)-noümen (NOU). En el fenòmen s'hi inscriuen el temps i els esdeveniments. En el noümen, al contrari, no hi ha temps ni espai, representa l'espirit universal, profund, molt acceptat a orient.

Entre aquests sis punts es troben la resta de conceptes. L'esfera, a més, està creuada per quatre meridians o vies que van de la teoria a la pràctica, passant pels quatre conceptes restants que hem anomenat. Són les vies de les vivències (SUB), de les estructures (OBJ), de l'analítica (FEN) i de la sintètica (NOU). Entre aquestes quatre vies trobem quatre fusos o grills que envolten la bola, que són: la sintètica de vivències, l'analítica de vivències, l'analítica d'estructures, i la sintètica d'estructures, que alhora vénen regits respectivament, i en la part més teòrica del model pels quatre grans principis que dominen la realitat i la ment, que són, el principi d'holicitat (el tot és en cada part), el d'alteritat o sí contradicció (cada part és les altres parts, $A=B$), el d'identitat (cada part és ella mateixa, $A=A$) i el d'universalitat (cada part està en totes les parts).

Horitzontalment, entre la pràctica i la teoria, l'esfera es divideix en tres àrees paral·leles. La primera la formen els 8 conceptes que estan tocant a la pràctica. Són els conjunts heterogenis concrets o les realitats (amor, mística, sentiment, psíquica, experiència, tècnica, signe i ètica). Seguidament, a l'equador de l'esfera hi ha les singularitats, que són el 50% abstractes i el 50% concretes (a més del sub, obj, fen i noü, també hi ha l'art, la ciència, la metafísica i la metapsíquica). I finalment, a l'altura del tròpic de càncer i dels quatre grans principis mentals anomenats i tocant a la teoria, hi ha els conjunts homogenis abstractes o llenguatges (sentit, estètica, anàlisi, lògica, significat, ideica, síntesi i mítica).

Desde la pràctica podem traçar 8 camins verticals per arribar a la teoria. Evidentment però, la quantitat de camins és inescrutable, ja que no sols podem viatjar verticalment. Es pot viatjar en tots els sentits i situar-nos on volguem. A més, la finalitat no és arribar a la teoria i plegar, la finalitat és abastar tots els camps i tenir-los presents. El interessant de cada concepte és

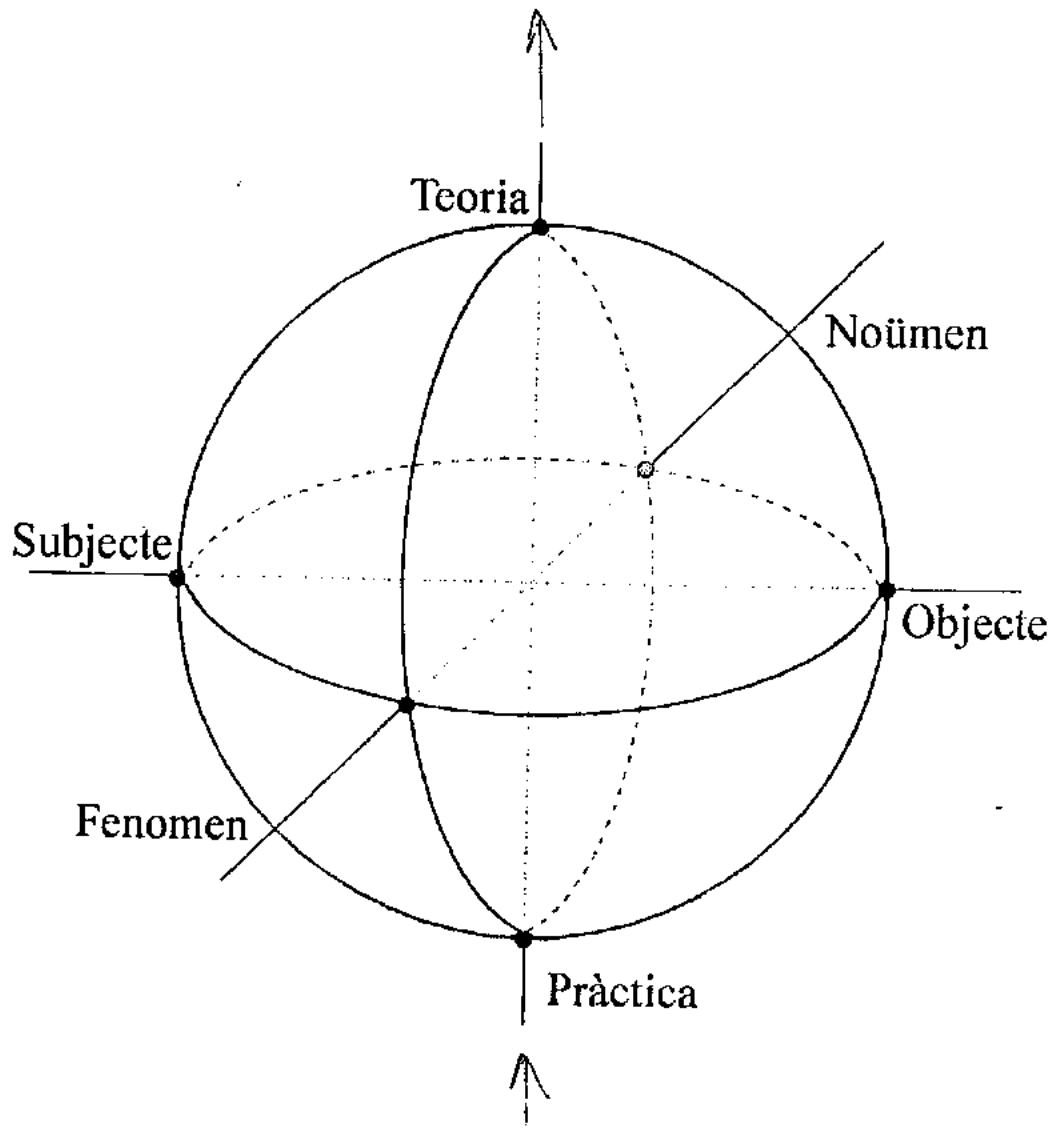

saber-lo relacionar amb els conceptes que l'envolten per entendre'l millor.

El primer camí, per exemple, pot ser el que puja per la via de l'analítica i creua, des de la pràctica, exp, fen i anà, fins a la teo. Aquest és el camí de la variabilitat, de l'anàlisi. El camí que queda a la seva dreta és el de la tèc la ciè i la lòg. Des de que aprèn, experimenta, formula i crea fórmules, axiomes o dogmes. És el camí del rigor i de l'anàlisi de conceptes. Transcorre per l'analítica d'estructures i el principi d'identitat. Seguidament, en la via de les estructures hi trobem el signe, l'obj i el significat. És a dir, des de que es capta la resistència, un ordre o cos, passa a l'objecte i el definim. Juga amb l'espai. És el camí de la constància, de la conceptualització. Després de l'objecte, el següent camí és el de la metafísica, que significa el "ser de cada cosa", més enllà de la física o l'objecte. Està entre obj i noümen. És el camí de la responsabilitat, de l'ecologia i de la síntesi d'estructures, que desde la prà, passa per ètica (que valora), metafísica (que codifica) i ideica o ideologia (que sistematitza i assevera) i on hi regeix el principi d'universalitat. El següent camí per tant, serà el de l'amor, noümen i síntesi. És el camí de la unió, de la transcendència, de la síntesi i la saviesa. Un camí molt fosc i oblidat en el nostre món occidental. Anant cap al subjecte trobem el camí de la mística, la metapsíquica i la mítica, sempre des de pràctica a teoria. Neix de la contemplació i la inspiració, passa pel trànsit de l'ànima i s'il·lumina i fa de guia. És el camí de les síntesis de vivències i hi regeix el principi d'holicitat. I en la via de les vivències hi ha el sentiment, el subjecte i el sentit. Surt de les emocions, es desperta, s'emancipa i s'aventura i crea la seva intel·ligència. El sentit es refereix al significat que cadascú, subjectivament, li dóna a les coses. Finalment, entre el subjecte i el fenomen, hi ha el camí de l'expressivitat, de l'anàlisi de vivències. Psíquica, art i estètica. A la psíquica "hi" arriba desde la pràctica amb els jocs creatius, particulars, etc., a l'art sent el desig i s'expressa i a l'estètica crea els seus cànons particulars. Hi transcorre el principi d'alteritat o de sí contradicció, molt normal en l'art.

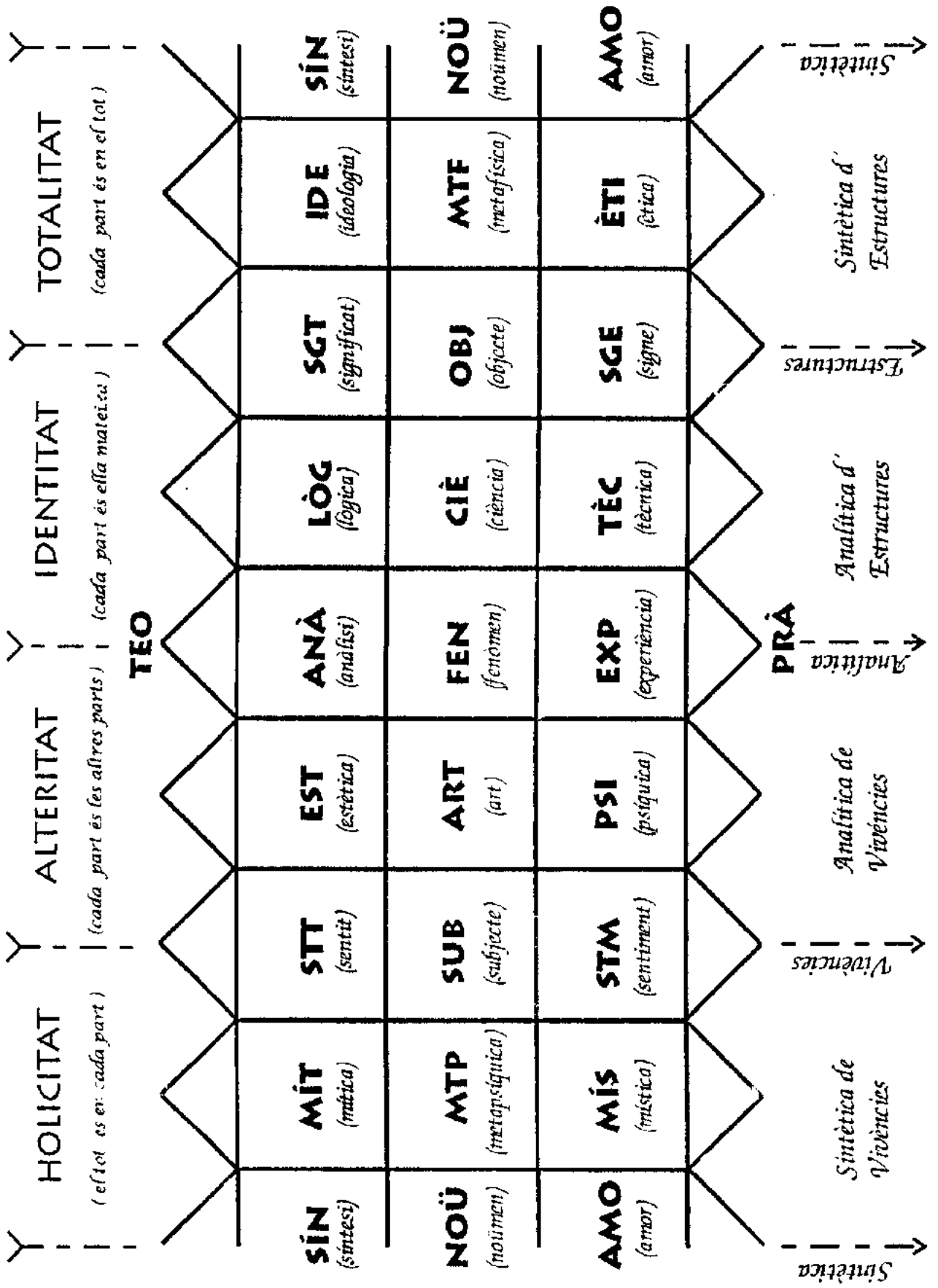
Podriem seguir amb més exemples. Com hem dit, aquest és el model bàsic. L'ampliat té 84 àrees i una dimensió més que ens endinsa en la realitat quotidiana o mundana i la plàsmica. Però amb aquest esbòs, n'hi ha prou per adquirir en pocs mesos o setmanes una mentalitat global que no rebutgi noves o estranyes idees, ni altres tendències culturals, religioses, socials, etc. El Model es pot aplicar a diversos camps de la realitat i alhora ens permet desenvolupar nous camps que desconeixiem. Per això se'n diu globalisme.

MODEL MENTAL

Els 6 punts cardinals

Principiis

globalitat abstracta
conjugis homogenis abstractes

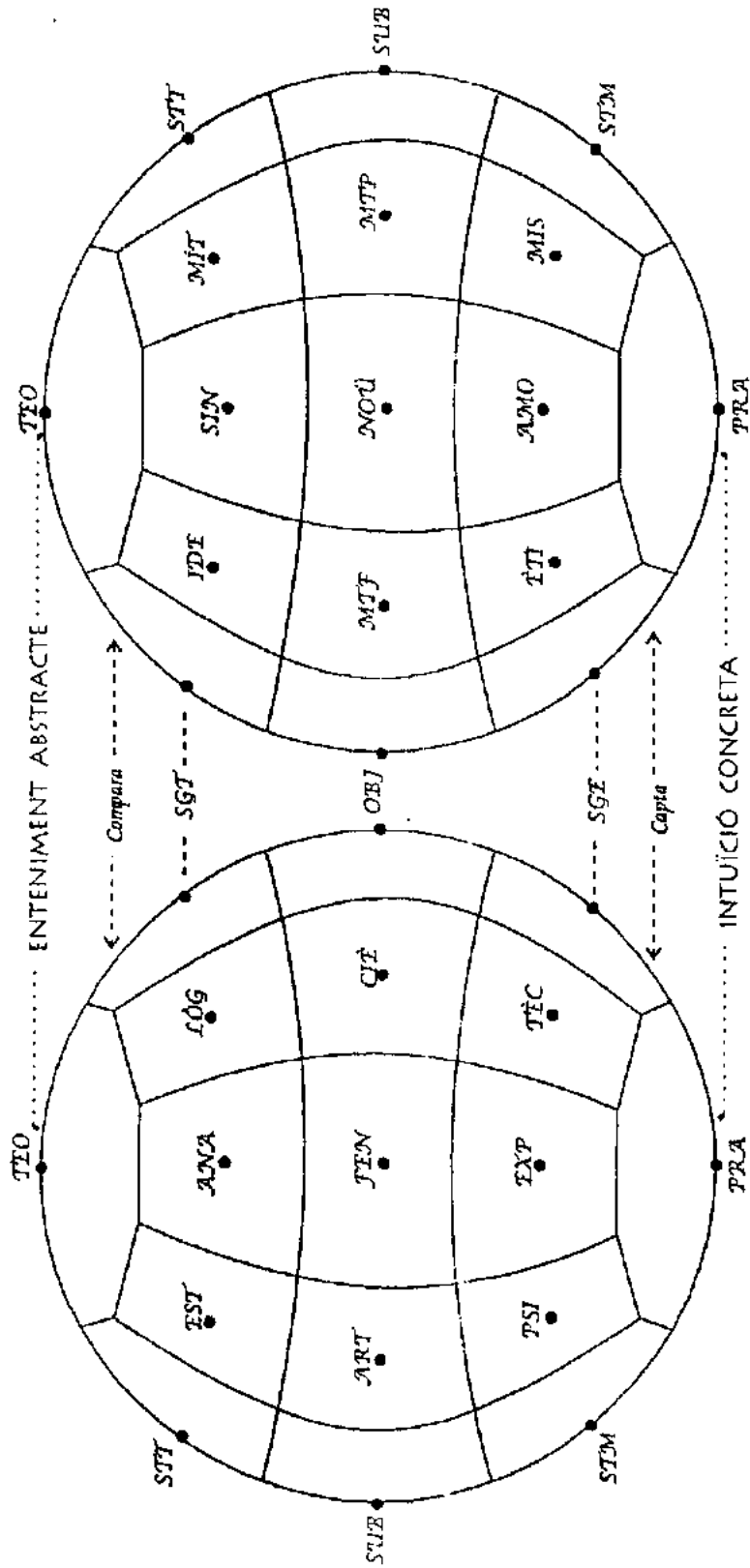
singularitat concretas abstractes

conjugis heterogenis concretas abstractes

concretas abstractes

totalitat concreta

MODEL MENTAL

L'ART GLOBAL DE RAMON LLULL

D'entre els precedents als mètodes estudiats pels filòsofs globalistes del segle XX, hi podem fer constar, fins i tot de manera destacada, el treball que va desenvolupar Ramon Llull durant quaranta anys de la seva vida, entre els segles XIII i XIV (1232/35-1316).

En el seu intent i mètode hi podem trobar diversos punts en comú amb el globalisme d'en Lloís Ma. Xirinaes. Llull conrea el seu model de pensament en tots els camps que tracta. Així ho demostra tant en les seves narracions literàries com en assaigs ja siguin de medicina, política, cosmologia, psicologia, pedagogia, moral, estètica o el coneixement i experiència de Déu, temes en els quals demostra un coneixement general i sistematitzat. La finalitat de Llull és trobar la veritat, poder trobar una resposta a totes les qüestions, i la seva obra missional es troba en el fet de voler mostrar a tots els infidels la veritat de la fe cristiana. El seu mètode, l'"Art", parteix de Déu. En canvi, en el Model Global d'en Xirinaes el punt zero, la matriu o llavor és la mónada. Llull es fa preguntes i en calcula les respostes a través de la seva Art, com a mitjà infalible. Havent begut molt de Plató, les seves respostes avui en dia o el seu sistema podria semblar dogmàtic ja que les respostes donades per l'Art són les veritables, però l'ampli ventall de possibilitats en preguntes i respostes, en conceptes i en combinatòria ens mostren en realitat moltes més sortides de les que podríem imaginar. El sistema és per a fer ciència però es desenvolupa dins d'un art. Fusiona la manera de pensar, la lògica, amb el contingut del pensament -la metafísica, en el llenguatge aristotèlic-. Ho podríem anomenar lògica material. Així també, justament com en el Model Global actual, el desplegament del pensament coincideix amb el de la realitat. Precisament Xirinaes admet que una de les diferències entre els dos autors és, lògicament, la época, fet que els porta a conèixer unes realitats molt diferents i sobretot fet que porta Llull a desconèixer gran varietat de cultures, tecnologies, etc. limitant el seu camp de realitat. Una similitud més entre els dos globalismes rau en què ni Llull ni Xirinaes defineixen estrictament els conceptes o respostes, sinó que més aviat els situen dintre d'una gamma de mots que ens expliquen el seu significat mitjançant la relació amb els conceptes veïns. I aquí la importància de la utilització, en els dos casos, de cercles o línies que uneixen els conceptes, on juga un paper important el què en podríem dir la sintaxi dels sistemes.

El llegat de Ramon Llull encara està en procés de descobriment i d'estudi. Pocs estudiosos avui en dia dominen l'Art correctament i encara queda molt treball per fer. Tot seguit intentarem introduir-los en el mètode lul·lià sense que es facin massa il·lusions i possiblement descebut els lectors amb més nivell o desig de saber, car per explicar una cosa cal quelcom més que entendre-la i com cita Llull,

el mestre o l'estudiós d'aquesta Art cal que en conegui de cor l'alfabet, les figures, definicions, regles i la taula, i com ell mateix diu: "El fi d'aquesta Art és de respondre totes les qüestions, en el ben entès que hom sàpiga què vol dir cadascun nom", cosa que com en el Model Global significa que cal conèixer bé el significat de les paraules i les seves definicions, altrament, el confondre-les ens pot portar a errar totalment els camins de recerca de la veritat.

L'art té un alfabet bàsic que vénen a ser els conceptes. Cada concepte té una lletra, de la B a la K. Les dues columnes principals defineixen els principis absoluts i els relatius. Els absoluts, són les dignitats. Noms de Déu, que es reflecteixen en tot allò creat i on s'inclou tot allò que és. Són: (B) Bonesa, (C) grandesa, (D) eternitat, (E) poder, (F) saviesa, (G) voluntat (amar), (H) virtut, (I) veritat i (K) glòria. En les criatures les dignitats es distingeixen. En Déu coincideixen. L'una és l'altra. La següent fila de conceptes són els principis relatius, on hi trobem tres grups de tres: (B) diferència, (C) concordança, (D) contrarietat; (E) principi, (F) mitjà, (G) fi, (H) majoritat, (I) igualtat i (K) minoritat. Aquests principis ens mostren tres escales graduals que no han de tenir forçosament la mateixa extensió. Els següents graus en l'alfabet són les qüestions: si és? què? de què? per què? quant? qual? quan? on? i com/amb què?. Aquestes qüestions equivalen a les regles i en cada qüestió encara hi ha dues o tres espècies. Els subjectes: Déu, l'àngel, cel, home, imaginativa, sensitiva (animals), vegetativa (plantes), elementativa (elements) i instrumentativa. Virtuts: Justícia, prudència, fortitud, templança, fe, esperança, caritat, paciència i pietat. I per acabar, els vicis: Avarícia, gola, luxúria, supèrbia, accídia, enveja, ira, mentida i inconstància. Cada concepte amb una lletra de la B a la K, com ja hem dit. Els predicats sortiran per començar dels principis absoluts i relatius. De les demés columnes en sortiran les regles, els subjectes, les definicions, les qüestions, etc.

A partir d'aquí i coneixent bé l'alfabet, apareixen les quatre figures de l'Art i iniciem el joc de la combinatòria. La figura primera (A) relaciona els 9 principis absoluts. Consisteix en un cercle amb els nou principis relacionats per línies entre ells i amb la A al mig que representa Déu. Els relaciona en subjecte i predicat i al revés, com: la bondat és gran o la grandesa és bondadosa. També pot convertir un dels dos principis en un subalternat de l'altre (bondat gran) o quan és especificat a quelcom singular (la bondat de Pere és gran). La figura segona (T), és la que pertany als principis relatius. Tres triangles superposats dins d'un cercle amb les nou lletres. Cada triangle conté una terna dels principis relatius, com principi-mitjà-fi. Alhora cada principi té tres espècies com per exemple diferència té: entre sensual i vegetal; entre sensual i intel·lectual; i entre intel·lectual i intel·lectual. La

ANNEX 2

Comparació del model global i la teoria gaia.

COMPARACIÓ DEL MODEL GLOBAL I LA TEORIA GAIA

Domènec Aran
Departament de Geografia UAB
Edifici B Campus Bellaterra
08193 Barcelona
Tel.: (93) 581 15 15
Fax: (93) 581 20 01
E-mail: ilgearan@cc.uab.es

En la comparació dins els camps conceptuals de l'ecologia en que podem situar el treball de Lovelock i la seva teoria de Gaia, referits als del model global de L.M. Xirinacs, en primer lloc cal discernir amb cura quines són les definicions que emplea Lovelock per cadascun dels termes conceptuals a què es refereix. El model global és un model conceptual establert per dialèctica de conceptes, amb una gran amplitud i finura de la recerca en la definició. Igualment ho és fent referència a diferents autors i cultures. Això és possible per l'organització d'uns camps referencials en base a uns 'fusos' conceptuals, amb la recreació possible d'unes distàncies aritmètiques entre els conceptes, dins una unitat del coneixement humà global. Es dona per tant una exhaustiva determinació en tots ells del seu origen i els seus vincles, amb una realitat que es defineix dialècticament en quatre 'dimensions' del pensament. Així cal veure en quin dels camps semàntics ens movem, per tal d'evitar confusions conceptuals en la comparació d'ambdòs models. Com a model explicatiu de la totalitat, el model global permet encabir i explicitar la teoria Gaia, fent evidents els seus pressupostos.

Paraules clau: Gaia, Model Global 'X', retroacció, síntesi, hol·lisme, ecologia, sistemes de control, homeòstasi, lògica circular.

Introducció

D'entrada és necessari doncs situar un autor i una obra que no fan referència a un model filosòfic concret, sinó a una teoria sintètica de la totalitat, amb base científica però amb una 'cosmogonia' no estrictament científista, que encara està essent provada avui dia pel propi autor, en les seves hipòtesis bàsiques (si bé està aportant desenvolupaments teòrics i aplicats molt interessants en diferents camps). Cal primer situar l'autor i el seu pensament més ampli per poder contextualitzar la seva teoria, per tal d'encabir-lo correctament en el seu context precís, dins el model conceptual del coneixement global de L.M.Xirinacs.

D'inici, podem destacar de la teoria Gaia que es tracta d'un esforç, quant menys remarcable, per estendre el coneixement científic actual sobre els mecanismes que governen i fan possible la relació entre la vida i el medi abiòtic. Tot dins el camp estricte de la ciència, amb unes hipòtesis demostrables i uns experiments repetibles, així com una modelització contrastable. I constatant que a més d'això, expandeix conceptualment el camp compartimentat de la ciència tradicional, en considerar el coneixement humà com una activitat cognoscitiva pluridisciplinar. Aquesta ha d'integrar els camps estancs de la ciència avui dia, per tal de fer front als actuals reptes ecològics i socials que té la humanitat.

Considerant que existeix de fet una relació determinant entre el medi físic i la vida, la qual crea unes condicions estables favorables per a la seva subsistència, Lovelock estableix que existeixen uns mecanismes autorreguladors que actuen de forma automàtica i sense propòsit, per tal de mantenir un equilibri permanentment favorable a l'existència de vida al nostre planeta. Aquests mecanismes converteixen el nostre planeta viu en un superorganisme capaç de metabolitzar i autorregular-se, a diferència de la resta de planetes del nostre sistema.

La dinàmica per a l'afavoriment de les condicions estables de la vida prové de la pròpia selecció natural de les espècies, que genèticament afavoririen les que tenen un efecte propici per a la modificació o estabilitat del seu medi extern, tal com fan sovint

les cèl·lules mitjançant els intercanvis de la seva membrana externa permeable en medis sovint adversos.

La recerca d'aquestes condicions estables favorables per al conjunt de la vida actual al planeta, explicaria de fet bona part de les actuals condicions (no enteses encara avui dia) de salinitat dels oceans, la formació de nuclis de núvols sobre el planeta o els cicles dels gasos atmosfèrics, per exemple. La sola formulació de la teoria Gaia, i la hipòtesi que l'atmosfera és un dels sumidors de l'activitat reductora de tota la vida present (evidenciant així la pròpia presència de vida en el planeta), ha portat al descobriment de nous elements atmosfèrics, resultat de la necessitat d'explicar conceptualment la teoria Gaia: aquest és el cas dels clorofluorocarbonats (CFC's), descoberts per Lovelock amb un equipament rudimentari a finals dels Seixantes; o de l'efecte de les algues en la formació de composts de sofre, que serveixen posteriorment com a nuclis per a la formació de núvols sobre els oceans amb un efecte planetari global refrescant. Es propugna així la necessitat d'una aproximació hol·lística per part de les diferents branques de la ciència, per poder entendre en la seva complexitat un fenomen -Gaia- que és més que la suma de les seves parts: es una propietat emergent del sistema.

La teoria Gaia a més, segons Lovelock, ens proporciona la clau pel plantejament d'una nova 'medicina planetària', amb la qual resoldre els actuals conflictes i disfuncions que ocasiona l'activitat humana sobre la resta de la vida al planeta. En analogia a l'activitat de la medicina tradicional del segle passat, ens planteja que l'actual estat de desconeixement de les propietats del sistema planetari ens ha de fer considerar la necessitat d'optar per la prudència i les pràctiques preventives, més que no les actuacions incíviques o de control dels processos ecològics naturals. Cal remarcar sempre que són sistemes vius autorreguladors: intentar el seu control des de fora, augmentant o disminuint un cicle d'interrelacions, rara vegada té èxit. En canvi, comporta un risc perillós i impredecible d'instabilitat. Els costos d'una o altra opció són incomparables per tant: en el cas d'haver de situar-nos com a gestors i controladors dels processos ecològics, estarem esclavitzant-nos per tal de realitzar aquesta tasca, quan la pròpia dinàmica del sistema ens ho ha estat fent de franc durant mil·lers de milions d'anys. Aquest seria el pitjor destí per a la humanitat, segons l'autor.

Els conceptes clau de Gaia

Així, els conceptes clau de la teoria Gaia estan referits principalment a aquests aspectes:

- 1) Quant als elements de l'anàlisi o subjectes d'estudi: **Vida, equilibri, energia, homeòstasi, organisme** (viu-no viu), *superorganisme*, reaccions químiques, efecte hivernador (composició de l'atmosfera), clima.
- 2) Quant a les activitats que realitza el superorganisme (i que cal potenciar per l'home): **Metabolitzar i autorregular, reproduir-se, evolució, pressió per mantenir constants les condicions favorables a la vida, reciclar, reformar, preveure** (l'home).
- 3) Conceptes clau pel desenvolupament del coneixement científic -i l'actuació requerida: **Sistema de control**, sistema limitat i obert (flux d'energia i matèria constant i intacta), ciència holística dels grans sistemes vius dispersos, **medicina planetària**, canvi favorable per a la vida, organisme **homeostàtic** autosanador i autorregulador.
- 4) Els sistemes lògics a consolidar pel coneixement hol·lístic són: **Lògica circular**, cibernètica, *teoria del control*, domini emergent, un sol procés evolutiu, **consens automàtic** dels elements del sistema (sense propòsit inicial).

5) La dinàmica evolutiva *clau* que porta a l'estabilització de les condicions favorables per a la vida: la recerca de la supervivència de les cèl·lules (**pressions de selecció favorables a la modificació del medi**); **microbis 'complets'** (actuant com un sol superorganisme- *comunicació eficient* entre ells-); la 'invenció' del **sexe** (com a nou model de reproducció amb un material genètic ordenat fàcilment transferible), **organismes multicelulars** (amb un creixement conjunt i sincronitzat de les cèl·lules).

6) Quant a l'activitat humana sobre el medi, la consideració de home com a **organisme patògen**; el seu comportament groller com a **tribu** enfrontat a la seva *inteligència individual*; la necessitat de restablir la **simbiosi** amb la resta del sistema; el potencial d'esdevenir l'espècie **responsable**; els **senyals** confusos que enviem en la resolució dels conflictes i la nostra lentitud a **reaccionar** (com a principals rèmores del nostre comportament); el pensament **egocèntric** i a **curt termini**; la sobrevaloració dels **poders humans**; la **ignorància** profunda de la Terra; i alhora la necessària i urgent **reforma industrial** (que ha d'estar basada en l'**enginyeria** per a la resolució dels problemes); en definitiva, la necessitat d'**autocontrolar-nos**.

Veiem doncs que els conceptes principals de la Teoria Gaia es mirallen en el camp de la ciència tradicional, titllada però de reduccionista per l'autor, per tal de dissenyar una nova aproximació també científista però hol·lística. Els judicis de valor són igualment clars, amb una referent ètica aplicada a Gaia com a sistema independent del comportament humà. Aquí s'evidencia un cert antihumanisme per part de l'autor, que equipara homes a organismes patògens i considera prescindible la humanitat per al sistema de Gaia. Això el podria situar en els llindars dels actuals corrents post-moderns, de rebuig de tot plantejament racional en l'estudi del nostre món, emfatitzant uns 'poders' ocults o simplement l'intuïció o les supersticions d'uns visionaris privilegiats (Bookchin 1995). Malgrat tot, reconeix que les actituds intransigents amb la civilització industrial per part de certs ecologistes (sense diferenciar-los entre ells) no són vàlides tampoc: segons Lovelock aquests ignoren que si abandonem la nostra civilització industrial només sobreviuríem uns pocs. En canvi, sí es certa la necessitat d'una reforma industrial real i urgent, per a què la indústria no contaminei, conumeixi poc i sigui benigna: aquest seria el fonament d'una nova civilització en harmonia amb Gaia. 'Si poguéssim, en primer lloc, enumerar els problemes verificats i després actuar de forma eficaç, recolzats en la enginyeria, podríem seguir als Verds i reconciliar-nos amb la ciència' (Lovelock 1992, pp.180). Nogensmenys.

Gaia al model Global

Amb aquesta visió condensada de les idees de la Teoria Gaia, podem intentar la localització conceptual d'aquesta dins el model conceptual global 'X' (Xirinacs). En inici, podem considerar quin és el seu àmbit evolutiu real (temporal) dins el model real, que ens pot situar en el model global complet el conjunt de la teoria:

Gaia com a superorganisme, entra de ple en la caracterització de l'estat evolutiu conceptual de la *vida* al model real del globalisme, doncs cal recordar que segons Lovelock Gaia es dona només *després* de l'aparició de la vida a la Terra. Però donat que com a teoria científica es centra a demostrar la profunda relació entre la matèria viva i el seu medi abiòtic, el qual transforma contínuament per mantenir unes condicions i un estat del planeta favorable a la vida, abandonarem el nivell últim evolutiu o dels col·lectius i ètnies del model real, i afegirem en canvi el nivell molecular, en principi dins l'estat de la matèria pel model global. Això però recordant que Lovelock sí fa referència als valors dels col·lectius humans i els critica per la seva 'tribalitat', proposant per contra el què podríem equiparar a una mena de 'cosmocràcia' on l'home tindria el paper de sindicalista, representant de la resta de les criatures vives del sistema de Gaia. Com ja hem dit, existeix també una certa visió antihumanista en la teoria, quan es deixa de banda la hipòtesi i es fa referència als

valors i l'ètica humans. Però això no situa la teoria fora del coneixement humà (fora del model global per tant), ni fora del raonament científic, de fet. Per contra, es tracta d'una teoria completament inserida en la demostració científica de les seves teories, per bé que fa ús de la lògica circular i advoca per l'aproximació pluridisciplinària (anti-especialitzada) i holística de la ciència i altres branques del coneixement humà.

Quant a la situació dins de l'esfera del model mental, la Teoria Gaia podem situar-la en el seu origen com un propòsit d'expandir els camps del coneixement científic de la realitat, trencant amb la compartimentació i l'estretesa de mires de la ciència convencional. La intuïció que Lovelock tingué quant a la necessitat que hi havia d'haver un sistema autorregulador que expliqués la composició constant dels gasos de l'atmosfera, més enllà de les visions simples i compartimentals dels químics i biòlegs sobre els cicles dels elements, l'obligà a postular l'existència d'un mecanisme planetari que metabolitzés i s'autoregulés; que tingués vida pròpia, per tant. Partint de les seves observacions científiques sobre la pràctica, intentà sintetitzar però quins havien de ser els mecanismes necessaris per tal que un superorganisme com el que ell anticipà (Gaia) pogués existir, i alhora explicar les estructures observades de composició atmosfèrica, cicles dels elements, etc. Aquesta recerca es pot conceptualitzar gairebé des d'un punt de vista també metafísic, o de recerca de les realitats profundes -que també són l'objectiu de la ciència, malgrat que l'especialització sovint ho desestima. D'aquí la referència constant de Lovelock de la necessitat d'emprendre el camí de la recerca holística per poder entendre i conceptualitzar els mecanismes i les estructures del sistema de Gaia. Però no es refereix a un holisme místic, on el tot és en cada part i els camins de coneixement són interiors de l'individu, sinó que utilitza el tot per intentar una aproximació i coneixement d'una estructura complexa, de forma sintètica per les aportacions dels diferents camps del coneixement (principalment científics). Així, el principi que li correspon com a proposta d'integració holística dins el model global és el de la *totalitat*, on cada part és en el tot, i cal recórrer al tot per explicar-la, però partint de l'estructura concreta de cada part, i el seu significat. Cal fer referència a una ètica profunda del sistema, per tant, per sintetitzar correctament les estructures del sistema planetari viu, o Gaia.

Un cop situada la Teoria Gaia dins els models mental i real (evolutiu), podem intentar situar els seus conceptes al model global. Partint de les coordenades on hem situat el nucli de la teoria Gaia als models mental i real, només ens queda fer el salt a la quarta dimensió (hiperesfera), o la dimensió on incorporem el model evolutiu al model mental.

Com hem vist, hem de situar l'evolució de Gaia des dels nivells molecular a col·lectiu o ètnia. Per fer l'estudi del tema principal de la teoria Gaia, o l'estreta interrelació entre la vida i el seu medi, creiem oportú realitzar el tall conceptual dins l'hiperesfera al moment molecular primer, quan ja podem parlar de la presència de la vida i de Gaia. Cal recordar que per a l'autor (i per d'altres estudiosos de Gaia: Rambler et al 1989; Margulis&Sagan 1995), les bacteries són el principal agent de suport del sistema Gaia, i que malgrat la presència de l'home aquesta circumstància no ha variat. Per tant, la selecció d'aquest moment evolutiu és prou coherent amb la teoria. A més, aquesta escala d'actuació dins la hiperesfera té l'avantatge de disposar de les 80 categories ja establertes pel model global de L.M.Xirinacs (taula 1), i el fet que coincideix amb la classe P4 quant a referent escalar dels conceptes de l'hiperesfera.

Establint que el P4 que fa referència a la situació dels conceptes del model mental anteriorment establerts per a la Teoria Gaia és precisament el de l'**ecologia**, hem d'averiguar en quin grau es corresponen els termes i definicions de la teoria amb els del model global, ara ja de forma precisa. No cal dir que l'interès d'aquesta metodologia comparativa és tant de contrastació entre els models com de prospecció de noves possibilitats de desenvolupament de la teoria Gaia i l'expansió conceptual del model global. Possibilitats les quals però no són part dels objectius del present article, i per tant no es consideren de forma rigorosa.

En la contrastació de conceptes entre els models, hom ha d'iniciar l'estudi per l'anàlisi dels conceptes del model global (Xirinacs 1997) referits a la temàtica de la teoria Gaia. Al tractar-se de conceptes definits per a diferents autors i cultures, cal trobar quina de les diferents definicions dels termes (o sinònims) es corresponen millor als conceptes de la teoria Gaia. Agafant així com a principals conceptes, per proximitat al de l'ecologia, els que segueixen a continuació, tenim un possible llistat al què contrastar la teoria de Gaia:

Ecologia (413): *Realitat transcendent extensa mundana: concerniment desparent extens evolutiu.*

Solidaritat. Univers conjuntat. Justesa. **Responsabilitat**. Reciclatge. **Retroacció**. 'Feed-back'. Impenetrabilitat fermiònica. Ètica mundana.

(A 30° d'ecologia):

Ètica (312): *Realitat transcendent estructurada: concerniment desparent extens.*

Necessitat. Ent, on (grec). **Deure**. Instint. Conservació. Referència. Correferència (Ferrater Mora). Memòria. Patrimoni. Protecció, tutela, tutoria. Dret natural. Jusnaturalisme. Corresponsabilitat. Fatalitat, *dharma* (hind.), *moira* (grec). Nom indèxic.

(A 90°)

Magma (321): *Realitat transcendent plàsmica: concerniment desparent involutiu.*

Ctònic. Plutònic. 'Volcànic'. *Hades* (Gr. Clàss.). *Xeol* (bíbic). Ebullició. Infern. Avern.

Prodigi (334): *Realitat extensa plàsmica: concerniment extens involutiu.*

Poders. Meravella. Miracle. Admiració, *thauma* (Gr. Clàss.). taumaturgia. Naufragi, *Scheitern* (Jaspers). Fracàs, *échec* (Sartre).

Regne (322): *Realitat transcendent mundana: concerniment desparent evolutiu.*

Paradís terrenal. Cel a la Terra. *Civitas Dei Terrena* (Agustí d'Hipona). Edèn. Casa d'exiliats, *paroikia*. Niu. Cau. Llar. Fogar. Pàtria. Terra promesa. **Utopia realitzada**. Comunitat d'amor.

Geni (342): *Transcendència vivencial mundana: desparença intensa evolutiva.*

Talent. Personalitat. Generativitat. Singularitat. Personalitat. Elf.

Mística (311): *Realitat transcendent universal: concerniment desparent intens.*

Daimon (Sòcrates). Orfisme. Misteri (G.Marcel). *musa*. Experiència interior. Impuls dionisiac (Nietzsche). Misteris iniciàtics. Indicibilitat. Inefabilitat. Sacralitat, *Hierós*. *Sadhana* (hindú). Mistagògies. *Mysterienlehre* (Odo Casel).

Obligació (333): *Realitat extensa mundana: concerniment extens evolutiu.*

Coacció. Coerció; imposició. Religió. **Exigència**. *Karma* (hind). Objecte desideratiu d'obligació (Meinong).

Funció (347): *Manifestació extensa mundana: aparença extensa evolutiva.*

Macrofísica. **Biologia**. Previsió. Funcionalitat. Funcionament. Fisiologia. Llei macrofísica o determinista. Sanció.

Tècnica (313): *Realitat manifesta estructurada: concerniment aparent extens.*

Física. Tenir. Possessió. Utilitat. Professionalitat. *Tekhné* (Grec. Clàss.). Procediment. Mètode. Màquina. Eina. Experiment. Qualitat,

poión (Arist.). objecte desideratiu final o instrumental (Meinong).
Repetició.

Organ (343): *Transcendència extensa mundana: desparença extensa evolutiva.*
Autoconstruït. Autopoiètic (Luhman). Compromís ontològic (Quine).
Organisme. Organització. Estructuralisme.

Harmonia (326): *Ment transcendent mundana: discerniment desparent evolutiu.*

Perfecció. Harmonia (Pitàgores, Leibniz). Cèl. Empiri. *Civitas Dei coelestis* (Agustí d'Hipona). Equilibri. Utopia ideal. Urà. Doctrina exotèrica.

Convenció (337): *Ment extensa mundana: discerniment extens evolutiu.*

Capteniment. Sistemàticitat. Normalitat. Sobrietat. Concordat. Pacte. Conveni. Sindicació. Congrés. Acord. Tracte. Concert. Convencimnet. Persuasassió. Conveniència. Transacció. Conjunció. Sintagma. Compromís. Aliança. 'Interessos creats'. Convencionalisme (Duhem-Quine, Lakatos, Feyerabend, Kuhn). Continu (Leibniz, Newton).

(A 60 °)

Amor (211), *puruixa* (hind.): *Realitat transcendent: concerniment desparent.*

Bé/mal. Bé comú. Bona voluntat (Kant). El Pare (Crist). Pietat, éleos (grec. class.) . Compassió, *karuna* (sànscri; loga Sutres I-33 i *pali*: budisme mahayana). *Filotes* (Empèdocles). *To agathón* (Plató). *Cáritas* (paulina). Fraternalitat. *Élan vital* (Bergson).

Signe (222): *Realitat estructural: concerniment extens.*

Valor (M.Scheler). Infraestructura. Força de la cosa per a la ment (signe, SGE1: ^aquell home...). Senyal, ús del senyal (signe del signe, SGE2:...es diu Joan Querol^). Semiòtica. Símbol. Síntoma. Empremta, **petja**. Treball acumulat. **Costum. Hàbit.** Virtut, *areté* (grec). Prudència(, *sofia* (Plató). Justícia(, *dikaia* (Plató). Fortalesa(, *andreia* (Plató). Temprança(, *sofrosyne* (Plató). Energia física. Valoració, assenyalament. Tradició. Testimoni. Significant. Extensió. Denotació. Referència, *Bedeutung* (Frege). *Dasein* (Jaspers). Existenciari, *existenzial* (Heidegger). Correferència (Ferrater Mora). Context (Gadamer). Objecte dignitatiu (Meinong). Naixement i mort físics.

Cosmos (232): *Realitat mundana: concerniment evolutiu.*

Macrocosmos. Univers desplegat. La creació. **Les criatures,** el Món (Heidegger). 'Aquest món'.

Metafísica (242): *Transcendència estructural: desparença extensa.*

Creença, fe, *Glauben* (Kant). Ontologia. El ser dels ents. Essència, *ousia* (Arist). Particular, singular, *to kath'hékaston* (Arist). Substància individual, *ousia prote* (Arist). Quidditat. **Espècie.** Participació, *métexis* (Plató). Eidètica (Husserl). Aadaequatio (escol., Spinoza). Principi de necessitat universal (Spinoza). Judicis apodíctics (Kant). Àtom. Individu. Totalització. Cosa en si, *Ding an sich* (Kant). Realisme.

Comunió (252): *Transcendència mundana: desparença evolutiva.*

Obertura. Lliurament, donació de si. Magnanimitat. Explosió. Compartir, donar/rebre. **Comunicació.** Claustrofòbia. La potència del ser (Heidegger).

Afinitat (263): *Estructura mundana: extensió evolutiva.*

Extensió externa (escol.). Enllaç. Unió. Mescla, *mixis* (Arist.). nexa, *symploké* (Arist). Engalzament. Lligam. Juntura. Articulació. **Art.** Armadura. Armari. Arma. Muntatge. **Coordinació.** Composició. Anatomia. Morfologia.

Connectives. Disjunció. Subordinació. Parataxi. Hipotaxi. Aparellament. Mascle/femella. València. Atracció mecànica. Parentiu. **Ajustament**. Afinació. Conseqüència. Efecte. Exclusió (Pauli).

Pràctica (111): *Concerniment: cernent desplegat*.

Concreció, synolos (grec). **Naturalesa**, *fysis* (grec). Realitat -1: realitat en si, *sat* (hind.). Matèria, *hylé* (Arist). Força, *dynamis* (Arist.) inercial o gravitatòria. Resistència. Inescrutabilitat de la referència (Quine). Autenticitat, *Eigentlichkeit* (Heidegger). Anarquia (Proudhon, Bakunin, Kropotkin). Evidència. Intuïció, *noesis*, *Anschauung* (Kant). Infància/vellesa. Educació, formació, *Bildung*. Indiscernibilitat. Espontaneïtat, primarietat, salvatge. Ingenuïtat, naïvitat (Kant). 1^a i 2ª innocència. *Praxis* (Marx). Naixement. Mort. Ressurrecció (Adorno). Causa material concreta. **Pragmàtica pura**.

Noümen (121). *Desparença: parent desplegat*.

Transcendència. Causa eficient transcendent. Déu. Teisme (Kant). Ontoteologia (Heidegger). Brahman (hind). Eternitat, 'tota simul'. Misteri de la vida. **Unitat**. Monisme, *advaitia* (sanscr.). *Nirvana* (budisme). Processó (crist.). Creació (crist.). Emanació (Plotí, gnòst., Escot Eurígena, Avicibró). Conversió (Escot Eurígena). Contemplació, *samandi* (Raja-Ioga). **Anima del món** (Plató,...). Esperit Sant (crist.). Asseïat (escol.). *Causa sui* (Alfajarabi, Descartes, Spinoza, Hegel). *Deus sive natura* (Spinoza). Categoria màxima. Absolut (Descartes=OBJ, Hegel=SUB), la 'pau perpètua' de Kant. **Etern retorn** (*Kalpas* del budisme, Avicena, Averrois, *deificatio* d'Escot Eurígena, *die ewige Wiederkunft* de Nietzsche). Metahistòria (Odo Casel). Anihilació (Rudolf Otto).

Món (142) : *Evolucionat: Voltant desplegat*

Plenitud, *pléroma* (gnòstics), *purxa* (sanscr.). **Actualitat al mig de la història general**. *Explicatio* (Nicolàs de Cusa). 'L'altura dels temps' (Ortega i G.). Transparència. Desenvolupament. Lloc 'anticiclònic'. Expansió. Maduració. Acte, *enérgeia* (Arist.). Perfecció, *entelèkheia* (Arist.). Futur. Causa final utòpica.

Arquetip (41B) (Plató, K.Jung). *Ment transcendent extensa mundana: discerniment desparent extens evolutiu*.

Cosmologia. Cercle, circularitat (Plotí, Procle, Escot Eurígena, Nicolàs de Cusa, Hegel, E.d'Ors, H. Leisegang). *Mandala* (hind). Esfera. *I-Xing*. Càbala. *Organon* (Arist.). *Ars* (R.Llull). Predeterminació. *Mathesis* (Descartes, Leibniz). *Novum organon* (F. Bacon). Arquitectònica (Leibniz, Lambert, Kant, Peirce). Tectologia (Bogdanov). Camp morfogenètic (Sheldrake). Ordre explicat (D.Bohm). Ideica mundana. Exemple. Model. 'Pattern'.

Ecumene (412): *Realitat transcendent vivencial mundana: concerniment desparent intens evolutiu*.

Universalitat concreta. **Simbiosi**. Altruïsme (Comte, Spencer). Comunió dels Sants (Crist.). Cos místic de Crist (pau.). Espiritisme. Mística mundana. *Fraternité* (Rev. Francesa). Tolerància. **Consens**. *Consensus gentium* (Arist.).

Àpeiron (414) (Anaximandre, Demòcrit, Plató, Epicur): *Realitat transcendent extensa plàsmica: concerniment desparent extens involutiu*.

Anòmia. (Guyau). 'Tot ús és permès' (pau). 'Tot lliga amb tot'. Prostitució universal (A. Bretón). **No violència**, *ahimsa* (sanscr.). Home de frontera. **Amoralitat** (Nietz.). Penetrabilitat bosònica. Ètica plàsmica.

Prenent les agrupacions que inicialment hem fet dels termes de la teoria Gaia, veiem que coincideixen en gran manera amb les definicions marcades en negreta dels conceptes del model global, conceptes els quals es defineixen per la pròpia proximitat

entre ells i del 'P4' de l'*ecologia*. Es de remarcar que l'esfera que té per centre el concepte de l'ecologia pertany al cercle màxim de la hiperesfera que va d'*arkhé* ('causa última, primers principis') a *comunitat* ('societat, acció pública'). L'ecologia queda definida així com el concepte equidistant entre aquests oposats dialèctics, entre el món plàsmic i el mundà i entre el món teòric (principis) i el pràctic (societat sorgida de la pràctica diària del col·lectiu).

Així, el mateix concepte de l'ecologia pel model es defineix com a retroacció, terme que Lovelock situa de ple en el seu concepte bàsic del sistema Gaia, vegi's l'autorregulació del sistema per mecanismes automàtics. Termes de la teoria igualment relacionats amb això serien el de sistema de control i el d'organisme homeostàtic autosanador i autorregulador, i el de *consens automàtic*. Un altre concepte important, proper en 30° al d'ecologia al model, és el d'òrgan, definit com a *autoconstruït*:: aquesta caracterització s'aplica al superorganisme que és Gaia.

Ja hem vist la importància de conceptes com ètica i metafísica dins la teoria Gaia. Es reflecteixen no només en una ètica profunda i un ésser 'ocult' de les estructures de Gaia, sinó també en l'ètica quotidiana del home quan realitza les seves activitats dins el superorganisme que l'acull i amb el què interactua constantment.

Per altra banda, els conceptes de Regne i d'Obligació, també propers en 30° a Ecologia, ens refereixen respectivament a la utopia realitzable dins el món present (dins Gaia), per part de la humanitat -quan aquesta es troba en correcta simbiosi (*ecumene*) amb el sistema; i a l'obligació que des de l'ètica s'imposa a totes les parts del sistema pel correcte funcionament d'aquest (ètica humana inclosa, que podem relacionar així fins i tot amb l'amoralitat positiva de l'individu quan cerca la seva natura, tal com la concebia Nietzsche -*àpeiron*).

Si veiem els conceptes un pèl més allunyats del d'ecologia al model (60°), trobem **amor, comunió, signe i afinitat**. Amor, afinitat i comunió podem relacionar-los en el vessant que permet i afavoreix la *comunicació* entre les parts del sistema Gaia, fet clau en el desenvolupament i subsistència de microorganismes com ara les bacteries, que poden concebre's així segons Lovelock com un sol supeorganisme que opera a escala planetària. En el cas de signe, a part del seu caràcter de senyal i valor, podem destacar també que és la tradició i referència, sovint costum i hàbit, que impedeix una reacció més ràpida i eficient en el cas de la necessitat de resolució dels problemes per part de la humanitat, a afegir a la pròpia resistència de la *pràctica* com a pragmàtica pura a considerar en iniciar una nova dinàmica pel canvi, amb uns models o *arquetips* que hem forjat (un nou ordre explicat). Aquest canvi, en el moment històric actual (*món*) i dins el *cosmos* on ens situem totes les criatures de l'univers, prové de la pròpia necessitat (*ecologia*) de conservació, de protecció del sistema de la vida.

Si ens fixem en els conceptes a 90° propers a ecologia, veiem que apareixen la biologia (*funció*) i la *tècnica* o física, per mitjà de l'*obligació*. També l'equilibri (*harmonia*) i el compromís (*convenció*), així com el talent (*geni*) i l'experiència interior (*mística*) com a agents que impulsen el desig de la utopia mundana realitzada (*regne*). L'ebullició (*magma*) i els poders (*prodigi*) són els agents que convergeixen en l'ètica per conformar l'instint i el sentit del deure que apareix amb la necessitat d'un comportament responsable.

Conclusió

Aquesta interpretació possible de la Teoria Gaia des del model global, a partir dels conceptes propers a *ecologia*, ens ajuda a caracteritzar el fonament de la pròpia teoria i els conceptes emprats (correcta o incorrectament, com en el cas de l'hol·lisme). Però també és possible realitzar un anàlisi més acurat dels conceptes provinents de la teoria Gaia, i incorporar-los després de testar-los (per la dialèctica i proximitat entre els conceptes, a l'hora de definir-los) a la hiperesfera. Es tracta doncs d'una poderosa eina conceptual, que ajuda a l'anàlisi dels diferents fets o idees que se'ns presenten quotidianament. Com diu L.Mª Xirinacs (1994), el model global és una eina per

ANNEX 3

Edgar Morin. El Mètode.

EDGAR MORIN: "El Mètode"

*Per arribar al punt que no coneixes,
has de prendre el camí que no
coneixes. St. JOAN DE LA CREU.*

Edgar Morin explica en la introducció al seu *Mètode*, l'esperit que l'anima a iniciar una empresa tan incerta -*l'esperit de la vall* taoista, que rep totes les aigües que se li aboquen-: L'humanitat necessita d'una política; aquesta política necessita d'una antro-po-sociologia que necessita articular-se a les ciències de la naturalesa. I aquesta articulació requereix d'una reorganització en cadena de l'estructura del saber. Parteix de la situació en que ell veu els triangles ciència-política-ideologia, individu-espècie-societat, tractats actualment de forma dissociada i, per tant, mutilant tot el que té a veure amb la seva interrelació, l'organització complexa que constitueixen. Cal doncs, articular física, biologia i antro-po-sociologia però no pas linealment sinó de forma circular, ja que la ciència física depèn també de la realitat antro-po-social en que emergeix, de l'observador que la conceptualitza. Es pregunta pel Dol presentat com inevitable per la ciència oficial, d'haver d'acceptar un mètode que aïlla, separa, medeix, redueix, per aconseguir avenços en múltiples disciplines especialitzades i atomitzades, que condemnin l'home de les ciències humanes a esdevenir un espectre supra-físic i supra-biològic, minat en la seva base. Però no hi ha ciència de la ciència, que pugui abordar científicament el problema de la gran taca cega de la pròpia ciència, i aquesta segueix funcionant ignorant l'articulació entre disciplines, excloent el subjecte, i inconscient de la seva inserció social.

Però immediatament descarta de buscar la teoria unitària i el coneixement general. Aquest, pensa, escamoteja sempre les dificultats del coneixement, es a dir, la resistència que allò real oposa sempre a la idea. Aquesta és abstracta, pobre, *ideològica*, és sempre simplificant. Igualment la teoria unitària, per evitar la disjunció entre els coneixements separats, obeeix a una sobresimplificació reductora enganxant tot l'univers a una sola fórmula lògica. De fet, la pobresa de totes les temptatives unitàries, de totes les respostes globals, confirma la tesi de la ciència disciplinària en la necessitat de resignació en el Dol. L'elecció no és, doncs, entre el saber particular, precís, limitat, i la idea general abstracta; dues cares de la mateixa moneda. És entre del Dol i la recerca d'un mètode que pugui articular el que està separat, i re-unir el que ha estat escindit.

Però no podrà ser un mètode construït com el de Descartes sobre la certesa del dubte, sinó partint del dubte que dubte de si mateix. No es pot fer *tabula rasa* donat que les condicions lògiques, lingüístiques, culturals del pensament són inevitablement prejudicants. Però aquest dubte, que no pot ser absolutament buidat, tampoc és absolut. Així caldrà buscar un mètode que no

oculti sinó que detecti unions, imbricacions, articulacions, solidaritats, implicacions, interdependències i complexitats. El dubte del dubte dóna al dubte una nova dimensió, la de la reflexivitat: La del subjecte que s'interroga sobre les condicions d'emergència i existència del seu propi pensament. Malgrat al començament manqui el mètode *-se hace camino al andar-*, partir de l'acceptació de la ignorància, incertesa, i confusió, pot ser un mitjà -de moment, un antimètode- per resistir les temptacions de simplificació mutiladora durant el llarg viatge. Per ell, aquestes són fonamentalment idealització (el real absorbit per la idea), racionalització (la veritat enclaustrada en un sistema racional coherent), i normalització (exclusió de l'irreductible).

De fet, no es tracta de menysprear el coneixament *objectiu*. La primacia absoluta donada a la concordància de les observacions i experiències segueix essent el mitjà decisiu per eliminar l'arbitrarietat, aportant així fruits inestimables. Es tracta de conservar aquesta objectivitat però integrant-la en un coneixament més ample i reflexiu, donant-li el tercer ull obert front allò pel que ara és cec. Així doncs, si acaba sorgint una nova ciència, aquesta no vindrà sinó del tronc comú de la ciència clàssica. No ens trobem doncs en una situació de regressió ni de construcció sobre el no-res: La disjunció, la simplificació i la cosificació estan ja mortes en la pròpia base de la realitat física gràcies precisament al progrés de la ciència clàssica, al deixar de ser la partícula subatòmica l'element aïllable, simple i indivisible ubicat en la certesa.

Partint, per exemple, del cercle física → biologia → antropo-sociologia

aquest pot ser vist com un cercle viciós que bloqueja la possibilitat de qualsevol coneixament objectiu i que per tant caldria trencar per algun lloc. Però trencar la circularitat, eliminar les paradoxes, és precisament tornar a caure sota l'imperi del principi de disjunció/simplificació del que volem escapar, il·lusament objectiu. Conservar la circularitat és, pel contrari, respectar les condicions realment objectives del coneixament humà, que comporta sempre, en algun lloc, paradoxa lògica i incertesa. Es obrir la possibilitat de concebir aquestes dues veritats antagòniques com les dues cares d'una veritat complexa; es desvelar la realitat principal que és la relació d'interdependència entre elles. Així veiem sorgir la nostra esperança precisament d'allò que produïa desesperació en el pensament simplificat: la paradoxa, l'antinòmia, el cercle viciós. Entreveiem, doncs, la possibilitat de transformar els cercles viciosos en cercles virtuoses, productius, que arribin a ser reflexius i generadors de pensament complex. Així el cercle serà la roda que ens permetrà d'avançar per una ruta que serà espiral. La pretensió enciclo-pèdica serà entesa, doncs, no en el sentit d'acumulació cercant la totalitat, sinó en termes d'organització i articulació en el si d'un procés circular actiu o cicle.

Així doncs, el seu treball pot sintetitzar-se en un caminar en espiral; parteix d'una interrogació i d'un qüestionament; prossegueix a través d'una reorganització conceptual i teòrica en cadena que, arribant al nivell epistemològic i paradigmàtic, desemboca en la idea d'un mètode, que ha de permetre un caminar de pensament i acció que pugui restablir allò mutilat, articular allò disjunt, pensar allò ocult.

SÍNTESI DE LA PRIMERA PART DEL VOLUM PRIMER

Ordre, desordre i organització.

La visió clàssica de l'univers (univers-rellotge) estava basada en en l'ordre, l'absolut, la constància, la llei. El desordre, l'atzar i l'irracionalitat eren vistos com a simple aparença superficial, i mostra de la nostra limitació en la percepció de l'Ordre Absolut Racional de fons, que finalment s'acabaria assolint.

Però de la pròpia física sorgeix la primera llei de no conservació. Fins llavors, la constància de la massa i energia eren punts fermes. Però la segona llei de la termodinàmica parla de la tendència de l'energia a la *degradació* en quant a la seva capacitat per realitzar treball, malgrat en conservi la seva magnitud per la primera llei. També parla de la tendència irreversible a la dispersió, al desordre i la desorganització. En definitiva, a l'augment de l'*entropia* en els sistemes tancats i, per tant, a l'univers, que culminaria amb la seva mort tèrmica. Els sistemes vius escaparien transitòriament a aquesta tendència per ser sistemes oberts que *expulsarien* a l'entorn el seu excés d'entropia, però va quedar desplaçat el tema de com s'aconseguia això.

A principis del segle XX, el progrés de la microfísica porta el desordre al subsol de la matèria. La partícula perd els atributs d'ordre absolut i pilar fonamental. S'indeterminitza, deslocalitza. La seva identitat es desdibuixa entre l'onca i el corpuscle. Certament la física quàntica segueix donant compte d'un formalisme matemàtic estadístic coherent, però el desordre i l'irracionalitat s'extenen pel baix fons microfísic. Aquest però, no és un desordre de degradació ni desorganització; és un desordre *constitucional*, ontològic, que forma part de tot ser físic, també -però com?- de l'ordre i l'organització.

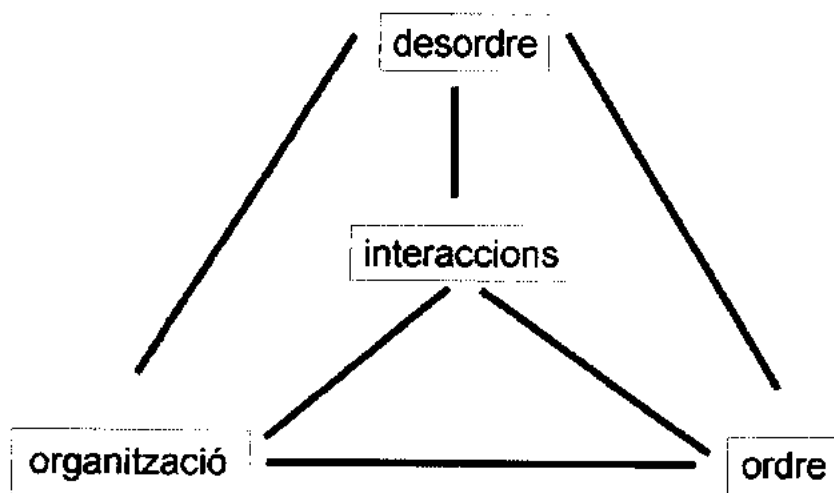
Però posteriorment sorgeix desordre a un tercer nivell: el desordre genèsic del *big bang*, catàstrofe original explosiva que va donar lloc a un univers en dispersió. La idea d'ordre cosmològic macrofísic, doncs, també s'esfonsa.

Llavors arribem a la qüestió de com pot ser que en un univers que és diàspora explosiva, que el seu teixit microfísic és desordre incompreensible,

on la segona llei garanteix la tendència al desordre, hagin pogut apareixer estels, galàxies, àtoms, lleis, cèl·lules vives, societats i esperits humans que es fan totes aquestes preguntes. Potser no tindrem més remei que acceptar que ordre i desordre no són només antagonistes, excloents, sinó també parts indissociables l'una de l'altre. Així sorgeix la tercera cara del desordre, que és la de la creació. Efectivament, hi ha experiments físics en els que precisament l'agitació tèrmica permet una autoorganització de certs sistemes moleculars (Remolins de Bernard). La pròpia organització de l'univers només ha estat possible gràcies a la seva catàstrofe inicial i dispersió. La creació dels àtoms dins dels estels només ha estat possible gràcies a l'extremat desordre tèrmic i entròpic.

Efectivament, per a que hi hagi organització cal que hi hagi interaccions. Per a que hi hagi interaccions cal que hi hagi encontres. Per a que hi hagi encontres cal que hi hagi desordre (agitació, turbulència). I l'organització, un cop constituïda, estableix un bucle autoprotector que li permet resistir parcialment al desordre.

Així, en la gènesi de l'univers (catàstrofe genèsica) hi trobem el tetràlog:

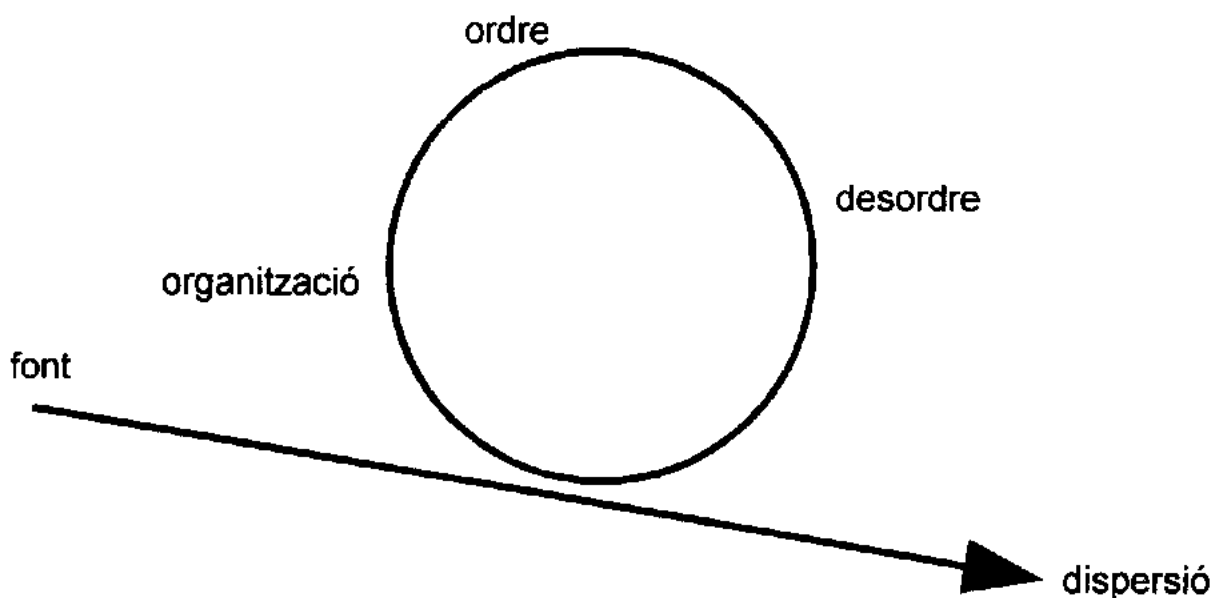
Semblem trobar-nos doncs amb dos universos paral·lels: Un que funciona segons la lògica

desordre ---> organització ---> ordre (bucle generatiu)

i un altre segons la lògica

ordre/organització -----> desordre (2n principi termodinàmica).

Com articular-los?. Efectivament el bucle tetralògic no és tancat sinó espiral, i en ell s'hi produeixen processos irreversibles, amb increment d'entropia.

Així la primera aparició del desordre (termodinàmica) ens ha portat la *mort*. La segona (microfísica) ens ha portat el *ser*. La tercera (genèsica) ens ha portat la *creació*. I una quarta (abstracte) integra les tres en la *organització*.

Però quina és doncs, la naturalesa de la relació entre ordre i desordre?. La estadística ha sobreposat el macro-ordre dels grans números al micro-desordre de les partícules, però sense ser capaç mai d'establir la menor connexió lògica entre les dues escales. El desordre no és una entitat en sí, sinó que sempre està en relació als processos energètics, interaccionals, transformadors i dispersius. Hi ha molts desordres en el desordre, enredats i interferents: Hi ha desordre en el desordre, però també hi ha ordre en el desordre. I no es poden separar els desordres constructius dels dispresadors, sinó que sempre hi ha l'ambigüetat: La cismogènesi està lligada a la morfogènesi. L'ordre, per la seva part, ha deixat de ser etern. Es construeix a partir del caos genèsic i no està veritablement separat d'ell. L'ordre ha deixat de ser *exterior* a les coses per esdevenir contextual inseparable de la materialitat específica dels elements en interacció i de les pròpies interaccions. Així l'ordre ja no és el rei, ni esclau, sino interdependent. Es regionalitza, i basant-se en l'organització i la reorganització permanent, treu profit del desordre per resistir-lo. Així ordre i desordre alhora es confonen, es criden, es necessiten, es combaten i es contradueixen.

Així doncs, un cop relativitzats l'ordre i el desordre, caldrà nuclearitzar els conceptes d'interacció i d'organització:

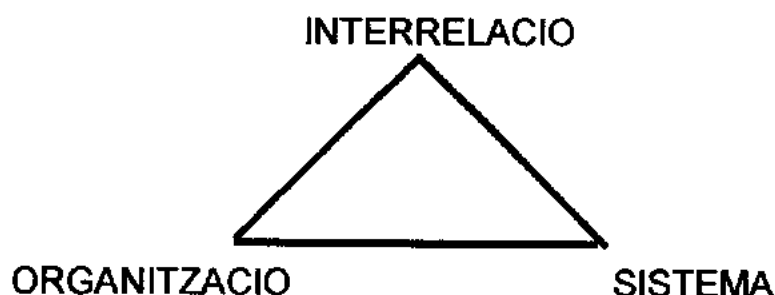
Tot plegat, afegint-hi l'observador del món i el món de l'observador, constitueix un primer esbrossament de la ~~naturalesa~~ naturalesa complexa de la naturalesa.

La interacció és el veritable nus gordià de l'atzar i la necessitat: Una trobada aleatòria desencadena, en unes condicions donades, efectes necessaris (com la trobada en la mateixa milionèsima de milionèsima de segon de tres nuclis d'heli constitueixen una mol.lècula de carboni).

Tot allò que la física antiga concebia com element símples és organització: L'àtom, la mol.lècula, l'astre, la vida, la societat. Però com concebem la organització?. Aquesta no pot prendre forma com un principi que seria l'antagonista complementari del segon principi de la termodinàmica. No és la desorganització a la inversa. La seva font generadora és, com hem vist, la complexitat de la relació desordre/interaccions/encontres/organització.

La ciència clàssica va fundar-se sota el signe de l'*objectivitat*, un univers constituït per objectes aïllats, en un espai neutre, sotmesos a lleis objectivament universals. Però la idea d'unitat elemental s'ha tornat ben problemàtica en la microfísica: Tal vegada hi hagi un *continuum* (teoria del *bootstrap*) o fins i tot una arrel unitària fora del temps i l'espai (d'Espagnat). Es desmorona la base. La partícula elemental ha perdut tota substància i distinció (i realitat?) i s'ha convertit en un nus gordià d'interaccions i intercanvis. Així el sistema ha pres el lloc de l'objecte, simple i substancial, i és rebel a la reducció als seus elements. A més, l'encadenament de sistemes de sistemes trenca la idea d'objecte tancat i autosuficient. Com concebem doncs el *sistema*?

La seva definició seria: *Unitat global organitzada d'interrelacions entre elements, accions i individus*. Així doncs, tenim un altre concepte trinitari:

Encara que indissociables i tres cares d'una realitat comú, aquests tres termes són distingibles: La interrelació remet als tipus i formes d'unió entre elements i d'aquests amb el Tot. L'organització fa referència a la disposició de les parts i relacions dins, en i per un Tot. El sistema remet al caràcter fenomènic i global que prenen les interrelacions la disposició de les quals constitueix l'organització del sistema.

Com s'organitza el sistema? Com són les relacions entre el Tot i les parts?

A) El tot és més que la suma de les parts: Conté l'organització, l'unitat global i les propietats noves que *emergeixen* de l'organització global. Aquesta *emergència* és irreductible fenomènicament i no deduïble lògicament: S'imposa com a fet, sorgeix de forma discontinua, i retroactúa sobre les parts que l'han generada modificant-les i desenvolupant-les. Alhora s'encadenen, i sorgeixen emergències d'emergències.

B) La part és més que la part: Hi ha propietats dels components que només *emergeixen* en el context de l'organització del sistema.

C) El tot és menys que la suma de les parts: Hi ha propietats dels components individuals que desapareixen en el si del sistema. Sorgeixen, doncs, restriccions i constreyniments en les parts que estan sotmeses al sistema.

Així doncs, un sistema és un tot (*unitas multiplex*) que pren forma al mateix temps que els seus elements es transformen. Les parts assoleixen doble identitat; la pròpia i la participació en la identitat del tot. Tot increment de diversitat en el si del sistema obliga a aquest, per evitar la dispersió, a una flexibilització de l'organització i increment de la complexitat. Sorgeix l'organització de la diferència a través de la complementarietat en les interaccions, unions, especialitzacions funcionals, intercomunicacions informacionals, amb més o menys tendència cap a la cooperació des de l'autonomia o cap el constreyniment i control interns. Però la diferència també implica antagonisme, forces d'exclusió, repulsió, i dissociació que cal que siguin contigudes *-virtualitzades-* per les forces de la complementarietat per mantenir la integritat del sistema. De fet hi ha una circularitat entre complementarietat i antagonisme, tant entre les parts com en la relació d'aquestes amb el tot. Per exemple, la retroacció negativa (*feed-back negatiu*), que és un mecanisme del sistema que tendeix a retornar-lo a l'estat previ després d'una fluctuació, seria un antagonisme d'un antagonisme que reabsorbeix una acció anti-organitzacional.

L'entropia des de l'angle organitzacional, és doncs, el pas de la virtualitat a l'actualització de les potencialitats anti-organitzacionals, pas que més enllà de certs dintells de tolerància, control o utilització, pot esdevenir irreversible. El segon principi assegura la victòria final de l'anti-organització que dispersarà els elements, de manera que tot sistema porta dins el seu el gèrmen de l'antagonisme definitiu: la seva mort

Així, anem més enllà no només del reduccionisme sinó també de l'holisme globalista, que també ignora l'organització i la complexitat. Aquest,

resulta una noció idealitzada i eufòrica ja que nega els antagonismes virtuals, les constriccions i escissions internes, i les ombres de no-comunicació entre el nivell global i de les parts que implica tot sistema.

L'organització és morfoestàtica: manté la permanència del sistema en la seva forma -*gestalt*- , existència i identitat. Però no pas per cap inèrcia, sinó activament i a dos nivells: Generador i estructural (regles organitzacionals) d'una banda, i fenomènic per l'altra (forma i qualitats emergents, que retroactuen sobre els components). Així doncs, és també organització de l'organització.

La termodinàmica diferencia sistemes oberts i tancats segons si intercanvien i interaccionen amb l'entorn o no. De fet però, cap sistema és realment aïllable, ja que caràcters aparentment intrínsecs com la massa, per exemple, només poden ser definits en funció d'interaccions gravitatòries o d'acceleració respecte d'un sistema de referència. I si tot sistema tancat no està absolutament tancat, un sistema obert tampoc ho està totalment. El seu tancament és un bucle retroactiu sobre si mateix, que justament li permet d'estar obert activament a les interaccions amb l'entorn, tot conservant l'integritat. Els sistemes tancats més que *buclejats* estan *bloquejats*: hi ha un tancament passiu.

D'altra banda, no hi ha linealitat en el desenvolupament de la complexitat. No hi ha necessàriament preferència en complexitat en el macrosistema envers el microsistema que el constitueix. Així, per exemple, és més complexe un àtom que una mol·lècula, una cèl·lula que els primers éssers vius pluricel·lulars, un ésser humà que les societats que generen i, sobretot, els sistemes teòrics que construeixen.

El sistema, tot i estar absolutament arrelat a la *physis*, alhora és una abstracció de l'esperit. És el subjecte qui concebeix en la seva consciència una construcció de l'organització entre diferents nivells de sistemes encadenats. I en aquest sentit, és un concepte de doble entrada: físico-fenomènic-empíric i ideal-formal. El concepte de sistema doncs, no és cap recepta o vagó que porti cap el coneixement per si mateix: Es una noció-pilot que requereix de ser pilotada. L'observador per tant, haurà de començar a observar-se a si mateix quan observi sistemes, i sobretot haurà d'observar el seu coneixement. I és per aquest camí en espiral que la teoria de l'organització implica cada cop més a l'organització de la teoria, de tal manera que la teoria complexa del sistema transformarà el sistema teòric que la forma, desbordant la noció de sistema. Efectivament, seria reduccionista, per exemple, veure en un ésser viu tant sols un sistema viu, el seu esquelet. Per tant, allà on la teoria del sistema es fa més insuficient, és just també on el seu esperit es fa més necessari.

SINTESI DE LA RESTA DEL VOLUM PRIMER

A continuació explora la organització activa, en la que el bucle es mostra com a producció-de-si a nivell individual (el producte esdevé el nou ingredient pel procés), com a reproducció a nivell temporal, i com a ecosistema a nivell espacial. Parla dels éssers-màquina, des dels "vius" (espontaneïtat en l'ensamblatge, la regulació i l'organització, funcionament en el desordre, generativitat, reorganització espontànea i permanent, poesia, creació, autoregeneració) fins als artificials (tot el contrari; preconcepció dels elements, els productes exteriors són la finalitat principal, fabricació i còpia, exclusió del desordre,...). Prossegueix explorant la recursió i retroacció del bucle, la naturalesa de l'estat estacionari, l'homeostasi (*feedback* positiu i negatiu en relació a la posició de vida i de mort), l'obertura organitzacional, la relació ecològica com autonomia dependent i transformació de l'entorn. Després passa al nivell existencial al considerar el tancament en relació recursiva amb l'obertura, introduint el concepte complex de identitat no com equivalència estàtica sinó procedint de la lògica recursiva del sí, que implica un tercer (flux, ecolòs, paternitat,...) que passa d'inclòs a exclòs. També considera el nivell tancat i obert del temps.

En el següent capítol analitza les aportacions de la cibernètica i de la teoria de la comunicació, alhora que els seus punts foscos (manca d'un substrat organitzacional complex que introdueixi el desordre, subordinació de la comunicació al mandat induïnt la lògica del sotmetiment). Acusa la seva pretensió d'universalitat de no ser transdisciplinària sinó autocràticament sobredisciplinària, al concebre la vida segons les funcionalitats informàtiques de la màquina artificial i esdevenint una reofensiva cartesiana. Proposa la creació d'una ciència de l'organització comunicacional (co-cibernètica o cobernètica) en la que la relació entre comunicació i mandat assoleixi altres dinàmiques i s'aprofundeixi en la noció d'aparell.

En el següent capítol critica tant la simplicitat finalista pre-científica com la simplicitat antifinalista científica que *no només mutila la finalitat sinó que resultà un frè transitòri i inútil a aquesta hemorràgia de finalitat que l'esperit humà segrega ingènuament sobre totes les coses per donar-les-hi un sentit*. Tracta l'emergència de la causalitat complexa, circular, autogenerada i autogenerativa, que recupera la causalitat finalitària i la vincula a l'endocausalitat. Explora les incerteses *per sota* (la finalitat com a emergència) i *per sobre* (els incerts fins de viure) i *en el circuit* (relativitat de fins i mitjans). La seva proposta d'endo-eco-causalitat inclou els *alea* i determinismes exògens en relació complexa amb el cercle recursiu causa-efecte-causa endocausal, generant una dialèctica combinatòria infinita.

A la tercera part del volum primer, tracta el tema de l'organització neguentràpica relacionada amb la informació, situant aquesta darrera subordinadament a la primera. Fa doncs una crítica de la Teoria de la Informació Shannoniana que ignora la base organitzacional d'aquesta i la converteix, un cop cosificada, en la reina de l'univers. A continuació fa un assaig de teoria metainformacional que parteix de la complexitat organitzacional, dins la qual la informació esdevé la punta de l'iceberg. Finalment s'endinsa en el concepte d'esfera noològica, constituïda pel conjunt de fenòmens anomenats *espirituals*, que tenen existència *real* malgrat la seva dimensió zero -com la informació- però que a més, es comporten amb característiques molt semblants a les dels éssers vius.

ELS ALTRES VOLUMS DE EL MÈTODE

El segon volum titolat *la vida de la vida* tracta dels sistemes vius i de les organitzacions ecosistèmiques del nostre planeta.

En el tercer volum -*el coneixament del coneixament*- s'inicia reflexionant sobre la reflexivitat permanent de la relació filosofia $\Leftrightarrow$ ciència, per posteriorment endinsar-se en l'antropologia del coneixament. Comença tractant sobre la computació -viva i no viva-, l'aparell neurocerebral, la dualitat cervell $\Leftrightarrow$ esperit, la diferència entre computació i pensament, i la relació amb el món de la *psyché*. Després, explora els dobles jocs del pensament (lògic $\Leftrightarrow$ anàlogic, comprensió $\Leftrightarrow$ explicació i projecció $\Leftrightarrow$ identificació), el doble pensament *mitos* $\Leftrightarrow$ *logos* (el simbòlic, el màgic, el mitològic), arribant fins a la trinitat intel·ligència = pensament = consciència.

El quart volum -*les idees*- està estructurat en tres parts. En la primera tracta la relació cultura $\Leftrightarrow$ coneixament i com el caldo de cultiu cultural determina l'emergència de determinat coneixament nou, sovint contradictori amb la seva font. En la segona part tracta de la vida de les idees en la *noosfera*, els sistemes de idees, i la seva genèsi i metamòrfosi. En la tercera part aborda la *noologia* o organització de les idees: Llenguatge, racionalitat, lògica i el pensament subjacent (paradigmatologia).

I sembla ser que podria sortir encara un cinquè volum ....

ANNEX 4

Complexitat, racionalitat i recerca de sentit. Obrint camins des d'una perspectiva generalista.

Complexitat, racionalitat i recerca de sentit. Obrint camins des d'una perspectiva generalista.

Una de les qüestions de sempre de la filosofia¹ ha estat la de justificar l'afirmació de l'existència del món. I no ens referim tan sols ni principalment a la famosa qüestió de perquè més aviat el ser i no pas el no-res, ans a la significació etimològica de món (derivat del terme llatí "mundus" que és la traducció del grec "cosmos"). És a dir, la qüestió de perquè podem afirmar que vivim en un cosmos i no pas en un caos. La paraula grega cosmos expressa ordre i bellesa (tant en sentit físic com moral) en contraposició al terme caos que expresaria el desordre, la lletjor, la impossibilitat del sentit. En les més variades formes, expressions i conceptualitzacions, la nostra tradició filosòfica ha inentat sempre respondre a aquesta motivació de fons; ho ha intentat i ha reeixit -en diversos moments i èpoques- a formular respostes prou convincentes.

Aquesta ha estat una activitat i un intent inqüestionat durant molts segles però sembla que avui -i aquí- no és pas així. En la cultura i la societat de la postmodernitat sembla que cal reduir-se al fragmentari, al petit anàlisi i al petit coneixement de la part que visc, en el lloc on la visc, en el moment en què ho visc... El joc que es desprengui de petites presències és tot el que ens queda i tota qüestió que demani pel sentit o per quelcom més enllà de l'ara i aquí boirós i estancat, tota qüestió que pretengui cert vigor més enllà de la feblesa imposada al pensament és condemnada pels clergues de la postmodernitat a les tenebres de la intolerància, dels fonamentalismes, dels totalitarismes... Però alhora que això s'imposa en el nostre marc cultural, els processos de globalització -en l'economia- i la imparabile revolució tecnològica que estem vivint ens creen un món cada vegada més petit. La movilitat física (encara que sigui d'una minoria) creix de manera espectacular i els volums d'informació circulant són, avui, realment impressionants. Així, la dissociació entre "alçada dels temps" i alçada del pensament (almenys en l'àmbit del pensament i de la filosofia dominants avui i aquí) és realment notable. Una aclaparadora sensació d'impotència, d'esterilitat -quan no una veritable esquizofrènia- s'imposa als més diversos àmbits. A tall d'exemples podem observar que:

-en el camp del coneixement, el creixement exponencial de dades i sabers particulars es converteix cada vegada més en una major pèrdua de sentit des de cada particularitat concreta. L'impressionant desplegament de la informàtica en els darrers anys ha multiplicat aquesta realitat. El creixement exponencial del volum d'informacions sense un creixement paral·lel de metodologies per a digerir-les i organitzar-les (ordre i bellesa) converteix la informació en muntanyes de dades sense sentit; molt lluny de l'humà desig i ideal clàssic de coneixement.

-de manera semblant, en el camp de les relacions econòmiques i socials hi ha una complexitat creixent derivada dels processos de globalització que, fins avui, generen cada vegada més incapacitats per plantejar projectes sostenibles socialment i comunitària. El món "obert", "el món lliure" és cada vegada més el malson de molts més que la pretesa "aldea global".

---

¹ Entenem aquí per filosofia no només la disciplina de pensament que apareix en la nostra tradició en la Grècia clàssica sino tota activitat que es pregunta pel sentit, per les condicions del viure, del pensar, del conèixer. Aquesta praxi humana és coneguda com a filosofia en la nostra tradició cultural però pot reconèixer-se amb altres designacions en altres tradicions. Veieu l'escrit d'en Raimon Pànikkar "Religió, filosofia y cultura".

-o en l'àmbit de la salut i la biologia en general, el cada vegada més espectacular desplegament dels mitjans tecnològics que permeten arribar fins a espais mai sospitats és generador d'una complexitat a nivell ètic i social per respondre a la qual ens cal desplegar nous camins per al pensament potser fins avui impracticats...

Davant de tot això un pensament feble i estèril o una xerrameca buida sembla que és el que ens proposa -o el que practica- la cultura i la societat postmodernes. La desorientació i la pèrdua de sentit sembla que s'imposen davant d'una complexitat clarament viscuda en tots els àmbits. La incapacitat creixent des de cada especialitat, des de cada àmbit particular o local per generar sentit, per prendre decisions oportunes genera un buit, una crisi d'identitats i de capacitats que repercuteix de manera cada vegada més negativa en la sana felicitat, en el vigor i l'energia dels individus i de les col·lectivitats. En resum, tant des de la filosofia com des de les praxis i els viures més diversos sembla que ens trobem, doncs, davant d'una certa incapacitat col·lectiva per formular l'antiga pregunta pel món, davant d'una pèrdua de sentit i/o de valor per formular la qüestió sobre la realitat i/o la possibilitat del món; per formular, doncs, la vella pregunta per l'existent com a cosmos.

-Cercant pel territori: una munió de dicotomies heretades.

Hem exposat un diagnòstic crític de la situació postmoderna; de la "cultura" dominant a Occident en l'esgotament del projecte de la modernitat europea. Com el mateix adjectiu indica, "postmodernitat" és una certa situació respecte la modernitat. Obrir camí en aquesta boscuria demana, per tant, buscar allò que puguem considerar com a més determinant del territori dibuixat per la modernitat europea, pel projecte de la raó il·lustrada. Amb, Descartes i Newton com a referents principals (no únics ni exclusius¹) podríem dibuixar un territori definit pels següents punts:

-Una noció de veritat (extreta de les matemàtiques del moment) de caire exclusivament analític i lògic. Veritat i certesa esdevenen gairebé equivalents. La certesa es caracteritza per la convicció amb què crec allò "clar i distint" (partícula aïllada elemental), d'això en puc tenir seguretat. Es va gestant una cultura, doncs, on veritat anirà equivalent cada vegada més als processos de verificació i on verificació equival a mostrar clarament i distinta (lògicament i analítica) la validesa d'allò que creiem, d'allò que defensem, d'allò que hem trobat.

- Una noció de realitat cenyida a dos nivells exclusivament: res cogitans i res extensa. Pensament (en el subjecte) i extensió (en la matèria) determinen gairebé amb exclusivitat la totalitat de l'existent. I alhora que només es prenen aquests dos nivells es fa una dràstica reducció d'ambdós. El subjecte es descobreix i s'afirma segons el ja conegut "cogito ergo sum" però en el nostre quotidià de cada dia descobrim també que estimo llavors sóc, intueixo llavors sóc, pateixo llavors sóc, parlo llavors sóc, imagino llavors sóc... Totes aquestes afirmacions queden filosòficament excloses en el descobriment i l'afirmació del subjecte.

-La noció de l'existent (món físic) com a res extensa determinarà una noció del món com a immens mecanisme. En el moment al que ens estem referint el rellotge ha arribat a ser la màquina de més absoluta precisió i hom l'entén com a metàfora del conjunt de l'univers. El món que tenim, doncs, és un gran conjunt de parts relacionades mecànicament i, per tant,

¹ El valor que dono al triar aquests noms és el de la força alhora real i simbòlica (mítica) d'uns personatges i uns sistemes considerats claus en la gestació de la cultura de la il·lustració europea. Evidentment, tot el que diré desborda llur vida i obra i és més propi de tota una època que no de dos individus. Són triats, doncs, per la força que tenen sempre els referents simbòlics.

desmuntable per parts, analitzable fins a la peça més elemental i muntable, de nou, altra vegada. L'espai es converteix en un escenari neutral per a uns objectes inerts sotmesos a lleis universals. Els principis d'identitat, no contradicció i terç exclòs (ja formulats pel vell Aristòtil i guies durant segles de bona part del pensament europeu) arriben en aquest moment a la seva màxima força. Seran resultats lògics d'aquesta visió el determinisme, l'aïllament d'elements, la causalitat com a relació exclusivament local, lineal i unidireccional. (4)¹

-La noció de certesa (i seguretat) va aliada amb la de progrés (lineal) en la visió de la història. El procediment analític i lògic és percebut com una font, "la font" per evitar arbitriietats i el procediment desencadenat s'entén que porta a un progrés continu d'eliminació de falsedats i multiplicació de les seguretats i capacitats del gènere humà en l'aliança de ciència i tècnica (desenvolupament tecnològic). En aquest camí l'Occident europeu és el capdavanter del procés de la humanitat cap a la seva majoria d'edat, cap als temps de la llum als que ens condueix la raó ara ja il·lustrada. La història dels pobles es converteix en història de la humanitat: un simple camí lineal vers la veritat definitiva, el benestar permanent, les capacitats màximes... de la humanitat com a gènere. La modernitat europea, amb la seva universalitat de valors guia aquest camí. Però com dirà Gadamer², la il·lustració europea es funda sobre un prejudici: "el prejudici contra tot prejudici". Aquest prejudici és el que funda el menyspreu per a tota tradició en tant que dona un suposat punt de vista diví (universal i necessari) al punt de vista propi pel damunt de tota història, cultura...

Els punts exposats estan a la base del títol que hem donat a aquest apartat: "una munió de dicotomies hereditades". Pel retrat que hem exposat aquestes dicotomies poden resumir-se així (1)³:

-La identificació de veritat amb certesa determina la validesa del coneixement en el camp exclusiu de l'objectivitat. Això unit a la reducció que es fa del subjecte com a "res cogitans" crea un tall sagnant entre **objecte i subjecte** que atravesa tota la modernitat.

-El món màquina, muntatge ordenat de peces aïllables, l'exclusivitat de la causalitat local, la tirania dels principis d'identitat, no contradicció i terç exclòs... generen una cosmovisió que contraposa radicalment **ordre-desordre, necessitat-llibertat (i atzar), localitat-holicitat i globalitat, mecànica-organicitat, matèria-esperit** llençant sistemàticament fora de l'àmbit del coneixement i de la sèrietat del nou món il·lustrat el segon element d'aquestes dicotomies.

- La concepció de la història, de la cultura i de l'home que s'imposa amb la il·lustració genera també unes fortes contraposicions **humanitat-civilitzacions, progrés-tradició i secularització-sacralitat**⁴.

---

¹ (4), pàg 8.

² Veieu H.G. Gadamer, *Verdad y método* (I). Per aquest autor, hermeneuta, el nostre estar en la realitat és sempre un interpretar aquesta realitat. I hom no pot interpretar mai des d'alguna mena de punt "meta", absolutament neutral -punt de vista diví- interpretem sempre des d'alguna mena de prejudici que és precisament el que ens permet la interpretació. Per a l'autor alemany aquest prejudici possibilitant és bàsicament la tradició cultural pròpia. Avui podríem dir que aquest prejudici possibilitant és la civilització pròpia.

³ (1) Pàg 7

⁴ No cal ni dir que tota la societat que genera aquestes contraposicions pel què fa a la visió del món i a com una cultura determinada es pensa a si mateixa i pensa la seva relació amb el món està atravesada alhora per altres contraposicions més bàsiques com ara la de gènere (patriarcat) i la de classes (capitalisme). En aquest breu estudi no s'avoraran per una simple qüestió d'espai. Malgrat això de ben segur que les unes tenen relacions amb les altres i no pas de poca importància. Per exemple seria segurament molt suggerent estudiar les relacions entre la cosmovisió del món màquina i els valors del patriarcat.

Defensem, avui, -i en això coincidiríem amb la postmodernitat- l'esgotament del projecte il·lustrat europeu. La mentalitat de fons d'aquest projecte no pot moure's en un món complex perquè ella mateixa és absolutament simplificadora i mutiladora de la realitat i de la ment, de l'objectivitat i de la subjectivitat. Però la resposta de la postmodernitat a aquest esgotament no és tampoc gens engrescadora ni escaient. De fons, es continua amb una estructura conceptual simplificadora i mutiladora. Defensem que la situació de la cultura postmoderna és la que és en tant que en ella hi regeixen els mateixos principis lògics d'identitat, no-contradició i terç exclòs que sustenten també tot el projecte il·lustrat. I defensem que la munió de dicotomies exposades heretades només és digerible, assimilable, "heretable" fins i tot des d'una mentalitat que superi aquests principis, que accepti i visqui desacomplexadament la identitat i la diferència, la localitat i la globalitat, la no-contradició i la si-contradició.

En definitiva, ni un voluntarista retorn a la modernitat ja perduda ni la cultura de la postmodernitat, amb la seva entronització d'allò fragmentari, de l'instant, de l'ara i ací, del joc estètic sense més... i en última instància amb el seu entreguisme fàcil a la tecnocràcia dominant no pot recompondre allò que la modernitat separà, no pot elaborar un projecte tant de recull de fruits del passat com de salt innovador per les necessitats del nostre present i d'un futur viable. Cal doncs, buscar -o crear- qui podria ser un bon hereu, un bon gestor i transformador d'una munió dicotomies heretades que avui ens aixafen. Una transformació capaç de generar nous referents de racionalitat que permetin viure la complexitat real d'avui sense mutilar-la podent respondre alhora a l'eterna inquisició pel sentit i a la pregunta de sempre per l'existent com a cosmos.

-Obrint camins: no només som fills del projecte il·lustrat.

La nostra història i la nostra cultura, no apareixen -evidentment- en el segle XVII. Abans d'aquest moment, altres realitats s'han esdevingut en el nostre marc històric i cultural¹ (2)². Això és d'especial importància dins del que és la voluntat d'aquest treball; perquè el plantejament d'un projecte de transformació a l'alçada de les necessitats del present no pot anar deslligat del retrobament i de l'actualització del que és la pròpia tradició cultural. Altrament no hi ha manera de sortir d'una de les dicotomies més greus plantejades per la modernitat: la contraposició entre progrés i tradició, passat i present que eboca a una esgotadora i esterilitzadora fugida endavant sense cap mena de fonaments.

En aquest sentit, i en un moment en què alhora que estem buscant una transformació dels nostres models filosòfics -i dels nostres paradigmes en general- s'està gestant al nostre continent un fort procés d'unió econòmica i política (i per tant també hi ha en marxa un reformulament respecte el què sigui la identitat europea) creiem bo dirigir l'esguard cap a un moment de la nostra història i de la nostra formació cultural tant important com sovint ignorat: Al-Àndalus³. És en aquest espai on hi trobem un primer referent -dins de la nostra tradició cultural- d'una tradició filosòfica capaç avui de desbloquejar la situació exposada. Ramon Llull i el triangle format per aquest conjuntament amb Ibn Arabi i Nahmànides són portadors d'una

¹ Prenc com a marc propi el de l'àmbit de cultura catalana (Països Catalans) dins del que són els seus marcs referencials bàsics: Europa i la Mediterrània.

² (2), pàg 7.

³ No identifico Al-Àndalus exclusivament amb el territori peninsular que durant vuit segles fou majoritàriament àrabo-musulmà. L'identifico més aviat amb el procés complex que això comportà: una coexistència (tant sovint exemplar com conflictiva depenent de llocs i moments) de les tres cultures i religions del Llibre en l'espai que abarca des d'Occitània fins al Magreb passant per tot l'Est peninsular.

tradició que anomenaré Generalisme¹ prenyada, avui, de potencialitat alliberadora. En la base dels tres hi ha un fecund tractament de la problemàtica relació entre l'U transcendent -disparent-(d'arrel neoplatònica en les tres teologies) i la pluralitat i dispersió immanent -aparent-. Ramon Llull, en la seva voluntat de convertir² jueus i musulmans -mitjançant la llum de l'enteniment i no la força del poder- es veurà empès a la recerca d'un sistema filosòfic que pugui possibilitar l'acord de tots els creients (no només dels cristians). Un sistema (camp de joc comú) que expressi de manera clara la relació entre la pluralitat del món fenomènic i la Unitat del transcendent. Considero que hi ha tres trets bàsics per observar correctament l'obra de Llull³ (i per entendre, per tant, el que representa avui, per a nosaltres, dins de la recerca generalista):

-a) Els Principis. Es divideixen en absoluts i relatius. Els absoluts designen una sèrie de noms de Déu (compartits amb jueus i musulmans)⁴ que per Llull són: Bondat, Grandesa, Duració, Potestat, Saviesa, Voluntat, Virtut, Veritat i Glòria i els anomena Dignitats. Les Dignitats són perfeccions del Creador que es reflecteixen -com en un mirall- en les coses creades servint així pel coneixement de Déu (on totes les dignitats són Una i es confonen entre elles) i del Món (on les dignitats es distingeixen en les criatures). Així les dignitats són alhora estructures fonamentals de l'ésser i formes estructurals del coneixement humà.

Els principis relatius (diferència, concordança, contrarietat, principi, mitjà, fi, majoritat, igualtat i minoritat) són els que serveixen per especificar els diferents modes de relació de les dignitats en les criatures. Aquesta sèrie de principis dona a l'Art el sentit d'una doctrina general de les relacions que lliga els éssers del món entre ells i amb Déu.

Així, les dues sèries de principis ens donen un Art generalista en tant que hi ha una exposició general de relacions i alhora uns elements genètics de tota relació.

-b) L'Art Combinatòria. Es basa en signes (alfabet de lletres representants dels principis), figures (on s'articulen de diferents maneres les lletres) i la taula on es fa un recull de les relacions trobades mitjançant les figures. L'Art combinatòria és l'art per

¹ Prenc aquest mot en referència a l'adjectiu de l'Art (Art General) que desplegarà Ramon Llull. Amb aquest mot s'especifica un tipus de trobar veritat (de fer filosofia, diriem avui) alhora contraposat i complementari d'aquell que cerca les veritats particulars, fragmentàries, analítiques. Alhora s'entén també com un Art de trobar allò que és generatiu, genètic. Prenc també aquest mot com a sinònim del que Lluís M^a xirinacs anomena Globalisme i Basarb Nicolescu Transdisciplinarietat.

² Uso aquí aquest terme però caldria un estudi prou a fons sobre si el que busca realment Llull és la "conversió de l'infidel" o més aviat un acord (no només religiós ans també polític) entre les tres religions i cultures del seu món. La voluntat de conversió és expressada sovint per Llull en molts dels seus textos però tampoc és menys expressada la seva admiració pels sabis àrabs o jueus que ell coneix. El llibre del Gentil i els tres sabis ens fa dubtar amb fonament que la conversió dels altres creients fos el seu objectiu principal.

³ Veieu l'article d'Eusebi Colomer "L'Art Lul·liana i la moderna informàtica". Revista Catalonia, n° 43.

⁴ Crec que des d'aquí podem veure la justa importància d'observar conjuntament Llull amb Nahmànides i Ibn Arabi en el marc d'Al-Àndalus, fins i tot es pot afirmar que sense aquesta observació no podem copsar el sentit ple de l'obra de Llull: crear un camp de joc acceptat per tots els creients que fes possible un acord a tots els nivells. Si ja hem observat els noms que Llull dona a les dignitats observem ara que els sefirots hebraics de la càbala són: Hesed -Bondat-, Hod -Esplendor-, Nesah -Duració, Eternitat-, Guibburá - Potestat-, Hokma -Saviesa-, Tiféret -Virtut-, Binà -Veritat-, Keter -Glòria- i Yesod -Fonament-. I observem ara les Hadras islàmiques (que Miguel Cruz refereix a l'obra d'Ibn Arabi): Ihsan -Bondat-, Kibriyya' -Grandesa-, Samadiyya -Eternitat-, Itquidar -Poder-, Ilm i Hikma -Ciència i Saviesa-, Quwwa -Virtut-, Haq -Veritat- i Izza -Glòria-. Tot i això caldria també fer un estudi de la independència i les característiques pròpies dels sistemes desenvolupats per cadascun dels autors (en la càbala Nahmànides i en el sufisme Ibn Arabi) que aquí no farem per manca d'espai.

trobar com els diferents principis s'articulen en el Món; per trobar quin és l'ordre i la bellesa de l'existent.

-c) **L'Art.** Convé donar tota la seva importància a aquesta noció. És potser la noció bàsica per entendre la voluntat generalista de Llull i un referent¹ important per l'actualització d'aquesta tradició filosòfica. Llull ha rebut a través d'Al-Gazzali la lògica aristotèlica com a art de pensar bé; però com a art de pensar bé qualsevol cosa, sigui quin sigui el contingut del pensament. Això és una lògica formal que, per tant, separa forma i contingut del pensament. L'Art lul·liana vol superar aquesta dicotomia (puc pensar correctament coses falses) construint una lògica material; una lògica que uneix precisament lògica i metafísica o lògica i ciència. És així que Llull es situa en el punt més elevat previ al tall que farà la modernitat. El coneixement humà és una ruta que es va recorrent; si la mirem com a contingut és ciència, si la mirem com a continent és art. I en el desplegament del coneixement Art i Ciència coincideixen.

Només des d'un camp de joc on no sigui possible pensar correctament coses falses és possible l'acord entre éssers racionals diferents.

Set segles ens separen i ens uneixen.

Situem un primer moment àlgid de la tradició exposada en el segle XIII i en terres d'Al-Àndalus: Ibn Arabi -murcià- (1164-1240), Nahmànides -gironí- (1194-1270), Ramon Llull -illenc- (1232/35-1315/16). Entre ells i nosaltres hi ha, doncs, alhora un pont i un abisme de set segles de durada. Ni el desenvolupament posterior del pensament ni el desenvolupament social i polític d'Europa no portarien res de gaire bo per a aquest nostre triangle. Entremig d'aquests personatges i de la modernitat europea s'haurà produït l'expulsió dels jueus i musulmans de les terres d'Al-Àndalus (tot i que convé recordar que els moriscos són presents al País Valencià fins al s. XVII) i l'inici del colonialisme; la modernitat europea que es va gestant es crea sobre la voluntat de monopoli sobre la Raó, la Ciència, la Fe, el Mercat² (3)³ ... Aquest procés no és, però, lineal, unidireccional sino complex (set segles ens uneixen i ens separen). Així, per exemple, seran nombroses les incursions en l'obra de Llull⁴ durant el Renaixement. La triomfant recreació final de la llum europea en el classicisme grec i romà serà finalment la força guanyadora en la gènesi del Renaixement previ a la Modernitat, però no pas l'única força present en aquest important moment de reelaboració de la identitat europea (i per tant, també, de consideració de les fonts pròpies del seu pensament)⁵.

És finalment amb l'esclat de la modernitat europea (amb Descartes en la filosofia i Newton en la física matemàtica) que les tradicions generalistes quedaran "definitivament" arraconades. Tant amb els Principia Mathematica de Newton com amb el Discurs del Mètode i les Meditacions Metafísiques cartesianes s'entronitzaran les praxis analítiques i inductives

¹ La noció d'Art lul·liana enllaça amb el que l'Idealisme concebrà com a Sistema de la Ciència: un conjunt orgànic d'estructures conceptuals en les quals no hi ha separació entre continent i contingut

² Jean-Loup Herbert, "La dialèctica de Civilitzacions. Tradicions en revolució." (Algunes preguntes en forma d'hipòtesi.). Vegi's també Alain de Libera, "Fuentes árabes del pensamiento europeo. s. XII-XVI" en l'obra Granada 1492-1992. Del Reino de Granada al futuro del mundo mediterráneo.

³ (3), pàg 7.

⁴ Vegi's, per exemple, Paolo Rossi, Claves Universalis. El arte de la memoria y la lógica de Llull a Leibniz.

⁵ Vegi's, per exemple, Miguel Àngel Granada, Cosmología, religión y política en el Renacimiento.

(contra les sintètiques i deductives) i es deixaran al marge del coneixement facultats com la imaginació i la intuïció així com el coneixement simbòlic. La "raó racionalista" (tant dels anomenats racionalistes -continentals- com dels anomenats empiristes -anglosaxons-) divinitza aquesta facultat humana com a font de tot saber i de tot coneixement creant-se amb tot plegat una colla de dicotomies mortals que atravessaran tota la modernitat (1)¹.

Tot amb tot -com hem assenyalat també abans- la història no es desplega unidireccionalment, sense contradiccions. I així, per exemple, trobarem a cavall dels segles XVII i XVIII en la persona de Leibniz -gairebé contemporani de Descartes- un nou i imponent intent d'elaboració d'una filosofia generalista² que s'abeurará de manera prou important en l'Art combinatòria de Ramon Llull. Un intent que Josep M^a terricabras recorda en el seu pròleg al Diccionari de Filosofia de Ferrater Mora amb el leibnizià "je ne méprise presque rien". Si és possible elaborar una història de la tradició filosòfica que podem anomenar generalisme no hi ha dubtes que Leibniz ha d'ocupar-hi un lloc ben important. És, sens dubte, un element més que ens permet afirmar que no només hi ha set segles que ens separen.

Cap a una nova³ racionalitat?

Defensem, doncs, que en el nostre segle arriba a l'esgotament⁴ el projecte il·lustrat de la modernitat europea. I alhora defensem que dins de la nostra tradició cultural (2)⁵ hi ha petjades generalistes que en diàleg i contrast amb referents també del nostre segle poden permetre'ns superar l'atzucac al que semblen abocats.

A nivell històric i polític, la Segona Guerra Mundial amb els seus "Auzwitch", els processos d'alliberament de les colònies europees així com el consegüent procés de retrobament de les identitats negades (a nivell sobretot dels pobles i civilitzacions del Tercer Món però també de les nacions sense estat d'Europa) marquen la fi de la validesa d'un determinat projecte civilitzatori (3)⁶ alhora que inicien processos -avui encara en curs- de construcció de nous referents i noves pràctiques.

A nivell comunitari, econòmic, ecològic i ecumènic la complexitat creixent pels diferents processos associats a l'anomenada globalització demana a crits cada vegada més forts el desenvolupament d'una racionalitat que sàpiga moure's en la complexitat, en la identitat i la contradicció, en la localitat i la globalitat alhora aportant una harmonia que no sigui fruit de la ja coneguda eliminació de contraris; "*je ne méprise presque rien*", amor a l'enemic.

---

¹ (1), pàg 3.

² Encara que no se'n concix prou bé el seu abast, caldria tenir present el contacte que Leibniz té amb la cultura xinesa. Aquest contacte pot haver influït de manera prou destacada en diversos elements claus del seu pensament.

³ Cal entendre que aquí es parli de nova dintre del marc ja defensat de no contraposar present i passat, tradició i revolució. Seria en tot cas nova en el sentit de fer un pas vers uns altres referents que com a conjunt integrat són avui encara bastant desconeguts.

⁴ En parlar d'esgotament del projecte il·lustrat, d'esgotament de la modernitat europea no em refereixo a invalidesa total d'aquest projecte. Em refereixo a invalidesa en la pretensió de totalitat d'aquesta modernitat; és a dir, al fet que ja avui no ens és vàlida com a visió de conjunt i cal avançar cap a nous referents de racionalitat i noves praxis que seran alhora complementaris i contradictoris d'aquesta modernitat que concebem ja com a esgotada.

⁵ (2), pàg 4.

⁶ (3), pàg 6.

ANNEX 5

Les constel.lacions en Adorno.

PRESENTACIÓ.

Aquest treball¹ intenta donar una visió aproximada del què poguem entendre per "constel·lacions" en l'obra de Theodor Adorno. No és una qüestió senzilla però és una qüestió bàsica (bàsica entenent-ho com a condició de possibilitat) per a pensar, en el seu sentit més general, l'actualitat de la filosofia². Cenyint-nos al pensament de l'autor, si preguntar-se per l'actualitat de la filosofia és preguntar-se per "si existeix encara alguna adequació entre les qüestions filosòfiques i la possibilitat de respondre-les"³, preguntar-se per l'actualitat de la filosofia haurà de ser bàsicament preguntar-nos per la possibilitat de construcció de "constel·lacions".

Com veurem, la construcció de constel·lacions (que en aquest treball s'intenta descriure) és la proposta que fa Adorno davant d'una racionalitat que no admet ja la racionalitat moderna (Adorno, jueu, pugué escapar dels camps de concentració nazis i el seu treball filosòfic parteix d'aquesta experiència), d'una racionalitat que veu en el projecte de modernitat europeu, en la raó il·lustrada que desenvoca en l'idealisme i en la identitat absoluta la realitat d'una barbàrie.

Aquesta és una racionalitat que, descobrint la complexitat que brolla de la comprensió dialèctica (ahora real i mental) vol buscar un nou fer que, tot respectant i defensant la complexitat -real- no renunciï a la generació de sentit i a la presència de la raó enmig del món.

Això sí, una raó que haurà de ser ara ja tota una altra. Una raó que ja no neix del triomf humà sobre la natura sino de la visió del fum que surt de les xemeneies d'Auschwitz...⁴

¹ En les cites AF indica Actualidad de la Filosofía, DN: Dialéctica negativa i EcF: El ensayo como forma. Cal dir també que la traducció de les cites al català és pròpia meua, no de cap edició coneguda. Hom es pot prendre aquesta llicència i més quan el mateix Adorno indica que ja el mateix llegir un text és sempre traduir-lo.

² Entenc per filosofia aquella praxi intel·lectual que, bàsicament, es pregunta per la realitat de l'existent, quines són les seves raons, quin és el seu ordre -si es pot afirmar que n'hi ha- i que es pregunta ahora per qui fa aquestes preguntes i com es possible tant formular-les com ahora respondre-les. Amb l'expressió "Actualitat de la filosofia" designem ahora l'actualitat de la racionalitat.

³ AF, p.83

⁴ Aquesta expressió no és una metàfora sino una realitat viscuda realment per l'autor alemany.

-1. A TALL d'INTRODUCCIÓ

Es tracta d'un nou fer,

"Qui avui esculli com a ofici el treball filosòfic, ha de renunciar de bon principi a la il·lusió amb què abans començaven els projectes filosòfics: la de que seria possible abastar la totalitat del real per la força del pensament."⁵

Un nou fer... D'entrada un fer. La filosofia esdevé tasca, treball, ofici a escollir com qualsevol altre ofici. El filòsof, amant de la saviesa, no es comprèn ja com a missatger d'un ultramón. La seva tasca és ofici. L'amor a la saviesa (no la saviesa !) és doncs ja un quèfer mediatitzat; l'antiga cova contemplativa està ja plenament en la ciutat, s'ha perdut un fora d'aquesta ciutat, un turó allunyat des d'on l'ànima purificada pugués contemplar les essències eidètiques que en la ciutat esdevenen purs fenòmens, ombres de l'autèntica realitat que ell coneix. El filòsof és ja un treballador: un agent-pacient més del mercat i la filosofia, per tant, mercaderia.

I és un nou fer. Nou fer en tant que fer determinat per un desvetllament, un despertar, un obrir els ulls a una pèrdua o, potser, un simple adonar-se que no abastem allò que tant estimàvem però que, de fet, no havíem abastat mai: la totalitat del real per la força del pensament. I entenc que aquesta pèrdua cal entendre-la epistèmicament (tensionada vers la veritat) i sociològicament (tensionada vers la realitat que sempre ens mediatitza). Crec que així cal entendre-ho des d'aquest fragment:

"... la creciente tendencia integradora del sistema capitalista, cuyos factores se entrecruzan en una conexión funcional cada vez más completa, convierte a la antigua pregunta por la causa en algo cada vez más precario comparada con la constelación. No sólo la crítica del conocimiento, ya el proceso real de la historia obliga a buscar constelaciones."⁶

Resumint, m'aventuraria d'entrada a sintetitzar aquest "nou fer" com el d'un filòsof i una filosofia a la ciutat que cal que facin el pas de la recerca **de la causa explicativa a la construcció de constel·lacions comprensives-interpretatives**. Presa de consciència de la complexitat.

---

⁵ AF, pàg 73.

⁶ DN, pàg 69.

Es tracta d'un despertar. Despertem amb la dialèctica,

Com ja hem vist que Adorno mateix exposa, cal que els projectes filosòfics arrenquin ja ara des de la pèrdua d'una il·lusió, la il·lusió de que podem aferrar la totalitat amb la força del pensament. A això n'anomeno jo "un despertar". Aquest "punt de partida"⁷, aquest desvetllament, té unes raons.

Podem partir⁸ del pensament mateix. Si no volem negar-li la pretensió de realitat que té, cal admetre que el mateix pensament comporta que hi ha quelcom pensat (i quelcom pensable). "Si al pensament li manqués allò pensat, contradiria fins i tot el seu propi concepte"⁹. La consciència d'això ens ha de fer centrar, per tant, en el conjunt de mediacions que s'estableixen entre subjecte pensant i cosa pensada; entre pensament i referència d'aquest pensament.

Sembla evident que no podem pensar sense conceptes i, per tant, no podem pensar sense identificar. La identitat, o la identificació, sembla que és quelcom inherent a la-es llei-s del pensament. Però, en tant que el sentit del pensament és precisament allò pensat (i allò pensat és altre al pensament) podem observar que:

"Al concepte li és essencial la mediació, la seva mateixa naturalesa és ser immediatament la mediació; malgrat tot, la mediació de la immediatesa és una determinació reflexiva, que només té sentit en relació al seu oposat: l'immediat."¹⁰

Del fet que la filosofia no pot operar sense conceptes i del fet que aquests siguin "immediatament la mediació" en podem extreure ja el que em sembla que és un element bàsic en el que jo he anomenat aquest despertar. La mediació "postula allò que media: **l'inabsorbible.**"¹¹ És la consciència subjectiva d'aquest inabsorbible objectiu (immediat) contra les seves identificacions (mediades), la confrontació pensant bidireccional entre cosa i concepte, entre particular i universal, és el dolor de cada particular concret, de cada cos (no de la particularitat abstracta) enfront de l'opressió que causa l'avanç de la història universal el que ens desperta. Comprensió d'això és comprensió dialèctica. Per això mateix, cal observar també que la dialèctica "no és simple mètode"¹² (si fos així no trencariem amb la legislació racional autònoma, amb el dictat de la raó totalitària, identificant; i és la cosa, allò d'inabsorbible que hi ha en la immediatesa objectiva, allò que no es dissol a la pretensió identificant el que és motiu de dialèctica) ni és tampoc "quelcom real entès ingènuament ... perquè la contradictòrietat és una categoria reflexiva, la confrontació pensant entre cosa i concepte."¹³

⁷ Pròpiament, en un pensament de tipus "tèxtil" no hi ha punt de partida. És doncs un dir.

⁸ Es tracta d'una decisió particular subjectiva.

⁹ DN, pág 140.

¹⁰ DN, pág 174.

¹¹ Ídem.

¹² DN, pág 148.

¹³ Ídem.

Podem afirmar ja, doncs, que "la dialèctica com a procediment significa pensar en contradiccions a causa de la contradicció experimentada en la cosa i en contra d'ella. Essent contradicció en la realitat és també contradicció a la realitat."¹⁴

Aleshores, qui avui esculli per ofici el treball filosòfic sembla que hauria d'escollir la tasca de pensar les contradiccions i en contradiccions,

sembla que hauria d'escollir la tasca de pensar en conceptes allò que, essencialment, és altre al concepte,

sembla que hauria d'escollir, com a projecte de racionalitat, l'amor a allò que no és pròpiament racionalitzable (l'inabsorbible en la mediació que és postulat per la mediació mateixa)

sembla que hauria d'escollir, des del fer sempre identificant que és el treball amb conceptes, fer aparèixer el no-idèntic,

sembla que hauria d'escollir l'amor a l'enemic.

A això respon, crec, el treball en constel·lacions.

---

¹⁴ DN, pàg 148.

-2. LA TASCA. CONSTRUCCIÓ DE CONSTEL·LACIONS

Es tracta d'un treball conceptual

"Si l'ens no existeix immediatament sino només a través del concepte, sembla que s'haurà de començar pel concepte i no per la simple dada."¹⁵

Com ja hem dit, no podem pensar sense conceptes. La immediatesa mateixa comporta la mediació per poder ser pensada. La dada objectiva necessita mediacions. Ara bé, les mediacions no són, com a tals, la mateixa immediatesa objectiva. Els conceptes, eina bàsica de tota mediació ment-realitat¹⁶, són immediatament la mediació. És per això que no podem pensar sense ells. Si així ho intentem caiem en l'inefable. Tot allò que pugui ser pensat, que pugui ser dit, ho haurà de ser amb aquests. Si no volem renunciar a la tasca, a poder triar encara "l'ofici", no podem renunciar tampoc als conceptes. Això vol dir, també, que no podem renunciar a la identitat, a la fixació, la definició, l'abstracció (sense aquestes el concepte no és possible). Ara bé, com dèiem abans:

"Si al pensament li manqués allò pensat, contradiria fins i tot el seu propi concepte."

Sino volem negar tota pretensió de realitat al pensament, cal admetre que el mateix pensament comporta que hi ha quelcom pensat; i també quelcom pensable! (Cal observar que aquest "-ble" indica capacitat, poder per...).

Però també hem observat que en la cosa, en allò que es pensa sempre hi ha quelcom inabsorbible, quelcom no mediable (o no immediatament mediable). Hi ha quelcom no doblegable a la identitat, quelcom particular no exemplificable en l'universal. La forma del concepte no s'adequa tampoc immediatament a allò del que en pretén ser forma: "el concepte té una exigència immanent d'invariabilitat, que és la que crea l'ordre"¹⁷ però els seus continguts reals (realitat: de *res*, cosa o *reo*, fluir ?) són fluents.

La coordinació comprensiva d'aquest conjunt de fils crea la xarxa dialèctica -i/o és creda per aquesta-. Aquesta xarxa es manté per la tensió constant de tots els fils -complementaris i contradictoris alhora-. És per això que la dialèctica d'Adorno és negativa. L'intent de síntesi en un sol fil explicatiu desfarà la xarxa, la convertirà en falsa.

"El triomf de la total mediació de l'immediat atropella allò mediat."¹⁸

Ens trobem, per tant, per continuar amb l'ofici, davant de la necessitat del treball conceptual després d'haver dissolt el "concepte de concepte" rebut. Hem perdut la il·lusió de

¹⁵ DN, pàg 156.

¹⁶ Ja el fer aquesta diferència és una certa abstracció. Una conceptualització per pensar dos pols no pròpiament destilables (aillables) d'una mateixa realitat.

¹⁷ DN, pàg 157

¹⁸ DN, pàg 174.

que "el que existeix coincideix amb el seu concepte" però continuem treballant perquè "tampoc és quelcom indesxifrabre, no és cap instància última."¹⁹

Es tracta de construir,

Com ja hem dit, no podem pensar sense conceptes. Ara bé, també és veritat que el sentit del pensament apunta més enllà del concepte mateix: apunta cap al pensat i en el pensat hi ha quelcom d'inabsorbible pel concepte, per la identitat, pel judici, per la definició.

I si això és veritat tampoc ho és menys que "la intenció del concepte és expressar completament allò al què es refereix."²⁰ Per tant ens trobem en una clara contradicció: per la seva naturalesa mateixa el concepte no coincideix amb allò al què apunta, li és constitutivament impossible, però la seva intenció és expressar-ho completament i tot intent de pensar les coses necessita inevitablement dels conceptes. Què fer?

"Només les constel.lacions representen, des de fora, allò que el concepte ha amputat en el seu interior, el plus que vol ser per més que no pugui. En reunir-se els conceptes al voltant de la cosa que cal conèixer, determinen potencialment el seu interior, abastant amb el pensament el que aquest eliminà necessàriament de si. És el que té present l'ús hegelian del terme "concret", segons el qual les coses són en si mateixes el seu context, no la seva pura identitat."²¹

Veiem que el nou fer que cal és la construcció de constel.lacions. Amb la dialèctica hem despertat de la il.lusió de que cosa i concepte coincidissin. I ara cal un fer conseqüent a aquesta no-coincidència. No coincidència que aquí s'expressa en termes d'interioritat-exterioritat. Interioritat (del concepte) que podem entendre que és allò que hagué de morir de la cosa des de la legislació identitària (legislació racional autònoma). Interioritat que és també, per tant, allò que el concepte capta. I sembla que només des del fer-refer de l'exterioritat d'aquesta captació (del context d'aquest text, dels seus "morts"), podrem "trobar" el "con" de la captació, podrem parlar més de "concepte" i menys de "cepte".

Això és doncs el què cal construir: la constel.lació; conjunt de vençuts al voltant d'un vencedor.

¹⁹ DN, pàg 164.

²⁰ DN, pàg 165.

²¹ DN, pàg 165.

"Pau que no violentarà ningú i tocarà el cor de tots.
Que vencerà el vencedor i es deixarà vèncer pel vençut."

Lluís M. Xirinacs, La traïció dels líders II, pàg. 20

Només així podrem aproximar-nos a la idea de la batalla concreta, no abstracta. Però no ho fem des d'una total exterioritat al concepte. "Només els conceptes poden realitzar el que impedeix el concepte."²² La creació de la constel.lació es fa des de la insistència en el mateix concepte perquè és també art del desplegament d'aquest concepte, anant fins al seu fons per fer-lo explotar; perquè d'alguna manera en ell hi ha també la seva negació i insistint en ell i des d'ell trobarem el seu contrari. La constel.lació, doncs, és quelcom exterior al mateix concepte però no aliena a ell. La construcció que ens cal es fa des d'una insistència que va i ve de la interioritat a l'exterioritat i on ambdues es determinen mutuament. Així entenem que:

"El concepte s'obre a una insistència monadològica quan aquesta és conscient de la constel.lació en la que ell es troba. La possibilitat d'abismar-se en l'interior demana aquest exterior."²³

Per tant, doncs, el que construïm és una eina -o conjunt d'eines- que ens permetin "abismar-nos" en l'interior del concepte, que permetin tornar a la vida el conjunt de forces que en ell hi ha retingudes. Amb un art l'organon de la qual és la fantasia²⁴ construïm una constel.lació que

"envolta el concepte que vol obrir esperant que salti de cop com el pany d'una refinada caixa forta: no amb una sola clau o un sol número, sino mercès a una combinació de números."²⁵

²² Terminologia Filosòfica I, pàg 158.

²³ DN, pàg 166.

²⁴ AF, pàg 99.

²⁵ DN, pàg 166.

Es tracta de no construir,

Paradoxalment també es tracta de no construir. Si, com es diu a Actualidad de la Filosofía, podem pensar la construcció de constel·lacions com un "ars inveniendi", Adorno també ens demana que no inventem.

Cal que construïm perquè la funció de la filosofia ha de ser la de solucionar enigmes sobre l'existent. I, per fer-ho, cal ordenar els elements dels que disposem "en diferents ordenacions temptatives, fins que quallin en una figura llegible com a resposta mentre la pregunta s'esvaeix"²⁶, a això respon la construcció de constel·lacions. Però també diu l'autor:

"... la constel·lació de l'assaig no és tan arbitrària com li sembla a un subjectivisme filosòfic que substitueix la constricció de la cosa per la constricció de l'ordre conceptual. L'assaig està determinat per la unitat del seu objecte conjuntament amb la de la teoria i l'experiència encarnades en aquest objecte. L'obertura de l'assaig no és la vaga obertura del sentiment i de l'estat d'ànim, sino que pren formes mercès al seu contingut (...) La seva forma s'ateny al pensament crític que diu que l'home no és creador, que res humà és creació. L'assaig mateix, referit sempre a quelcom prèviament fet, no es presenta com a creació..."²⁷

Per tant, la constel·lació que busquem construir no és una construcció arbitrària, subjectiva en el sentit de dependent de les capacitats creatives de l'autor. Si l'ars inveniendi que describim fos d'aquesta mena, no trencaríem amb la legislació racional autònoma, continuaríem sense moure'ns del "viatge de plaer" de l'idealisme. En situar el fet del filòsof en l'òrbita de la seva simple fantasia desdibuixaríem d'immediat la dialèctica perquè aquesta té la seva causa en "la contradicció experimentada en la cosa i en contra d'ella". És des d'aquí que s'entén el materialisme d'Adorno: cal cenyir-se a l'existent: al fet, al donat per interpretar-ho, fer-ne sortir interpretacions que desdibuixin els enigmes que l'existent planteja. Però això cal fer-ho renunciant a tota intencionalitat, a tot crear sentit des del fet filosòfic. Si no féssim aquesta renúncia continuaríem dictant a l'existent les lleis del pensament. La donació de sentit no és tasca del filòsof sino de la praxi històrica, concreta, d'homes i dones.

És per això que Adorno, després d'admetre que l'organon de l'ars que proposa és la fantasia, afageix:

"Una fantasia exacta; fantasia que s'ateny al material que les ciències li ofereixen..."²⁸

Amb el que hem dit, doncs, m'atreveixo a caracteritzar aquesta "construcció no constructiva" com a composició insistent vers l'existent. Insistència limitada a l'existència.

²⁶ AF, pàg 89.

²⁷ EcF, pàg 28.

²⁸ AF, pàg 99.

Es tracta d'interpretar,

Hi ha una raó clara del fer "construccions no constructives" en el que hem anomenat composició insistent vers l'existent. Crec que està netament exposada a Actualidad de la filosofía quan busca allò que distingeix la filosofia de les ciències:

"La diferència, molt més profunda, rau en què les ciències particulars accepten les seves troballes, en tot cas les seves troballes últimes i més fonamentals, com quelcom ulteriorment insoluble que descansa sobre si mateix, en tant que la filosofia concep ja la primera troballa amb la que topa com a signe que està obligada a desxifrar. Dit d'una manera més planera: l'ideal de la ciència és la investigació, el de la filosofia, la interpretació."²⁹

I per què interpretar? Aquesta qüestió es pot formular també com: per què compondre? Perquè l'objectiu de la filosofia és el de solucionar enigmes. I les "troballes", "els fragments", fins i tot "els textos" d'un moment històric determinat no són, d'entrada, més que enigmes. I el que busquem és poder llegir. Poder llegir voldrà dir transformar les xifres, les troballes, en textos. Això ho fem, com ja hem vist, construint-cercant el lloc de la troballa, la seva constel·lació, fent saltar de dins de la troballa, de dins de la xifra, totes les energies que, com una promesa, porta amagades en el seu si. És per això que, com ja hem vist:

"L'assaig està determinat per la unitat del seu objecte conjuntament amb la de la teoria i l'experiència encarnades en aquest objecte."

Construir un text que, cenyit a aquesta unitat de l'objecte, il·lumini i faci desaparèixer l'enigma que habita en la teoria i l'experiència en ell encarnades i posar-ho com a text històric a les mans d'un temps i uns homes concrets serà la tasca de la filosofia: la interpretació. Interpretació que, il·luminant com un llamp l'enigma en què insistim farà desaparèixer la pregunta.

D'alguna manera, i amb totes les precaucions, em recorda Wittgenstein quan diu:

"Quina és la teva meta en filosofia? - Mostrar-li, a la mosca, la sortida de dins la campana atrapamosques."³⁰

La tasca de construcció de constel·lacions haurà de ser, doncs, tasca interpretativa d'enigmes (fets, dades, teories, objectes) existents. Tasca interpretativa vol dir tasca que situï

²⁹ AF, pàg 87.

³⁰ L. Wittgenstein, Investigacions filosòfiques, n° 309.

"solucions" a mans dels homes, "sortides de dins la campana" que s'observen en un instant fugaç, no discursos abstractes sobre la "campana" que acabin fent-nos perdre la situació de la "mosca".

Es tracta d'un fer lingüístic.

La comprensió filosòfica d'Adorno ve molt determinada per la seva comprensió del llenguatge. El llenguatge no és pensat com a mitjà (instrument) del pensament i del coneixement sino com a medi, matriu mateixa d'aquests. La tasca mateixa de construcció de constel·lacions és composició lingüística, i és una determinada comprensió del llenguatge mateix el que garanteix la no subjectivitat d'aquesta composició.

Des dels seus textos és pensable que en el llenguatge -i en els noms- s'hi amaga una esperança. Observem alguns textos:

"Un model en aquest sentit és el procedir del llenguatge. Aquest no ofereix només un sistema de signes a les funcions cognitives. Allà on es presenta essencialment com a llenguatge, representant quelcom, els seus conceptes són mancats de definició. La seva objectivitat els hi és donada pel llenguatge mitjançant la relació en què els situa."³¹

"el més simple sentit literal de dialèctica postula el llenguatge..."³²

"Allò que és irreductible a un context prèviament pensat, transcendeix el seu aïllament a partir de si mateix (...) la seva característica és la diferència, combrega amb el mateix del que el concepte el separa. Opac, ho és només per a la pretensió totalitzant de la identitat, a la pressió de la qual es resisteix. De totes maneres busca com a tal la paraula. El llenguatge li permet substreure's a la jurisdicció de la pròpia identitat."³³

La pretensió de la identitat, i del concepte per tant, és aturar el flux; fixar, donar forma, estructura. Aquesta és la violència de la identificació sense la qual, tanmateix, el pensament

---

³¹ DN, pàg 165.

³² Ídem.

³³ Dn, pàg 165-166.

tampoc és possible. Però curiosament tampoc és possible el pensament sense el llenguatge. Perquè, com hem dit, aquest n'és matriu i medi. I Adorno ens presenta el llenguatge com a xarxa (que podem pensar amb una certa qualitat hòlica) on cada fil i cada nus es defineix respecte tots els altres. Cada nus (definició, paraula, mot) que fem afecta tota la xarxa. I la xarxa, de fet, es manté tensionada en virtut del conjunt de nusos. És aquesta qualitat de la xarxa el que, d'alguna manera, funda l'esperança.

Quina és l'esperança? Que si bé els conceptes no coincideixen amb el que representen, si bé el que existeix no coincideix amb el seu concepte, tampoc és quelcom indesxifrable, no és cap instància última. I això es realitza en la tasca lingüística de construcció de constel·lacions. És a través de la naturalesa mateixa del llenguatge, donant objectivitat als conceptes a partir de relacions "situacionals" que trenquen la seva pretesa identitat invariable, formant un exterior que permet avismar-se en un interior que l'esperança pot esdevenir-se (encara que fugaçment).

Paral·lelament a aquest fet de permetre crear la dinàmica que descoagula el concepte, el llenguatge també permet "trençar" la subjectivitat idealista, la creació del món des d'un subjecte absolut. Permet, des d'un ús sempre subjectiu fer emergir l'objectivitat. Esdevé així el lloc possible de la veritat, o el lloc de la veritat possible: la constel·lació on subjecte i objecte es fonen³⁴. Crec que hi ha dos textos que ho expressen clarament:

"Certament no es fixa més que en l'aspecte subjectiu del procés del coneixement. Però amb la composició de la que parla (Weber) podria passar quelcom semblant al que li passa al seu anàleg, les composicions musicals (...) El que aquestes constel·lacions tenen de semblant amb l'escriptura és la conversió en objectivitat mercès al llenguatge, del pensat i sintetitzat subjectivament."³⁵

I encara: "Mitjançant la guia del lingüístic, l'individu es converteix en subjecte, l'individual parla del tot, del que a aquest se li escapa (...) L'instant d'autooblit en el que el subjecte es submergeix en el llenguatge, no és el sacrifici del subjecte al Ser. No és un instant de violència contra el subjecte, sino un instant de reconciliació: la llengua no parla sino quan deixa de parlar com quelcom aliè al subjecte i parla com a veu pròpia d'aquest."³⁶

Amb totes les precaucions que calguin, crec que la concepció del llenguatge en Adorno té quelcom de bíblica.

"Al principi, Déu va crear el cel i la terra. La terra era caòtica i desolada, les tenebres cobrien la superfície de l'oceà, i l'Esperit de Déu planava sobre les aigües.

Déu digué:

-Que existeixi la llum.

³⁴ DN, pàg 131.

³⁵ DN, pàg 168.

³⁶ A. Aguilera, "Lógica de la descomposición", pàg 51. Introducció a l'edició de Paidós d'AF

*I la llum va existir. Déu veié que la llum era bona, i separà la llum de les tenebres.
Déu va donar a la llum el nom de dia, i a les tenebres el de nit.
Hi hagué un vespre i un matí, i fou el primer dia."*

Gèn., 1, 1-6.

Veiem que d'entrada el què hi ha és caos. Com es "desfà" aquest caos ? Com comença a néixer l'ordre? Parlant, "Déu digué". El llenguatge es presenta com a medi inevitable entre el subjecte i la cosa. "Conversió en objectivitat mercès al llenguatge". Funda l'esperança. La cosa s'esdevé amb la parla. I "parla com a veu pròpia" de Déu. Aleshores és possible veure-hi, i aleshores es desxifra l'enigma "donà el nom". En la paraula hi resta amagada l'esperança que la parla ha fundat, el "veure-hi". "De totes maneres, busca com a tal la paraula."

Es tracta d'assajar.

Interpretar és assajar. O, més rigurosament, per interpretar no tenim més remei que assajar. Les constel·lacions (les diferents ordenacions tempstatives), que són lingüístiques, són assajos.

Assajar perquè busquem descoagular el concepte; situar-lo en una xarxa (crear-li l'exterior) que li doni l'objectivitat buscada, que en permeti desplegar "la plètora objectiva de significacions."³⁷

Perquè hem de partir del concepte, com ja hem dit, perquè aquest és immediatament la mediació, cal "prendre'l sense cerimònies"³⁸ i submergir-lo en la xarxa que -mitjançant relacions situacionals- li doni el seu sentit, la seva objectivitat. I això perquè:

"És simple superstició de la ciència per receptes el que els conceptes són en si mateixos indeterminats i no es determinen fins a la definició. (...) En realitat, tots els principis estan prèviament concretats pel llenguatge en el que es troben.

L'assaig arrenca d'aquestes significacions i, essent com és ell mateix essencialment llenguatge, les porta endavant; l'assaig voldria ajudar el llenguatge en la seva relació amb els conceptes, i prendre els conceptes, reflectint-los, tal i com ja es troben anomenats inconscientment en el llenguatge."

L'assaig esdevé, doncs, segons dèiem, la forma concreta -tècnica- amb què l'esperança pot esdevenir-se. Perquè, en aquest el pensador es submergeix en el llenguatge per a insistir vers l'existent que busca desxifrar, que busca "convertir en text". Aquesta "conversió en text", en "camp de forces"³⁹ llegible es fa, com dèiem abans, construint l'exterioritat del-s concepte-s que ens permet abismar-nos en el-s seu-s interior-s. L'assaig és aquesta construcció que fa patent que les coses són més aviat el seu context que no pas la seva pura identitat. I Adorno ho exemplifica d'una manera ben clara comparant-ho amb un estranger que vol aprendre la llengua del país on es troba:

" en lloc d'anar-la composant mitjançant acumulació d'elements... Aquesta persona llegirà sense diccionari. Quan hagi vist trenta vegades la mateixa paraula en contextos sempre canviants, se n'haurà assegurat el seu sentit millor que si hagués trobat en el diccionari totes aquestes significacions recollides, les quals són en la seva major part massa estretes, en comparació amb els canvis en el context i massa vagues en comparació amb els inconfosibles matisos que el context funda en cada cas."⁴⁰

³⁷ EcF, pàg 13.

³⁸ EcF, pàg 22.

³⁹ EcF, pàg 24.

⁴⁰ EcF, pàg 23-24.

L'exemple no és vanal. Hi observem que partim d'una situació de no-identitat, no coincidència (el concepte no coincideix immediatament amb allò que representa). La situació d'un estranger. La situació, potser, del pensament que vol captar plenament la cosa. Però, alhora, hi ha un medi possibilitant. Un medi des del que, submergint-s'hi -insistint-hi-, l'existent, mitjançant una certa connexió general del particular (xarxa hòlica) deixa aparèixer les seves significacions. Assajar és, doncs, posar-se en la situació d'aquest estranger que, cercant per innombrables carrers, situacions... va fent desaparèixer allò que eren enigmes. I aquesta era l'esperança de l'estranger en arribar al país.

No es tracta d'un tractat. Es tracta de temptejar, altrejar,

Hem dit que l'assaig és la resposta "tècnica" conseqüent a la comprensió dialèctica, a la comprensió de la no-identitat. Si aquesta resposta no pot amagar en la seva esperança el desig d'aconseguir -ni que sigui ara amb un nou mètode més refinat- la completitud, la linealitat, exhaustivitat, reducció a principis explicatius... a què ens tenia acostumats la tradició filosòfica. Es tracta per tant, també, de renunciar a tota voluntat de tractat. L'assaig, la construcció de constel·lacions al voltant de l'objecte, concepte, teoria... que cal desxifrar és tempteig, és ullada, és interpretació... No és definició, clausura, sistema. Vegem-ho:

"Així, doncs, es diferencia un assaig d'un tractat. Escriu assagísticament el qui compona experimentant, el que torna i retorna, interroga, palpa, examina, atravessa el seu objecte amb la reflexió, el que s'hi dirigeix des de diferents vessants i reuneix en la seva mirada espiritual tot el que veu i **dona paraula** a tot el que l'objecte permet veure sota les condicions acceptades i posades a l'escriure."⁴¹

Per tant, el fer que busquem és sistemàticament asistemàtic perquè és un fer que es deixa guiar. Es deixa guiar pel llenguatge i per la cosa. Aquí hi ha la clau de l'assaig. Insistència que sempre és subjectiva però cenyida a l'extensió que cobreix l'enigma i a les possibilitats que el medi possibilitant (llenguatge, escriptura) ofereix. Així, les condicions no són fixades de bon principi ni tampoc són clausurades en un final (Tractat) sino que es van esdevenint segons el que l'objecte i el llenguatge permeten guaitar a una persistent insistència. Així, si al Tractat li és essencial el mètode, la completitud, la continuïtat... "a l'Assaig li és essencial el joc i la fortuna."

---

⁴¹ EcF, pàg 28.

Es tracta d'un fer històric.

Com ja havíem assenyalat, "l'objecte s'obre a una insistència monadològica quan aquesta és conscient de la constel.lació en què es troba." Però,

"una tal universalitat immanent del singular existeix objectivament en forma d'història sedimentada. Aquesta es troba en el singular i fora d'ell, abarçant-lo i donant-li el seu lloc. Percebre la constel.lació en què es troba la cosa és el mateix que desxifrar-la com la constel.lació que porta en si en tant que producte del seu esdevenir. (...) Conèixer l'objecte en la seva constel.lació és saber el procés que ha acumulat."⁴²

La facticitat només ens és possible des de les mediacions que són els conceptes. Mediació immediata per a nosaltres. Però aquesta mediació no és donada d'una vegada per a totes. Els conceptes són coàguls, glebes, cicatrius històriques en el llenguatge, configuració determinada d'un camp de forces en un moment determinat i en una comunitat lingüística determinada. Són definició, forma, abstracció d'un flux de qüestions, d'enigmes que sempre es presenten des d'un moment històric.

El tempteig que ens cal, per tant, la construcció-reconstrucció d'un exterior que ens permeti guaitar el que en el seu interior s'hi amaga es fa, com hem vist, des d'un medi -el medi-lingüístic. Però les seves produccions són sempre determinades històricament. Talment com en un riu els còdols són resultat de la força de l'aigua, dels innombrables corrents d'aquesta i dels diferents llocs per on el llit del riu transcorre - i poc que entendrem res del còdol si no observem el conjunt del procés- així els conceptes, la terminologia rebuda (i el sentit d'aquesta: allò altre al pensament cap al que sempre apunta) són fruit d'innombrables forces, corrents, moments atravesats. Així és que "una tal universalitat immanent del singular existeix objectivament en forma d'història sedimentada" (si sabem fer parlar un còdol ens parlarà de tot el riu).

Així, la construcció de constel.lacions, art de desplegar els conceptes, de descoagular-los, ha de ser també -i només així podran ésser totalment desplegats- art d'interpretar-los com a problemes històrics i com a història d'uns problemes.⁴³

Si a l'inici del treball observàvem que "preguntar-se per l'actualitat de la filosofia haurà de ser bàsicament preguntar-nos per la possibilitat de construcció de constel.lacions" ara cal dir que "la qüestió de l'actualitat de la filosofia únicament es desprèn amb precisió de l'entreteixir-se històric de preguntes i respostes."⁴⁴ Per tant, podem dir que la construcció de constel.lacions és un art de desplegar l'existent sobre el que insistim com a portador d'uns problemes històrics i de la història d'uns problemes.

⁴² EcF, pàg 12.

⁴³ DN, pàg 166.

⁴⁴ AF, pàg 76.

Es tracta d'un trobar veritat.

La "renúncia a una il·lusió" amb la que Adorno demana que comencin des d'ara els projectes filosòfics, la renúncia a continuar creient que és possible abastar la totalitat del real per la força del pensament, el seu enaltiment d'allò petit, d'allò fragmentari, d'allò caduc contra allò pretesament perenne, de l'històricament produït... podria dur-nos a pensar que el seu pensament s'enmarca en una renúncia a "la veritat". Res més fals. Penso que tot el pensament d'Adorno està tensionat vers la veritat. Però des d'un nou fer, un fer despert des de la comprensió dialèctica, des de la comprensió de la complexitat. Ho podem veure prou clar:

"Concedir el mateix valor a tots els fenòmens perquè no es coneix cap essència que permeti distingir, és fer causa comú amb la mentida per un amor fanatitzat a la veritat."⁴⁵

La tasca interpretativa de l'existent, la insistència en l'objecte que fem des de les constel·lacions, té sentit en tant que quelcom tingui valor. En l'absoluta igualació de tot amb tot es perd el sentit de qualsevol esforç interpretatiu. Fixem-nos, però, que Adorno també parla de "fer causa comú amb la mentida per un amor fanatitzat a la veritat." Potser el fet és que cal transformar, actualitzar, desplegar la noció rebuda de veritat. Potser és que certa comprensió de "la veritat" (de fet, de la constel·lació des de la que es comprèn "la veritat") el què fa és impossibilitar-la. Potser hi ha una clau en el següent fragment:

"L'Esperit no es pot perdonar que la constitució de l'existent que ell dirigeix li impedeixi el desenvolupament de la llibertat contingut en el seu propi concepte. El Relativisme és l'expressió filosòfica d'aquesta actitud."⁴⁶

És a dir, el problema de la veritat cal situar-lo en la qüestió d'una comprensió més acurada de les mediacions subjecte-objecte, cosa-concepte, ment-realitat. El problema del realisme prové de la falsificació que produeix l'idealisme: la constitució del món des d'una raó totalitària, identificant, que escappa la realitat. I des del que hem anomenat un nou fer, despert, dialèctic, volem tenir cura de les mediacions reals ment-realitat; de fet és la realitat d'aquestes mediacions la que ens obre a la consciència dialèctica. És des d'aquí que comprenem que la tasca de construcció de constel·lacions és una tasca de trobar veritat.

"La veritat és aquella constel·lació de subjecte i objecte en què ambdós es compenetren."⁴⁷

I això per raons que ja hem exposat. La facticitat no ens és accessible sino a través del concepte. El concepte es caracteritza per ser immediament la mediació (la mediació

---

⁴⁵ AF, pàg 82.

⁴⁶ DN, pàg 172.

⁴⁷ DN, pàg 45

ANNEX B

Neckerania / Autodetermina

MEDITERRÀNIA I AUTODETERMINACIÓ

Aquest article voldria ser una contribució a la reflexió sobre l'autodeterminació a través del que la Mediterrània, estret i llarg espai de confluència de civilitzacions, ens incita a pensar. No n'espereu una descripció casuística dels diferents processos dels pobles que compartim aquest mar. Ja ho hem dit: intentem fer una contribució a la reflexió i, per a nosaltres, l'ubicació en el context mediterrani li dona un sentit determinat. Aquesta és la raó del títol. Raó que volem desplegar des del nostre món actual i la nostra realitat alhora europea i mediterrània.

- De l'autodeterminació i del nostre món actual.

Després de la trencadissa que a finals de la dècada dels 80 i principis del 90 creen els diferents processos de l'Europa central i de l'Est, l'any 92 la Fundació Carnegie per a la Pau Internacional (Eua) publicà el llibre L'autodeterminació en el nou ordre mundial. Sintetitzant-ho potser en excés¹ el llibre defensa dos grans principis:

- a) Davant de l'aparició o possibilitat d'un conflicte originat per l'aspiració d'un poble a la seva autodeterminació cal deixar d'actuar amb l'escripulos respecte que fins ara hi ha hagut vers els estats o els governs constituïts. D'antuï, per als Eua (que en aquest nou ordre han de liderar la Comunitat Internacional) no té per què ser millor el govern o l'estat constituït que el moviment d'autodeterminació constituït o en constitució.
- b) Els Eua treballaran per la negociació entre les parts dins del marc del Dret Internacional. Per a poder contemplar, però, la causa de qualsevol de les parts en el conflicte caldrà que aquesta es comprometi per escrit a:
  - Defensar i respectar la carta de l'Onu
  - Respectar i/o crear un estat amb una constitució que reculli la defensa d'eleccions lliures periòdiques, la divisió de poders i el respecte pels drets humans i civils.
  - Defensar i promoure una economia de mercat capitalista i el lliure mercat internacional.

La voluntat dels autors del llibre és donar una resposta de caire global a la qüestió de l'autodeterminació dels pobles a la fi del nostre mileni i en vistes al nou que ja s'acosta. Però creiem que legítimament ens podem preguntar i qüestionar si una resposta com aquesta és una resposta de caire global, és a dir, si és una resposta adequada a les diferències que en el planeta existeixen. Podem entendre que és una resposta així si defensem que la cultura i la tradició política occidentals tenen una validesa d'abast universal, una validesa que trenca amb les fronteres geogràfiques, culturals, socials, espirituals... d'Occident i abasta les altres cultures i tradicions perquè, indubtablement, la tesi del llibre s'enmarca estrictament dintre d'aquesta cultura política o dintre de la cultura política dominant a Occident. És a dir, la tesi del llibre s'enmarca dintre la cultura política que neix amb la il·lustració europea, amb el projecte de modernitat europeu que fonamenta l'ordre social en la dogmàtica de l'individualisme i l'ordre i les relacions polítiques en la ciutadania (ciutadans individuals versus estat) despreciant les relacions comunitàries i despreciant les tradicions culturals i espirituals... Una cultura que entronitza l'Estat-Nació, l'individu i el mercat i desprecia les comunitats social i culturals: "la identitat basada en el ciutadà individu, així com en la condició de productor-consumidor, reemplaça la identitat comunitària i cultural."² Una cultura política que té un dels seus

¹ El llibre conté innombrables matisos i qüestions de casuística que aquí no exposem en pro d'una millor comprensió.

màxims exponents en el pensament de John Locke. Parem només un petit esment a aquest fragment:

"El gran i principal fi que porta als homes a unir-se en estats i a posar-se sota un govern és la preservació de la seva propietat, cosa que no podien fer en estat de naturalesa."

John Locke, Segon Tractat del Govern Civil.

Movent-se doncs estrictament dins l'espai mental que aquesta tradició configura, el llibre fa bàsicament un repàs i discussió sobre l'aplicació del "Principi de les nacionalitats", és a dir, es situa en l'àmbit de discussió de criteris per a la donació d'estructures estatals als grups nacionals², en les condicions per a esdevenir subjecte reconegut en el concert internacional. I en aquest sentit, l'aposta de la Fundació Carnegie és clara: podrà accedir-hi tota entitat nacional que es comprometi a esser-hi dins del marc de la cultura política ja esmentada. En últim terme els autors són bastant clars: és un interès dels Eua l'extensió de la democràcia arreu del món i aquests interessos no tenen perquè estar contraposats necessàriament a l'existència de nous estats.

Malgrat això, el Principi de les Nacionalitats és només una concreció del Principi d'Autodeterminació i creiem, en aquest sentit, que és important no oblidar el significat originari del terme. Autodeterminació és, abans que res, acció de decidir-se per si mateix. És un acte propi només dels subjectes en tant que donació de forma³ (determinació) per a un i des d'un mateix (auto). En aquest cas, un acte propi d'uns determinats subjectes: els subjectes nacionals. Un procés d'autodeterminació és, per tant, un procés en què un subjecte col·lectiu, una col·lectivitat, determina les formes d'allò comú des d'ella i per a ella mateixa. Creiem interessant, en aquest sentit, observar la definició que ens n'ofereix en Carles Riera:

"Per autodeterminació entenc alhora l'afirmació de sobirania d'un poble i la seva autoorganització social, recuperant la tradició de la seva cultura popular profunda i experimentant processos d'innovació social, econòmica i política."

Si observem ara les afirmacions de Samuel Huntington ens situarem ja en l'àmbit de la reflexió a la que volem contribuir amb aquest nostre article:

"... les diferències entre civilitzacions són bàsiques. Són diferents per la cultura, la tradició i, el més important, la religió. Els pobles tenen diferents postures sobre les relacions entre Déu i els homes, la individualitat i el grup, el ciutadà i l'estat, els pares i els fills, els marits i les mullers. Com també tenen diferents punts de vista sobre la relativa importància de drets i deures, llibertat i autoritat, igualtat i jerarquia. Aquestes diferències són el producte de segles i no desapareixeran fàcilment (...) diferències més llunyanes fonamentals que les diferències entre política d'ideologies i política de règims".⁴

Aquests són els pols de la tensió que fonamenta la nostra reflexió, que dona la raó precisa del títol d'aquest article. La tensió entre d'una banda una voluntat política homogeneitzadora de les formes i els continguts dels processos d'autodeterminació i de l'altra una raó que descobreix formes i continguts diversos en les diferents cultures i per tant, també, en els seus processos polítics. La tensió entre el dogmatisme (afirmació totalitària, no dialogant, d'una identitat) i la dialèctica (diàleg, joc, tensió entre identitat i diferència).

¹ Vegi's el treball d'en Carles Riera "Del xoc a la dialèctica de civilitzacions" (Universalisme eurocèntric i homogeneització cultural).

² Vegi's "Autodeterminació", G. Encic. Catalana

³ És interessant, en aquest sentit, observar la cambra de la Determinació del Model Global de Lluís M^o Xirinacs

⁴ Vegi's "Del xoc a la dialèctica de civilitzacions" (Autodeterminació dels pobles i dialèctica de civilitzacions)

⁵ Vegi's Samuel P. Huntington, "El xoc de civilitzacions?" (Perquè les civilitzacions xoquen).

-Autodeterminació; col.lectivitat i política.

"Però la ciutat és una forma de comunitat d'iguals, amb la finalitat de viure el millor possible: i com que la felicitat és el millor i aquesta és una actualització i un ús perfecte de la virtut (...) és evident que aquesta és la causa de que hi hagi diferents espècies i varietats de ciutat i pluralitat de constitucions."

"És evident, doncs, que la ciutat no és una simple comunitat de lloc per a impedir injustícies recíproques i amb vistes a l'intercanvi. Això, sens dubte, s'escau necessàriament si existeix la ciutat, però no pel simple fet d'escaure's això ja hi ha ciutat, sino que aquesta és una comunitat d'aldees i famílies per a viure bé, amb el fi d'una vida perfecta i autàrquica."

Aristòtil, Política

Aquests textos donen una idea bastant precisa del que hi ha en joc en la tensió que hem exposat. A més del seu ús pràctic en la política internacional, a més de concrecions i evolucions possibles del Principi de les Nacionalitats, cal no perdre de vista que l'autodeterminació (en tant que determinació de les formes de la col·lectivitat) és el procés polític per excel·lència. En aquest sentit, l'autor citat és molt clar: hi ha política (i comunitat política) per què els homes estem només parcialment determinats, perquè hi ha variades dimensions de la vida humana per determinar; i en el moment en què parlem de subjectes per a autodeterminar.

Aristòtil es pregunta: per què hi ha comunitat política? I respon decididament: no pas per a cobrir les necessitats; la família, la tribu, el mercat... ja les cobreixen. Si hi ha comunitat política serà per a quelcom diferent, per a quelcom més que això. Un quelcom més que en l'autor grec va lligat al ple desenvolupament del ciutadà com a ésser que determina el seu bé (actualització i ús perfecte de la virtut), i el seu bé no serà altre que el ple desplegament de la seva humanitat. Ens apareix així una comprensió de la política que va necessàriament lligada de l'ètica i la cultura. Cultura, ètica i política són dimensions no separables en aquest pensament polític. I evidentment tampoc és separable d'això la dimensió de col·lectivitat, de comunitat. És més, per la necessitat que té del seu bé, l'home ens apareix com a ésser comunitari; ésser polític dirà Aristòtil. Quelcom semblant defensa, avui, Raimon Panikkar:

"l'Home és només Home amb el firmament sobre, la terra sota i els seus companys al voltant."¹

Potser hem fet un petit excurs. Una excursió a reflexions potser un pèl allunyades del que pugui ser el nucli del tema. Però també entenem que una reflexió amb una certa voluntat d'aprofundiment sobre la qüestió sempre encesa de l'autodeterminació², i la tensió creada entre concepcions com la de la Fundació Carnegie i S.P. Huntington exigeix fer ni que sigui una petita ullada a alguns aspectes més teòrics.³

¹ Raimon Panikkar, La nova innocència (1), p.61.

² Cal tenir present que volem fer una reflexió que va més enllà de la consecució d'estructures estatals per a grups nacionals. Una reflexió que segurament es vol centrar més en l'observació de l'autodeterminació com a procés d'afirmació i alliberament de pobles i cultures diferents.

³ Afirmava Franz Fanon que per descolonitzar un territori és primordial descolonitzar les idees i els esperits de llurs habitants. Observi's, així, que a la Facultat de Filosofia de la Universitat de Barcelona un pensament com el de Ramon Llull o d'altres desenvolupats al voltant de la Mediterrània (excepció feta del corresponent a la Grècia clàssica) són uns perfectes marginats.

En definitiva, doncs, creiem que observant la realitat dels termes-valor 'col·lectivitat i política podem observar amb bastanta correcció i amplitud la vida de tot procés d'autodeterminació i, en concret, la realitat del camp que volem obrir ensamblant els mots Autodeterminació i Mediterrània.

- Autodeterminació, col·lectivitats i polítiques a la Mediterrània.

Observant els mapes que es dibuixen al voltant de les riberes d'aquest nostre mar, una primera conclusió sembla clara: les realitats que descriuen els mapes (les fronteres estatals) estranyament ens poden indicar l'autèntica vida de les col·lectivitats que hi són presents. D'una banda, unes línies divisòries traçades amb regla ens parlen d'una criatura política filla dels processos de colonització i descolonització (encara en curs). D'una altra, malgrat una major aparença de naturalitat de les fronteres dibuixades, una munió de nacions sense estat hi resten amagades. La realitat política (estatal) que llegim al voltant d'aquestes aigües és el que ha donat de si -fins a avui- la política estructurada al voltant d'un eix: L'Estat-nació modern, i és fruit de les lluites i acords que, especialment durant el darrer segle i mig, s'han esdevingut entre aquests estats (desmembrament de l'Imperi Turc, de l'Imperi Austro-Hungarès, Acords de Viena, Acords de Versalles, lluites d'alliberament de les colònies...) Creiem que aquest procés no està tancat, que és un procés de mitja o llarga durada² i, per tant, en funció d'altres aspectes pot donar nous toms durant el segle vinent.

Potser en la realitat d'aquests nous toms, en la força que els empenyi és on voldríem situar la mirada. Entenem que, molt especialment, aquesta força pot ser la profunditat dels projectes culturals que nien en les diferents col·lectivitats de la Mediterrània; que els hi donen una forma més o menys específica i que poden anar determinant la qualitat de les polítiques que conflueixin en aquest mar. Entenem que en una zona com la nostra, on conflueixen llatins, àrabs, hebreus, eslaus... i on conflueixen tres de les grans religions hi ha una diversitat de realitats civilitzadores que van i aniran produint processos de determinació de la realitat col·lectiva de formes i continguts diversos. Formes i continguts diversos que, creiem, aniran questionant la suposada validesa universal de principis com els exposats en el llibre de la Fundació Carnegie i en el món i pensament polític que avui coneixem.

Avui, la realitat política que coneixem en el món àrab és una dialèctica entre allò que la modernitat europea ha deixat de llegat a les riberes africanes i asiàtiques del mediterrani (subdesenvolupament, formes polítiques i institucionals, fronteres, pàtries locals-històriques convertides en Estat a la faïçó d'Occident³...) i el retrobament o la recerca de l'especificitat i

---

¹ Entenem per col·lectivitat aquell subjecte col·lectiu diferenciable d'un altre per raons culturals, geogràfiques, d'organització social, política, econòmica. Un subjecte col·lectiu amb una forma específica i diferenciada. I entenem per política aquell fer, aquella art referent al comú de la col·lectivitat. Entenem també que són termes (designen unes determinades realitats) i són valors en tant que realitats sempre viscudes i avaluades pels subjectes.

² Treballem amb la idea que hi ha diferents processos polítics, culturals... de diferents tipus de temporalitat. (Curta durada o plaç immediat: un procés electoral per exemple, mitja durada o mig plaç com el pocès apuntat o llarga durada com, per exemple, els processos civilitzatoris).

³ Vegi's l'article de P. M. Montávez, "Crisis libanesa, crisis Mediterranea" a Pensando en la historia de los árabes.

autenticitat de la vida col·lectiva pouada en les arrels de la civilització Islàmica. Una dialèctica entre diferents concepcions de la racionalitat, entre societat i comunitat...

"...la instal·lació de colònies estrangeres, sostingudes per riques metròpolis, introduï en els països àrabs una nova dialèctica social, que implicà totes les tensions descrites per M. Weber entre grups comunitaris-grups societaris, autoritat carismàtica-sultán, caps de cofraries-autoritat burocràtica, organització religiosa-organització secular, dret consuetudinari-dret racional, cultura mítica i mitològica-cultura positiva i positivista, economia de subsistència-economia de producció planificada... Lluny de calmar aquestes tensions, les independències polítiques recentment recobrades més aviat tendeixen a exacerbar-les."

Mohamed Arkoun, El pensamiento árabe

Quelcom tan bàsic com això posa en entredit quelcom bàsic de la tradició política dominant a Occident. La dogmàtica de l'individualisme en què es fonamenten bona part de les seves concepcions polítiques, necessita la realitat de col·lectivitats societàries (el punt de referència és l'associació; filosofada com a Contracte Social). En col·lectivitats de tipus comunitari, en canvi, el punt de referència és el comú: l'Assemblea, la Cofraria, la Mesquita, el Call... O pel què fa al dret; a la cosmovisió on el dret es codifica. Els valors de justícia, d'equitat, de bé comú... es plasmen necessàriament de diferent manera segons la cosmovisió en la que cristalitzen. I del Marroc a la Berberia, d'Algèria a Palestina, d'Egipte fins a Síria, del Líban a Turquia... dels Germans Musulmans al FIS, de Hamas a l'OAP, de Franz Fanon a Nasser, de Ben Bella a Ben Barka de la conferència de Bandung a la conferència d'Alger... tota una munió de praxis polítiques, intel·lectuals, espirituals... questionen el pretès monopoli d'Occident sobre la Raó, la Ciència, la Fe, el Mercat¹ i la univocitat de conceptes com Democràcia, Drets Humans...

La cristallització en diferents temporalitats d'aquest conjunt de dimensions és el que creiem que dona una determinada forma i valor a les col·lectivitats i a la política. I, així, el que creiem que anirà creant variats processos d'autodeterminació (en tant que retrobament o construcció, procés d'afirmació i de transformació de les diferents comunitats). Perquè les tensions que Arkoun exposa no es viuen en el buit; sino que creiem que més aviat s'experimenten, es llegeixen, es transformen des d'un univers de comprensió determinat dialècticament per la realitat del temps contemporani i el temps que s'enfonsa en la llarga durada d'una civilització. Aquestes tensions no es llegeixen ni es viuen igual des d'una societat altament laicitzada, positivista... que des d'una societat on l'univers Alcorànic marca encara fortament el ritme de cada dia, des de cultures amb tradicions de pensament diferenciades -tot i que també mutuament fecundades-

Caldrà també -a més d'observar com l'actualització de les diferents cultures que encara avui viuen a la Mediterrània van creant praxis i pensaments polítics qualitativament diferents- veure com es va desenvolupant la dialèctica entre la nació àrab conjunta i les diverses pàtries locals². Aquesta dimensió, la relació entre les col·lectivitats polítiques (estatals) actuals i la col·lectivitat cultural conjunta àrab, és segurament un punt clau que anirà configurant el conjunt de processos a les riveres Sud i Oest de la Mediterrània.³

I a les riveres europees? A mitjans d'aquest segle alguns estats europeus començaren un procés de coordinació econòmica, la CEE. Avui, amb quinze estats membres, la Unió Europea sembla que vol avançar (sempre des de la realitat dels seus estats actuals) cap a una

¹ Jean-Loup Herbert, "La dialèctica de civilitzacions. Tradicions en revolució." (Algunes preguntes en forma d'hipòtesi).

² Vegi's Mohamed Arkoun, El pensamiento árabe, (Irrupción de la modernidad)

³ Cal tenir present que mentre aquestes riveres de la Mediterrània són també una comunitat lingüística (amb la presència també d'altres llengües pròpies o de colonització), Europa compta amb més de cinquanta llengües vives en l'actualitat.

certa realitat política conjunta, creant legislació compartida, integrant les seves economies i dissolvent progressivament les seves fronteres internes. Europa, però, té una realitat pendent, sobre la qual reposa bona part de la seva potència: les nacions sense estat, les seves múltiples llengües oprimides, la realitat dels pobles europeus que resten fora dels murs de la opulència de la UE... Occitània, l'Al-Andalus, Països Catalans, Còrsega, Sicília, Bòsnia... Realitats europees i mediterrànies que indiquen una necessària transformació del projecte europeu, més enllà del que la Unió Europea actual, dirigida pels estats i pels projectes socialdemòcrata-liberal i vaticanista-conservador¹ poden donar. No és exagerat afirmar que aquests projectes i aquests estats són hereus d'una llarga marca d'exclusió de la diferència. Llarga marca que ha afectat, principalment, la pluralitat nacional a Europa i el patrimoni jueu i musulmà del continent.² Però també hi ha signes, avui, de la possibilitat d'inversió d'aquesta tendència.

"Europa té l'oportunitat de proposar un nou model democràtic al món: una confederació supranacional, una unió de comunitats semiautònomes, més petites que no pas les nacions, reagrupades en associacions econòmiques i administratives d'ordre regional."³

Aquest mateix text, malgrat tenir unes deficiències clares (pateix d'eurocentrisme i confon nació per estat) creiem que indica una tendència més o menys real i una hipòtesi esperançadora. D'una banda, fora de la Unió Europea, la caiguda dels règims de l'Est ha promogut el ressorgir polític de velles nacions⁴ absents durant un llarg període de l'escenari polític internacional.⁵ De l'altra, en el marc de la Unió Europea, sembla haver-hi la tendència de buidatge dels estats actuals per dalt (euroburocràcies) i per baix (marcs "regionals"). Sembla haver-hi avui una tendència paral·lela i inversa que acompanya els processos d'internacionalització: el retrobament amb les identitats per part dels pobles-nació. Sembla palpable, avui a Europa, que paral·lelament al procés d'afirmació d'una realitat transestatal es produeix també un procés d'afirmació de les realitats subestatsals⁶. Vegi's que gairebé trenta anys després de l'aprovació del Tractat de Roma, el 1984 es feu la I^a Conferència de les Regions de la Comunitat. Els anys 80 veieren néixer l'Assemblea de les Regions d'Europa, els Quatre Motors... i el Tractat de Maastricht institucionalitzà el Comitè de les Regions d'Europa com a òrgan consultiu de la Unió. El 1999 s'ha de reformar el Tractat i un document elaborat per Jordi Pujol proposa que el Comitè de les Regions adquireixi un nivell de reconeixement paral·lel al que té, avui, el Parlament europeu.

---

¹ Com a petita però significativa mostra d'aquesta realitat valgui el conjunt d'entrebancs que Roma ha posat al Concili de l'Església catalana i, molt especialment, el discurs de clausura del Concili per part del Nunci del Vaticà on advertia a l'Església catalana sobre els perills d'una "balcanització".

² L'espai mediterrani a mitjans s. VII era un espai tant o més àrabo-islàmic que no pas cristià. Fou l'instigador de la confluència i la difusió, sense manifestacions de resistència purista, de qualsevol mena de mestissatge -sempre i quan no transgredís el codi de "sacralitat" doctrinal o social-. Es pot afirmar que era un fenomen tricontinental (s. X) i creador de cultures pròpies i originals pel constant moviment històric, social i cultural que s'hi esdevenia. I no serà fins al s. XI que l'Europa "cristiana" començarà a "guanyar terreny", incidint en la fragmentació i el desmoronament d'Al-Andalus. Entenem que aquest procés iniciat el segle XI és un procés de llarga durada que arribarà fins a meitats s. XX. Hem començat en aquest segle amb l'acció d'alliberament dels pobles del sud, un nou i diferent procés també de llarga durada?

³ Benjamin Barber, *Democràcia forta: la Jihad contra el McMón*. (Vegi's el reportatge de "El Temps", 29-IV-96).

⁴ Aquests processos s'han vist acompanyats per una forta movilització popular. Creiem que seria interessant observar fins a quin punt i com el diferent nivell tecnològic respecte l'Europa de la UE pot haver incidit en la disponibilitat del temps, en la força de la comunitat, en la vida del carrer... Creiem també interessant sobre aquest tema fer una ullada a l'escrit d'en Carles Riera *Autodeterminació dels pobles i dialèctica de civilitzacions* dins del seu article "Del Xoc a la dialèctica de civilitzacions".

⁵ Cal tenir ben present, però, el dramatisme d'algun d'aquests processos i en especial, per la seva cruïsa, per la presència d'un poble musulmà al cor d'Europa, per ser territori de frontera entre civilitzacions i pel fet d'haver estat un dels països del grup de no alineats, el cas de l'ex-Iugoslàvia.

⁶ Vegi's el reportatge sobre la Catalunya Nord a "El Temps", 29-IV-96.

No pretenem amb aquesta extremadament ràpida ullada a la realitat de societats, estats i nacions al voltant de la Mediterrània intentar endevinar per on seguiran els processos polítics que conflueixen en aquest mar durant els propers anys i en el segle vinent. Si que creiem però apuntats alguns aspectes importants:

- En parlar de processos d'autodeterminació cal observar aquell conjunt de processos col·lectiu on apareixen l'afirmació de sobirania d'un poble, el retrobament o l'actualització de la seves arrels culturals, i l'autoorganització a nivell social. En el nostre cas (autodeterminació i mediterrània) cal estar atents a com es van expressant -o no- les sobiranes dels pobles de la Mediterrània i de l'espai mediterrani en el seu conjunt, quina és l'evolució de les seves diverses identitats culturals i quins els seus processos a nivell d'organització social, econòmica i política.

-Aquests processos inclouen i s'expressen en diferents temporalitats¹, algunes que poden ser de temps curt o mitjà (dècades) d'altres que poden ser de llarga durada (segles) :

la conquesta de diverses independències polítiques durant aquest segle (Magrib i Mashriq), Bòsnia, Croàcia, la presència important de voluntats independentistes i/o sobiranistes (Palestina, Països Catalans, Còrsega, Xipre...), la cimera de caps d'estat i de govern dels estats europeus i mediterranis la tardor del 95 a Barcelona sense la presència dels Eua...

la dialèctica present en bona part de països mediterranis entre afirmació local i afirmació civilitzacional (vegi's nació àrab- pàtries locals-històriques o Unió Europea- nacions europees i euromediterrànies),

els processos de retrobament, actualització i metamorfosi civilitzacional presents en major o menor intensitat en tota l'àrea comentada i la riquesa milenària d'experiències, tradicions de pensament i tradicions espirituals,

els intensos moviments migratoris, devallada demogràfica del Nord i recuperació del Sud, proximitat geogràfica

les potencialitats agrícola, natural, energètica, comercial, industrial...

ens parlen (o ens permeten llegir) que al Mediterrani s'han i s'estan produint un conjunt de processos de diferent durada, alliberament d'un conjunt de fluxos d'energies -tant complementàries com sovint contradictòries²- que deixen en entredit o reflexen considerables limitacions de les tesis defensades per L'Autodeterminació en el nou ordre mundial. Un conjunt de processos que poden anar canviant la nostra realitat i el nostre esguard. Un conjunt de processos que ens inciten, mentre siguem subjectes, vers noves determinacions creatives. Noves determinacions creatives per a les que el paradigma dominant a Occident creiem ja esgotat; però que poden ser generades des d'un retrobament amb nosaltres mateixos i amb el diàleg entre tots aquells qui compartim aquest mar.

---

¹ Per exemple són temporalitats diferents la lluita per la independència política d'un poble que el procés d'actualització de la seva cultura.

² No pretenem insinuar que l'espai mediterrani gaudeix d'un meravellós present i una magnífica promesa de futur. La realitat d'aquest mar ha estat durant aquest segle prou conflictiva i el seu present i futur immediats no són massa afaïagadors (vegi's, per exemple, els articles de P. M. Montávez "Crisis libanesa, crisis mediterranea" i "Los árabes dentro solo de diez años" al seu llibre Pensando en la historia de los árabes). Però si que ens sembla clar que no hem arribat al final de cap història i que el conjunt d'energies -tant complementàries com contradictòries- que especialment durant aquest segle van revelant-se al voltant d'aquest mar ens permeten pensar, intuir, imaginar... fer i viure l'hipòtesi de l'inici d'un procés invers al d'ofegament de la diferència esdevingut en els darrers nou segles.

ANNEX 7

Del joc a la dialèctica de civilitzacions.

DEL XOC A LA DIALÈCTICA DE CIVILITZACIONS¹.

... "Toute existence déterminée est relation: un être déterminé, fini, est un être qui se rapporte nécessairement à un autre: c'est un contenu qui est en rapport nécessaire avec un autre contenu, avec le monde entier. Toute existence déterminée est donc engagée dans le mouvement total et astreinte à sortir de soi. Elle est ce qu'elle est ; mais elle a l'infini en elle, dans son cœur même... L'unité dialectique n'est pas confusion des termes contradictoires comme tels, mais unité qui traverse la contradiction et se rétablit à un niveau supérieur... L'ordre et la structure sortent de l'action réciproque, de l'ensemble des conflits et des solutions, des destructions et des créations, des dépassements et des éliminations, des hasards et des nécessités, des bouleversements et des involutions. L'ordre sort du devenir; la structure du mouvement n'est pas distincte du mouvement; les désordres relatifs préparent un ordre nouveau et le manifestent... Toute réalité est une totalité, une et multiple, dispersée ou cohérente, ouverte sur son avenir, c'est-à-dire sur sa fin... (passages de "Le matérialisme dialectique" de Henri Lefebvre, pàgs. 26, 31, 103, Presses Universitaires de France, Paris, 1990).

Universalisme eurocèntric i homogeneïtzació cultural.

Des de la fi del segle XVIII fins als nostres dies, els dos corrents de pensament polític més influents a Europa, el liberalisme i el socialisme, han anunciat la progressiva desaparició dels nacionalismes, i fins i tot de les

---

¹ Per a la noció de dialèctica utilitzada en aquest escrit: Anouar ABDEL-MALEK, *La dialèctica social*, Ed. Siglo XXI, Madrid, 1975. Kostas AXELOS, *Héraclite et la philosophie*, Les éditions de minuit, Paris 1962. Henri LEFEBVRE, *Le retour de la dialectique*, Ed. Messidor, Paris, 1986. Theodor W. ADORNO, *Dialéctica negativa*, Ed. Taurus, Madrid, 1992.

*"Le contraire est accord, des discordances naît la plus belle harmonie et tout devient dans la lutte" (D.8); "Les unions (sont) entières et non entières, concorde et discorde, accord et désaccord; et de la Totalité (naît) l'Unité et de l'Un le Tout (D.10). Ils ne comprennent pas comment le discordant s'accorde avec lui-même; harmonie des tensions opposées, comme celle de l'arc et de la lyre" (D. 51); "Car le commencement et la fin coïncident dans la circonférence du cercle (D. 103). Le chemin vers le haut et le bas est un et le même" (D. 60). Fragments d'Héraclit recollits per DIELS-KRANZ, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, (3 vol., 11a. Ed., Berlí, 1964), citats a Kostas AXELOS, op. Cit., pàgs. 48, 49, 50.*

"Le dialogue que le premier grand penseur occidental entreprend avec le monde -manifestant ainsi sa présence au monde- n'est ni rhétorique ni gratuit. Son dialogue avec le Monde ne veut pas aboutir à une interprétation totale, ni à une dogmatique fragmentaire, il reste ouvert et devient à son tour un appel. La dialectique héraclitéenne embrasse nature et esprit, homme et monde, pensée et totalité, ouvre le temps à la pensée. Sa profondeur prophétique ne se laisse pas dompter et nous enseigne à dépasser l'interrogation inquisitoire du ou bien... ou bien... en surmontant, avant même qu'il en soit historiquement et systématiquement posé, le principe logique du tiers exclu. Il y va bien plus du dépassement de la contradiction assumée, que de sa résolution". Axelos KOSTAS, op. cit., pàgs. 55, 56.

Ací el terme dialèctica inclou també la dimensió dialogal de les relacions entre les civilitzacions, no només la conflictual. És en aquestes relacions dinàmiques, de conflicte, diàleg i intercanvi, que les civilitzacions es construeixen, tot transformant-se les unes a les altres, des de la matriu específica de cadascuna.

nacions, com a lògica conseqüència del desenvolupament de les forces productives i dels mercats, i de les relacions socials i polítiques derivades d'aquest desenvolupament.

El projecte liberal proposa que la progressiva implantació del lliure comerç a tot el planeta debilitarà els marcs nacionals, i fomentarà la formació de grans blocs econòmics i comercials, que tendiran a estructurar-se políticament per tal d'organitzar la competència a nivell dels grans mercats mundials i regionals. Fins i tot aquests blocs poden significar, segons aquest model, un obstacle a conseqüència de les seves possibles tendències proteccionistes.

Tanmateix, el liberalisme necessita dels estats-nació per tal de realitzar certes funcions polítiques que li cal regular a més petita escala: el control social, el control i gestió de la propietat, el control dels moviments humans, el mercat de treball, l'educació, la política social i sanitària, etc. D'altra banda, gran part dels grups socials detentors del poder polític i econòmic estan encara organitzats nacionalment, fruit de la proppassada etapa històrica caracteritzada per la participació de les burgesies en la formació dels grans estats nacionals.

Uns dels aspectes en què es fa més palesa l'actual hegemonia de la cultura política liberal són l'assumpció força extesa de la fonamentació individualista² de l'ordre social, l'acceptació dels estats-nació construïts des

---

² Aci cal distingir entre els processos d'emancipació de les identitats i llibertats individuals, i la dogmàtica de l'individualisme. Aquesta dogmàtica, lligada a l'utilitarisme, proposa l'individu com a únic subjecte social i la ciutadania referida a l'Estat com a única font d'identitat, negant els subjectes col·lectius, les identitats comunitàries i els drets col·lectius dels pobles. L'individualisme substitueix la solidaritat i el conflicte de dimensió comunitària pel contracte social.

...On peut saisir comme contenu: la réalité psychologique individuelle; la communauté nationale; la réalité spirituelle de l'homme; l'exigence humaine d'unité et de réalité. Chacun de ces moments du réel, isolé et hypostasié, devient négateur des autres moments et ensuite négateur de lui-même. Le contenu borné et transposé en forme devient oppressif et destructeur de sa propre réalité. Ainsi le nationalisme

del segle XVIII com a referents a partir dels quals organitzar l'esdevenidor social, econòmic i polític, i la defensa de la validesa universal dels principals valors i propòsits de la modernitat occidental³.

El projecte socialista també ha proposat un progressiu debilitament dels mars nacionals en base a la creixent internacionalització de la producció, dels mercats i de les solidaritats de classe. Tanmateix, aquest projecte també ha acceptat el punt de partida dels estats-nació i, fins i tot, dels imperis creats per les burgesies nacionals.

L'actual projecte d'Unió Europea expressa aquesta coincidència entre liberalisme i socialisme, que, malgrat les seves diferències, comparteixen l'objectiu de la construcció d'un bloc econòmic i polític europeu partint dels estats nacionals construïts des del segle XVIII. Les tensions amb les burgesies proteccionistes i euroescèptiques per un cantó, i els conflictes relacionats amb les nacions sense estat amb aspiracions sobiranistes per un altre, expressen contradiccions de signe diferent però coincidents en quant a posar de manifest els límits de les voluntats homogeneïtzadores.

Els corrents de pensament i de praxi política fins ara esmentats són, tots ells, hereus de la Il·lustració i d'una de les seves màximes expressions: la Revolució Francesa. Una revolució, fonamentalment, burgesa, urbana, enfrontada als comunitarismes locals, de pretensions universalistes, i dogmàtica pel que fa als seus principis racionalistes, positivistes i

---

devient l'ennemi des réalités nationales, le libéralisme laisse périr la liberté; le spiritualisme devient l'adversaire de l'esprit vivant et l'individualisme, celui de l'individu concret; le totalitarisme s'oppose à la réalisation totale de l'homme... Henri LEFEBVRE, *Le matérialisme dialectique*, pàg. 164, Presses Universitaires de France, Paris, 1990.

³ Hom diferencia la Modernitat com a fenomen específicament occidental, dels processos de modernització com un dels aspectes constitutius de tot projecte civilitzatori.

eurocèntriques. La revolució que instaura l'Estat-Nació, definitivament, com l'estructura política en base a la qual s'organitzaran les societats europees, així com les colonitzades, fins als nostres dies.

En la cultura política de la Il·lustració, progrés és igual a modernització segons els patrons occidentals, hegemonia del medi urbà sobre el medi rural, secularització, desenvolupament il·limitat de les forces productives, de la tècnica, dels mercats i del consum, relacions polítiques basades en la ciutadania, és a dir en la individualitat, i sobirania popular delegada en les burocràcies parlamentàries i funcionaries dels estats nacionals resultants de les guerres territorials de les burgesies emergents. És tracta d'una cultura política amb una forta tendència a negar els subjectes col·lectius i, més particularment, les comunitats nacionals⁴. L'Estat-Nació i el mercat substitueixen la comunitat social i cultural. La identitat basada en el ciutadà-individu, així com en la condició de productor-consumidor, reemplaça la identitat comunitària i cultural.

Aquestes assumpcions, generalitzades entre bona part dels corrents polítics vinculats a les grans tradicions ideològiques abans esmentades, impliquen compartir un imaginari basat en un ordre universal (mundialització), protagonitzat per ciutadans i ciutadanes (individus), que participen més o menys democràticament d'un govern polític supranacional ("nou ordre internacional", "govern mundial", Unió Europea, ...), mediatitzat pels actuals estats nacionals.

---

⁴ Utilitzo el concepte de *comunitat nacional* per a les societats amb identitats culturals i xarxes socials autònomes, i que esdevenen subjectes col·lectius, si es vol formacions socials endògenes, amb identitats nacionals sense dependència necessària d'un Estat nacional: entre elles, les nacions sense estat. Cf. *Vocabulaire historique et critique des relations inter-ethniques*, Pluriel recherches, Cahier 1, Ed. L'Harmattan, Paris 1993.

Pluralisme nacionalitari, cultural i civilitzatori.

Tanmateix, les comunitats nacionals sorgeixen i resorgeixen, tant en el territori dominat pel liberalisme com en el dominat pel socialisme. Es reafirmen com a comunitats amb personalitat social i cultural pròpies. Com a territoris on l'especificitat cultural i civilitzatòria donen característiques pròpies als processos socials i econòmics, a la dinàmica política. Són els subjectes col·lectius que pugnen per transcendir la dimensió individualista de la ciutadania. Subjectes col·lectius que posen límits a l'homogeneïtzació de l'universalisme eurocèntric, que confronten la comunitat a l'Estat.

Els pobles i nacions construeixen projectes civilitzatoris i, alhora, són transformats per aquests, en el decurs de processos històrics de llarga durada. Els estats nacionals mediatitzen aquesta dialèctica imposant processos centralitzadors a nivell intern i dominacions⁵ regionals a nivell extern. Els estats incorporen a les relacions entre nacions i civilitzacions els conflictes, tensions i contradiccions de les pugnes pel poder polític i econòmic entre grups socials.

Una civilització és el grup cultural més gran, el nivell més alt i global de la identitat cultural d'un poble. Les civilitzacions, tanmateix, són dinàmiques, són internament diverses i plurals, es desenvolupen i s'enfonsen, es divideixen i s'uneixen, la seva composició i els seus límits canvien en el temps. La transformació de les civilitzacions es produeix, però, en la profunditat històrica de la llarga durada, ja que els seus continguts i referents

---

⁵ Dominacions: hegemonismes regionals, imperialismes, colonialismes.

més pregons cristal·litzen la particular síntesi que cada civilització fa entre ciència, modernització i tradició, entre identitat i universalitat⁶.

El món d'avui està encara diversificat. En el nostre planeta viuen una gran quantitat de nacionalitats constitutives de múltiples matrius civilitzatòries⁷, les quals difereixen no solament per la seva situació geogràfica, sinó també pels diferents períodes de transformació social i històrica que han atravesat, i d'això en resulten unes diferències en els sistemes socials, de concepció de valors, de formes de vida, de creences religioses i de tradicions culturals, que constitueixen la sociodiversitat del nostre món.

Aquesta diversificació de les dinàmiques de desenvolupament civilitzacional qüestiona la teoria d'un desenvolupament unilineal i accentua l'emergència i la reemergència de subjectes col·lectius, de comunitats locals, regionals i nacionals que actualitzen la seva memòria històrica en la dialèctica entre tradició i modernització⁸. Paradoxalment, quan més hom reafirma la tesi de la mundialització i la globalització, més hom constata la diversitat de matrius civilitzatòries que avui cerquen el seu lloc en el concert internacional.

---

⁶ cf. Arnold TOYNBEE, *La grande aventure de l'humanité*, Eds. Payot. Paris 1994.

⁷ *Matriu civilitzatòria* indica l'arrel profunda d'una cultura, els fonaments històrics de la seva identitat, l'especificitat de la seva complexitat, el conjunt d'experiències i aportacions històriques que han coallat en una determinada font cultural. Cf. Jean Loup HERBERT, *Las tradiciones en las revoluciones*, WIÑAY MARKA n.20, Barcelona, maig de 1993, i *Guatemala, una interpretació histórico-social*, Ed. Siglo XXI, 1970.

⁸ La relació dialèctica entre tradició i modernització és un dels aspectes constitutius de la identitat dinàmica de tot poble i de tot projecte civilitzatori, ja que concreta les síntesis que cadascun d'ells fa entre economia, política, creences, espiritualitat, cultura popular, relacions socials, relacions entre gèneres, i les transformacions científicotècniques. Tota tradició inclou una aproximació i una contribució a la construcció de la universalitat, alhora que un projecte de modernització, entre els quals hi ha la modernitat occidental. Cf. Agustí NICOLAU, *Etnicitat i Dret: un enfoc diatòpic i dialogal del pluralisme cultural*, VIA FORA, n. 48, vol. V. Ripollet, tardor 1995; *El pluralisme cultural a les ciències, una aportació a la interdisciplinarietat*, VIA FORA, n. 46, vol. V. Ripollet, primavera 1995; *La ciutadania, la dimensió comunitària i el pluralisme cultural*, VIA FORA, n. 43, vol. V. Ripollet, estiu 1994.

Tanmateix, les nocions d'aculturació, endoculturació, dialèctica civilitzacional, pluralisme d'identitats, comunitarisme, permeten la superació de la dicotomia reduccionista modernitat-tradició. Així com la física contemporània ens incita a pensar complementàriament la continuïtat i la discontinuïtat, l'ona i el corpuscle, l'entropia i la negantropia, les reemergències de les civilitzacions ens inciten a comprendre millor la unitat contradictòria de les tradicions i de les revolucions, en un moment d'intens metamorfisme civilitzacional⁹.

Un món multipolar i unes relacions internacionals basades en el respecte a la diversitat cultural.

La teoria de la fusió sota un sol ordre i un sol model cultural es basen en l'existència d'un sol sistema econòmic i social a nivell mundial, mentre que actualment el món és encara plural i multiforme. Fins i tot, si en el decurs de les transformacions socioeconòmiques les organitzacions humanes poden tendir a esdevenir similars en certs aspectes econòmics i polítics, la vida cultural persistirà diversa. En el passat el cristianisme s'ha desenvolupat a partir del judaisme i el confucianisme ha tingut intensos contactes amb el budisme, però aquestes tradicions no s'han reduït les unes a les altres ni s'han fos en una de sola. Actualment, quan els contactes entre cultures esdevenen més intensos, paradoxalment, el sentit d'identitat esdevé també més fort.

---

⁹ Jean Loup HERBERT, op. Cit. Basarab NICOLESCU, *La transdisciplinarité*, Éditions du Rocher, Paris, 1996, i *La science face aux confins de la connaissance*, Ed. Le Felin, Paris, 1987.

El nou model proposat per Huntington, que refusa l'axioma de Fukuyama sobre la fi de la història, planteja que existint clares diferències entre les civilitzacions i éssent cada vegada més important la consciència individual i col·lectiva de la pròpia civilització, el conflicte entre aquestes serà la forma de tensió global dominant en el futur. Paral·lelament, les relacions internacionals, fins ara fortament determinades per la civilització occidental, resultaran creixentment desoccidentalitzades i es convertiran en un joc en el que les civilitzacions no occidentals seran actores i no simplement objectes.

A banda de les crítiques que des de diversos punts de vista hom pot fer als plantejaments de Huntington¹⁰, mereix atenció el fet que un representant del nucli de la intel·lectualitat nord-americana vinculada al poder diplomàtic proposi un cert viratge en l'estratègia internacional del seu Estat, posant a consideració la dimensió cultural dels pobles. És aquesta la relativa novetat de la proposta de Huntington, ja que de plantejaments multipolars n'havien ja aparegut molt abans, per exemple, des de Henry Kissinger.

Huntington dinamitza el debat sobre les relacions internacionals del futur reconeixent subjectes col·lectius de dimensió fonamentalment cultural, com a protagonistes d'un món ja idèfugiblement multipolar i multicultural. Aquest sorgiment de nous subjectes col·lectius en l'escena internacional, que contrasten a Occident una diversitat de continguts civilitzatoris, si es vol de

---

¹⁰ Es tracta d'una nova teoria per a fonamentar i legitimar una nova etapa de la política exterior dels EUA, basada en la construcció d'uns nous adversaris, les civilitzacions no occidentals, que justificarien la necessitat de l'intervencionisme per tal de defensar un ordre internacional hegemonitzat per Occident? Es tracta d'un plantejament que pretén emmascarar les contradiccions socials, polítiques i econòmiques en base a un determinisme culturalista? Menysté els creixents contactes econòmics i culturals entre civilitzacions, mantenint una lògica dualista de la confrontació, pròpia d'una concepció de les relacions internacionals encara excessivament anclada en el paradigma de la guerra freda? Aquestes són algunes de les crítiques que s'han fet a la hipòtesi de Huntington, les quals, a banda de si són o no escaients i de si estan o no suficientment fonamentades, no han de restar interès a les noves dimensions i als enfocaments innovadors que aquella incorpora a l'anàlisi de les relacions internacionals.

paradigmes, palesa la força de les tradicions com a motors de processos de modernització diferenciats de la modernitat occidental, i el paper determinant de les cultures profundes en l'actual dialèctica social¹¹. Aquest contrast emplaça el propi Occident a una revisió del seu procés civilitzatori, i a repensar la relació que en el seu sí mantenen la tradició i la modernitat.

Ès, doncs, important tenir en compte que el progrés de la humanitat ha estat realitzat conjuntament per totes les civilitzacions. En aquest marc la idea d'una civilització universal és una idea específicament occidental. Enfront d'ella els pobles no occidentals intenten desenvolupar el seu propi projecte civilitzatori i establir les seves aliances regionals, per tal de modernitzar-se sense occidentalitzar-se¹².

Aquests processos refermen la tesi dels universals inductius, que parteixen de la particularitat per arribar a la universalitat, contràriament a una pretesa universalitat deductiva o abstracta, imposada per l'hegemonia militar i econòmica.

Aquest debat invita Occident a reconèixer les identitats religioses i filosòfiques de les altres civilitzacions, ja que per al futur més pròxim no hi

---

¹¹ cf. Anouar ABDEL-MALEK, op. Cit., pàgs. 11, 37: "La dialèctica social es defineix com l'estudi de l'entramat d'accions que actuen en el si de dos grans cercles -endogen (classes i grups socials), exogen (nacions, cultures, civilitzacions)- constitutius del moviment mundial de l'època contemporània, agitat finalment pels processos de mundialització. Aquestes interaccions tenen per objectiu el manteniment, l'extensió, el desplaçament de l'hegemonia, en l'interior de les societats, en l'interior del marc internacional. La convergència dels grans moviments d'alliberament i de revolució, de les revolucions nacionals i socials amb la revolució científicotècnica, permeten situar aquesta dialèctica al nivell del projecte de civilització i a partir de la dialèctica de civilitzacions...El cercle endogen i el cercle exogen de la dialèctica social formen els dos pols constitutius de la parella que estructura la dialèctica social en l'època contemporània i en un futur previsible."

¹² Pel que fa a les qüestions suara plantejades és recomanable seguir amb interès la polèmica que els treballs de S. P. Huntington han generat en el si dels mons acadèmic i polític de la Xina. D'altra banda, les persones i els pobles no occidentals han de seguir necessàriament els mateixos camins d'alliberament oberts a Occident, o poden seguir-ne de propis?

haurà una única civilització universal, però sí un món de diferents cultures que hauran d'aprendre a coexistir les unes amb les altres i a cercar elements d'identitat comuna, a construir conjuntament la universalitat¹³.

Les civilitzacions uneixen i divideixen la humanitat, i les forces que preconitzen un xoc de civilitzacions només poden ser frenades consolidant un contrast d'idees que tingui com objectiu la institucionalització de la cooperació des de la diversitat.

---

¹³ cf. Raimon PANIKKAR, *Sobre el diàleg intercultural*, Ed. San Esteban, Salamanca 1990.

Autodeterminació dels pobles i dialèctica de civilitzacions.

És un fet que les actuals tendències econòmiques i geopolítiques a escala mundial estan modificant acceleradament el paper i les perspectives dels estats nacionals que emergiren en el Renaixement i començaren a consolidar-se a les darreries del segle XVIII. En efecte, aitals estats són progressivament depassats per centres de decisió i instàncies de poder transnacionals, alhora que la dinàmica econòmica reestructura i reorganitza el territori produint noves regions polítiques a nivell intra o transestat, i que la dinàmica política genera processos de descentralització en el si dels propis estats.

En aquest escenari, quin és el futur que espera a les nacions sense estat, si més no, en el context europeu?¹⁴ Evidentment el seu eventual pas a estats nacionals no serà comparable al que experimentaren altres comunitats en altres èpoques, ni en termes polítics ni econòmics, ja que, com s'ha assenyalat més amunt, la situació i les tendències internacionals són molt diferents.

La qüestió condueix al problema de la sobirania de les comunitats nacionals en una època de crisi de l'estat-nació¹⁵. Malgrat la notable complexitat de dit problema, un aspecte resta difícilment discutible: la capacitat de construir una identitat cultural diferenciada, i, en conseqüència, d'establir una original

---

¹⁴ cf. Aureli ARGEMÍ, *Sobirania o submissió*, Ed. Mediterrània, Barcelona 1993.

¹⁵ Després de la trencadissa que a finals de la dècada dels 80 i principis dels 90 creen els diferents processos a l'Europa Central i de l'Est, l'any 92 la Fundació Carnegie per la Pau Internacional publicà el llibre "L'Autodeterminació en el Nou Ordre Mundial. Bàsicament, en el llibre s'hi defensa que, perdent el tradicional respecte vers les fronteres estatals, els EUA, liderant la Comunitat Internacional, haurien de mostrar-se receptius als processos d'autodeterminació, sempre que aquests garantissin per la seva part el compromís amb la democràcia liberal i amb el sistema econòmic de mercat, i la voluntat negociadora dins el marc del Dret Internacional.

dialèctica entre modernització i tradició, entre cohesió i pluralitat, entre comunitat i estat, en tots els aspectes de la vida econòmica, social i política, estarà a la base de qualsevol procés de sobirania real i de qualsevol model de desenvolupament amb característiques pròpies¹⁶. Aquesta capacitat estarà també a la base de la possibilitat d'assolir un adequat equilibri entre identitat nacional i pluralisme d'identitats particulars, en el sí d'unes comunitats nacionals amb una creixent diversitat d'origens pel que fa als seus ciutadans i ciutadanes.

La conversió o no d'aquestes comunitats nacionals en estats, o la seva disposició d'instruments de sobirania política en el sí de marcs regionals més amplis seran possibles evolucions, que adquiriran més o menys profunditat i consistència en funció que existeixi o no un projecte cultural¹⁷ diferenciat i una forta autonomia social de les comunitats nacionals envers els estats que actualment les inclouen.

Tanmateix, i tal vegada paradoxalment, l'arrelament en una matriu civilitzatòria de llarga durada donarà potencialment profunditat, consistència i volada a qualsevulga identitat cultural particular. La realització positiva d'aquesta potencialitat estarà condicionada pel grau en què els estats constituïts estiguin oberts a acceptar el dret a la diferenciació en el seu interior i la fecunditat civilitzatòria en el seu exterior més proper.

---

¹⁶ A aquest respecte pot ser d'interès parar compte en la noció de camp cultural derivada de la tesi doctoral d'en Lluís M. Xirinacs, que serà pròperament presentada en la Facultat de Filosofia de la Universitat de Barcelona.

¹⁷ Ací no em refereixo a una noció restringida de cultura relativa a la indústria cultural, sinó a la particular capacitat de cada poble de donar una resposta singular a la dialèctica entre tradició i modernitat, entre identitat i universalitat, entre filosofia, ciència, tècnica i espiritualitat.

La pertinença a una o altra matriu civilitzatòria té també estretes vinculacions amb el caràcter de les identitats nacionals que en el seu sí es produeixen i amb els tipus de relacions que s'estableixen entre societat, nació i estat.

Així, hom pot observar, per exemple en el context europeu, notables diferències pel que fa als models de relació política entre comunitats nacionals i estats, entre els territoris europeus lligats a la tradició de l'estat nacional il·lustrat de l'Europa occidental i els lligats a la tradició dels grans imperis de l'Europa central i oriental. Si en els primers hom pretén una relació indissoluble entre territori, nacionalitat, ciutadania i identitat cultural, en els segons la relació entre aquestes quatre dimensions pren un caràcter més variable. Ben segur que els llegats civilitzatoris catòlic i protestant, per un cantó, i ortodox, per un altre, així com les relacions històriques de tots ells amb l'Islam, deuen influir en aquests processos, així com també les antigues fronteres de la romanització i posteriorment de l'Imperi Bizanti¹⁸.

Aquesta diversitat de projectes nacionals i civilitzatoris farà que en les properes dècades les tensions derivades del no reconeixement del dret dels pobles a la seva autodeterminació segueixin determinant les relacions internacionals. El reconeixement dels drets col·lectius dels pobles serà una condició indispensable per a la construcció d'un nou ordre basat en la solidaritat i la tolerància.

En la mesura que les fronteres nacionals, estatals i civilitzatòries no sempre coincideixen, el repte de l'equilibri entre identitat, sobirania, cooperació i

---

¹⁸ Pel que fa a aquestes consideracions cal restar atents als treballs de recerca que actualment està realitzant el professor Joan F. Mira.

solidaritat esdevé una qüestió permanentment oberta. Les nacions i civilitzacions tenen el repte de crear una síntesi entre continguts endògens i diàleg obert al seu exterior. Els estats es troben amb la contradicció de refermar-se i alhora construir projectes civilitzatoris i regionals més globals. A ells cal confrontar-hi el dret de les nacions a la seva sobirania i la necessitat de permeabilitzar les fronteres als intercanvis en què es basa la construcció de tot projecte civilitzatori.

Els moviments migratoris regionals poden facilitar la superació de fronteres civilitzadores artificials o imposades mitjançant els límits estatals, reactualitzant processos de diàleg cultural profunds i de llarga durada històrica entre pobles lligats a matrius civilitzadores comunes. La fecunditat d'aquests intercanvis dependrà també de que es pugui donar una dialèctica creativa entre la pluralitat aportada per les migracions i la identitat dels pobles receptors, ja que la riquesa d'una civilització no passa per la desaparició dels pobles que en participen, sinó per la solidaritat i la cooperació entre comunitats nacionals lliures.

Podem parlar, en el nostre cas, d'autodeterminació¹⁹ en el marc d'un projecte de civilització mediterrània? O bé ens cal parlar de civilització europea? Tal vegada ens trobem en la cruïlla d'un xoc civilitzatori entre l'Occident Europeu i la Mediterrània? I, davant de tal elecció de projecte geopolític, perquè no parlar d'una identitat mediterrània, plural i tolerant, des de la qual fecundar el projecte europeu?²⁰ Una identitat mediterrània que, ben segur, donaria una nova i positiva dimensió als intercanvis

---

¹⁹ Per autodeterminació entenc alhora l'afirmació de sobirania d'un poble i la seva autoorganització social, recuperant la tradició de la seva cultura popular profunda i experimentant processos d'innovació social, econòmica i política.

²⁰ Tal vegada la recuperació de la memòria profunda d'Al-Andalus pugui contribuir a fecundar aquest projecte.

migratoris entre les seves ribes i a la creixent interculturalitat dels seus territoris²¹.

... "Con lo gentil ac ffinides aquestes paraules e s ffo levat en peus per so que s'ajenollás e que de ajenollós manifestás la lig que desirava, ell viu. hõyn de si, venir per lo boscatje .ii. Gentils qui eren de sa terra e que eren en la error en que ell eser sulia, e los quals lo gentil conexia. E per asó lo gentil dix als .iii. Savis que ell valia esperar aquells .ii. Gentils qui venien, e valia en lur presència triar e manifffestar la lig qui es via de veritat. E los .iii. Savis se levaren en peus e preseren cumiat del gentil molt agradablement e devota. Moltes foren les benediccions que los .iii. Savis dixeren al gentil, e lo gentil als .iii. Savis; e abrasaments e bezaments e lagremes e plors foren a lur cuniat e a la fi de lurs paraules. Mus ans que los .iii. Savis ffoxsen partiús d'aquell loc, lo gentil lur demanà e dix que molt ffortment se marvellava d'ells con no esperaven oyr qual era la lig que ell triaria sobre les altres. Los .iii. Savis resposeren e dixeren que per so que cascà agutés opinió que triás sa lig, no vulien saber qual lig elegeria. -E majorment con sia a nos materia que ns esputem enffre nos per veer, segons fforsa de rahó e de natura de enteniment, qual deu eser la lig que tu triarás. E si tu devant nos manifestaves aquella lig que tu mes ames, no aurien tan be materia con nos esputasem, ni con la veritat atrobasem. - Ffenides estes paraules, los .iii. Savis s'en retornaren a la ciutat d'on eren ixits. E lo gentil, reguardant en les fflors dels .v. Arbres e remembrant so que avia concebut, esperà los dos gentils que venien" ... (passatge del "Llibre del gentil e dels tres savis" de Ramon Llull. Nova edició de les obres de Ramon Llull, vol. II, pàg. 206. Patronat Ramon Llull, Palma de Mallorca, 1993).

Carles Riera i Albert

Sociòleg. Director de l'AEP Desenvolupament Comunitari i de RANDA, Escola d'Estudis Polítics

Setembre, 1996.

(Aquest article serà publicat pel CETC i la Fundació Enciclopèdia Catalana en un llibre col·lectiu sobre el debat plantejat per S. P. Huntington).

²¹ Agraïco a Aureli Argemí, Agustí Nicolau, Jean Loup Herbert, Josep M. Navarro, Marc Dueñas i Lluís M. Xirinacs, les seves crítiques i aportacions a l'esborrany que ha precedit el text que ara es publica. Totes elles han estat valuoses i oportunes.

ANNEX 3

Diversitat cultural i Dret a l'autodeterminació.

DIVERSITAT CULTURAL I DRET A L'AUTODETERMINACIÓ (I part)

AGUSTÍ NICOLAU
CARLES RIERA

Aquest dossier, que es publicarà en dos números de la revista, està dividit en tres grans apartats. En el primer, formulem unes consideracions generals entorn a la cultura, la identitat i la diversitat cultural, amb la intenció de situar el tema i marcar-ne els límits.

En el segon apartat, plantejem, d'una banda, la forma més àmplia d'entendre la interculturalitat i, de l'altra, mirem d'oferir una nova perspectiva intercultural del dret a l'autodeterminació, a partir de la identificació de tres subjectes d'aquest dret, històricament i sociològicament diferenciats: nacions occidentals sense estat, ètnies i pobles indígenes i civilitzacions no-occidentals. En el tercer i darrer apartat, presentem, a mode de conclusió oberta, una sèrie de propostes destinades a obrir i enriquir l'exercici del dret a l'autodeterminació, tant pel que fa referència als instruments com als continguts socials.

En aquest número, el lector trobarà el primer apartat i part del segon (el relatiu a les nacions sense estat occidentals i als pobles autòctons i ètnies). Deixem per al proper número la resta del segon apartat (nacions sense estat de civilitzacions no-occidentals) i les conclusions.

INTRODUCCIÓ

El títol del dossier, *Diversitat Cultural i Dret a l'Autodeterminació*, pot semblar, en un primer moment, una redundància innecessària, tenint en compte que el dret a l'autodeterminació dels pobles es troba, explícitament o implícitament, relacionat amb la diversitat cultural. De fet podem afirmar que respecte a la diversitat cultural el dret a l'autodeterminació és un mitjà per al seu reconeixement, la seva protecció i la seva projecció en el futur. El Dret a l'Autodeterminació i la diversitat cultural van, doncs, irremeiablement units, però no s'han de confondre.

Actualment assistim a un procés de globalització uniformitzadora dels modes de vida arreu del món. Aquest fet ens obliga a preguntar-nos quina capacitat real té el dret a l'autodeterminació dels pobles, nacions i ètnies, per ser un instrument de preservació de la diversitat cultural. Aquesta situació paradoxal ens obliga a plantejar-nos una pregunta cabdal que, diguem-ho entrada, no té pas una resposta fàcil:

- l'autodeterminació dels pobles, ha de servir per preservar i potenciar modes de vida radicalment diferents, o per possibilitar diferents vies a un mateix model universal, que seria el sorgit i generat des de la cultural occidental moderna?

En relació amb aquesta pregunta, i com a conseqüència lògica, podem formular-ne una altra:

- l'exercici del dret a l'autodeterminació, pot fer-se des d'òptiques culturals radicalment diferents, o ha d'inscriure's forçosament en uns paràmetres ideològics propis de la cultura política de la modernitat occidental?

En el rerafons d'aquestes preguntes hi ha la hipòtesi que el dret a l'autodeterminació plantejat per les nacions sense estat en el marc de la cultura occidental moderna, és força diferent del plantejat des d'àmbits culturals i civilitzatoris no-occidentals. Recordar la distinció és oportú. Ens porta a la memòria que la no distinció fomentaria la uniformització

cultural, a no acceptar que la manera d'exercir el dret a l'autodeterminació, i especialment el projecte de societat que l'ompliria de sentit, pot ser diferent dels inscrits en el marc de la cultura occidental moderna.

Molts dels nous estats post-colonials, especialment a Àfrica, han fracassat en gran part per la incompatibilitat fonamental entre la cultura política de l'Estat-nació (exportada per les cultures occidentals) i les cultures polítiques endògenes i autòctones. Aquesta tesi és la mantinguda pel polític d'origen nord-africà, Bertrand Badie, quan analitza el cas africà. Efectivament, en el seu llibre *L'État importé. L'occidentalisation de l'ordre politique* (Paris, Ed. Fayard, 1992) expressa uns punts de vista que contrasten amb l'opinió força estesa que el fracàs de l'Estat a Àfrica és conseqüència de la immaduresa política dels africans. Aquesta opinió es sostinguda fins i tot per autors nacionalistes, com per Joan Francesc Mira, el qual en un dels seus articles al setmanari *El Temps*, afirmava que aquest fracàs s'hauria pogut evitar si els estats colonitzadors europeus no haguessin marxat d'Àfrica fins que els nous estats s'haguessin consolidat i haguessin demostrat que podien funcionar. Aquesta opinió demostra fins a quin punt és difícil per a intel·lectuals i pensadors de cultura occidental moderna imaginar la possibilitat que existeixin altres cultures polítiques diferents de la cultura política occidental fonamentada en l'Estat.

El moment ha arribat, creiem, de començar un diàleg intercultural entre les diferents cultures polítiques, sense pressuposar d'entrada que la cultura política de la modernitat, fonamentada en l'estat com a instància suprema de l'ordenament jurídic-polític-social, sigui la forma més avançada vers la qual totes les altres cultures polítiques haurien, tard o d'hora, de convergir. Aquest diàleg intercultural hauria de servir-nos, entre d'altres coses, per enriquir la nostra percepció, concepció i pràctica del dret a l'autodeterminació, i per descobrir diferents maneres d'articular-lo i d'omplir-lo de contingut. Aquesta és la nostra intenció amb l'elaboració d'aquest dossier.

1 - CONSIDERACIONS GENERALS

1.1 Cultura i identitat cultural

La noció de cultura és una de les més polisèmiques i difícils de definir de manera unívoca, sense ambivalència, no existeix, d'una banda, la cultura i, de l'altra, l'economia, la política, la ciència, la tecnologia, la religió, la medicina, la justícia, l'organització social, les arts, el folklore..., com si fossin dimensions totalment separades i autònomes. No hi ha cap acte polític, econòmic, científic, religiós, jurídic, social..., que no sigui cultural, és a dir, expressió d'una cultura particular.

No es pot pretendre la promoció de la diversitat cultural i, al mateix temps, preconitzar una sola cultura econòmica (economia d'intercanvi i de mercat global), una sola cultura política un sol país, una sola pàtria, una sola identitat, un sol país, i més que mai (l'Estat-nació), una sola cultura educativa (escolarització i alfabetització), una sola cultura jurídica (confrontativa i punitiva), una sola cultura religiosa (secularisme), una sola cultura científica (ciència moderna experimental), una sola cultura del benestar (desenvolupament). La preservació i promoció de la diversitat cultural és del tot incompatible amb l'eliminació de coneixements i pràctiques d'altres cultures, mitjançant la imposició del modus de vida de la modernitat occidental per la via del desenvolupament.

Si hom parla de preservació i promoció de la diversitat cultural, cal ineluctablement referir-se a la preservació i a la promoció de les cultures econòmiques, de les cultures

polítiques, de les cultures socials, de les cultures científiques, de les cultures religioses, de les cultures mèdiques, de les cultures educatives..., pròpies de cada poble, nació o ètnia.

No es tracta tan sols d'una simple qüestió semàntica, sinó d'un canvi de perspectiva, que s'orienta vers la plena reconeixença, per a cada cultura, del seu potencial i de les seves capacitats en tots els àmbits de la realitat. La superació d'una concepció de la cultura com a una dimensió, entre d'altres, de la realitat, ens obliga a reorientar tot el debat entorn a la seva relació amb l'autodeterminació dels pobles.

En un altre ordre de coses, podem assenyalar l'existència de tres nivells estructurals a l'interior de tota cultura. Un primer nivell fonamental el conformen els valors i les creences compartits, que analògicament són com les arrels de l'arbre, sense les quals aquest no pot sobreviure. Molt sovint aquests valors i creences són de l'ordre del *mythos*, és a dir, no són de l'ordre del *logos*, ja que hom hi creu sense la consciència reflexiva de creure-hi. Són com la llum que ens il·lumina el camí de la nostra existència, però que si la mirem de front ens encega i no ens deixa veure-hi clar.

Un segon nivell correspon a les institucions (formals, informals, institucionalitzades o no-institucionalitzades), a través de les quals els valors i les creences anteriorment mencionats prenen forma i s'articulen de manera visible. Seguint amb l'analogia de l'arbre, podríem dir que en seria el tronc.

Un tercer nivell correspon a les pràctiques concretes, específiques i quotidianes en els diferents àmbits de la realitat socio-cultural, com a expressió palpable i directa dels valors encarnats a través de les institucions. Aquestes pràctiques són les que permeten la vivència personal i social i la seva reproducció (que no hauríem de confondre amb la repetició).

En conseqüència, la identitat cultural seria la que s'inscriu en el marc d'una cultura donada, particularitzada, amb els seus valors, les seves institucions i les seves pràctiques concretes en tots els àmbits de la realitat. Qualsevol persona té una identitat cultural. De manera que quan hom afirma fins i tot que la cultura com a tal no existeix, el que veritablement diu és a quina cultura ell pertany, quina és la seva identitat cultural; en l'ocurrència, que pertany a la cultura occidental moderna la qual, molt sovint, no és reconeguda com a tal pels qui en formen part, ja que es pensen que els propis valors són universals i aculturals.

1.2 Tres posicionaments enfront de la diversitat cultural

Davant de la realitat culturalment pluralista de la humanitat, podem assenyalar, a grans trets, l'existència de tres posicionaments diferenciats, que no sempre es presenten de manera clara i unívoca, sinó sovint barrejats i encavalcats.

Un primer posicionament, que anomenarem *model uniformitzador dur*, plantejaria que la cultura occidental moderna és el vèrtex de l'evolució humana vers el qual ha de tendir la resta de cultures. Tard o d'hora caldria assolir l'estadi d'una cultura mundial uniformitzada. Aquest plantejament, actualment de baixa (almenys en la seva formulació política), és el que ha dominat el pensament euro-americà des de l'inici de l'expansió colonial i fins a l'acabament de la Guerra Freda, amb l'*American Way of Life* com a darrera proposta uniformitzadora. Tot i que segueix present en el pensament de molts polítics i intel·lectuals occidentals, ja no és defensat públicament, pel fet de ser considerat com a anacrònic i políticament incorrecte.

Un segon posicionament, que anomenarem *model uniformitzador plural* planteja l'assoliment d'un model únic mundial, amb una matriu original euro-americana, però amb un lloc per a les adaptacions culturals que facin falta. Es tracta d'una derivació pragmàtica del primer

posicionament, un cop constatada la impossibilitat d'una homogeneïtzació total i absoluta. En aquest cas la homogeneïtzació seria, fonamentalment, econòmica (mercat lliure universal), política (estat-nació democràtic) i de valors fonamentals (drets humans universals). Aquesta és la concepció de Samuel Huntington el qual, tot desmarcant-se de la visió optimista de Fukuyama sobre la fi de la història, assenyala la necessitat de prendre en consideració les identitats culturals a fi que aquesta uniformització, sorgida des de la civilització occidental, no entri en conflicte amb les diferents civilitzacions i àrees culturals del món. El mapamundi que adjuntem ens mostra quines són aquestes grans àrees culturals i de civilització, segons l'esmentat autor.

Des d'aquesta concepció, hom no qüestiona pas el procés de globalització-homogeneïtzació en la seva essència, sinó que hom defensa la necessitat d'adaptar-lo a les diferents idiosincràsies culturals. Però aquesta concepció limitada del pluralisme cultural no és promoguda només des de percepcions pragmàtiques, sinó que fins i tot des de posicions nacionalistes, especialment en el marc de la cultura occidental moderna. Hom proclama sovint la defensa del dret a l'autodeterminació com la manera particular d'accedir a la cultura universal de la modernitat occidental. Això succeeix quan al costat del dret a l'autodeterminació, hom proclama la necessitat de que aquest s'exerceixi en el marc dels drets humans universals, de l'Estat-nació democràtic i d'una economia moderna de mercat lliure, donant per suposats que aquests paràmetres són universals i no condicionats ni inscrits en una matriu cultural determinada.

Un tercer posicionament, que podem anomenar pluralista radical, planteja l'existència de cultures radicalment diferents, amb valors, institucions i pràctiques pròpies que no són reductibles unes a les altres. Un representant genuí d'aquest posicionament és el filòsof i teòleg catalano-hindú, Raimon Panikkar. (Una completa introducció al seu pensament sobre la diversitat cultural de la humanitat, la trobem en el seu llibre *Sobre el diàleg intercultural*, publicat per l'Editorial San Esteban, Salamanca, 1990; té un interès especial la primera part, titulada: *El mito del pluralismo: La Torre de Babel. Una Meditación sobre la no violencia*).

Des d'aquesta última perspectiva, el dret a l'autodeterminació dels pobles no pot comportar un marc predeterminat de com s'ha d'exercir i articular. Fins i tot es pot anar més lluny i assenyalar com el mateix terme d'autodeterminació no és aplicable transculturalment, en especial en aquells pobles dits indígenes o autòctons que no es poden pas concebre com a subjectes de l'autodeterminació. Subjectivament es consideren determinats per realitats no humanes, com són les "còsmiques" i/o les "divines".

2. PERSPECTIVA INTERCULTURAL DEL DRET A L'AUTODETERMINACIÓ

2.1 Els subjectes del dret a l'autodeterminació

Hom considera habitualment com a subjecte del dret a l'autodeterminació tot poble o col·lectiu humà amb consciència de ser-ho, en base a uns lligams de llengua, religió, història, institucions o altres. A partir d'aquesta consideració podem identificar, com recordàvem més amunt, tres grans grups de subjectes del dret a l'autodeterminació: les nacions sense Estat en el marc de la civilització occidental, les ètnies i pobles autòctons (presentes en diferents civilitzacions d'arreu del món) i les nacions en el marc de les civilitzacions no-occidentals.

Tot i que no podem parlar de definicions clares i unívocues que diferenciïn aquests tres subjectes, sí que des de l'ús que habitualment se'n fa, podem aventurar-nos a detectar uns caràcters diferenciadors, mentre donem per suposat que en cada cas ens estem referint a

subjectes col·lectius que tenen consciència de pertànyer a un mateix grup amb els qual comparteixen una sèrie d'elements (llengua, valors, història, institucions,...).

2.2 Les nacions sense Estat en la cultura occidental moderna.

Quan hom parla de nacions sense Estat, hom troba com a un primer tret diferenciador el fet que aquestes se situen, normalment, en el marc de la cultura occidental, és a dir a Europa i Nordamèrica. Aquesta mateixa ubicació geogràfica ens explica que siguin definides per defecte, que siguin *nacions sense Estat*, ja que l'Estat, com a forma suprema i exclouent d'organització sociopolítica, és d'origen europeu. Tota realitat nacional present en el marc europeu, si vol sobreviure, no pot deixar de banda aquest fet. Paral·lelament a la relació que aquestes nacions tenen, en la seva explicitació, amb l'Estat, hi ha la realitat que totes elles comparteixen un projecte cultural comú, inclòs genèricament en la noció de *Modernitat*. Aquest concepte de nació, que molt sovint ve presentat com a universal i universalitzable, no acostuma a ser qüestionada pels actors dels nacionalismes emancipatoris, fins al punt que també ells afirmen, molt sovint, que llur projecte nacional no és pas d'arrel tradicional sinó plenament modern. En definitiva, la voluntat de moltes nacions sense Estat d'esdevenir Estat, és una manera d'accedir i/o viure la modernitat des de la seva pròpia especificitat, però sense qüestionar-la ni en la seva essència ni en la seva realitat. La modernitat com a projecte civilitzatori forma part de llur horitzó emancipatori.

Sense cap intenció de ser exhaustius, assenyalarem algunes característiques pròpies de la cultura de la modernitat:

- confinament de l'àmbit religiós a una parcel·la de la realitat, deslligada de les altres dimensions;
- preeminència del pensament racional i de la racionalitat com a la manera per excel·lència d'interpretació i comprensió de la realitat;
- consideració de la natura com un recurs, exterior a l'ésser humà, per explotar;
- concepció lineal del temps, la qual desemboca en una concepció històrica i evolucionista de la vida humana, que va de l'home primitiu a l'home civilitzat i modern;
- economia d'intercanvi altament monetaritzada;
- concepció del benestar articulada primordialment entorn a la riquesa, entesa en el sentit de possessió de béns materials, tot i les correccions aportades darrerament en aquest sentit. Per exemple, el *Rapport du développement humain*, del PNUD, intenta d'integrar altres variables que no són les estrictament econòmiques;
- articulació de les relacions socials i polítiques, essencialment en l'individu i la col·lectivitat, sobre una base contractual emmarcada en l'Estat-nació.

Aquest últim aspecte és molt important per comprendre que el dret a l'autodeterminació, en el marc de la cultura occidental, es planteja sempre en relació a l'Estat-nació. El passatge de l'*home comunitari* a l'*home individual* ha estat un procés inscrit en el marc de la modernitat i avaluat de manera positiva; ho comenta amb grans justesa Bertrand Badie en el seu llibre *L'État importé. L'occidentalisation de l'ordre politique*, (Paris Ed. Fayard, 1992): *La individualització de les relacions socials és considerada, des de la il·lustració i encara més durant l'evolucionisme del segle XIX, com a emancipadora i racionalitzant: allibera progressivament l'individu de les relacions i deures comunitaris, de la tutela del seu grup natural de pertinença, i condueix a una socialització més lliure i més crítica; deslliga de la voluntat natural de la que el grup és portador, a fi de substituir-la per una voluntat racional, que deixa lloc al càlcul i a l'avaluació (...). Segons aquesta lectura (il·lustrada i evolucionista), tot comunitarisme no pot ser res més que un residu, un llegat de*

la tradició destinat a desaparèixer: la governabilitat dels sistemes polítics passa per la seva reabsorció (pàg. 116-117).

Basant-nos en aquestes consideracions, podem afirmar que la identitat cultural en el marc de les nacions sense Estat, és menys d'arrel comunitària i més contractual, tot i que darrerament hom veu sorgir un corrent dins de la filosofia política de reivindicació del comunitarisme enfront de l'individualisme a ultrança propi del liberalisme polític i social (Per una presentació interessant del comunitarisme i els seus crítics, consulteu el llibre, especialment la introducció, de Castiñeira, A. [dir], *Comunitat i nació*, Barcelona, Ed. Proa, col. "Temes Contemporanis", 1995).

2.3 Ètnies i Pobles autòctons: l'exemple de la Confederació Iroquesa

Pel que fa a les denominacions *ètnies* i *pobles autòctons*, el primer que hem de dir és que es tracta de denominacions relativament sinònimes, encara que no totalment. Hom utilitza habitualment la noció de pobles autòctons més aviat per referir-se a pobles de les Amèriques, d'Àsia i d'Oceania, i la d'ètnia a pobles d'Àfrica. Però no es tracta pas d'una divisió estricta. A voltes hom utilitza indistintament una o l'altra noció.

Allò que tenen en comú les denominacions de pobles autòctons i ètnies és que concerneixen normalment a subjectes col·lectius, en especial extraeuropeus, que es troben des de temps immemorials en territoris que foren ocupats posteriorment pels europeus. En tot cas, és rar que hom parli d'ètnies o pobles autòctons en el context europeu, sinó és per referir-se als lapons, als gitanos o a comunitats d'immigrants extraeuropeus de creació recent.

És evident que hom no pot pretendre una visió homogènia i estandaritzada de tots els pobles autòctons i ètnies a través del món, puig la diversitat de llurs hàbitats, històries i cultures es prou plural. Tanmateix, sí que podem assenyalar un trets generals més o menys compartits i que els diferencien fortament de la cultura occidental moderna. Sense pretendre ser exhaustius, podem assenyalar els següents:

- el pensament mític i simbòlic és tant o més important que el pensament racional i racionalitzant,
- la dimensió religiosa i/o espiritual no es troba separada de la resta de la realitat, sinó que amara i fecunda tots els àmbits de la cultura del poble en qüestió,
- el lligam amb la Terra és molt directe i fort; la Terra és considerada, en molts casos, com una mare que nodreix i mai com un simple recurs per explotar al servei de l'home,
- l'organització sociopolítica no és ni democràtica, ni totalitària, sinó tot el contrari, és a dir jeràrquica, però amb un fonament que no és estrictament antropològic sinó també espiritual i cosmològic,
- la pertinença al grup en qüestió s'obté fonamentalment per naixement; això fa que el llinatge sigui l'element cabdal d'identificació i el referent identitari,
- la dimensió comunitària és molt més important que la individual; aquella és el fonament sobre el qual s'organitza la vida del grup en qüestió. El sentiment de pertinença a la comunitat es tan cabdal que si hom n'és expulsat o alienat rep un dels pitjors càstigs que li podrien arribar,
- la concepció i vivència del temps és, fonamentalment, circular i no pas lineal. Això fa que el passat sigui viscut com a part integrant i activa del present i que el futur, en tant que horitzó o possibilitat, sigui molt menys important i mobilitzador de les activitats i opcions del present. La tradició, no com un passat superat, sinó com allò permanent que s'actualitza en el

present (En aquest sentit és interessant d'assenyalar que *tradicció* i *traducció* tenen una mateixa arrel etimològica).

- l'economia és una de reciprocitat en la qual la monetarització és feble o inexistent;
- la concepció del benestar no és estrictament material; inclou altres dimensions de la realitat, com l'espiritual i la còsmica, per exemple.

Cal tenir en compte que aquest trets generals, que acabem de sintetitzar, com també els referits a la cultura política en particular, que tractarem a continuació, no neguen l'existència de conflictes interns i de límits dintre de les nacions autòctones i de les ètnies. La nostra intenció aquí no és pas de presentar una visió idealista d'aquestes cultures, sinó de posar de relleus les característiques fonamentals que les diferencien de la cultura occidental moderna, tant globalment com, en particular, a l'aspecte polític. El tema el plantejarem d'aquesta manera, entre d'altres raons, perquè creiem que abans de criticar els elements que calgui d'aquestes cultures, cal fer un esforç previ de comprensió i de coneixement de les mateixes; no a partir de categories que els són externes, sinó a partir de llur pròpia concepció, visió i vivència de la realitat.

Quant a la cultura política, en concret, també podem identificar alguns trets comuns diferenciadors de la cultura política occidental moderna. Segons Robert Vachon, per comprendre la concepció pròpia de l'autodeterminació per part dels pobles autòctons, cal prendre en consideració els elements que segueixen:

- l'autodeterminació política és tan sols una condició de llibertat exterior, però ni de lluny la més important de totes. L'ontodeterminació (determinació des de l'ontos, des de l'Ésser), entesa com la relació equilibrada i harmònica amb tota la realitat, és molt més important i fonamental en la pròpia cultura política, ja que la concepció corresponent de la realitat es fonamentalment cosmocèntrica,
- la no separació entre una dimensió espiritual i una dimensió política. En altres paraules, això significa que l'autodeterminació és principalment una *espíritu*-determinació, en el sentit que l'*autos* veritable és l'esperit del seu ésser, de tots els éssers,
- la comunitat nacional no comprèn tan sols els éssers humans vivents en l'actualitat; també inclou els ja morts i els que han de néixer, els regnes animal, vegetal i mineral. En definitiva, la naturalesa sencera,
- la dimensió política se situa menys entorn de la *polis* i de la *civiltas*, de la ciutadania i de la civilització, i més entorn de la natura, del cosmos, del *paganes*, de tot allò lligat directament a la terra,
- la concepció del poder no és tant la de comandament, legislació i coerció, com la d'acompliment del deure de comunió i cooperació amb tots els éssers vius. Això explica que els "caps" siguin sobretot, i abans que tot, homes savis, amb saviesa espiritual, qualitats adquirides no per pròpia voluntat sinó per designi de la comunitat,
- la llibertat política no es basa tant en la llibertat d'elecció i d'opció política com en la capacitat que té cadascú de seguir les lleis inscrites en la natura, amb el màxim d'harmonia possible. En altres mots, consisteix menys en ser l'actor del propi destí que en ser el deixeble del destí i del rol precís i dinàmic que l'harmonia còsmica ha assignat a cadascú des de la naixença,
- la política té un caràcter consensual i comunitari; això exigeix la utilització de la via deliberativa, de negociació i de col·laboració per damunt de la de confrontació i adversarial.

Parlar d'autodeterminació dels pobles autòctons significa i exigeix respectar llurs pròpies concepcions i pràctiques de la política, en el sentit ampli del terme. (Vegi's el capítol de R. Vachon, titulat «Autodétermination politique et culture politique autochtone traditionnelle» dins l'obra de N'Tsukvv & R. Vachon, *Nations autochtones en Amérique du*

Nord, Fides, Montréal 1993, pp. 284-305. En la pàgina 298 escriu textualment: *És un error de creure que és possible el treball per a l'autodeterminació política que sigui respectuós de la cultura política autòctona sense que hi hagi un interès per conèixer-la en allò que té de més original i propi. Des d'un punt de vista autòcton, es tracta d'un simple activisme que amaga, en darrera instància, el sempitern etnocentrisme occidental.*

Si prenem en consideració la *Declaració dels drets dels pobles indígenes*, aprovada pel *Grup de Treball sobre Poblacions Indígenes* el 1993, observem que en cap moment apareix la reclamació de l'Estat com a forma d'organització política. Allò que aquests pobles volen és el reconeixement de llur relació particular y profunda amb la terra i llurs territoris (part III). Al mateix temps, aquests pobles reclamen com a dret fonamental el manteniment i el desenvolupament de llur pròpia cultura entesa com a globalitat (part IV). L'article 21 planteja específicament aquest dret: *Els pobles indígenes tenen dret a mantenir i a desenvolupar a dins de les zones de llurs terres i altres territoris llurs estructures, institucions i tradicions econòmiques, socials y culturals, i a la seguretat en el gaudi de llurs propis medis de subsistència (...)*. (Per conèixer el procés d'elaboració de la Declaració i llegir una còpia d'aquesta, vegi's l'estudi de A. Burguete Cal y Mayor & M. X. Ruiz Hernández «Hacia una carta universal de derechos de los pueblos indígenas», dins l'obra de diversos autors *Derechos Indígenas en la Actualidad*, publicada per l'Instituto de Investigaciones Jurídicas / UNAM, México 1994).

Un dels exemples més interessants d'aquesta manera diferent de comprendre la dimensió política i d'exercir el dret a l'autodeterminació és el que ens proporciona la Confederació de les Sis Nacions Iroqueses. Recordem que les sis nacions iroqueses estan ubicades en la regió dels Grans Llacs Nord-americans, a cavall entre Estats Units i Canadà. Són les següents: Onondaga, Mohawk, Seneca, Cayuga, Oneida i Tuascora. La confederació fou creada abans de l'arribada dels europeus a Amèrica per tal de superar una situació de guerres sagnants permanents entre aquestes nacions. El seu principi fundacional es troba en la llegenda del Gran Pacificador. Aquest fou el que va invitar les nacions en guerra a abraçar l'arbre de la Gran Pau. En virtut dels principis còsmics i espirituals d'aquesta Pau, la confederació forma com una cadena familiar d'ajuda i col·laboració entre els seus membres, els quals conserven llur pròpies particularitats.

És extremadament interessant d'assenyalar l'expressió utilitzada en les llengües iroqueses, que no són llengües conceptuals sinó altament simbòliques, per tal de designar la noció de *frontera*. Usen el mot *Tehonatekein*, que es pot traduir per *Allà on dos estan junts* o *Allà on dos entren en contacte*. La frontera no és, doncs, concebuda com una separació o divisió, sinó com un lloc de contacte i relació, un punt que està en relació directa amb dos elements fonamentals de la concepció política de les nacions iroqueses. Aquests elements són:

- la preservació de la pau política com a expressió de la Gran Pau de la realitat sencera,
- la concepció de la realitat com una gran Aliança de la qual ningú no ha de quedar exclòs. Ni els humans, ni la Natura, ni les Divinitats.

La pau i l'aliança han regit, des dels inicis, l'existència de la Confederació Iroquesa, tant en les relacions entre les nacions membres com en les relacions amb els pobles europeus.

Per al seu funcionament, la Confederació Iroquesa compta amb un Consell de 50 *Rottiane* (homes bons), els quals són portaveus de llurs nacions respectives. Aquests *Rottiane* prenen llurs decisions a la llum de la Gran Llei de la Pau de la Confederació, que no pot ser ni modificada ni ignorada, i establint un contacte directe amb llur pròpia nació. Això comporta que qualsevol decisió, en el marc de la Confederació, sigui presa després d'un llarg procés de

consultes i discussions a diferents nivells i per consens, encara que això comporti retardar la presa de la decisió final el temps que calgui.

Les nacions iroqueses consideren llur autodeterminació compatible amb la d'altres nacions i pobles, tal i com ens ho mostra la manera de concebre llur relació amb els europeus que arribaren a Amèrica del Nord. Als nouvinguts els plantejaren una aliança de *Tekeniteyohe:te*, que significa *Dels dos senders*. Concretament els venien a dir que reconeixien el caràcter únic i irreductible de cadascuna de les cultures en contacte, l'acceptació de les diferències i la promesa d'ambdues bandes de respectar-les. Els diversos símbols utilitzats corroboraven aquesta concepció: un feix de fletxes i els wampum (teixit de fils de colors diferents entrelaçats).

Les primeres aliances i els primers tractats entre els pobles autòctons i els immigrants d'un altre continent, s'establiren a partir del segle XVIII. Per part europea hi havia holandesos, francesos i britànics, i en els pactes els iroquesos utilitzaven sempre expressions com *Cadena de braços entrelaçats*, *Corda*, *Cadena de ferro*, *Cadena de plata*, *Cadena de mans entrelaçades per a la Pau*,... Malauradament cap dels tractats que la Confederació Iroquesa va establir amb les diferents nacions europees fou respectat per aquestes. En definitiva podem afirmar que la interpretació que iroquesos i europeus feien de llurs aliances era fonamentalment diversa. Pels primers, era essencialment una aliança parental i familiar, entre germans, destinada a la mútua protecció i a la pau, mentre pels segons es tractava d'una aliança entre els monarques europeus i els seus súbdits, destinada, a la llarga, a una expansió territorial, que fou el que realment succeí.

Si en el cas de les nacions sense Estat de la civilització occidental assenyalàvem llur voluntat d'accedir a la modernitat, des de llur perspectiva i pràctica particulars, en el cas de les nacions autòctones i les ètnies podem assenyalar la voluntat de desenvolupament ple de llur pròpia cultura, sense cap voluntat d'inscriure-la ni en els valors, ni en les pràctiques, ni en les institucions de la cultura occidental moderna. Això no significa que no puguin utilitzar elements d'aquesta a diversos nivells, però sempre des de llur particular vivència de la realitat.

Constatem, doncs, que en el cas dels pobles autòctons, en allò que fa referència a la cultura política i al dret a l'autodeterminació, ens trobem força allunyats del que és la filosofia política pròpia a la modernitat occidental. Aquí hi prima una visió global i integrada de tota la realitat, que inclou l'ésser humà, el cosmos i la divinitat, actors tots tres de la dimensió política. Llur autodeterminació no és un camí vers la modernitat pretesament universal, sinó una via de recuperació i afirmació de llur específica manera de viure, especialment necessari en ple procés de globalització - homogeneïtzació, procés dins del qual ens trobem immersos en aquest final de mil·lenni.

Podem dir, a mode de conclusió provisional, que l'autodeterminació al si dels pobles autòctons i de les ètnies no s'orienta tant vers la consecució d'un Estat per tal de definir la pròpia via vers la cultura de la modernitat, sinó vers la defensa, preservació i potenciació d'un estil de vida propi, que inclou una cultura política particular no fonamentada en una estructura d'Estat.

3.4. Les nacions de les civilitzacions no-occidentals

- AQUESTA PART LA REDACTARA EN CARLES RIERA
- PER PUBLICAR EN EL SEGON LLIURAMENT DEL DOSSIER

DIVERSITAT CULTURAL I DRET A L'AUTODETERMINACIÓ (II)

Agustí Nicolau i Carles Riera.

En la primera part d'aquest article-dossier, publicat en el número 33 de l'*Europa de les Nacions* hom hi trobava algunes aportacions, des d'una perspectiva intercultural, al debat sobre el dret d'autodeterminació en els casos de les nacions sense estat occidentals i dels pobles autòctons. Ja anunciàvem aleshores que en aquesta segona part ampliaríem la nostra reflexió prenent com a referència les civilitzacions no occidentals i completariem la nostra recerca amb unes consideracions finals sobre el nucli i el fil conductor del nostre treball: les relacions i paradoxes entre els processos d'autodeterminació política i la identitat cultural dels pobles.

Acabàvem l'esmentat primer capítol amb la hipòtesi que segueix: *"Podem dir, a mode de conclusió provisional, que l'autodeterminació al si dels pobles autòctons i de les ètnies no s'orienta tant vers la consecució d'un Estat per tal de definir la pròpia via vers la cultura de la modernitat, sinó vers la defensa, preservació i potenciació d'un estil de vida propi, que inclou una cultura política particular no necessàriament fonamentada en una estructura d'Estat"*. Podem ara afegir a la conclusió d'aquesta hipòtesi: ni necessàriament fonamentada en els mateixos processos de modernització cultural i social experimentats per la civilització occidental.

Els processos d'autodeterminació en l'àmbit àrab islàmic.

Un cas que pot ajudar-nos a desenvolupar i contrastar la hipòtesi suara proposada és el de les civilitzacions no occidentals en general i, més concretament, el dels pobles àrabs islàmics. En aquesta línia, Montserrat Guibernau afirma: *"La religió augmentarà el seu poder i jugarà un paper clau en la reconstitució de les identitats nacionals. En molts casos presenciarem una reapropiació de la religió com a mecanisme que cerca actualitzar la tradició... L'Islam pretén revitalitzar la tradició i gaudeix d'un enorme poder com a força capaç de respondre a qüestions que tenen plantejades els individus contemporanis en relació a aspectes civils i polítics de la vida social"*. (GUIBERNAU, Montserrat, *Los nacionalismos*, Ariel Ciencia Política, Barcelona 1996, pàg. 165).

Afirmacions com la que acabem de reproduir són cada vegada més freqüents en les ciències socials. Creiem que en són la causa la constatació que els processos de descolonització experimentats per les excolònies europees resten, en la majoria dels casos, oberts, ja que, a més de mantenir lligams de dimensió política i econòmica, estan encara desenvolupant la seva autodeterminació cultural.

El cas de la civilització àrab islàmica és especialment complex i significatiu en aquest sentit i, en conseqüència, altament valuós com a referència d'allò que volem dir. O sigui, en paraules de la mateixa Montserrat Guibernau: "*Els intents d'occidentalitzar el Tercer Món han estat en gran mesura un fracàs. Els béns occidentals promesos a les antigues colònies mai no es materialitzaren. Amb el temps, la dependència s'ha fet més extrema i probablement una de les idees fonamentals que ha comportat la descolonització és la necessitat de trobar una alternativa a un estil occidental imposat que ha resultat incapaç de resoldre els seus problemes socials, polítics i econòmics. El ressorgiment i l'èxit espectacular [de l'Islam] es basa en tres elements capitals: a) la seva capacitat per a oferir una concepció alternativa de la modernitat; b) la seva aptitud per a proporcionar un fort sentit d'identitat i de dignitat, i c) l'ús de la globalització per a difondre el seu missatge*" (o.c., pàg. 153).

És a dir, l'autodeterminació cultural pot ser un camí per assolir una emancipació de més abast així com contribueix a aconseguir una sobirania política i econòmica més sòlida.

Veiem, però, més a fons el contingut d'aquesta proposta des d'algunes de les seves fonts pròpies de pensament:

En primer lloc, cal introduir-nos en el glossari mínim de mots en llengua àrab i propis de la cultura islàmica, perquè tenen un paper clau en el discurs polític que després presentarem. (Seguim el glossari indicat per AYUBI, Nazih, *El Islam polític*, Edicions Bellaterra 1966, pàgs. 333-338):

Asabiyya: solidaritat de grup.

Asala: autenticitat cultural. Allò autèntic o original (asil) contrasta amb allò introduït o importat (wafid; mustawrad). L'autenticitat es contraposa a la modernitat (al-muasara).

Maslaha: interès de la comunitat.

Tabaiyya: dependència.

Takaful: solidaritat comunitària, relativa a la justícia social.

Tawhid: comunitat integrada. Singularitat, unificació, visió holística de la societat.

Umma: comunitat en un sentit ètnic, cultural i religiós. En alguns autors: ciutat.

“El text principal de la literatura política heretat del període de Muhammad és el document (al-sahifa) conegut com Constitució de Medin (...). La Constitució parla dels creients com a formadors d'una comunitat (umma) que també inclou els jueus de Medina. La umma, malgrat incloure tribus diverses, cadascuna de les quals és responsable de la conducta dels seus membres, cal que actuï col·lectivament per tal d'imposar l'ordre social i la seguretat, així com per a enfrontar-se als enemics, en temps de guerra i de pau (...). El document estableix les bases d'una comunitat transtribal i bàsicament religiosa, sense negar completament les subdivisions i sense excloure els no musulmans del domini polític imaginat (...). De fet aquesta és la font d'una tradició corporativa basada en la unitat i la diversitat que, amb múltiples comunitats religioses (milal) i variades associacions funcionals (asnaf), caracteritza l'Estat islàmic al llarg dels segles següents” (o.c., pàgs. 23-24).

El concepte islàmic del poder polític -a diferència del concepte d'Estat a Europa basat en les nocions d'individualisme, llibertat i llei, i nascut entre els segles XVI i XX en relació al Renaixement i al creixement del capitalisme i de l'individualisme-, no pot ser entès aïlladament; es troba unit als conceptes de grup (jamaa o umma), justícia (adl o adala) i lideratge (qiyada o imama).

La umma es fonamenta en una comunitat social i política relacionada amb uns determinats territoris (watan) i amb uns lligams de solidaritat (asabiyya) basats en la religió (milla). La umma es desenvolupa en una llarga durada històrica, transcendeix dinasties i estats (dawla). Ibn Jaldun (1332-1406) planteja una visió de la umma basada en criteris socials i històrics. És, però, una visió contestada per alguns corrents musulmans que plantegen la umma com una comunitat fonamentada solament en el lligam espiritual i qüestionen la centralitat de l'asabiyya com a lligam social territorialitzat.

Els processos de colonització varen desarticlar fortament les xarxes socials derivades d'aquesta visió i de l'experiència de la construcció de la comunitat. A més, accentuaren les contradiccions pròpies de la tensió entre l'hegemonia àrab en el món islàmic i les aspiracions dels pobles musulmans no àrabs. Alguns nacionalismes àrabs

varen contribuir, fins i tot, a fer possible la progressiva descomposició del califat otomà, que representava una aproximació a la cristallització política de la umma.

D'altra banda, els processos de descolonització trobaren un fort anclatge en el projecte de construcció d'estats nacionals a partir de les fronteres marcades pels colonitzadors, i incorporaren conceptes com nació, autodeterminació i sobirania amb significats fins aleshores inexistents en aquelles societats. Alhora imposaren internament transformacions tendents a desenvolupar estructures socials i polítiques pròpies d'Occident. En altres paraules, l'alliberament nacional se'ls presentava com un camí per a entrar en la modernitat occidental que els colonitzadors es negaven a compartir.

Tots aquests factors donaren a llum els nacionalismes en els mons àrab i islàmic, fins a fer emergir els fenòmens del nacionalisme àrab d'inspiració panarabista i les dinàmiques de reconstrucció d'una comunitat islàmica transnacional i transestatal.

Si bé és cert que els models de sobirania política i econòmica, assolits amb els esmentats processos de descolonització, varen contribuir indubtablement a l'emancipació dels seus protagonistes, no és menys cert que foren insuficients ja que no varen abastar la reconstrucció -i a voltes van accentuar la destrucció-, de les xarxes comunitàries tradicionals i de les identitats culturals autòctones. D'aquí que, en aquest context, es mantingués una situació d'indefensió cultural i social davant els interessos neocolonials d'Occident.

En la mesura que les mancances d'aquests models es feren més evidents, va anar prenent força la idea de *revolució cultural* associada a la recuperació d'elements de la tradició que podien conferir noves forces a la lluita per l'emancipació. L'Islam, sempre present en la història de la descolonització, tot i que silenciada en alguna de les seves etapes, reaparegué en l'escena política amb energia renovada. Produí un distanciament del nacionalisme laic associat al món simbòlic occidental i portà cap a la reconciliació amb la cultura religiosa, percebuda com la única capaç de satisfer la recerca de la identitat. Així ho expressa Tariq al-Bishri: *"Vaig començar a veure la societat com un conjunt d'institucions dividides en subunitats internes que amparen l'activitat individual i organitzen en el seu si les masses humanes. Vaig adonar-me que el ciment d'aquestes entitats que formen el teixit institucional de la societat és el pensament religiós. Per exemple, veia que l'evolució de certs sectors professionals coincidia amb*

la del moviment sufi i amb les institucions socials implantades en els barris populars. Aquesta configuració confereix a la societat una espècie de descentralització i permet que l'individu pertanyi a les microsocietats primàries en les quals viu i sigui inclòs en un seguit de pertinences cada cop més àmplies. Els atacs a la pertinença religiosa són atacs a aquesta xarxa institucional. En lloc de millorar-la, ha estat aniquil·lada i el teixit social s'ha pulveritzat.

*Doncs bé, crec que és molt difícil construir una societat amb individus aïllats. L'individu necessita entrar en una xarxa de comunitats cada vegada més àmplies. Sense aquest solapament de conjunts socials intermedis, hom no pot posar-se en relació amb l'Estat. La pèrdua de les pertinences primàries ha afectat totes les pertinences superiors. Ha afectat la capacitat de l'Estat per a gestionar els afers comuns, de la mateixa manera que la de l'individu per a incloure's en l'entitat general". (BURGAT, François, *El islamismo cara a cara*, Edicions Bellaterra, Barcelona 1995, pàgs. 53-54).*

Les paraules d'aquest historiador egipci il·lustren el pensament d'un moviment social cada vegada més fort en el món àrab en particular i en el món islàmic en general; moviment que aspira a l'actualització de l'arrel musulmana com a via de reconstrucció de la identitat pròpia i d'autodeterminació cultural, bo i aprofundint i desenvolupant l'autodeterminació política i econòmica, parcialment assolides, mitjançant la regeneració d'estructures socials d'inspiració comunitària sòlidament arrelades en la tradició. Aquesta aspiració pretén assolir la reconstrucció de la umma i de l'asabiyya com a fonaments de la societat política. (Per puntualitzar aquesta afirmació, cal recordar que la idea d'asabiyya és, actualment, objecte d'una forta polèmica dintre del món àrab; hi ha qui la considera una forma aracaïtzant de solidaritat grupal d'arrel ètnica, i la situa al nivell de la solidaritat comunitària que és necessari revitalitzar en el marc de les relacions socials més complexes, i hi ha qui la pren com a fonament de qualsevol lligam comunitari. Hom pot trobar certes analogies entre aquest debat i el que es dona als Estats Units d'Amèrica a propòsit de l'etnicitat de la comunitat afroamericana o a Amèrica, en general, sobre la qüestió de l'amerindianitat).

El món islàmic voldrà, cada cop amb més força, al poder polític per a defensar el gènere de vida musulmà, així com una ètica de l'exercici del mateix poder. Seguint l'anàlisi de Mikel de Epalza, podem també preveure que "allà on els musulmans són minoria, els seus dirigents procuraran obtenir de les forces o autoritats polítiques

*dominants: a) una legislació que protegeixi les tradicions i els preceptes religiosos de l'Islam; b) una autonomia política, que doni poder a aquests dirigents a l'interior d'unes comunitats musulmanes reconegudes i representativitat col·lectiva a l'exterior; c) cada vegada més pes polític en aquestes societats, en funció d'un futur més o menys llunyà, en el qual puguin assolir el poder suprem. Aquestes tendències de les minories dirigents musulmanes -l'exemple més notable de les quals pot veure's en la història dels musulmans al subcontinent indi al llarg del segle XX- es veuen frenades per nombrosos factors: rebuig de nombrosos musulmans, que troben més profit en les polítiques laiques o assimiladores de les societats on són minoria, en comptes de formar comunitats confessionals per defensar-se; divergències entre els mateixos dirigents musulmans pels seus orígens culturals, per les seves polítiques amb forces musulmanes o no musulmanes i pels mitjans a fi d'obtenir els objectius político-religiosos anteriorment esmentats" (EPALZA, Mikel i equip del CIDOB, *L'Islam d'avui, de demà i de sempre*, Centre d'Estudis de Temes Contemporanis i Enciclopèdia Catalana, Barcelona 1994, pàgs. 328-329).*

Processos d'autodeterminació i diversitat cultural: una hipòtesi de treball

La referència fins ara feta en relació al món àrab islàmic reforça la nostra hipòtesi pel que fa a la relació entre autodeterminació i diversitat cultural, segons la qual: a) la noció d'autodeterminació pren força al Tercer Món en el context del procés descolonitzador i adquireix significats diferenciats dels que presenta en el context occidental; b) aquesta diferenciació de significats es troba principalment en el caràcter extern a les cultures del Tercer Món que tenen els conceptes de nació, estat nacional i sobirania nacional; c) són les xarxes comunitàries i les solidaritats tradicionals les que, en estar relacionades dialècticament amb les estructures socials i polítiques imitades d'Occident i amb la globalització, donen aquesta singularitat al mot autodeterminació; d) aquestes xarxes i solidaritats formen part d'una matriu cultural i/o civilitzària que, amb la dimensió religiosa, constitueixen l'actual subjecte de l'autodeterminació; e) l'autodeterminació cultural esdevé, així, la condició per a una plena autodeterminació, ja que potencia àdhuc les seves dimensions política i econòmica; f) dita autodeterminació no té perquè comportar sempre i necessàriament la construcció o reconstrucció d'estats

nacionals a semblança dels occidentals, ni molt menys el respecte de les fronteres estatals imposades per Occident en el procés descolonitzador; g) l'actualització de les tradicions i l'autodeterminació cultural poden constituir vies de modernització diferenciades de la via Occidental.

Comunitat, nació i dialèctica de civilitzacions

Aquest debat ha trobat, tanmateix, ressò i reconeixement en dues de les grans discussions actuals de les ciències socials a Occident: la del *xoc de civilitzacions* (vegi's HUNTINGTON, Samuel P., *El choque de civilizaciones*, Paidós, Barcelona 1997) i la del *comunitarisme* (vegi's CATINYEIRA, Àngel, *Comunitat i nació*, CETC-Proa, Barcelona 1995). En ambdós casos hom hi troba qüestionaments del discurs liberal de la modernitat occidental, a causa del seu dogmatisme individualista i del seu reduccionisme de les estructures socials a la relació entre l'individu (ciutadà) i l'estat nacional.

Els pobles i nacions construeixen projectes civilitzatoris i, alhora, són transformats per aquests, en el decurs de processos històrics de llarga durada. Els estats nacionals mediatitzen aquesta dialèctica tot imposant processos centralitzadors a nivell intern i dominacions regionals (hegemonismes regionals, imperialismes, colonialismes) a nivell extern. Els estats incorporen a les relacions entre nacions i civilitzacions els conflictes, tensions i contradiccions de les pugnes pel poder polític i econòmic entre grups socials.

El món d'avui està encara diversificat. En el nostre planeta viuen una gran quantitat de nacionalitats constitutives de múltiples matrius civilitzatòries. (Les matrius civilitzatòries indiquen l'arrel profunda de les cultures, els fonaments històrics de la seva identitat, l'especificitat de la seva complexitat, el conjunt d'experiències i aportacions històriques que han quallat les quals difereixen no solament per la seva situació geogràfica, sinó també pels diversos períodes de transformació social i històrica que han atravesat. D'aquí en resulten les diferències en els sistemes socials, en la concepció dels valors, de les formes de vida, de les creences religioses i de les tradicions culturals, que constitueixen la sociodiversitat del nostre món.

Aquesta diversificació de les dinàmiques de desenvolupament civilitzacional qüestiona la teoria d'un desenvolupament unilineal i accentua l'emergència i la reemergència de subjectes col·lectius, de comunitats locals, regionals i nacionals que actualitzen la seva memòria històrica en la dialèctica entre tradició i modernització. (La relació dialèctica entre tradició i modernització és un dels aspectes constitutius de la dinàmica de tot poble i de tot projecte civilitzatori, ja que concreta les síntesis que cadascun d'ells fa sobre l'economia, la política, les creences, l'espiritualitat, la cultura popular, les relacions socials, les relacions entre gèneres i les transformacions científicotècniques. Qualsevol tradició inclou una aproximació i una contribució a la construcció de la universalitat, alhora que un projecte de modernització. Aquestes tesis han estat àmpliament exposades en els treballs de: NICOLAU, Agustí, *Etnicitat i Dret: un enfoc diatòpic i dialogal del pluralisme cultural a Via Fora*, 48 (tardor 1995) vol. V, *El pluralisme cultural a les ciències, una aportació a la interdisciplinarietat a Via Fora*, 48 (primavera 1995) vol. V, i *La ciutadania, la dimensió comunitària i el pluralisme cultural a Via Fora*, 43 (estiu 1994) vol. V.). Paradoxalment, quan més hom reafirma la tesi de la mundialització i la globalització, més hom constata la diversitat de matrius civilitzadores que avui cerquen el seu lloc en el concert internacional.

Arreu les comunitats nacionals s'afirmen en tant que comunitats amb personalitat social i cultural pròpies. En els àmbits que ocupen manifesten la seva especificitat cultural i civilitzadora i infonen característiques pròpies als processos socials i econòmics i a la dinàmica política que generen. Aquestes comunitats són els subjectes col·lectius que pugnen per transcendir la dimensió individualista de la ciutadania i posen límits a l'homogeneïtzació de l'universalisme eurocèntric, tot confrontant la mateixa comunitat com a tal a l'Estat. (Vegi's RIERA, Carles, *Del xoc a la dialèctica de civilitzacions a Xoc de civilitzacions*, DUEÑAS, Marc (ed.), CETC-Proa, Barcelona 1997, pàgs. 247-256).

Aquesta dinàmica dinamitza el debat sobre les relacions internacionals del futur i porta a fer reconèixer els subjectes col·lectius de dimensió fonamentalment cultural com a protagonistes d'un món ja idèfugiblement multipolar i multicultural. El sorgiment de nous subjectes col·lectius en l'escena internacional, que aporten a Occident una diversitat de continguts civilitzatoris o de paradigmes, palesa, d'una banda, la força de les tradicions en tant que motors de processos de modernització diferenciats de la

modernitat occidental, i, de l'altra, posa de relleu el paper determinant de les cultures profundes en l'actual dialèctica social. *"La dialèctica social -escriu Anouar Abdel-Malek- es defineix com l'estudi de l'entramat d'accions en el si de dos grans cercles -endogen (classes i grups socials) i exogen (nacions, cultures, civilitzacions)- constitutius del moviment mundial de l'època contemporània, agitat finalment pels processos de mundialització. Aquestes interaccions tenen per objectiu el manteniment, l'extensió, el desplaçament de l'hegemonia, a l'interior de les societats i a l'interior del marc internacional. La convergència dels grans moviments d'alliberament i de revolució, de les revolucions nacionals i socials amb la revolució científico-tècnica, permeten situar aquesta dialèctica al nivell del projecte de civilització i a partir de la dialèctica de civilitzacions (...). El cercle endogen i el cercle exogen de la dialèctica social formen els dos pols constitutius de la parella que estructura la dialèctica social en l'època contemporània i en un futur previsible"* ABDEL-MALEC, *La dialèctica social*, Ed. Siglo XXI, Madrid 1975, pàgs. 11 i 37). Aquest contrast emplaça Occident a haver de fer una revisió del seu procés civilitzatori, i a repensar la relació que en el seu si mantenen la tradició i la modernitat.

Autodeterminació cultural i alliberament nacional

És un fet que les actuals tendències econòmiques i geopolítiques a escala mundial estan modificant acceleradament el paper i les perspectives dels estats nacionals que emergiren en el Renaixement i començaren a consolidar-se a les darreries del segle XVIII. En efecte, aitals estats són progressivament superats per centres de decisió i instàncies de poder transnacionals, mentre la dinàmica econòmica reestructura i reorganitza el territori tot produint noves regions polítiques a nivell intra o transestatal, i la dinàmica política genera processos de descentralització en el si dels propis estats.

La qüestió condueix al problema de la sobirania de les comunitats nacionals en una època de crisi de l'estat-nació. Un problema que s'ha manifestat d'una manera especialment rellevant en la desfeta de l'URSS i ha fet veure encara més l'actualitat i la complexitat del mateix problema. Precisament, després de la trencadissa que a finals de la dècada dels 80 i principis dels 90 creen els diferents processos a l'Europa Central i de l'Est, l'any 92 la nordamericana "Fundació Carnegie per la Pau Internacional" publicava

un estudi sobre "L'Autodeterminació en el Nou Ordre Mundial". En aquest estudi els seus autors defensen, bàsicament, que els Estats Units d'Amèrica, com a líders de la Comunitat Internacional, haurien de ser més receptius per acceptar els processos d'autodeterminació que es detecten en diferents pobles del món, encara que això hagués de posar en qüestió les actuals fronteres estatals. L'obertura envers aquests processos hauria de rebre la garantia que els promotors de l'autodeterminació assumeixen la democràcia liberal, amb el seu sistema econòmic de mercat, i la voluntat negociadora en el marc del Dret Internacional.

Malgrat la notable complexitat de dit problema, un aspecte resta difícilment discutible: la capacitat de construir una identitat cultural diferenciada, i, en conseqüència, d'establir una original dialèctica entre modernització i tradició, entre cohesió i pluralitat, entre comunitat i estat, en tots els aspectes de la vida econòmica, social i política, estarà a la base de qualsevol procés de sobirania real i de qualsevol model de desenvolupament amb característiques pròpies. (A aquest respecte pot ser d'interès tenir en compte la noció de "camp cultural" derivada de la tesi d'en Lluís M. Xirinacs que serà presentada, properament, a la Facultat de Filosofia de Barcelona).

La mencionada capacitat estarà també a la base de la possibilitat d'assolir un adequat equilibri entre identitat nacional i pluralisme d'identitats particulars, en el sí d'unes comunitats nacionals amb una creixent diversitat d'origens pel que fa als seus ciutadans i ciutadanes.

La conversió o no d'aquestes comunitats nacionals en estats, o la seva disposició d'instruments de sobirania política en el sí de marcs regionals més amplis, seran possibles evolucions, que adquiriran més o menys profunditat i consistència en funció de l'existència o no d'un projecte cultural diferenciat i d'una forta autonomia social de les comunitats nacionals envers els estats que actualment les inclouen. (Amb aquestes afirmacions, no ens referim a la noció restringida de cultura relativa a la indústria cultural, sinó a la particular capacitat de cada poble de donar una resposta singular a la dialèctica entre tradició i modernitat, entre identitat i universalitat, entre filosofia, ciència, tècnica i espiritualitat).

Tanmateix, i tal vegada paradoxalment, l'arrelament en una matriu civilitzadora de llarga durada donarà potencialment profunditat, consistència i volada a qualsevol identitat cultural particular. La realització positiva d'aquesta potencialitat estarà

Autodeterminació, pobles autòctons i nacions sense estat. Una aproximació intercultural.

El desenvolupament dels drets col·lectius en la línia de l'aprofundiment de la democràcia

(Índex provisional)

Introducció

El concepte d'autodeterminació

L'autodeterminació, els pobles i el dret internacional

El plantejament de l'autodeterminació vist des d'algunes tendències ideològiques i tradicions culturals

Liberalisme

Socialisme

Autonomisme

Nacionalisme (nacions sense estat)

Noves visions radicals

Alguns elements i instruments innovadors:

Introducció: la força visualitzadora de la proposta

Orientacions renovadores i elements de polítiques públiques:

L'elaboració d'un catàleg de drets pels pobles indígenes al dret internacional

Els ajuts públics a l'autogestió dels afers "culturals" dels pobles indígenes

Altres (...)

Estratègies i instruments conceptuals radicals

El projecte Europa de les Nacions

L'etnodesenvolupament

La regió pluriètnica

L'ontodeterminació

Altres (...)

Introducció

(...)

El concepte d'autodeterminació i la seva evolució en el dret internacional

Entenem autodeterminació com la capacitat que té qualsevol comunitat humana d'auto-reconeixement, organització i decisió del seus sistemes de funcionament polítics, socials, culturals i econòmics. El dret a l'autodeterminació és considerat un dels *drets col·lectius*, els quals s'han desenvolupat en la història recent del dret internacional com a necessitat d'estendre el principi del dret a la diferència més enllà dels drets individuals. Els estats sobirans, única institució pública fins el moment reconeguda pel dret internacional, gestora de territoris històricament plurinacionals i multiculturals, han caracteritzat llur acció per la tendència a la uniformització cultural sota els estàndards imposats pel grup o grups predominants políticament entre la seva comunitat, intentant de diferents maneres (des de la persuasió ideològica fins a la repressió física) reduir o eliminar les cultures divergents. A partir d'aquest fet, els *drets col·lectius*, es constitueixen en un instrument per a la defensa de la supervivència de la integritat de les minories culturals.

D'altra banda, cal tenir en compte el context històric a partir del qual sorgeix el concepte d'autodeterminació. Si l'entendem com un dret, l'autodeterminació és una derivació dels drets col·lectius i aquests són a la vegada resposta a una imperfecció dels Drets Universals de l'Home, en la seva teoria, i en la seva aplicació adequada. El dret és, des d'una perspectiva sistèmica, la forma en que un sistema d'organització social posa límits a l'acció d'una de les seves parts per salvaguardar els interessos del conjunt, i com a derivació els límits posats al conjunt per la defensa de la integritat de cadascuna de les parts que formen aquest conjunt i els seus interessos. Aquesta argumentació ens serveix per definir l'autodeterminació original com una *capacitat* més que com un dret. Això significa que qualsevol comunitat humana *pot*, per naturalesa, autoorganitzar-se i arribar a crear les seves pautes culturals, prèviament a que aquesta possibilitat li sigui *atorgada* per un sistema d'organització social més ampli. Un cop feta aquesta distinció conceptual, caldria decidir si la capacitat d'auto-organitzar-se pot ésser anomenada autodeterminació, o aquest ha de ser un nom que respongui tan sols a un dret, per tant a un lligam de dependència respecte a un sistema d'organització més gran. Caldria decidir també, més enllà de l'adjudicació dels noms, que és allò que comunitats i pobles demanen que els hi sigui reconegut, un dret atorgat per algú que per tant roman com una autoritat intrínsecament superior, o una capacitat aconseguida de fet per ells mateixos i que els altres han de respectar.

L'autodeterminació, els pobles i el dret internacional

El dret internacional no ha reconegut de manera explícita el dret a l'autodeterminació fins una etapa bastant recent amb la Declaració sobre els drets dels pobles de Nacions Unides, tot i amb això la seva incapacitat per a donar resultats fructuosos ve donada per dues raons, en primer lloc la mateixa novetat de la proclamació que xoca contra la inèrcia de les pràctiques abusives d'estats i multinacionals, i en segon lloc per que aquests drets no corresponen a una cultura econòmica, política i de dret dels pobles implicats sinó que s'inspira únicament en el sistema de valors occidental, i per tant no respon a les necessitats dels pobles implicats. A continuació farem un comentari breu sobre algunes declaracions internacionals que han fet referència a l'autodeterminació.

La Declaració Universal dels drets de l'Home (1948) fa un tractament simplista i erroni de la dimensió col·lectiva dels drets humans. Es proclama la igualtat entre els pobles, però el concepte de poble s'identifica amb el d'estats i per tant s'ignora o es nega l'existència d'identitats culturals més enllà de les representades pels estats. La Declaració admet l'existència de territoris dependents d'altres (*no autònoms o fiduciaris*) i amb això contradiu l'afirmació d'igualtat anterior.

D'altra banda, pel que fa a les minories ètniques, el conveni 107 de l'OIT sobre poblacions indígenes i tribals, estableix la necessitat de la integració d'aquests en les societats dels estats respectius, i que, en tot cas, correspon a aquests, últims la tasca del desenvolupament i protecció d'aquestes comunitats indígenes, que són considerades *poblacions*, concepte "estadístic" que nega o ignora les seves particularitats culturals.

Aquell moment històric fou el de la consolidació dels fonaments ideològics que han d'inspirar el procés de descolonitzacions del Tercer Món als anys 1950 i 1960, i calia assegurar, des dels interessos implicats del conglomerat polític i econòmic occidental, especialment de les noves superpotències vencedores de la Segona Guerra Mundial, un procés transitori estable en la mesura del possible cap a un nou sistema de *caciquisme* a escala mundial, el neocolonialisme, que garantis la continuïtat de les relacions econòmiques desiguals a favor d'Occident. Els nous estats-nació havien de seguir, en els seus territoris *alliberats*, les mateixes actituds polítiques uniformitzadores dels seus antics amos per a que aquesta estabilitat política facilités l'anunciada prosperitat econòmica.

El desenvolupament d'aquestes polítiques ha donat lloc a conflictes d'apropiació de recursos, ambientals, d'uniformització cultural (lingüística, religiosa...), de mobilitat (sedentarització forçada), o fins i tot extermini físic de pobles sencers, que han perjudicat, amenaçat la supervivència i en alguns casos eliminat les anomenades cultures *indígenes* o autòctones, o

sigui totes aquelles comunitats, ètnies, pobles, etc. que, fora d'Europa, no havien adquirit una forma de vida occidentalitzada o moderna, i que en canvi s'han vist d'una forma o una altra obligats a occidentalitzar-se i per tant a renunciar a aspectes fonamentals de llur cultura:

"Desde épocas coloniales, numerosos estados han adoptado la postura que las culturas indígenas deben desaparecer, y que sus miembros deben ser aculturados a la llamada cultura nacional dominante. La discriminación y la persecución de las culturas indígenas abarcan una amplia gama de aspectos, incluyendo:

- La religión (prohibiciones respecto a las prácticas religiosas indígenas, conversiones forzadas, tomar niños de familias indígenas y colocarlos en escuelas religiosas);
- Prohibir o desaconsejar el uso de nombres y vestimenta tradicionales;
- La profanación de sitios sagrados y entierros (los indígenas afirman que numerosos objetos y artefactos en museos y colecciones privadas en el mundo han sido robadas de sitios y monumentos que aún tienen significado cultural y simbólico para los pueblos contemporáneos. La destrucción de los sitios sagrados corre a cargo de quienes quieren realizar proyectos de desarrollo, de actividades militares, saqueadores de tumbas y buscadores de tesoros);
- La explotación de las expresiones artísticas de los pueblos indígenas (artesanías, danzas, ceremonias, música, etcétera) para fines turísticos, sin importar la autenticidad y la preservación cultural, contribuyendo así a lo que muchos observadores han llamado la prostitución y degeneración de las culturas tribales e indígenas (Stavenhagen, 1995)

En el si del desenvolupament recent dels drets col·lectius com una nova generació de drets polítics, s'hi generen, com una resposta a aquestes opressions, els drets ètnics (Díaz-Polanco, 1992) i els drets dels pobles (Argemí, 1993); tots ells destinats a donar categoria jurídica a les diferents comunitats culturals sense estat. Paral·lelament es dona actualment al dret internacional públic l'acceptació dels anomenats subjectes jurídics moderns: les organitzacions intergovernamentals, els individus i els grups col·lectius, encara que de forma més limitada (Ordóñez Cifuentes, 1995).

La lluita dels pobles indígenes s'ha centrat per tant, en el reconeixement jurídic dels seus pobles com a tal, i no com a *poblacions* (agregació estadística), o com a *minories Ètniques* (objectes d'estudi sense capacitat política), i com a conseqüència en la reclamació de l'autodeterminació: havent estat sotmesos contra la seva voluntat, reclamen un tractament similar al que van rebre les nacions que es varen lliurar del colonialisme.

L'article 1 compartit, del Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics, i el Pacte Internacional dels Drets Socials, Econòmics i Culturals, de Nacions Unides, planteja el dret humà a la lliure determinació dels pobles. A nivell pràctic és doncs comprensible la lluita dels pobles indígenes

cap a un reconeixement internacional com a *pobles*, ja que a les altres categories (minories ètniques, etc.) no se'ls hi reconeix aquest o altres drets.

La Declaració sobre els Drets dels Pobles de Nacions Unides ha estat una primera resposta a les demandes dels pobles indígenes i sense estat. En ella es donen per primera vegada a la pluralitat cultural i a l'autodeterminació categoria jurídica d'abast mundial. A continuació destacarem alguns articles relacionats amb això.

Article 3r: "Els pobles indígenes tenen dret a la seva lliure determinació. En virtut d'aquest dret determinen lliurement la seva condició política i persegueixen lliurement el seu desenvolupament econòmic, social i cultural."

Article 4t: "Els pobles indígenes tenen dret a conservar i reforçar les seves pròpies característiques polítiques, econòmiques, socials i culturals així com els seus sistemes jurídics, mantenint a la vegada els seus drets a participar plenament, si ho desitgen, en la vida política, econòmica, social i cultural de l'estat (...)"

Article 31r "Els pobles indígenes, com a forma concreta d'exercir el seu dret de lliure determinació, tenen dret a l'autonomia i l'autogovern en qüestions relacionades amb els seus afers interns i locals, en particular la cultura, la religió, l'educació, la informació, els mitjans de comunicació, la salut, l'habitatge, el treball, el benestar social, les activitats econòmiques, la gestió de terres i recursos, el medi ambient i el ingrés de persones que són membres, així com els mitjans de finançar aquestes funcions autònomes"

Article 32è: "Els pobles indígenes tenen el dret col·lectiu de determinar la seva pròpia ciutadania segons les seves costums i tradicions. La ciutadania indígena no menoscaba el dret de les persones indígenes a obtenir la ciutadania dels estats als quals viuen. Els pobles indígenes tenen dret a determinar les estructures i triar la composició de les seves institucions de conformitat amb els seus propis procediments"

La Declaració Universal sobre Drets Indígenes estableix la obligació al respecte de la llei consuetudinària autòctona i a les institucions d'autogovern: UEI dret a participar plenament en la vida política, econòmica i social del seu estat i a que el seu caràcter específic es reflexi degudament al sistema jurídic i les institucions polítiques, amb la deguda consideració i reconeixement de les lleis i costums indígenes. El no reconeixement de la llei indígenes consuetudinària pels sistemes legals nacionals establerts pot conduir a serioses violacions dels drets humans individuals"

En relació als pobles indígenes d'Amèrica Llatina, Ordóñez Cifuentes (1995: 259) proposa l'elaboració d'un catàleg de drets per a aquests, recollits de diferents fonts de dret constitucional i internacional:

"Así en el futuro, se espera que el derecho constitucional y el derecho internacional puedan elaborar un catálogo de derechos que el grupo debe gozar como tal, y podrán dar satisfacción a una parte significativa de las demandas de las poblaciones indígenas. Ese catálogo no escapará a las conclusiones que apunta Natan Lerner sobre el derecho de los grupos en el derecho internacional moderno: la protección al derecho a la existencia del grupo como entidad; el reconocimiento del derecho a la no discriminación, combinado con el derecho a la preservación de la identidad del grupo; la adopción de programas basados en un tratamiento diferencial y la promoción de instituciones adecuadas a los niveles local, nacional e internacional, cuando ello sea pertinente, son todas estas medidas acerca de las cuales no existe controversia, que pueden responder constructivamente a muchas necesidades y deseos de las poblaciones indígenas. Además, es menester hallar soluciones para demandas adicionales de los grupos indígenas, relativas a asuntos tales como la propiedad colectiva de las tierras y recursos naturales, el derecho a imponer obligaciones a los miembros del grupo y la naturaleza de la relación entre el grupo o la tribu y sus miembros individuales. Resta discutir otras cuestiones más complejas, entre ellas el reconocimiento de la personalidad legal del grupo, y cuando ello sea pertinente, el derecho de algunos grupos a la autodeterminación".

3. Els ajuts públics a l'autogestió dels afers "culturals" dels pobles indígenes

Aquesta és una proposta que s'aplica ja a alguns indrets d'Estats Units, Canadà, Austràlia... els resultats depenen especialment de factors externs com l'amenaça econòmica, el canvi de l'opinió pública... i interns com l'ensenyament i la influència cultural que en general reben les noves generacions d'autòctons i que determina la seva supervivència com a poble. (Stavenhagen, 1995)

"Dos problemas fundamentales surgen a este respecto que aún no han sido resueltos. El primero se refiere al proceso de cambio, adaptación y reinterpretación de las culturas. Las culturas indígenas y tribales no son estáticas y no deberán diseñarse políticas culturales protectivas que tiendan a mantenerlas, por así decirlo, como piezas de museo, una acusación que con frecuencia se hace a aquellos que exigen la protección de las culturas indígenas. La solución a este problema es que los pueblos indígenas y tribales deberán tener la libertad de manejar sus propios asuntos culturales y desarrollar su propio potencial cultural con la ayuda, pero sin la interferencia, del Estado. ¿Y por qué con la ayuda del Estado? Porque si se les deja enteramente solas, estas culturas sí tenderían a desaparecer como resultado de los procesos etnocidas que tiene lugar en la sociedad con o sin la

Stavenhagen (1995) considera que aquesta declaració té prou força moral i política encara que no sigui un instrument legal formal, i forma part del dret internacional consuetudinari.

"Desde la perspectiva de los pueblos indígenas, el problema de los Pactos y los Convenios, es que se trata de tratados entre estados y que los pueblos indígenas no son parte legal de estos instrumentos. Por lo tanto, su ámbito es limitado, pero su fuerza residirá en la forma en que se establezcan lineamientos y imitaciones a las políticas gubernamentales con respecto a los pueblos indígenas, y permitan a estos utilizar estos instrumentos al negociar con los gobiernos los arreglos domésticos que norman las relaciones entre los pueblos indígenas y los estados. Cualesquiera que sean sus limitaciones, estos tratados proporcionarán un marco dentro del cual los pueblos indígenas devendrán sujetos de derecho internacional"

El nou conveni 189 de l'OIT, que substitueix el 107, encara que estableix la responsabilitat dels estats, assenyala la plena participació dels pobles interessats en el desenvolupament de les accions coordinades tendents a garantir el respecte a la seva integritat i els seus drets. Inclou a més el concepte de pobles enlloc de poblacions, tal com ha estat exigint per les organitzacions indígenes (Stavenhagen 1995)

La Declaració Universal dels Drets Col·lectius dels Pobles, aprovada per la Conferència de Nacions sense estat d'Europa, CONSEU, entitat a la qual no se li reconeix el dret de generar normatives de dret internacional, proclama en el seu article 1r. "Qualsevol col·lectivitat humana que tingui una referència comuna a una cultura i a una pròpia tradició històrica, desenvolupades en un territori geogràficament determinat o en altres àmbits, constitueix un poble. Article 2n. Qualsevol poble té el dret d'identificar-se com a tal. Cap més instància no el pot substituir per a definir-lo. Art. 3r. Qualsevol poble té el dret d'afirmar-se com a nació. L'existència d'una nació es manifesta per la voluntat compartida dels seus membres a autoorganitzar-se políticament"

El plantejament de l'autodeterminació vist des d'algunes tendències ideològiques i tradicions culturals

El liberalisme (...)

El socialisme (...)

L'Autonomisme (...)

El nacionalisme (nacions sense estat) (...)

Noves visions radicals

Introducció (...)

Kalpana Das (1997) sosté que l'autodeterminació és una resposta a una opressió vinguda de fora de la comunitat. És aquesta opressió la que en realitat amenaça la capacitat d'organització social, cultural, política i econòmica d'aquesta comunitat. L'autora ens dona com exemple la dominació anglesa a la Índia que, a diferència de les anteriors dominacions com la musulmana, no va suposar la integració dels nousvinguts al sistema social existent sinó la integració (no necessàriament volguda) de la Índia a un sistema d'organització més ample, d'arrel occidental i abast mundial: el sistema-món occidental operant plenament al segle XIX. A partir d'aquí el concepte autodeterminació forma part dels *drets* que els pobles de la Índia demanaren per *legalitzar* la seva situació en un sistema més ample que de fet ja havia transformat les formes pròpies d'organització social, política, econòmica i cultural i que tenia en la dominació colonial un instrument de control polític per continuar en la mateixa línia de transformació de la societat autòctona més enllà d'un llindar de supervivència de la pròpia cultura, al qual no es va arribar mai degut a la complexitat, riquesa i fortalesa de la cultura índia i també de *l'indirect rule*. I que en canvi va ser sobrepassat en altres llocs del món sotmesos al colonialisme.

Robert Vachon (1983) denuncia com d'una banda hi ha hagut, en certs mitjans, un interès en la defensa dels drets polítics autòctons mentre que de l'altra s'ha menyspreat sempre la cultura política i econòmica dels pobles indígenes i se l'ha considerat subordinada a la part més "folklòrica" de la cultura autòctona. Aquests valors autòctons determinen una concepció dels drets polítics com l'autodeterminació diferent de la concepció occidental, i responen millor a la realitat de les seves necessitats culturals. (veure més endavant)

Alguns elements i instruments innovadors:

Introducció: la força visualitzadora de la proposta

Orientacions renovadores i elements de polítiques públiques:

- 1. El desenvolupament dels drets col·lectius en la línia de l'aprofundiment de la democràcia**
- 2. L'elaboració d'un catàleg de drets pels pobles indígenes al dret internacional**

intervención del estado. Y en la medida en que los estados en general asumen la responsabilidad por la protección y/o el desarrollo de la cultura nacional, así también las culturas indígenas deberán beneficiarse de esta protección sobre bases iguales y no discriminatorias"

4. Altres (...)

Estratègies i instruments conceptuals radicals

1. El projecte Europa de les Nacions

2. L'etnodesenvolupament

3. La regió pluriètnica

4. L'ontodeterminació

5. Altres (...)

ANNEX 10

Eleccions als estats anglès i francès. El vot nacionalitari.

ELECCIONS ALS ESTATS ANGLÈS I FRANCÈS. EL VOT "NACIONALITARI"

Francesc de Dalmasas

Balanç general

El panorama polític del Regne Unit i de la República Francesa quedava força alterat amb els resultats de les eleccions generals que, en aquests dos grans Estats de la Unió Europea, tingueren lloc durant la primavera del 1997. (Al Regne Unit el 1er de maig i a l'Estat Francès el 25 de maig i el 1er de juny).

En efecte, l'electorat d'ambdós Estats, fins aleshores de signe majoritàriament dretà, feia decantar la balança política cap al que normalment s'anomena l'esquerra. Aquest decantament era previsible al Regne Unit on la perllongada i constant pèrdua de credibilitat dels conservadors, anava obrint camins a la victòria dels laboristes. En canvi, en el cas de la República Francesa, els resultats van arribar com una sotragada. Una sotragada ja iniciada quan el President de la República, sense esperar que s'acabés la legislatura, va dissoldre el Parlament i va convocar eleccions, tot i gaudir d'una majoria absoluta -i amb escreix- de diputats que li eren partidaris. Una sotragada consumada quan els resultats van sortir-li completament a l'inrevés del que s'esperava. No solament perquè guanyaren les eleccions les esquerres sinó també perquè les dretes, fins aleshores aparentment fortes i unides, en sortiren afeblides i dividides d'una manera gairebé dramàtica.

Aquests resultats han portat a l'escena política noves persones i, en principi, noves polítiques. En relació a les nacions sense Estat administrades pel Regne Unit, la victòria socialista significava l'entrada en el govern central d'una major sensibilitat de cara a les reivindicacions nacionalitàries moderades, si més no. De fet, els socialistes havien promès que si guanyaven les eleccions organitzarien, de seguida, una consulta popular a Escòcia i al País de Gal·les per constituir-hi un sistema autònom i que dinamitzarien les negociacions per poder arribar a solucions constructives a Irlanda del Nord. Quant a la victòria socialista a la República Francesa, ben pocs canvis polítics s'esperaven dintre de les nacions sense Estat. Allí, en el tractament de les qüestions que es refereixen a aquestes nacions, l'esquerra continua assemblant-se molt a la dreta. Ambdues opcions polítiques són profundament jacobines.

D'altra banda, les eleccions generals eren un banc de proves pels moviments nacionalitaris o afins. Molts d'aquests moviments, que ja sabien d'avançada, sobretot a l'Estat francès, que els seus votants serien relativament pocs, es decidiren a presentar-se a la contesa perquè els resultats els indiquessin el grau de receptivitat de les seves propostes. La receptivitat dins de l'Estat francès va mantenir-se, en general, més o menys inalterada respecte a eleccions anteriors. L'augment de la receptivitat era, en canvi, molt esperat al Regne Unit. I de fet, els resultats varen respondre-hi ben positivament.

A la República Francesa els percentatges -fora d'alguns indrets en territoris qualificats d'ultramar- van tornar a indicar el poc ressò que encara tenen els moviments nacionalitaris, almenys a nivell de les eleccions generals. A part que dintre del que es defineix com a hexàgon, cap candidat nacionalitari no va poder passar al segon torn de les eleccions, perquè no aconseguí el 15% preceptiu en el primer, en aquest primer torn gairebé ni un sol candidat no va arribar ni al 5% dintre del conjunt de la circumscripció en què es presentava. Cal dir, però, que alguns moviments amb més possibilitats de treure percentatges superiors van preferir abstenir-se d'anar a les eleccions.

ANNEX 11

Reflexions sobre l'uniformització.

Reflexions sobre l'uniformització

Xavier Joanpere

L'actual globalització de l'economia està incrementant l'internacionalització de la pobresa, els ciutadans dels països des-assistits tenen més facilitats per aconseguir armes que medicaments. A tot aquest daltabaix cal afegir la incomunicació produïda pels mitjans de comunicació, xarxes propagandístiques del model socio-econòmic-cultural dominant: un sistema que engabia la persona i dona llibertat al diner.

Els desequilibris d'avui són tant forts que, segons ens diuen les estadístiques, per cada 4.421 Kg. de petroli gastat per un ciutadà alemany, a un del Txad n'hi pertoquen 18; a Bèlgica un metge té al seu càrrec 330 malalts, però si ell mateix s'afilia a Metges sense fronteres o a qualsevol altre col·lectiu semblant i es enviat a Etiòpia haurà d'atendre a 78.780 pacients, no cal dir amb quina mena de recursos; un ciutadà nord-americà consumeix igual que 50 haïtians; la ciutat de Mèxic creix 32 km/any i ja té quatre vegades més habitants que Catalunya...

L'estat espanyol, actual policia aduanera d'Europa i aviat creador de l'exèrcit europeu (per la defensa, es clar!), acull una població flotant d'uns 900.000 estrangers, argument emprat pels xenòfobs i racistes per tal de justificar l'index d'atur, oblidant, i sobretot silenciament, que fora de les fronteres estatals hi ha 1.750.000 ciutadans amb passaport espanyol. Els i les que tenen la pell pigmentada son obligats a lliurar voluminosos plec de paperassa a l'administració, en canvi els nòrdics, japonesos o els esportistes de color reben la més cordial i càlida benvinguda, com són també molt ben acollits els magnats del petroli, veritables okupes de les nostres costes mediterrànies, protagonistes de les revistes del cor.

La veritable justícia, doncs, fa el camí invers al dictat per la llei, malgrat se'ns digui que el què s'aplica "és la llei". En aquest món de confusió, també la democràcia ha girat

l'esquena i ha empobrit els principis que la varen veure nèixer. Massa sovint, però intencionadament, ens alternen democràcia amb processos electorals, processos que signifiquen la subhasta d'àmplies àrees de riquesa i de poder d'un país. I qui és qui pot comprar més números de la rifa?

No ens enganyem: empreses tipus Philips Morris, Coca-Cola, Sonny, Nestlé, Mc.Donald's, Toyota, etc. Aquestes i altres firmes del mateix caire, sense oblidar els bancs, són les autèntiques organitzadores de moltes de les democràcies d'avui: democràcies que han de ser, per força, toves i tolerables al diner especulatiu internacional, alhora dures amb la contestació social interna, si és que n'hi ha.

Malgrat les previsions, a voltes els pobles els hi fallen, i lluny de prestar coartades al sistema, es revoltent i aposten per la defensa dels interessos econòmics, culturals o religiosos autòctons. Cas del Xile als anys 70, de Nicaragua o Argèlia als 80. Ara bé, si això esdevé, el sistema gaudeix sempre d'una fracció interna de l'exèrcit de cada país, en el qual confia en la traïció als seus en benefici extern o, en el seu defecte, entitats tant "respectables" i temibles com la CIA s'ocupen de tornar, quasi sempre amb èxit garantit, les coses a l'"ordre".

Però: què passa amb eleccions tals com la dels EEUU del 96, on menys del 50% de l'electorat censat va fer ús del vot?. Vull posar l'èmfasi en l'adjectiu censat, car tothom hauria de saber que els xicans, negres o asiàtics de les capes més humils, residents als EEUU, no compten, no són, no estan al cens. Què vol dir, per tant, aquest 47% que exerceix el dret a vot i tria entre dos o tres candidats?. Algun periodista li ha preguntat a Clinton a qui representa realment, amb una victòria avalada només pel 26% del cens nord-americà! Què diria la premsa internacional, tant cofoia i admiradora dels EEUU, si en un procés electoral a Cuba, a l'estil occidental, Castro fos deixat de banda pel 74% dels cubans, com li ha passat a Clinton amb els seus co-ciudadans?

Crec que les necessitats de subsistència mundial separen els

sistemes socio-econòmics en dos, no pas democràcia occidental i el mal anomenat 3er Món, sinó sistemes justos i sistemes injustos: sistemes que perpetuen la injustícia i la desigualtat a nivell planetari.

Què és, doncs, un sistema just?

Al meu entendre, és aquell que exportat a la resta de països i nacions del món és aplicable en la millora de les condicions socio-econòmiques, culturals i lúdiques dels seus habitants, sense alterar el benestar dels altres països. És obvi que un sistema injust és tot el contrari. Penseu que l'actual sistema occidental es exportable a tots els països del planeta? Per quan de temps hi hauria recursos al món si tothom consumís segons el model del nord-americà panxut i gros que menja 50 vegades més que el desnerit d'Haïtí? (sobra dir que no m'estic referint al neo-yorkí, també sub-alimentat, resident al Bronx...).

Des del meu punt de vista, cal fer una reflexió en termes globals, i si un sistema empobreix més que no pas enriqueix s'ha d'intentar canviar-lo. Com a europeus progressistes no hem de renunciar a aquest canvi, a pesar de ser nosaltres, a hores d'ara, dels de la minoria, dels beneficiats de l'actual cojuntura internacional. No podem callar les nostres consciències retornant el 0,7% del 70% que els nostres co-ciutadans neolliberals sotrauen a les nacions sotmeses d'Àfrica, d'Àsia i de Llatinoamèrica. Ni tampoc conformar-nos convertint la solidaritat en la versió esquerrana del Domund.

Sé que moltíssima gent que treballa en aquesta direcció ho fa amb la màxima entrega i renúncia personal, les meves paraules no volen ser ni per elles ni per ells una crítica. Però, per entendre'ns, què pensaria el poble català si ara mateix es constituís a Salamanca un comitè de Solidaritat amb Catalunya, i aquest, després d'un esforç ingent, aconseguís enviar-nos el 0,7% de l'Arxiu de la Generalitat Republicana?. No pretenc menysprear la tasca de tants organismes, ONGs i persones individuals que es prenen seriosament el repte d'humanitzar el

planeta, ans al contrari. A més, no és ni el final d'una cursa o el calmant tranquilitzador, sinó un inici: el pas insegur, trontollant i dificultós de l'infant que comença a caminar. I no n'hem de tenir prou tant sols amb això.

És absolutament indispensable també la reflexió. Quin és el paper del Banc Mundial o del Fons Monetari Internacional al 3er Món?, quina utilitat té fer eleccions quan no hi ha aigua potable?, no serien més justes les eleccions si asseguressin 3.000 \$ de renda per càpita a cada habitant dels països demiprits, encara que en vies democràtiques?. Perquè no s'investiga i denuncia l'actuació d'algunes multinacionals de la nutrició, que aprofiten la ignorància per introduir llet sintètica en detriment de la llet materna, l'única capaç d'actuar com a vacuna i reduir així l'elevada taxa de mortalitat infantil?. Des d'Occident també ens cal vigilar el transport i amagatzematge de residus tòxics i nuclears, que hom intenta traslladar a l'Àfrica; així com paraitzar tota mena de proves nuclears i bel·licistes al sud de l'Àsia.

Darrerament, les conseqüències de la caiguda del mur de Berlín i les problemàtiques dels països de l'Est d'Europa ha engreixat l'índex de pobresa i d'atur al món occidental. La descomposició ideològica d'aquests països i la gran quantitat d'indústria bèl·lica centrada en aquesta zona ha originat l'interès de l'OTAN per anexionar-se les nacions de l'Est. S'ha oblidat tot d'una l'argument primigeni de l'Aliança Atlàntica: fer de balança al Pacte de Varsovia, l'enemic militar i ideològic per antonomasia. Sempre se'ns va dir que d'això venia la seva pròpia existència: quan desapareixeria el Pacte de Varsovia desapareixeria la OTAN!. I ara, quan la confusió, la corrupció i les màfies s'han apoderat dels països de l'Est, quin sentit té la OTAN i la seva estructura militar, a les quals varem votar en contra?

El que si és cert es que, a partir de la desestructuració de mitja Europa, s'ha donat un increment de la precarització del

món laboral a Occident, acompanyat de l'esclavatge laboral infantil als països sud-asiàtics. A més, es nota la desassistència als moviments insurreccionals i guerrillers del 3er Món; mentre s'obren nous mercats de subministrament d'armes, organitzats per bandes mafioses i administracions encara pitjors, embadalides en les noves i mortíferes possibilitats de la tecnologia nuclear, a la qual no estan disposades a deixar en l'oblit.

Tots aquests elements, la gran precarietat laboral existent i les polítiques opiàcies dels mitjans de comunicació aboquen al ciutadà corrent al límb de la resignació. Resignació que es veu fortament ajudada per la gestortització dels sindicats occidentals, eficaç en convertir l'activista en un consumidor pactista. D'altra banda, l'escàs index de referents ideològics i polítics enterboleixen cada vegada més l'horitzó reivindicatiu, fins a sumir-lo en la boira més espesa.

El cristianisme de fa 2.000 anys, a l'igual que el marxisme contemporani, pretenia acabar amb les desigualtats dels pobles. Malauradament, la maquinària del sistema ha engollit, tant abans com ara, les cúpules d'una i altra ideologia. Restant orfes molts dels seus seguidors, en especial els que varen trobar l'important punt d'unió en la Teologia de l'Alliberament. Aquesta nova proposta, escampada avui per Amèrica Llatina, es temuda per igual al Vaticà i als EEUU, on s'afanyen inventant i creant sectes a fi de contrarrestar i anul·lar, si cap, el treball d'anys, de dedicació i d'amor, d'homes com Pere Casaldàliga, Julio Cabrera o Leonardo Boff.

Tampoc ho tenen fàcil els tentacles del sistema capitalista al Món Àrab. L'absència de jerarquització a l'Islam ha fet extremadament penosa la compra de les seves ideologies: els bombardetjos a Líbia i a Irà potser varen guanyar una guerra, comptat i debatut han atrinxerat a més de 1.000 mil.lions de persones en la seva especificitat i en el crit de independència, en la voluntat de viure allunyades de les propostes de domini

occidental. En un altre indret de la terra, a la Xina, tampoc la influència sembla sorgir massa efecte; més de 1.300 mil.lions d'habitants s'han auto-organitzat en un model de societat que no té res a veure amb els paràmetres del capitalisme occidental, sense preocupar-se en fomentar l'expansionisme, al contrari del què va fer la URSS. Altres esquerdes del sistema dominant es troben a Vietnam, Cuba, Irà... A Europa occidental tampoc tot és una bassa d'oli: no es tanquen les ferides d'Irlanda ni d'Euskadi; quasi diria que existeix una guerra sorda i generalitzada arreu, la del poble callat en etern conflicte amb els estats, neutralitzadors i violadors dels seus més genuïns potencials interns.

Segons la meva opinió, per més que hom vulgui justificar, raonar i imposar la injustícia disfraçada de democràcia o de progrés, existirà sempre una resistència, oberta o muda. Les pròpies dinàmiques mundials i locals fan impossible e inviable la unificació pretesa, mentre la solidaritat entre els pobles cada dia és més palpable i es viu de forma més natural.

A Xiapas, la darrera tardor, un zapatista em preguntà que entenia jo per Solidaritat. Li vaig dir: "la solidaritat és la internacionalització de l'amor, ^{l'economia} el respecte i la cultura". Ell, de la comandància zapatista, anava amb la cara tapada, feia només una hora que ens coneixíem però vaig poder veure-li brillar els ulls mentre em contestava que creia el mateix que jo, però que a més, ell ja feia temps que intentava viure d'acord amb el què pensava.

Fem nosaltres el mateix?

ANNEX 12

L'absència de Paulo Freire en l'Informe per a la UNESCO sobre Educació per al S. XXI.

PRÒLEG.

El present article, tot i ser fruit del treball en el sí de l'Escola Randa, és en part, un conjunt de reflexions plantejades de fa temps, de converses mantingudes amb persones del món educatiu, coneixedores de l'*Informe per a la UNESCO sobre Educació per al S. XXI*, i sobretot, d'una important estima a Paulo Freire, les seves vivències i la seva aportació a la pedagogia, a l'alfabetització d'adults, però també al pensament social i polític contemporani.

De fet, doncs, l'objectiu del present article, no pot ser altra cosa que fer una breu aproximació a l'Informe citat, reconeixent així la seva gran aportació en matèria de política educativa, a la vegada que encetar la línia crítica entorn l'absència de Paulo Freire i la Pedagogia de l'alliberament, que ell mateix creà i li donà nom..

De fet, totes aquestes consideracions em porten a acceptar que, d'una banda, la petitesa del fragment estudiat no permetrà la visió de conjunt que caldria, i de l'altra, que l'aproximació que es realitza, pateix d' aquesta manca de fonts primàries essencials (membres de la Comissió, el Director de l'Institut Paulo Freire de Sao Paulo...) i es queden orfes de consideracions més agosarades, encara que no per això menys reals ni rigoroses.

M'han estat de gran ajuda, les primeres converses mantingudes, ara ja fa prop d'un any amb el Director del Centre UNESCO de Catalunya, Fèlix Martí i amb l'antropòleg i amic personal de Paulo Freire, Jean-loup Herbert.. He de destacar també una interessant entrevista amb Enric Masllorç, President del Centre UNESCO i bon coneixedor de l'Informe, de les seves qualitats i també de les seves mancances.

Per últim, tan sols afegir, la gran aportació que significa l'últim llibre publicat conjuntament per l'Institut Paulo Freire i la UNESCO-Brasil, una Biobibliografia apareguda l'abril de 1996, esgotada ràpidament, i a partir de la qual es començà a preparar-ne una segona, més ampliada, i en el transcurs de la qual, el 2 de maig de 1997, morí Paulo Freire, fet que obligà a revisar i aprofundir aquesta nova versió. El fet és que es disposa d'un llibre de més de set-centes pàgines, encara que només en portuguès, que plasma la personalitat de Paulo Freire, que fa un repàs acurat a la seva trajectòria com a pedagog i que en destaca opinions ponderades de diferents personalitats del món educatiu d'arreu.

L'Informe per a la UNESCO de la Comissió Internacional sobre Educació per al Segle XXI, en el seu apartat dedicat a orientacions educatives, fonamenta la necessitat que un dels principals objectius a assolir és l'educació bàsica per tothom. Un requisit alhora vàlid per a tots els països. D'aquí se'n deriva la necessitat de reforçar l'ensenyament primari i adaptar l'educació bàsica als contextos particulars, als països i a les poblacions més desproveïdes. Es presenta també necessari considerar l'ensenyament secundari en aquesta perspectiva general d'educació al llarg de la vida i la universitat com a la institució que prepari per a la recerca, que ofereixi formació específica i que s'adapti a les necessitats de la vida econòmica i social, que dibuixi, en definitiva, un dels camins per a la formació permanent

La Comissió dona especial importància, en aquest apartat, al fet que els ensenyants cerquin noves perspectives, ja que tot i les diferents situacions psicològiques i materials, s'imposa una revalorització dels seus estatuts a fi de poder acomplir "la missió central que la Comissió li assigna per al progrés de les nostres societats i pel reforçament de la comprensió mútua entre els pobles. El mestre ha de ser reconegut com a tal per la societat i disposar de l'autoritat necessària i de mitjans de treball adequats"¹. En aquest sentit, cal que la societat esdevingui educativa i que s'ofereixin múltiples possibilitats d'aprendre, tant a l'escola com dins de la vida econòmica, social i cultural. Aquest fet requereix, al mateix temps, una contínua actualització dels coneixements i de les competències a fi de millorar la qualitat de l'educació i adaptar-la a les característiques particulars de les diferents classes i grups d'alumnes.

A tot això, se li afegeix la necessitat que les mateixes opcions educatives siguin opcions de la societat; la comissió proposa un ampli debat públic per a una avaluació precisa dels sistemes educatius; "*La Comissió invita les autoritats polítiques a afavorir aquest debat ,per tal d'aconseguir un consens democràtic que serà la millor via cap a l'èxit de les estratègies de reforma educativa*"². Aquest debat, ha de comptar també amb la participació de diferents agents socials, afavorint així la diversitat d'aportacions i la descentralització en la presa de decisions.

---

¹ UNESCO, *Educació: hi ha un tresor amagat a dins. Informe per a la UNESCO de la Comissió Internacional sobre Educació per al S. XXI*. Barcelona, Centre UNESCO de Catalunya, a cura d'Ed. Mediterrània, 1996, pàg. 138.

² Op. Cit. (nota 1) pàg. 161.

Fa la seva aparició aquí, el factor polític, que la Comissió no subestima, i que és el qui ha d'oferir una reglamentació del conjunt per no deixar-lo al lliure arbitri del mercat. Cal estudiar la possibilitat de finançament públic i privat de l'educació, sobretot en països en vies de desenvolupament, i cal examinar amb deteniment les noves tecnologies de la informació i de la comunicació, fet que hauria de suscitar una important reflexió entorn l'accés al seu coneixement en el món del demà.

Finalment, l'informe clou el capítol dedicat a les orientacions educatives, amb un apartat centrat en la cooperació internacional, concebuda com fonamental però necessitada d'un profund replantejament; *"La necessitat d'una cooperació internacional -que cal repensar radicalment- també s'aplica a l'àmbit de l'educació. És un afer dels responsables de les polítiques educatives i dels ensenyants, però també de tots els actors de la vida col·lectiva"*³.

En aquesta línia, s'esmenta la importància de promoure les polítiques formulades a la **Conferència de Beijing (1995)**, i de dedicar una quarta part de l'ajuda al desenvolupament al finançament de l'educació. La creació d'observatoris UNESCO per examinar les noves tecnologies de la informació, la seva evolució i repercussions, la implantació de càtedres UNESCO i el reforçament de l'acció normativa de l'entitat, serien algunes de les recomanacions que la comissió fa a la fi del capítol.

Sintèticament i ràpida, el repàs a les orientacions educatives que presenta l'Informe ofereix un estat de la qüestió prou vàlid com per entreveure quines són les principals problemàtiques percebudes, quines les pistes i solucions proposades, i quines les crítiques que podrien realitzar-se.

Dins el capítol de les orientacions educatives, i seguint amb la intenció de reforçar la idea de la necessitat primera d'oferir una educació bàsica per a tothom, l'Informe ofereix un breu comentari a l'alfabetització d'adults, que he considerat interessant de transcriure:

---

³ Op. Cit. Pàg. 174.

“ Per als adults, els programes d'educació bàsica i d'alfabetització són generalment més atractius quan s'associen amb l'adquisició de competències útils relacionades amb l'agricultura, l'artesania o altres activitats econòmiques. L'educació d'adults també ofereix una excel·lent ocasió d'abordar temes de medi ambient i de salut, l'educació relativa a la població i l'educació per la comprensió de valors i cultures diferents. La utilització dels mitjans de comunicació amb finalitats educatives pot contribuir a fer conèixer a l'adult un món que ultrapassa el marc de la seva estreta experiència individual, i pot ajudar-los sobretot en els camps de la ciència i la tecnologia, que són omnipresents en el món modern però a les quals els ciutadans dels països en vies de desenvolupament tenen un accés molt limitat”⁴.

És si més no significatiu, que aquesta sigui tota la referència que s'atorga a l'alfabetització d'adults, tot i que aquesta sigui compresa dins el marc de l'educació bàsica per a tothom. Ja desde els programes i pressupostos per al bienni 1992-93, el pla de treball del Programa I.1. Vers una Educació Bàsica per tothom, dedica partides pressupostàries importants a la lluita contra l'analfabetisme, per als quals hi ha dissenyats diferents plans de promoció i mobilització. I és també en el marc d'aquest mateix programa, i seguidament del projecte mobilitzador i “La lluita contra l'analfabetisme” que s'aprova *“la convocatòria d'una comissió internacional encarregada de reflexionar sobre l'educació i l'aprenentatge per el segle XXI”*⁵. De fet, podríem remuntar-nos a programes anteriors de la UNESCO, per veure quina ha estat l'atenció dedicada als projectes contra l'analfabetisme - que han estat molts- però m'ha semblat més adequat veure els programes des d' el mateix moment que en una Assemblea General s'aprova la constitució de la Comissió que ens ocupa. Així, pot ser interessant i significatiu constatar que mentre les grans àrees de treball de la UNESCO en matèria d'educació, comprenen partides pressupostàries i esforços importants a la lluita contra l'analfabetisme, l'Informe de la Comissió, com ja s'ha pogut veure, no hi dedica massa atenció, és més, sembla excessivament descompensada tenint en compte quines són encara les magnituds que l'analfabetisme presenta, i les estimacions de cara el segle XXI,

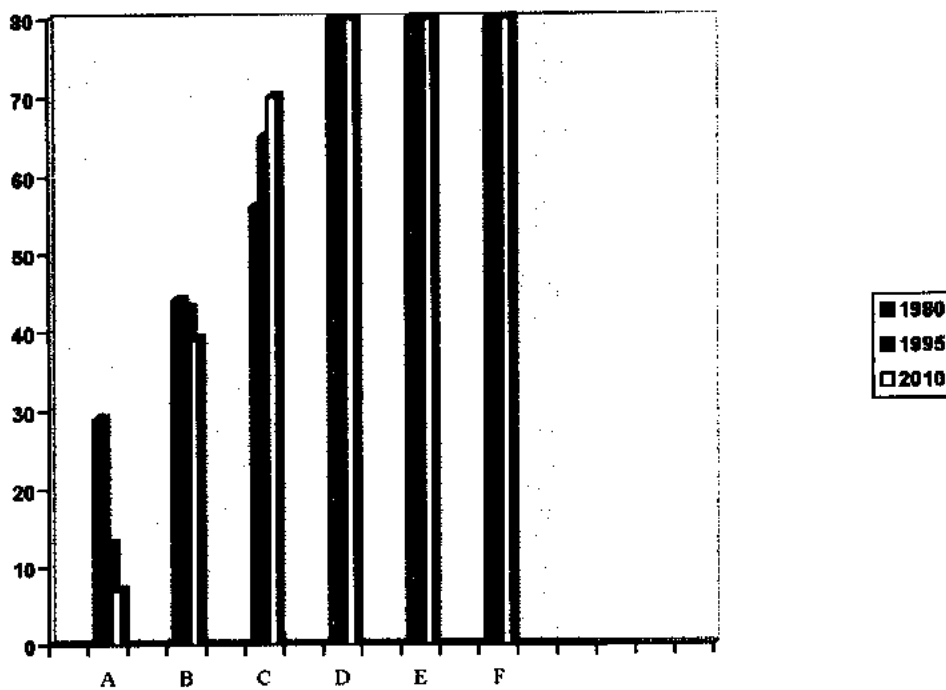
---

⁴ Op. Cit (nota 1). Pàg. 108

⁵ UNESCO. *Programa y presupuestos aprobados para 1992-93.* (26c/5) París, enero 1992.

assistint, paradoxalment, a un augment general de les xifres d'analfabetisme. Vegem el següent gràfic;

Gràfic 1. Estimació de la població d'adults analfabets (en milions), per regió, 1980-2010

A	Àsia del Sud	D	Àsia de l'Est/Oceania
B	Àfrica Subsahariana	E	Estats Àrabs
C	Amèrica Llatina i Carib	F	Països Desenvolupats

FONT: Divisió d'estadístiques de la UNESCO. Les regions corresponen a la nomenclatura de la UNESCO. Els països de l'antiga Unió Soviètica han estat classificats en la categoria dels països desenvolupats, inclosos els que estan situats a Àsia.

Sembla evident, doncs, que segons fonts de la mateixa UNESCO, l'analfabetisme tendeix a l'augment (amb l'excepció dels països àrabs, que el redueixen considerablement) fins i tot en els països desenvolupats, als quals s'hi suma l'analfabetisme funcional, és a dir, el nou analfabetisme relacionat amb les noves tecnologies de la informació i la comunicació.

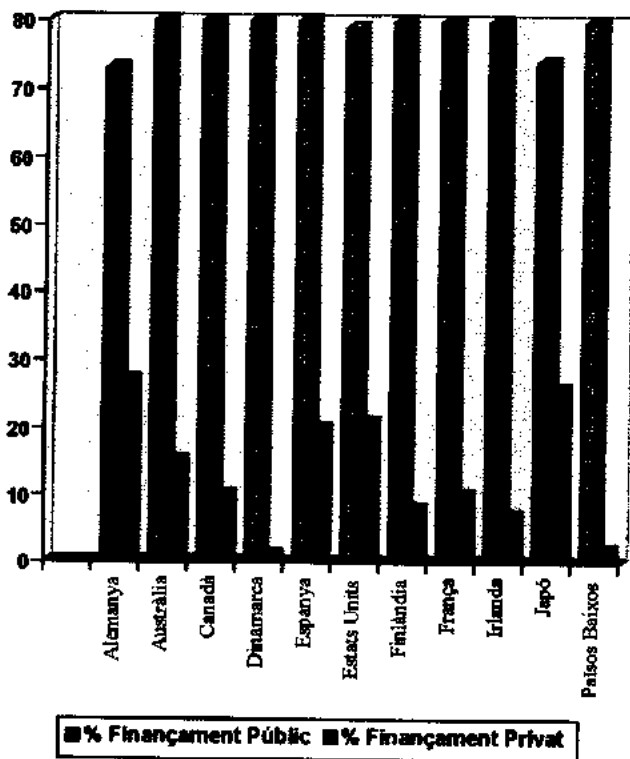

Per tant, i per cloure el present apartat, sembla oportú realitzar una crítica a l'Informe Delors respecte l'elaboració d'un estat de la qüestió en matèria educativa tendenciosament equívoc.

Per completar aquesta informació i alhora oferir més elements de judici a l'entorn de l'analfabetisme, afegeixo dues gràfiques més que posen en relació les despeses destinades a educació, a nivell públic i privat, i els ingressos d'aquests països:

*Gràfic II. Despeses en educació segons fonts de finançament, tots els nivells unificats, per països determinats, 1991
(Ensenyament formal primari, secundari i superior)*

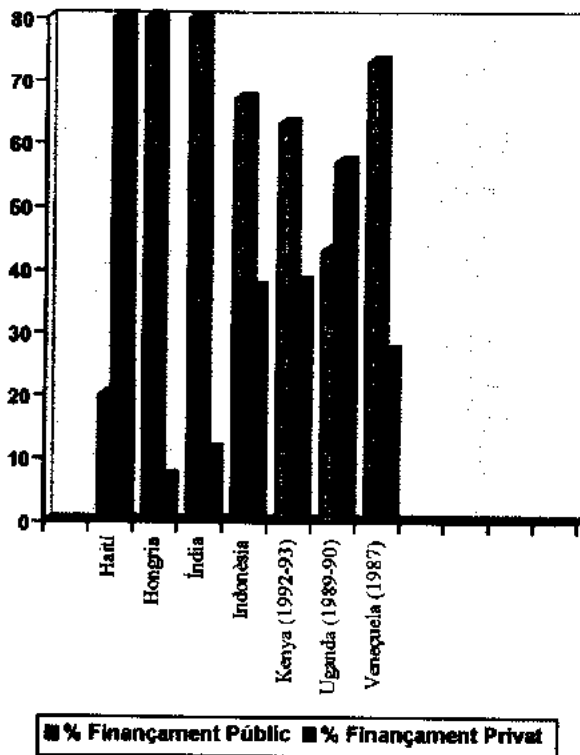
1. Països de l'OCDE

Font: *Priorities and Strategies for Education*. p.54, Washington D.C., Banc Mundial, 1995.

2. Països amb ingressos

febles o mitjans

Nota: *Indonèsia:* Només ensenyament públic. Les fonts de finançament privades comprenen només les domèstiques.
Kenya: Només ensenyament primari i secundari. Les fonts de finançament privades comprenen només les domèstiques.

FONT: *Priorities and Strategies for Education.* p.54, Washington D.C., Banc Mundial, 1995.

L'absència de Paulo Freire i la Pedagogia de l'alliberament.

Seguidament de l'apartat anterior en què feia referència a la manca d'objectivitat respecte el tracte cap l'analfabetisme, és referència obligada Paulo Freire, del qual el mateix Director General de la UNESCO, Federico Mayor, en homenatge pòstum afirma; *"Falar de Paulo Freire é evocar mananciais de lucidez. É descobrir torvelinhos de protesto justo e valoroso em favor da esquecida dignidade de toda pessoa... Paulo Freire, em homenagem a ti, vamos desarmar os livros de história, repletos de inimizades e de sangue. Vamos contar às crianças e jovens as veredas traçadas pelos escritores, poetas, artistas e intelectuais. Em homenagem a ti, vamos revisar os sistemas educacionais a partir da perspectiva da*

*aprendizagem e nao do ensino. Vamos redobrar esforços na educaçao para todos, por todos, durante toda la vida... ”*⁶.

Com ja comentava amb anterioritat, la biobibliografia a la que es deu la present cita, és farcida de comentaris sobre Paulo Freire. És òbvia la impossibilitat de reproduir-ne, encara que sigui una petita part, per tal de poder oferir una visió més clara de l'essencialitat de Paulo Freire en tant que pedagog i pioner en la lluita contra l'analfabetisme. El petit fragment de l'Informe abans reproduït, sembla traspuar una certa tendència a una metodologia d'alfabetització similar a la que proposa Freire, i és que actualment, sembla bastant impossible referir-se a l'alfabetització i no destacar la figura de Paulo Freire (Jarvis 1989; Wolfdietrich-Schmied-Kowarzik 1983:pàg.69-70; Echeverria 1974;). Les referències a aquest fet podrien succeir-se alhora que també cites d'autores i autors que han trobat en Freire referència obligada. Per la seva adequació al nostre entorn més immediat només citaré al professor Jaume Botey, coneixedor, seguidor i amic de Freire: *“Parlar de Freire vol dir, necessàriament, parlar de la seva experiència de promoció cultural entre els pobles pobres...ha pensat l'existència a partir de la seva pròpia experiència vital en contacte amb l'home concret del Tercer Món. Aquest contacte ha fet de Freire un revolucionari en el sentit més profund de la paraula, i de la seva pedagogia una reflexió sobre la pràctica de la llibertat”*.⁷

Aproximació a la figura de Paulo Freire.

Paulo Freire va néixer el 1921 a Recife, Brasil. La crisi econòmica de 1929 va obligar la família a traslladar-se a Jaboatao, on va morir el pare “A Jaboatao vaig experimentar la fam i vaig comprendre la fam dels altres”⁸. Llicenciat en Dret a la Universitat de Pernambuco, va militar de treballar d'advocat. Posteriorment va treballar al departament de Servei Social per començar a introduir-se, vers 1961 en el sí dels Moviments de Cultura Popular de Recife. Tota aquesta activitat, es veié estroncada pel cop d'estat de 1964 arrel del qual Paulo Freire

---

⁶ GADOTTI, Moacir (Org.). *Paulo Freire. Uma Biobibliografia*. Sao Paulo, Instituto Paulo Freire i UNESCO-Brasil, 1997. Pàg. 17,18.

⁷ FREIRE, P. *L'educació com a pràctica de llibertat*. Barcelona, EUMO Ed/Diputació de Barcelona, 1987.

⁸ Op. Cit. (nota 7) Pàg. 10.

ingressà a presó i posteriorment hagué d'exiliar-se a Xile. Fou considerat "subversiu internacional" traïdor de Crist i del poble brasiler.

Després del seu exili a Xile, i a partir d'organismes internacionals com la UNESCO o el Consell Ecumènic de les Esglésies, participà i dirigí campanyes d'alfabetització i de promoció cultural en molts països d'Amèrica del Sud i de l'Àfrica.

Considerar l'analfabet com un ésser marginal porta a considerar l'alfabetització com una medicina que "integra" el malalt al cos social "normalitzat"; aquesta no és la voluntat de Freire, que prefereix recórrer a l'analfabetisme com a fenomen que reflecteix la injustícia social. Així, es comença a dibuixar un mètode d'alfabetització que faci descobrir aquesta realitat; *"que l'ajudi a relacionar el fet que haver-li negat el dret a expressar-se, a dominar la paraula està directament relacionat amb el fet d'haver-li tret el dret a contribuir amb la seva aportació a la millora o a l'enriquiment del món. Així, alfabetitzar voldrà dir molt més que aprendre a llegir o escriure".⁹*

Aquesta voluntat de fer prendre consciència, inspirada clarament en Marx, havia però d'evitar la "conquesta" o la manipulació de la mentalitat de l'analfabet/a, (crítica insinuada en Beger 1978; cap. 4) això fa que s'hagi de cercar un mètode actiu, crític i dialogal que des del primer moment pugui ajudar l'analfabet a superar la seva infravaloració i la submissió davant el seu benefactor (alfabetitzador). Això ho fa a partir de tècniques molt elementals, com la reducció i la codificació. És durant aquesta fase que la persona comença a valorar positivament la seva pròpia cultura alhora que desperta una actitud participativa des del primer moment.

"Es tracta d'ajudar l'analfabet a passar del nivell de consciència semiintransitiva o intransitiva ingènua al nivell de consciència crítica, d'abandonar la cultura del silenci com un fet exterior, però sobretot com una realitat assumida interiorment, d'abandonar el fatalisme; de descobrir que la introducció en el món de la lectura i l'escriptura li permet de ser més, més que no pas tenir més, de la necessitat de la seva participació en el canvi de les estructures i, per tant, de demunciar el paternalisme, el populisme, les obres humanitàries dels moralistes i les "accions culturals" plantejades sense la participació del poble"¹⁰

---

⁹ Op. Cit. (nota 7). Pàg. 48.

Paulo Freire i la UNESCO.

Ja he citat anteriorment Federico Mayor, Director General de UNESCO, per exemplificar la gran consideració que el pedagog gaudeix entre diversos intel·lectuals del món de la cultura, l'educació i la ciència. De fet, en una entrevista amb Enric Masllorç, President del Centre UNESCO Catalunya, aquest diu " *Jo mateix són un gran admirador de Paulo Freire, també Miquel Martí, un gran coneixedor del món educatiu als països pobres - actual coordinador de les escoles associades a la UNESCO- i n'estic convençut que moltes persones situades a les altes esferes de la UNESCO també, el pedagog argentí Juan Carlos Tedesco, Director de la Oficina Internacional de l'Educació a Ginebra, n'es un bon exemple... però Freire molesta... potser no se'l podia ignorar o deixar de tenir en compte mentre vivia, però ara, un cop mort, ja se'l pot erradicar del tot. Era una persona que anava a l'arrel dels problemes, que criticava les instàncies polítiques sense cap por; i no hem d'oblidar que la UNESCO és una institució que depèn directament dels estats, i que segons què no ho pot dir, malhauradament*"¹¹.

És interessant de veure, en el transcurs de la trajectòria del pedagog, la quantitat de premis, homenatges i condecoracions rebudes, entre els quals pot destacar-se el Premi "Mohammad Reza Pahlavi", el 1975, de part d'UNESCO-Iran, el "Premi UNESCO de l'educació per la pau", el 1986 a Paris, i la Medalla Comenius, el 5 d'octubre de 1994 durant la celebració de la quarentèssima quinta sessió de la Conferència Internacional d'Educació, a Paris, i de part de la mateixa UNESCO i el Ministre d'Educació de la República Txeca.¹²

És evident doncs, que la mateixa UNESCO reconegué públicament, i en més d'una ocasió la tasca del pedagog, però també és cert, que la UNESCO dona suport al MOBRAL (Movimiento Brasileiro de Alfabetizao), entitat governamental, sota els auspicis del mateix Ministeri d'Educació i en el marc del programa "Modelo Brasileiro de Desenvolvimento, (1970-1975) en repetides ocasions, moviment que protagonitzà múltiples enfrontaments amb

---

¹⁰ Op. cit. (nota 7) Pàg. 50.

¹¹ Entrevista a Enric Masllorç (President del Centre UNESCO de Catalunya, realitzada el 5-2-1998.

¹² Op. Cit. (nota 6) pàg. 51.

Paulo Freire¹³. Malhauradament, però, aquesta és una qüestió a la que no puc dedicar-hi aprofundiment, però crec important, si més no, de tenir en compte que aquestes disputes van ser reconegudes per ambdues parts, que el debat sortí a la llum pública, i que la UNESCO sembla que es veié certament pressionada per tal de donar suport al MOBRAL.

Així, i tot i la no possibilitat de tractar amb més deteniment aquest fet, sembla ser que es presenta un element més que pot ajudar a valorar en la seva justa mesura el fet que l'Informe al qual dedico aquesta petita recerca, tampoc faci referència, en cap dels seus escrits, però tampoc en l'apartat específic de l'alfabetització, a paulo Freire o al seu mètode pedagògic. Aquest, és el punt de partida del següent apartat.

L'opció política de la Comissió entorn l'absència de Paulo Freire.

Tot i ja haver apuntat algunes de les causes que poden haver portat a la Comissió Internacional sobre Educació per al Segle XXI a obviar la figura de P.F., em sembla interessant de reproduir, altre cop, les paraules d'Enric Masllorç, a fi d'oferir la seva opinió entorn aquest fet; *“És una llàstima que Paulo Freire no aparegui en aquest informe, però és que no hem d'oblidar què és aquest informe; jo ja ho he repetit d'altres vegades, és un Informe generalista, burocràtic, que traspuja una visió occidentalista, i que no pot ser més agosarat del que ja és (...). Que ha de servir com a document a tenir en compte per qualsevol persona o instància que es dediqui al món educatiu, que ha de llegir-se, i tenir-lo sempre sobre la taula, perquè diu coses interessants... però no podem esperar que digui obertament que hi ha pobresa per culpa d'unes polítiques estatals concretes i determinades (...). jo esti convençut que moltes de les persones que han format part de la Comissió haurien volgut poder fer sortit a la llum un altre tipus de document (només cal veure l'epíleg del llibre per adonar-se que hi hagué membres de la mateixa Comissió profundament descontents amb el resultat final de l'Informe), segur que moltes persones, entre elles el mateix Tedesco que abans citava, haurien volgut parlar de Paulo Freire...”*¹⁴

¹³ JANNUZZI, Gilberta S., *Confronto pedagógico: Paulo Freire e Mobral*, Sao Paulo, PUC-Pontificia Universidade Católica, 1977.

¹⁴ (veure nota 11).

És evident, doncs, que la Comissió citada es posiciona clarament, volgutament o no, i presenta una opció política determinada amb repercussions en matèria educativa, al obviar Paulo Freire d'entre els seus referents. Fet que pot sotmetre's a diferents valoracions, i que, precisament, en funció del tipus de resposta a la que s'assisteixi, pot fer-se una aproximació acurada a les voluntats polítiques que poden amagar-se darrera dels diferents models de planificació i gestió educativa.

Tanmateix, en un moment en què es parla de crisi de valors, i de la necessitat de recuperar una certa ètica encaminada cap el reforçament de valors cívics, es presenta com a certament contradictori el silenci entorn la desaparició del pedagog. Els homenatges i reconeixements han estat possibles sobretot gràcies a l'esforç de diferents nuclis de persones d'arreu, però no s'ha assistit a cap manifestació pública per part de les institucions més representatives en matèria educativa. El silenci ha estat el principal company de viatge en la mort de Paulo Freire.

L'Informe de la Comissió, doncs, tot i significar un document d'important rellevància en el món educatiu, és alhora, un document que ha de permetre ser criticat en aquells aspectes que, desde diferents posicions, s'estimin oportuns. Cadascuna d'aquestes crítiques podrà esdevenir una valuosa aportació en el projecte de repensar l'educació de cara al segle vinent tot responent als múltiples reptes que s'hi auguren.